

Dorp aan de rivier

Antoon Coolen

editie H.T.M. van Vliet

bron

Antoon Coolen, *Dorp aan de rivier* (ed. H.T.M. van Vliet). Nijgh & Van Ditmar, Amsterdam 2007

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/cool004dorp01_01/colofon.htm

© 2009 dbnl / H.T.M. van Vliet, Maarten 't Hart & erven Antoon Coolen

Aan Hendrik Wiegersma, aan wie ik de stof dank voor dit werk, wordt dit boek in dankbare vriendschap opgedragen.

A.C.

[I]

De Maas ligt langs dit dorp. Zij komt ernaartoe gestroomd. Zij vloeit er vriendelijk langs. Zij buigt er zich weer van af. Zij ligt in de blanke boorden der verzandingen in haar bochten, in het fluwelen groen van vlak gevlijde uiterwaarden, tussen de welige ruigten der grienden. Een stomertje trekt tegen stroom op. Een schokker ligt pal stil verankerd boven zijn spiegelbeeld, waar trillende rimpels in slaan. De kribben van basalt steken in het water, in de verte ligt een schuit, en over het water gaat nadrukkelijk het verre geratel der kettingen en kabels van het kalme, platte veer, waar mensen stil op staan en een klein paard droomt voor de stille kar. Het dorp ligt achter de dijk, het ligt met een straat, met een lange rij huizen hoog op de dijk. Een spits kerktorentje steekt boven de daken en boven de bomen uit. Een vrouw draagt moeilijk een zware wasmand de uitgelopen treden in de dijkhelling af. Zij gaat haar was bleken. Er zijn de korte stoten van wielslagen, een boer is met zijn kar tot vlak bij het water gereden, hij gaat melkkruiken met Maaswater vullen voor zijn vrouw, die morgen de was moet doen. De Maas brengt wat aan, schepen en schuiten, kasten, aken, schokkers, en stoombootjes uit de vaart op 's-Hertogenbosch en Rotterdam. De Maas neemt wat mee, de herinnering aan het spiegelbeeld van het dorp, en iets van de verdrieten en de vreugden die in de huizen wonen. Zij neemt iets mee, de droom van mensen die de stroom in de avond naderen en naar de verten zien. De Maas kon haar kwaad doen, als ze haar water verbreedde van dijk tot dijk, als de winterstorm het door de dijk heen sloeg. Achter de geteisterde dijken sijpelde het water uit honderdduizend bronnen. In de nacht als de dijk brak dan verschoof er iets in de lucht, de huizen trilden van een aardbeving, het donderde in de hemel, het water steeg dreunend over de wegen tot één wijde zee, die was niet te overzien. De wereld

lag blank verdronken. De knotwilgen staken hun armoedige vuist schuin boven het water uit. Het water, daken dreven erop, huisraad en verdronken vee, de mensen roeiden naar hun huizen en klommen door het raam in de hooggelegen opkamer, waar zij jammerden over de barre winterse ramp.

Maar als na de maartse winden de warme lente komt, nam de Maas haar overvloed weer in haar boorden terug. Zij versmalde in haar lage bedding, in haar liefelijke vallei. Zij kreeg het beeld van haar zomerse vriendelijkheid in de uitgestrekte vette diepgroene uiterwaarden, waarin de wilgen in hun lichte lover schoon getekend staan en bewegen in de wind, in de zilverig witte, wilde ruigten der grienden. De koeien graasden in de waarden en werden er vet. En in juli kwamen de boeren het goed, kostelijke hooi met geweldige karrenvrachten langs de rivier weghalen. Maar zij betaalden een zware pacht.

Alles wat ik u vertellen ga is in dit dorp geschied. Het dorp heeft historie, het is oud als de tijd, het is door oorlogen gekweld en door vijanden geplunderd. Watervloeden en dijkdoorbraken hebben het geteisterd, dit alles is lang geleden. Er wonen kleine burgers op de dijk, winkeliers en ambachtslui. Het gemeentehuis met het lage bordes, en de getraliede ramen beneden, en met de windvanen op het dak, dat staat daartussenin. De kastelein Willem van Oijen had op de dijk zijn herberg De Koffiekan, later heeft hij de naam van zijn herberg veranderd, hij noemde zijn herberg toen café Moira. Moira, dat was om de klank begonnen. Het noodlot kon over de mensen stormen als de winden over de dijken, soms viel een mens om met een slag, de Pale Pie, die zij met een bijl de kop insloegen, Willem van der Aa, die van de postkoets viel op de weg naar Oss en die met zijn kop onder de wielen terechtkwam, en de noodlottige ongelukken op de molen. Er was een trager leed, Mammeke, dat aan de syfilis wegteerde, dat had in zekere zin de Maas gedaan, de Maas had dat voor haar meegebracht. Binnen de dijk langs de wegen, daar woonden de boeren, dat waren meest kleine pachtboeren, die een acht of een tien bunder be-

werkten, die hooiland en grasland pachtten en land in de polder bebouwden. De machtige grote heren van de grond, die zaten hier of daar, die zaten in 's-Hertogenbosch, die inden de pachtsommen waarvoor hier de boeren te werken hadden in dit klein dorp. Veel welvaart was er niet, de mensen hadden hun zorg en hun wijze soberheid, als het gewas geen tegenspoed gaf en het vee niet, dan waren zij tevreden, er was een enkele rijke eigen boer, Janus de Mert op de Bergen, de weduwnaar, dat was er zo een, die maakten ze niks. Die had zijn huis en zijn hof en zijn grond zo hoog liggen, het water, dat kon daar ook niet bij. Daar had hij lange jaren zijn geweldige hoogmoed over gehad, maar eens, toen het wekenlang regende en het water geweldig waste, toen er ook binnendijks huizen aan moesten geloven, ja, toen was Janus de Mert ook overstroomd geweest. Toen zat hij grif afgesloten, er waren koeien en varkens van hem verdronken, hij zat in de grote opkamer van angst te klagen, sindsdien had hij een noodklok op de nok van zijn zwaar rieten dak. Hij dacht, als het weer gebeurt, dan zal ik die noodklok luiden, dan kunnen ze mij komen redden. Want Janus de Mert, dat mocht nou voor zijn doen in deze omgeving een flinke boer zijn, hij mocht zijn grootspraak hebben, hij had een hazenhart, hij was schrikkelijk laf en bang als het om zijn lijf en leden ging. Daar heeft hij later nog angst en ellende genoeg over gehad, toen was hij te zwak geworden om de noodklok te luiden. Ge hadt hier ook Cis de Dove, die woonde in een klein arkje op de Maas, dat had hij een beetje buiten het dorp achter het veer liggen. Hij had het zelf blinkend groen geverfd, en de spijlen van de ruitjes had hij blinkend wit geschilderd. Daar had hij plezier in, in die heldere dingen. Hij had gordijnen van bloemen, zozeer als hij geraniums, foksia's en floxen voor het raam had staan, omdat hij daar zo'n plezier in had. In het warm, klein, planken inwendige van zijn drijvende huis, hoe was het daar gesteld. Tegen de planken zoldering hingen honderden hazenstrikken bijeengekluwd. Cis zat daaronder dicht bij zijn dubbelloops jachtgeweer, en zijn petroleum-

stel, dat gaf als het brandde 's avonds voor de koffie, die Cis ging zetten, nog op zekere zin gezelligheid. En Cis zijn onsterfelijke witte, bruinegeklepte hondje, dat kefte als ge binnenkwaamt en het sprong voor geweld, om Cis, die zo doof was als een hout, te waarschuwen. Waarom moest hij zo gewaarschuwd worden. Daar was geen grotere stroper dan Cis. Hij stroopte in zijn enigheid, hij nam de hazen onder schot. Hij luchtte ook de polder af met de lichtbak en had er bedrevenheid in, om tegelijk te luchten en te schieten. De oppasser Beysens, die loert op hem. Dat is er een, die is van verderop langs de Maas hier gekomen. Hij heeft felle jukbeenderen, daar staan zijn diepliggende loerogen zo stekend boven als smalle spleetjes, waar ge de kleur niet van kunt zien. Daar is natuurlijk maar één ding van belang in het leven: stropers vangen. Stropers vangen, hoe dan ook, de oppasser Beysens zet zelf de strikken, legt er een dode haas in, sleept een stroper er naartoe en zegt: 'Nu heb ik u op heterdaad betrapt.' Dit is Cis de Dove gebeurd, omdat Cis in al zijn slimheid zo onnozel is en te goed van vertrouwen. Op een keer slenterde Cis met zijn hondje langs zo'n strik, die Beysens gezet had, Cis zijn hondje waarschuwde dat de oppasser in de buurt op de loer lag. Cis lachte hartelijk om te spotten met zulke streken. Maar Beysens kwam voor de dag getreden, Cis stond nog te lachen, maar hij kreeg een proces aan zijn broek gesmeerd. Cis was er in Den Bosch voor voorgekomen. Maar aan het kantongerecht geloven ze maar één ding, dat stropers altijd liegen en dat oppassers altijd waarheid spreken. Cis werd veroordeeld.

Een avond, dat Cis met zijn geweer in de polder lag, kreeg hij een schot langs zijn oren, hij wist dat dit schot van Beysens kwam. Dit was in zekere zin een mededeling van Beysens.

Cis was ook al eens een geweer kwijtgeraakt, daarom werd hij uitgerekend. Hij had zo'n lang smal kist gemaakt en die met zink gevoerd en bedaan, daar paste zijn geweer in. Die kist kon hij met het geweer erin naar de geheimzinnige bodem van de Maas laten zinken. Dan konden de brasem, de blik en de

voorn eens nieuwsgierig aan die kist komen snuffelen, de vissen waren stom zoals Cis doof was. Ze gingen geen geheim verraden. Niemand verraadde een geheim van Cis, de mensen kwamen hem liever waarschuwen als er ergens iets dreigde. Cis, dat mocht nou misschien een barbaar zijn in zijn bombazijnen broek, in zijn schipperstrui, met zijn petje en zijn ongeknijpt haar, mijn God, wat een voornamen had hij in zijn gezicht en hoe waren zijn mond en zijn kin krachtig en mannelijk getekend. Neen, Cis was op zijn manier bemind bij de mensen, ze bewonderden hem als stroper, die niet gauw gevat werd. En Cis kon op zijn waakzaam hondje aan voor de geluiden, die hij van wege zijn doofheid niet hoorde. Hij had een slecht gehoor, dat was waar, maar hij had ook nog een hulpmiddel in de fijnheid van zijn andere zintuigen. Hij kon kilometers wijd zeer scherp zien en onderscheiden. Hij kon een haas in het vizier krijgen als geen ander. Hij kende ieder spoor van het wild in het gras en in de rogge. Als hij 's nachts op de grond lag uitgestrekt, omdat zijn hondje zo onrustig was gaan kwispelen en met zijn voorpootjes tegen zijn broek krabbelde, dan voelde Cis in het trillen van zijn wang, waarvandaan de dreigende voetstappen kwamen en hoe hun richting was. En ook bij de eendenkooien loerde Cis, als de wilde eenden kwamen en het lokeendje vlijtig ronddreef. Dan kon zijn schot klinken en hij haalde er een neer uit de vlucht, die met trage vlerk neergleed in het riet.

Wij hadden ook Brammetje Peccator, in zijn huis tegen de dijk buiten het dorp, de voormuur van het huis lag op de dijk, maar de achtermuur lag zo diep in de dijkhelling, tegen die blinde achtermuur kon de storm waaien, het water kon er tegen opstijgen en de stenen waren door het hoog water getekend, dat kon Brammetje Peccator niet deren. Hoe kwam Brammetje aan zijn naam. Hij had zich verstoken van de sacramenten onzer moeder de heilige kerk, 'ik heb een zonde gedaan,' zei Brammetje, 'die geen biechtvader in de wereld kent.' 'Wat is dat voor een zonde, Brammetje?' 'Dat zal ik u wijsma-

ken,' zei Brammetje, 'als de professors in de moraal die zonde niet eens kennen!' Hij was met zijn zonde in 's-Hertogenbosch in de Sint-Jan geweest. Hij was met het bootje over de Maas weggevaren naar Kevelaer. In 's-Hertogenbosch en in Kevelaer kenden ze zijn zonde niet. Eens was hij naar Rome geweest, toen was hij wel een jaar lang weggebleven. Hij kwam terug, mager en afgevast, neen, de paus kende zijn zonde niet. 'Wat heeft de paus dan gezegd, Brammetje?' 'De paus heeft gezegd: "Non novi",' zei Brammetje. 'O,' zei hij, 'maar ge hebt alzeleven gehoord, dat de paus een gevangene van het Vaticaan is? Ik dacht, dat hij in een kelder zou liggen met een ketting aan zijn been. Maar ik weet nou, dat er geen mens op de hele wereld zo schoon en zo rijk zit te wonen als (de paus, hij zit helemaal niet in de gevangenis.' Hoe kwam Brammetje aan zijn 'non novi'. Brammetje was pienter genoeg, hij kon verrassen met de dingen die hij wist. Hij naderde niet tot de heilige sacramenten, maar hij ging naar de kerk en hij luisterde naar de tekstwoorden, waarmee de pastoor de lijdensmeditatie begon: 'non novi hominem'. Ik ken die mens niet. En dan deed Brammetje nog, of hij helemaal niet extra luisterde.

Dwaasheid en kinderlijkheid, het komt goed uit of het komt kwaad uit, er was hier een merkwaardig dorpsdokter, die heette Tjerk van Taeke, een Fries die naar hier was gekomen, dat was een eigenaardig man. Hij werd bemind en gevreesd, een enkele haatte hem, Janus de Mert op de Bergen, die moest niets van hem hebben. Janus de Mert zat de dokter dwars. Nu moet ge weten, dat dokter Tjerk van Taeke een hartstochtelijk jager was. Janus de Mert had gezegd: 'Op mijn grond zal hij niet jagen,' en Janus maakte daar nogal ophef van. Daar kwam nog bij, dat Janus de Mert in de jacht van de dokter de hazen wegruimde, dat deed hijzelf of hij stuurde er stropers op uit, aan wie hij hagel gaf en die hij betaalde. Dokter Van Taeke had hem in de gaten, Janus de Mert had een grove hagelkorrel, daar schiet een goed jager niet mee op een haas, misschien deed Ja-

nus de Mert dit, om de dokter nog meer te beledigen. Janus de Mert heeft zijn streken thuisgekregen. Daar was ook nog een andere boer, Piet van den Oudendijk, die had iets kwaads van de dokter gezegd, die had iets lelijks gezegd van de dokter en zijn vrouw, Piet van den Oudendijk heeft het genoeg bezuurd en hij is er later gek af geworden, zijn geval behoorde ook tot de vele klachten, die later aan de gemeenteraad zijn voorgelegd. Die Tjerk van Taeke was niet zulk een verschrikkelijk man. Hij kon bar lastig zijn en nors, hij meende dat zo niet, hij was dikwijls teruggetrokken en voornaam en koel op zijn manier. Hij las veel. Hij kon zitten lezen tot diep in de nacht. Cis de Dove, dat was zijn vriend, en wat een vriendschap was dat. Dokter Van Taeke zocht de omgang niet met de notaris en de burgemeester, de burgemeester, daar hield hij helemaal niet van. De burgemeester was zo'n kwiek kereltje met een grijs baardje, hij praatte druk, hij vertelde altijd dingen die als grapjes bedoeld waren maar die niet grappig waren, daarom lachte hij er alleen zelf om. Hij was een avond bij dokter Van Taeke geweest, de dokter had toen zeven sigaren gerookt, hij was een geweldig roker. Hij zei tot de burgemeester: 'Steek u nog eens op, drink eens uit.' Hij keek hem aan, terwijl hij daar zo druk zat te praten en met ingenomenheid zo wijs zat te redeneren over zijn gemeente. De dokter rookte, luisterde en keek. Toen zei hij voor zich heen: 'Tous les gens qui raisonnent sont la perte d'un Etat.' De burgemeester keek op, ja, dat begreep hij, dat was aardig, dat was Frans, zeker, nu moest de burgemeester eens opstappen. 'Goedenavond,' zei dokter Van Taeke. Neen, dokter Van Taeke ging liever met Cis de Dove om. Cis wist iets van jagen, van hazen en van schieten, een stroper en een visser, die met zijn hengel op een hoopje ruwe stenen in de grienden aan de waterkant kon zitten, Cis de Dove was mooier en belangrijker. Cis de Dove heeft de ziel van deze dokter misschien nooit begrepen, maar hij had er een grote, dienende eerbied voor, het was een stille vriendschap, een vriendschap die niet veel luidruchtigheid kende en waarin over en 't weer veel werd

gezwegen. Dokter Van Taeke had zijn wonderlijk hoog ouderwets huis aan de hoge Maasdijk, de dijkweg lag er open langs, het huis had een vrij uitzicht over de Maas, over de uiterwaarden en grienden, over het veer, over de landen en weiden achter de rivier tot ver in de naburige dorpen toe. Zijn huis was prachtig om te zien, een Oudhollandse gevel, het was van binnen ruim, met vele kamers, maar het was niet altijd gaaf. Want dokter Van Taeke had een bende jongens, woest als rovers en als indianen. Ze hadden Friese namen als hun vader, ze maakten carbidbommen en schoten met de karabijn op grote afstand gaten door de windvanen van het gemeentehuis en door de haan van de kerktoren. Thuis sloegen ze de ruiten stuk, ze braken de serre naar de tuin af, als ze hout nodig hadden voor latjes om een vlieger te maken. Ze liepen als hazen op de vlucht. Ze klommen in de hoogste canada voor de eksternesten. En ge moest ze zien zwemmen als ratten in de Maas. Ze zwommen van de ene krib naar de andere, dwars de Maas over, ze doken onder schuiten en schokkers door, dat ge dacht ze nooit meer levend terug te zullen zien. Daar, uit het water, verrezen zij als een glorie in het licht, bruin, nat en blinkend. Zij klauterden met lange, snelle benen de dijk weer op. Hun vader had zijn gestrengheid tegen hen in de opvoeding. Zij aten sober. Zij werden moedwillig gehard. Zij mochten zichzelf niet ontzien. Als zij gearzeld zouden hebben om te zwemmen, dan zou hij ze in de Maas hebben gegooid om ze ertoe te dwingen. Maar hoe was hij daarbij in zijn hart. Als hij in zijn huis zat, dan kon hij plotseling bedenken, hoe zijn jongens op de wegen zwierven, of dat zij aan het zwemmen waren tussen de kribben, dan kon een vlaag van angst hem overvallen, een diep en stekend instinct van vrees sprak in hem. Hij bedacht, dat ze vlug en behendig waren, dat ze uitstekend konden zwemmen en niet zouden verdrinken. Maar hij zei: 'God bescherm hen.' En als ze nadien thuis waren, dan kon hij ze eens stevig vasthouden, ze door mekaar schudden, ze tillen als een atleet. Hij hield hen in zijn armen als in grote, krachtige voorpoten vast, voor de

schone vreugd hen te bezitteen en weer te hebben, en ook de trots, dat het zijn jongens waren. Er waren ogenblikken, als hij met hen aan tafel zat, dat hij zijn zwijgen voor hen verbrak. De keer dat hij een glas wijn dronk, hief hij het glas, keek zijn jongens aan en zei: ‘Wordt mannen, vreest uw vijanden nimmer, en slaat hen neer.’ Dat was taal naar hun hart, ze hieven hun kroes water op, en klonken met vader. Er waren dagen, dan bakte moeder van bloem van meel eigenhandig grote pannenkoeken in de keuken. Zij kwamen op tafel, de eerste pannenkoek legde vader op zijn hoofd, op zijn ruige wilde, rossige haren, daar wordt een man niet belachelijk door voor zijn zonen, zij keken vader stil aan en wachtten tot de pannenkoek op een grote tinnen schotel werd gelegd. Vader sloeg een servet uit, wreef zich de haren droog en sneed de koek in parten, ieder moest zijn bord bijhouden en kreeg zijn deel. Er was er misschien een onder de jongens, die wat teergevoelig was in zijn maag, en die haastig moest drinken, de anderen aten fier en vlug hun stuk op, daarna kregen ze van de schaal nog meer. Maar de eerste, verdeelde pannenkoek was de lekkerste. Waarom? ‘Omdat die op het hoofd van vader heeft gelegen,’ zei de oudste jongen. Dokter Van Taeke kon zeggen: ‘Weest kinderen, wordt mannen.’ Eens zei hij: ‘Wordt heidenen!’ Toen voelde hij op zijn arm de zachte hand van zijn vrouw, die hand vermaande zo vriendelijk. Hij keek op en zag haar bedroefde en verwonderde ogen. ‘Gehoorzaamt uw moeder,’ zei hij toen tot zijn jongens. In zijn gestrengheid bleef hij zachtmoedig tegen zijn kinderen. Hij schreeuwde niet tegen hen. Hij sloeg hen niet, dat kwam, omdat zijn handen dat niet konden, o, die handen van hem, rossig behaard, in de gloed van een rossige schijn, van een licht. Die handen, tot smalheid en lengte gevouwen en geplooid, soepel en vloeiend als wieren op de stroom, die handen, die als een bescherming het ongeboren kind in de schoot der vrouw naderden en namen. Zo had hij zijn zonen uit het donker geheim genomen en getild, en in zijn vingers het trillen gevoeld van hun eerste, kleine arme kreet, van hun schreien

omdat zij geboren waren. Hij sloeg zijn jongens niet. Maar er waren dingen, daar dwong hij hen toe met zijn gezag en zijn overwicht. Zij mochten het huis afbreken, maar zij moesten volgzame, eerbiedige kinderen voor hun moeder zijn en haar in alles voorkomen, daar was geen straf zwaar genoeg voor die zich daar niet aan hield. Zij beefden bij het dreigen van zijn ogen, zij bonden in bij hun felste drift en gingen naar hun moeder, zij gingen voor haar staan om het hoofd voor haar te buigen. Hij prees hen daarop niet. Hij wendde alleen zijn dreigende ogen van hen af, liet hen ongemoeid en sprak hun, als zij hem nadien iets vroegen, weer vriendelijk toe. Tjerk van Taeke, hij heeft geweldige, borstelige wenkbrauwen, een grote snor en een baard. Hij is zo rood en zo harig in zijn gezicht, hij is prachtig van lelijkheid. En zij, zijn vrouw. Zij is niet werelds, zij zal niet bedwelmen. Zij heeft haar zachte moederlijkheid. Haar grote ogen in het smal gezicht kijken altijd een beetje verwonderd, ze heeft zich over vele dingen te verwonderen, zij heeft haar lieve verwondering. Zij zal nu geen kinderen meer krijgen, hoe komt het, dat haar moederlijkheid zo weinig lichamenteel is, ge denkt aan haar gezicht, hoe in het huis, in het leven haar goede zuivere, verwonderde en waakzame ogen zijn. Zij is een stille vrouw, gewillig bij haar man. Zij zwijgt veel bij hem. Zij weet, dat hij soms klein kan zijn en beven kan om een aandoening, waarvan hij haar niets zegt, dat hoeft niet. Er was een tijd, toen kon hij als een storm zijn, waaronder zij boog en zich gewillig plooidde, om goed voor hem te zijn. Zij bewaart een paar dingen uit de tijd, toen zij nog een jong meisje was. Eén keer heeft hij haar toen een brief geschreven. Zij bewaart ook het bruidsboekje dat zij van hem kreeg, het is oud en droog, en het moet zo voorzichtig in de handen worden genomen. Zij dacht ook nog dikwijls aan haar trouwdag in het ouderlijk huis in 't Maas en Waalse, ze was toen zo gegeneerd geweest en toch vol ontzag: hij had geen bruidegomskostuum, ach, dat had hij aan een arme broer gegeven, een zwerver en zonderling, en zelf had hij de sjofele kleren van die broer aangetrokken uit

broederliefde, zij was er zo beschaamd en zo innig gelukkig om geweest. Eerst 's avonds, toen zijn broer weg was, had hij zich in de teruggegeven rok gekleed. Zij bewaart een paar gesmede oorbellen, zó onmogelijk, dat zij ze kussen kan om de dwaasheid van het geschenk. En eens vond hij ook haar poëzie-album, waarin hij bij al de andere versjes het zijne schreef, zo overgevoelig, zo onmannelijk, met woorden die hem vreemd moesten zijn, een woord was doorgehaald, omdat het niet rijmde, maar het was niet door een ander vervangen. Zij weet niet, of het een warm verdriet of een vrolijkheid, of een vreugd of een lieve teleurstelling geweest is, die zij voelde toen zij, nadat hij lang bij haar had zitten schrijven, de regels in zijn vast en klaar schrift las. En wat is er gebeurd toen zij zekerheid had over haar eerste kind, en zij er over sprak in de warme zomeravond, het is zo lang geleden als een schoon verhaal.

‘Ja?’ had hij gevraagd.

‘Ja,’ had zij geknikt.

Hij had daarop zomaar iets gezegd. Toen ging hij de deur uit.

‘Waar ga je heen?’

‘Even zwemmen in de Maas. Wánt, 't is zo warm.’

Een man in de Maas. Zijn haren en de ruigheid van zijn gezicht, het druipt van water. Hij zwemt door zijn geluk. Hij is in gesprek met zijn geluk. Hij fluistert met het murmelende water. Het geluk moet nu ook niet al te vriendelijk zijn, het moet zich, voor het plezier, een beetje verzetten. Hij zwemt tegen stroom in. De rivier hoort een naam. Het water is een gevoelig klankbord, de vlak aan het water gefluisterde naam heeft een echo tegen de dijk. Hier nu op de dijk staat de vrouw en ze hoort de naam die aan haar ongebooren kind gegeven is, het water draagt die naar haar toe. De moeder bewaart dit in haar hart, zij zal dit in haar leven nimmer meer vergeten, de vreugde van een man. Er is geen kind waar zij meer verwonderd bij kijken kan, dan bij de eerstgeborene, wanneer zij hem met haar handen zegent.

Tjerk van Taeke was een mán, dat wilde hij zijn, het was een eenvoudig begrip, dat moest alles uitdrukken wat men in het leven had te doen. In den beginne deed hij zijn praktijk te paard, in zijn korte jas, in zijn gespannen rijbroek en zijn hoge, bruine rijglaarzen, zijn knecht Willem trok hem 's morgens die laarzen aan en rijgde de lange veters met de koperen stiften dicht. De dokter zat onderwijl stil en voornaam neer te kijken op zijn geknielde, bezige bediende. Buiten stond zijn vos. De dokter sloeg het dier in de nek. Hij steeg in de beugel, wipte in het zadel en reed weg, de bruine tas met instrumenten aan de zadelknop. Een edelman, een indrukwekkende ruiter. Hij draafde over de dijken en over de binnenwegen, over de verhoogde weg in de polder. Hij steeg af voor de deuren waar een zieke in de woonkeuken op hem wachtte. Te paard reed hij met zijn verlostas uit naar de woningen, waar hij verwacht werd voor een bevalling. De zenuwachtige vader was hem komen halen.

‘Mijnheer de dokter, nu moet ge komen, nu zal het kind gauw geboren worden.’

Dit was Thijs van Erpen, de kastelein van een klein caféke op de dijk even buiten de kom, zijn vrouw zou haar tweede kind krijgen.

‘Néé,’ zei de dokter, ‘val me niet lastig. Waarom komt gij niet eerder?’

‘Omdat het niet eerder nodig was, maar nu wordt het tijd,’ zei Thijs van Erpen.

‘Ik kan niet lastiggevallen worden. Want ik heb mijn krant nog niet uit,’ zei de dokter.

Waarom zei hij dat? Beheerste hij zich niet in de opwellingen van zijn kleine, geprikkelde wrevel, ergerde hij zich, dat hij door deze mensen van de aandacht van zijn krant werd afgehaald? Maar zijn krant, dat was toch ook niet zo gewichtig. Nu zei hij tegen Thijs van Erpen aan de deur: ‘Maak nu, dat ge wégkomt!’

‘Jawel, mijnheer de dokter, als gij maar zorgt, dat ge hier het-

zelfde doet, want men weet nooit, hoe het afloopt.’

‘Man, maak, dat ge wekomt!’

De deur sloeg dicht. Thijs van Erpen wandelde gerust naar buis. De deur sloeg dicht, maar enige ogenblikken later ging de inrijpoort tot de tuin open, en de ruiters kwam eruit gedraafd, hij was de zenuwachtige vader dadelijk ver voor en wachtte hem nadien in het huis. Toen Thijs van Erpen aan zijn huis kwam zag hij het wachtende paard. Dit paard, de dokter hoorde daar zozeer bij, het was eigenaardig om het zo onbereden en zonder de dokter te zien, nu dacht ge daaraan, hoe de dokter daarbinnen gewichtig en volop bezig moest zijn. Maar Thijs vergiste zich, want nu kwam de dokter in de deur staan.

‘Ge hebt mij te vroeg geroepen,’ zei hij. ‘Nu haal ik mijn krant nog even, want die wil ik lezen.’

‘Mijnheer de dokter, wil ik het voor u doen?’ vroeg Thijs.

Thijs had zeker liever, dat de dokter maar bij zijn vrouw bleef en niet meer wegging nu hij nog zo goed op tijd hier was. Maar dokter Van Taeke zat alweer te paard en draafde weg. Thijs zag dat aan en voelde zich niet plezierig.

In de kamer achter het caféke, daar wachtte Thijs. Hoe ontdaan was hij, en hoe blauw en gestreept waren de mouwen van zijn boezeroen. In de stilte tussen haar weeën in zei de vrouw in haar bed: ‘Hoe bende gij de dokter kunnen gaan halen zonder uw jas aan te trekken?’

Was dat nodig geweest. In de haast en in de zenuwachtigheid kwam dat zo nauw niet. Natuurlijk niet.

‘De dokter let op zo'n dingen,’ zei de vrouw.

Op hetzelfde ogenblik woelde zij in haar bed. De dekens bolden omhoog, en er klonk een luid en doordringend gegil, dat was schrikkelijk om te horen. Over de dijk dreunde de hoefslag van een paard. Hierbinnen, in het klein vertrek, waar de klok traag tikte, was de man stil bij (de herkeerde stilte van de vrouw. Nu noemde de vrouw de man bij zijn naam, bij zijn familienaam. Zij zei: ‘Van Erpen, ik houd het niet uit!’

Dat zei zij, en het was haar tweede kind, dat geboren ging

worden. Maar daarna was de dokter weer terug. Hij ging zitten. Hij vouwde zijn krant open. Thijs kraste door het vertrek heen. Hij kwam wat sukkelachtig en onhandig de dokter een tas koffie voorzetten.

‘Dank u wel,’ zei de dokter.

Hij dronk een tas koffie, want dránk, een borrel, dronk hij nooit als hij bij een vrouw kwam voor een verlossing, dat zijn dingen, die merken de mensen van hem op. Zij zeggen: ‘Laat hem maar eens lelijk doen, hij meent er niks af.’

‘Alsteblijft, mijnheer de dokter,’ zegt Thijs en hij houdt de dokter een kistje sigaren voor. De dokter vat er een uit.

‘Dank u wel.’

Hij is een hartstochtelijke roker, hij rookt subiet voor geweld. Er is de vriendelijkheid van de rookwolken. Er wordt gezwegen. Er brommen vliegen. Voor de vierkantjes van de ruiten in het raam zit de dokter. Hij houdt de ogen naar de krant neergeslagen. En zijn roodbeharde handen, die de krant houden, zijn rossig in de zon. Zij schemeren van goud, wat stond er in deze handen getekend, wat stond er getekend in hun smal beeld. De zon gaat onder. Als de dokter nu van zijn krant opkijkt ziet hij door het raam de rivier. De avondstemming over de rivier en de gevoeligheid van haar stilte, dat doet hem goed. Het water is zeer blauw. Koeien uit de lage uiterwaarden getreden staan vlak aan het water dicht bij hun klaar spiegelbeeld, als een koe roept is dat van een zeer wondere verte en van een geslotenheid gedempt. Achter het veer, klein en zonder geluid, wordt een voer hooi door een breed paard tegen de dijk opgetrokken.

‘Nou komt het.’

Dit is een fluistering. Dit is een vrouwenstem. Er is meteen een grote, levendige beweging in het bed, wat gilt de vrouw nu. De dokter is opgestaan, hij komt nu opnieuw over de vrouw gebogen. Vervolgens doet hij langzaam zijn jas uit. Hij stroopt de hemdsmouwen op tot ver over de ellebogen, zoekt in zijn geopende valies, en nadien staat hij geduldig en zeer lan-

ge tijd aan een bijgezet tafeltje zijn handen te wassen en te borstelen. Hij plast en hij spoelt. Hij vraagt kort, dat Thijs nog meer water zal halen. Thijs komt binnendragen met koud en warm water. Als de dokter in zijn bezigheid op zijn handen neerkijkt, trekt hij de ogen op voor de rook van zijn sigaar. Nadien komt hij bij het bed.

‘Het is zo gebeurd,’ zegt hij.

Hij buigt zich. Hij legt de sigaar niet uit de rond, neen. Die lange rossige armen, die behaarde armen, tanig en zo naakt, die zijn hier. En die versmalde, lange, in de lengte geplooiden handen, die zijn hier, zij beschermen een schoot en een kind. Een kindje. Als het kopje komt, dat is op zijn eigen droevig en lelijk om te zien. De vrouw schreeuwt en gilt hoe langer hoe harder, een scherp en wild geluid, een gieren met geknepen keel en een plotseling gesloten mond, het kan niet hoog en niet hard genoeg, er breekt een jammerklacht door, een huilend en zeer bibberend geweeklaag. Stil maar. De dokter duwt Thijs opzij, die staat al te zeer te draaien en te beven. Stil maar. Vingers nemen de smal paarse schouder-tjes, gemakkelijk zoals men bloemen uit water tilt. En het kind, lang, blauw en gestrekt, en vochtig als een vis, glijdt klein en schreiend tussen de gespreide witte, moederlijke benen in naar zijn eigen zelfstandige staat. Nu zijn ze ineens met zijn vieren. Nu is er eentje bij gekomen, waarvoor alles begonnen is. Het duurt niet lang, of de dokter geeft het gereinigde kind aan de vader over, die het voor de dichte ogen der moeder komt houden. De moeder houdt het bij zich, ze houdt het met haar handen bij haar hoofd. Zij wacht tot zij geholpen is. Dan doet zij het kind zelf in zijn windsels en laat het de vader in de wieg leggen. Maar nu heeft Thijs van Erpen iets gezien. De dokter heeft al de tijd zijn sigaar niet uit de mond gehad.

‘Verdomd,’ zegt Thijs, ‘de as is niet eens van uw sigaar afgevallen, gij hebt geen zenuwen!’

‘Geef mij een asbakje,’ zegt de dokter, ‘want anders valt de as er nu af.’

En hij klopt de lange as met de pink van de sigaar af. Er is weer een kind geboren. Een hooiwagen beschaduwde, in het voorbijrijden over de dijk, het vertrek, waar de dokter zijn valies sluit. De dokter zegt: ‘Goedendag. En God zegene u.’

Hij was een bekwame dokter bij verlossingen, ook bij zeer moeilijke verlossingen, geen kind, hoe het ook gekeerd of gekanteld zat, ontglipte hem, geen berende vrouw gleed uit zijn handen weg naar de dood. En hoeveel kinderen haalde hij in de ganse wijde streek, in de polders en langs de dijken. Hij had zijn grote faam, een faam, die doordrong tot buiten de streek, ja, tot over de grenzen van het land. Daaraan dankte hij ook de prachtige roodbruine pelsjas, die hij in de winter droeg, een jas van een zeer kostbaar en sterk Russisch bont. Want hij had de vrouw van een Russisch grootvorst van een flinke zoon verlost, daar waren eerst tien beroemde Europese professoren aan te pas gekomen, die allen gezegd hadden: ‘Als haar kind geboren zal worden, zal zij sterven,’ toen was Tjerk van Taeke ontboden, dat was iets geweldigs geweest. Muziekkorpsen, een leger, vuurpelotons, die saluutschoten losten, en maagden met wuivende palmen hadden hem ingehaald, toen was hij bij de prinses toegelaten. Hij had haar gerustgesteld en gezegd, dat zij niet moest vrezen. Haar kind werd gehaald, het werd zeker met de keizersnede gehaald, of nog moeilijker, zo wonderlijk sprong het in het leven, en onder de handen van Tjerk van Taeke deed het zijn prinselijke moeder geen pijn. De grootvorst had in het Russisch of in het Frans gezegd: ‘Met goud zal ik u niet betalen, maar ik richt u een erezuil op in mijn hart, en ik zal u een klein geschenk geven.’

En hij richtte een erezuil op in zijn hart, en hij gaf dokter Van Taeke die pelsjas, die was geweldig duur, een Nertz noemden ze die, de prijs liep in de duizenden. Die jas droeg de dokter in de felheid van de winter. Die jas had ook een faam gekregen. Wat een jas, harig en roodbruin als het gezicht en de handen van de dokter. Als de dokter die jas droeg, dan was hij een en al

rossige harigheid, hij had iets van een wild dier, maar met de prachtige voorname gebaren van een edele en grote heer, een sprookje had hem deze jas om de schouders gehangen. Eens kwam de burgemeester de dokter ontbieden. ‘Nu zult ge bij mijn vrouw uw bekwaamheid kunnen tonen,’ zei de burgemeester. De dokter kwam en toonde zijn bekwaamheid. De burgemeester sprak van de kleine nieuwe wereldburger, hij zou er een fijne sigaar voor aanbieden en ze zouden een glas champagne drinken op de feestelijke gebeurtenis. ‘Dank u,’ zei dokter Van Taeke, ‘ik rook nooit, en champagne is te zeer mijn dagelijkse drank dan dat ik er nog iets feestelijks in zou kunnen zien. Goedendag en God zegene u.’

Hij genas alle ziekten en kwalen, difterie, pleuris en tyfus, nieraandoeningen en galstenen, die galstenen mochten groter zijn dan een duivenei, hij genas de mensen ervan. Hij genas longontstekingen, hij had de malaria uitgeroeid, hij behandelde de patiënten met sulfas kinini, zo'n woorden werden mooi en voornaam als hij ze uitsprak, en hij wist de lijders aan chronische nefritis beter te maken, daar leden velen aan, door het water en door het vocht. Hij gaf zijn zieken gaarne alcohol te drinken, ‘een goede cognac,’ zei hij, ‘is de halve gezondheid,’ als ze geen cognac hadden, bracht hij zelf een fles mee: ‘Hier, doe u eens te goed.’ Hij verrichtte er wonderen mee. Hij was niet hinderlijk met zijn rekeningen, hij verzorgde de vorm ervan. Met schone letters stond erop gedrukt: ‘Dokter Tjerk van Taeke groet u en verzoekt u hem het ereloon, dat hij met geest en handen verdiende, te betalen binnen nu en vijf jaren.’ Vijf jaren, dat was een lange tijd, er waren mensen die na vijf jaren nog niet konden betalen. Een moeder kwam schreien, dat haar groot gezin haar zoveel zorgen gaf en dat na vijf jaren de rekening van de dokter haar nog zo drukte, dat ze slapeloze nachten kreeg, nu de tijd van betaling kwam: ‘Zie, en nu verwacht ik weer een kind, en we durven u niet meer te laten komen.’ ‘Neem uw rekening,’ zei hij, ‘en scheur ze stuk, en roep mij als

ge mij nodig hebt, ik kom, al zit ik aan het andere eind van de wereld.’ Dat was zijn grootmoedigheid van het ogenblik, een opwelling, toen later de man kwam van de vrouw die geschreid had, zei hij: ‘Val me niet lastig, ik sta klaar om te gaan jagen, maak dat ge wegkomt.’ De man zei: ‘En ge zoudt kommen, al waarde ge aan 't ander eind van de wereld, ons vrouw was daar zo blij om!’

‘Ik kom,’ zei hij.

Hij was goed voor de armen. Hij was goed voor de nonnekes in het zusterhuis, de nonnekes, die baden in haar kapel en die haar onderwijs gaven in haar school. Wat had hij met die nonnekes, daar had hij een zwak voor, als zij ziek waren dan stond hij klaar, hij zond haar nimmer een rekening, dat kon hij niet over zijn hart verkrijgen. Eens was er groot feest bij de zusters, toen was de algemene overste gekomen, dokter Van Taeke werd ontboden met een briefke, dat een schoolkind bracht. Hij kwam. Tussen haar zusters zat de algemene overste op een hoge stoel waardig ten troon. Zij was zo'n flinke vrouw. Zij zei tot Tjerk van Taeke: ‘Onze orde heeft een lijst van haar weldoeners, wij hebben u daarop geplaatst, en voor deze weldoeners wordt dagelijks gebeden.’

En zij gaf hem een doos geschenken mee voor zijn kinderen. Het was belachelijk, maar hij nam die doos mee. Thuis stond hij op die schilderijtjes te kijken in hun lijstjes van papier en glasgruis, hij trapte ze niet in een hoek, dat zou nog kinderachtiger geweest zijn dan wat hij nu deed: hij legde ze bij het speelgoed, dat hij van zijn jongens uit de eerste jaren bewaarde, een blokkendoos, trompetten, een kegelspel en een paardentuig met belletjes. Toen zijn vrouw bemerkte, dat hij deze dingen bewaarde had zij haar verwondering, zij dacht daarbij ook aan die dwaasheden, die hij in haar poëzie-album geschreven had.

Het leven in dit dorp had zijn ingetogenheid, het was niet zonder gebeurtenissen. De mensen hielden zich nu bezig met die pelsjas van de dokter en spraken over de maagden en de vuur-

pelotons, die met palmen en geweerschoten dokter Tjerk van Taeke in Rusland hadden ontvangen en begroet, er was nog van allerlei meer, waarover zij spraken. Zij spraken over hun Wiel. Die Wiel lag even voorbij het huis van de dokter, binnendijks, evenwijdig met de Maas. Zij was liefelijk om te zien. Wat haar diepte betreft, alle torens van de dorpen langs de gehele Maaskant op elkander gezet, verdwenen in hun gezamenlijke lengte in deze grondeloze diepte. Het was, in haar kom, een uitgestrekte watervlakte, enige bunders groot. Dit water kon stil zijn en een beetje rimpelen. De winden konden er overheen razen, dan kreeg het water een krachtige golfslag en de grijze troebelheid der buien aan de hemel. In de stilte van de zomeravond had het water zijn donkere schone klaarte, de sterren gloeiden erin boven het spiegelbeeld van de rillende, hoge populieren, van de gehavende, zilvergeloverde knotwilgen diep geschonden in het wezen van hun stam en rijk in het sluiierend, gespreide blad. Het water droeg dit beeld, het weerspiegelde een witte huisgevel en aan zijn boorden groeiden wuivend riet, lis, dotters geel als boter, en er lagen de waterzware gedrenkte bladen van de waterlelie fijn aan de rand naar hun schaduw gevouwen, ze waren het doordrenkte bed voor de vette, vochtige, gespreide kroon der grauwwitte bloemen met hun kleur van oud ivoor, dubbel stralend naar de twee hemels boven en in het water.

Wat borg dit water, de Wiel, wat borg zij in haar diepten. Daar zat vis in de Wiel, neen, daar zat één vis in, die voor andere vissen geen plaats liet, er zat een achthonderdjarige snoek in. Die sliep op de bodem, het water wiegde van zijn ademhaling. Als hij zich naar de oppervlakte afstiet, begon het water te golven, een storm stak op, de Maas aan de andere kant van de dijk kwam ervan in beweging. De snoek spleet het water, dat was een gebeurtenis, de lengte van het monster was niet met meters te meten. Het rees als een stoomketel. Als een berg, het had een kop rond als de aarde, en er groeide een wilde vegetatie van mos en gras op die kop, die wilde groei oversluisde

zijn uitpuilende ogen. Honderd jaren geleden hadden vijf dorpelingen geprobeerd de snoek te vangen. De snoek slingerde hen echter met hun vijven het water in, zij zijn nooit meer teruggezien. En nu kabbelt en rimpelt het water, of het ligt stil boven het geheim van hun dood. Er is een soort van wetenschappelijke vereniging opgericht, de broederschap van de snoek, die broederschap komt gezellig bijeen in de herberg De Koffiekan van Willem van Oijen, daar wordt de kroniek van de snoek bijgehouden. De verrichtingen van de snoek worden er geschreven op grote bladen papier. Zijn omvang wordt geschat naar de waterverplaatsing, eens was de snoek de dijk over de Maas ingesprongen, het water in de Wiel was toen meer dan een meter gezakt, onder de groene wal stak de bodem in de diepte modderig bloot, een paar dagen naderhand was de snoek weer teruggekeerd. Het beviel hem niet in de Maas, hij sprong in de Wiel terug. Hier steeg het water onmiddellijk weer tot zijn peil. In deze dagen waren er op de peilschaal bij het veerhuis sterk wisselende waterstanden genoteerd. De fanfare was de weergekeerde snoek een serenade gaan brengen, in de avond, met brandende fakkels, dat was een aangrijpend gezicht, het water was vol geheimzinnige vlammen, daarbij zag men iets donkers en iets gestrekts, de vermoeide snoek, die lag te rusten en die zich door de muziek niet verlokken liet omn boven te komen. De broederschap van de snoek hield dit allemaal bij in haar geschriften.

Nu was er een kleine gebeurtenis geweest in de herberg De Koffiekan. Er was daar een reiziger geweest, die had daar willen slapen. Toen hij de zolder opging was hij uitgegleden en van de smalle trap gevallen. Dokter Van Taeke had de man behandeld en zijn gebroken been gespalkt, later is de reiziger naar 's-Hertogenbosch vervoerd, daar zijn de chirurgen nog eens op zijn been losgelaten. Die reiziger was op zijn manier nog een dapper man, terwijl dokter Van Taeke hem behandelde rookte hij net zo goed een sigaartje als de dokter zelf, hij haalde een polis uit zijn binnenzak.

‘Kijk,’ zei hij, ‘mij zal het niet schaden, want ik ben tegen ongevallen verzekerd bij de maatschappij Moira.’

Willem van Oijen, die stond daarbij, hij zei: ‘Wat zegde ge daar? Hoe noemde ge die maatschappij?’

‘Moira!’

Grote God, wat een naam! Willem van Oijen vergat zijn hele reiziger en diens gebroken been. Hij had de man de polis uit de handen gevat en was ermee in een hoekske gaan staan. Daar had hij stil op een stuk papier de naam overgeschreven. De doktoren in 's-Hertogenbosch, bekwaam in het snijden en in het zetten en in alles wat ge maar wilt, die konden met die gebroken, zwervende poot doen, wat zij wilden, Willem van Oijen had geen tijd om daaraan te denken of daarnaar te vragen. Hij was van iets anders vervuld. Hij ging de volgende morgen naar Van Gerwen, die met zijn twee zoons het schildersvak uitoefende in het dorp. Van Gerwen kwam zelf, hij schilderde een nieuw uithangbord, de koffiekant werd weggestreken, van nu af aan stond er op dit uithangbord: ‘café Moira’.

Moira! Het is om het noodlot te tarten en te bezweren, maar ge bezweert het niet. Het kwam huishouden in verschillende slagen, de eerste die viel, dat was de jonge Willem van der Aa, die zijn ongeluk kreeg toen hij met de postkoets van die dagen naar Oss reed. Willem van der Aa was niet een van de braafsten. Hij legde het met vreemd schippersvolk aan en met meidjes van allerlei slag, met die lichte springende dingen als er kermis was in de omgeving, die meidjes, die 's avonds in de kermistent in zo'n strakke tricot broek kunsten maken, daar konde ge hem mee zien. Overdag ging hij slenteren in de buurt van de woonwagens, nadien zagde ge hem in zo'n gezelschap hier of daar in de waarden, daar deden ze natuurlijk meer dan naar de verten kijken. Hij was er ook al eens vandoor geweest naar Rotterdam. Willem van der Aa was gewaarschuwd door de pastoor, dat hij van gedrag moest veranderen en dat hij in zijn lichtzinnigheid veel ergernis gaf. Maar hij luisterde niet.

Toen werd hij bedreigd, dat hij het thuis zou krijgen. Een morgen reed hij met de postkoets naar Oss. Hij was de enigste passagier, daarom was hij op de bok naast de oude Gijs van Haalderen gaan zitten, de kromgetrokken postiljon, die de hoorn niet blies, die zelfs geen helder liedje floot of zong, maar die zo maar op de bok zat te knikkebollen. Het ongeluk had een kleine oorzaak: een wiel van de postkoets, dat in een wegverzakking sloeg, de postwagen kreeg een schok en helde, Willem van der Aa viel eraf, nu was het waar, dat ze geen van beiden meer nuchter waren in de vroege dag. Willem van der Aa viel recht voor het wiel, en op het ogenblik dat het paard krachtig de hellende wagen uit de kuil optrok, schoot Willem met zijn kop ervoor. De wagen wipte op, wipte neer. En het volgend ogenblik was Gijs van Haalderen van de bok langs de band van het voorwiel naar beneden geklauterd. Hij trok de gevallen jongen onder de postwagen uit en legde hem op de wegberm. Hij tastte met handen langs het stil lijf. Hij hief de kop aan de slappe, zwart paarse hals, waar de vuile platte snee van de ijzeren wielband in geplet stond. Toen zei Gijs van Haalderen: ‘Hij is kapot.’

Hij zat, de dijen en de knieën gestrekt, miet zijn gat op de hakken van zijn grote, zware schoenen bij het lijk van de jongen te kijken. Hij krabde met slappe vingers eens in de lengte langs het haar boven zijn oor. Hij wreef met de wijsvinger eens op en neer onder zijn snuivende, blauwrode dronkemansneus. Het schafte hem geen raad. Toen zei hij: ‘Plicht is plicht. Ik moet mijn post op tijd in Oss hebben voor de postrein, wat zal ik dit lijk meesjouwen?’

Hij stond overeind. Hij keek over de grote vlakte van de polder, heel in de verte zag hij het nevelige silhouet van de kerk en de traag rokende fabrieksschoorstenen van Oss. Toen bedacht hij zijn eigen niet langer. Hij trok de dode jongen de berm af, de droge sloot in, daar spreidde hij er wat blaren en ruigte en enige takken over uit.

‘Willem,’ zei hij, ‘het is geen hardvochtigheid of onverschil-

ligheid, maar wat zalde gij craan hebben, dat ik u eerst als lijk nog eens mee naar Oss neem en de hele weg weer terugrij, ge bent nou toch dood. Ik laat u hier liggen en ik beloof u bij het graf van mijn overleden moeder zaliger gedachtenis, dat ik u, als ik terugrij, oplaai en meeneem.'

Toen wilde hij gaan. Maar hij had zijn eigen nog niet omgedraaid, of hij voelde een onrust, dat hij niet goed deed en dat hij zeer zondigde tegen de eerbied, die wij aan een dode verschuldigd zijn. Daarom knielde hij neer en wilde een onzevader voor Willem zijn zielenrust bidden. Maar in de alteratie bleef hij steken, en hoe hij ook nadacht, hij kon er wezenlijk niet op komen, hoe de onzevader verder was. Toen stond hij maar weer op.

'Afijn,' zei hij, 'de bedoeling is goed, die moet Onze-Lieve-Heer maar voor lief nemen.'

Hij klom langs de as en de wielband weer op de bok, het rijtuig helde zeer scheef en jankte in zijn veren, toen hij ertegenaan hing en zijn eigen ophees. Toen kwakte hij in zijn zwaarte op de bok neer, greep de leidsels, tjekkerde met de tong, zei húp, en reed naar Oss. Hij bleef vervuld van de gedachte, dat hij Willem van der Aa dood in de polder achterliet. Maar voor de kwelling van die gedachte vond hij weer troost in de berusting, die hij uitsprak: 'Het leven is onzeker.'

Als hij 's morgens geen passagiers mee had, dan had hij er 's middags geen terug te rijden. Met een lege postwagen keerde hij in de namiddag, tegen de avond, naar huis terug. Hij had de plaats onthouden, waar hij de verongelukte jongen had neergelegd. Hij hield in bij die plaats, stapte af, zocht, en vond het stijf en koud geworden lijk. Hij tilde en droeg het. Hij kon het niet in zittende houding in de postwagen krijgen. Daarom legde hij het in de lengte op een van de banken. Vervolgens reed hij de polder uit, de dijk op, naar huis. De oude Van der Aa woonde langs de grindweg binnen de dijk. Bij het dorp reed Gijs van Haalderen daarom weer de dijk af, langs de binnenweg. Bij Van der Aa hield de postkoets stil. Gijs van Haalderen

moest zijn vracht nu uitladen, zij was van de bank op de bodem van het rijtuig gevallen. Hij liet het lijk nog even liggen, toen ging hij de deel over, de stal door, naar de woonkeuken. Hij opende de lage deur.

Ze zaten daar met het hele huishouden aan de koffie. Ze hadden de postkoets gehoord en bemerkte, hoe ze stil was gaan staan. Dat behoefde niet te bevreemden. Gijs van Haalderen bracht de mensen wel meer tot aan hun deur. Ze dachten nu zeker, dat Willem kwam binnengestapt. Maar nee, het was Willem niet, het was Gijs van Haalderen. Willem zijn moeder zat met een komke koffie in de geheven hand en de oude Van der Aa deed een beet in zijn boterham, toen Gijs van Haalderen traag zei: 'ja, daar breng ik u wat mee, daar ge af verschieten zalt, wie helpt me dragen.'

Nou dachten ze misschien nog maar, dat Willem zat in de postkoets lag, of dat hij gestoken was in Oss. Willem zijn oudste broer, Jacob, stond van de tafel op, veegde zijn mond af, en ging op zijn klompen mee naar buiten. Nadien droegen ze de dode jongen door de stal de keuken binnen. De moeder viel flauw, de meisjes schreiden luid en de vader dacht, dat hij gek werd of stierf. Die stond de haren uit zijn kop te trekken, terwijl hij luisterde naar Gijs van Haalderen, hoe het gekomen en gebeurd was. De vader meende en verstond, dat het ongeluk op de terugweg was gebeurd, hij had er geen gedacht op, dat de jongen de hele dag dood in de polder had gelegen. Gijs van Haalderen verschoot daar zelf nu af tegenover de smart van deze mensen, hij liet hen maar zo wijs. Hij zei, dat hij nog een onzevader bij de jongen had gebeden, toen ging hij gauw weg. Maar voor hij op de bok de leidsels weer kon vatten zat hij druk zijn neus te snuiten. Hij reed daarop recht naar dokter Van Taeke, om die te waarschuwen. Toen reed hij naar café Moira, om het daar te vertellen. Dezelfde avond wist het heel dorp het nog. Ze kwamen allemaal nog gelopen naar Van der Aa zijn huis, daar was het druk voor de deur. Ze zagen het gezadelde paard van de dokter wachten, nadien kwamen de dokter en de

pastoor buiten, ook de burgemeester was binnen geweest. De burgemeester liet Gijs van Haalderen bij zich aan huis komen, hij moest verklaring en uitleg geven. Natuurlijk werd het bekend, dat de jongen de hele dag in de polder had gelegen. Daar moest Gijs van Haalderen genoeg over horen en hij kreeg er last genoeg mee, hij zat er tranen om te schreien, hij verontschuldigde zich, dat hij de jongen niet eerst thuis had kunnen brengen, dan was hij met zijn post te laat aan de posttrein gekomen, plicht is plicht. Drie dagen naderhand werd Willem van der Aa begraven. En 's zondags daarop preekten de pastoor in de katholieke kerk en de dominee in het protestantse kerkje aan de hand van het tragische voorbeeld van Willem van der Aa, over de dood, die wij niet voorzien, en die komt als een dief in de nacht.

De bladeren zijn van de bomen gevallen. Het is een stille herfst, het is plechtig in de lucht, de heggen en het gras zitten vol van de witte bedauwde wargarens der herfstspinnen, de aardappelen zijn geroid, ge ruikt de broeise, scherpe lucht van het rottend loof in de mistige dag. Cis de Dove zit bij het petroleumstel, dat een klein, warm licht geeft en waar het in zijn warme ark zoet en olieachtig van riekt. Cis zit wat te koken of te braden voor zijn voedsel. Cis is zeer tevreden, de geraniums hebben nog bloem, vuurrood voor zijn ruit. Hij kijkt over de kalme Maas en is de goede vrede van het water deelachtig. Hij hoort het water niet. Hij hoort het veer niet. Een stomer is net zo geluidloos als die aak, die met wind in de zeilen stroomafwaarts vaart. Maar als een slepertje met een kast voorbij komt, dan gaat Cis de Dove aan het meewiegen met de onzekere vloer van de schommelende ark. Het witbruine hondje keft met korte geluidsrakken zo'n beetje binnensmonds. Cis de Dove ziet het. Er is geen gevaar.

Neen, er is geen gevaar. Cis de Dove gaat nu met zijn vriend dokter Van Taeke op jacht, het kleine hondje van Cis en de

jachthond van de dokter, Erik, zijn bij hen, die snuffelen bij elkaar en springen om de mannen heen. De dokter is een goed jager, een uitstekend schutter, hij kan een haas met een kogel schieten, hij kan met de kogel een eend uit de lucht halen. Cis de Dove verzekert, de hazen te hóren, zo'n scherp gehoor krijgt hij in zijn doofheid, als hij op jacht is. Hij ziet en volgt de sporen, hij leest ze duidelijk en kent dit zeker teken van een zittende haas in de verte, zijn oren, zijn sprong nadien en zijn zwevende vlucht, die hij volgt, hoeveel malen het haas ook achter bomen of bulten of in de ruigte verdwijnt. Tjerk van Taeke draait traag mee. Dan, met grote sprongen, is hij bij het haas. Hij heeft het geweer geheven en legt aan. Er is eer ogenblik, het is korter dan een ogenblik, dat hij het haas op de vizierkorrel heeft. Hij ziet dat met zekere ogen, hij voelt dat met fijne vingers, de onontkoombare zekerheid van zijn schot, hij haalt de haas over, de kolf drukt even de schouder, een blij schot slaat kort, het ratelt vervolgens met zeer verre, lichte, vrolijke sprongen. De jachthond was al weg in de richting van het getuimelde haas en keert er nadien mee terug. Zij jagen middagen lang, het kan zijn dat de hond er niet veel opjaagt, dan komen zij langs Janus de Mert op de Bergen, die heeft zeker weer opruiming onder de hazen van de dokter gehouden. Cis de Dove ziet, hoe de dokter die gedachte heeft.

‘Ik loer met de oppassers en de marechaussees mee, om Janus de Mert te pakken te krijgen,’ zegt Cis de Dove.

‘Ja,’ zegt de dokter. ‘Die heren uit Den Bosch zijn van de oppassers gediend. Ik niet. Ge moet hen niet helpen. Als ge hem betrapt, laat het mij dan weten. Ik kan het zelf wel af.’

Dat kon de dokter fluisteren, dan zou Cis de Dove dat nog wel verstaan. Cis de Dove keek naar de mond van de dokter.

‘Maar ik krijg hem,’ zegt de dokter. ‘Er komt tóch een dag, dat ik hem krijg. Er zal mij niemand ontsnappen.’

Nee, de hazen en de mensen ontsnappen hem niet. Janus de Mert stroopte de hazen van de dokter weg en wou niet hebben, dat de dokter op zijn grond kwam jagen. Dat hinderde de dok-

ter gruwelijk. Wacht maar. Een knal in de lucht, de herhaling van de vrolijke rateling. Wat is dat nou? Het haas moet aangeschoten zijn, en nou loopt hij toch nog door, dat strekt de jager niet tot eer. Maar hoe is de vlucht van het haas, hij is gemakkelijk te achtervolgen. Dokter Van Taeke en Cis de Dove lopen door het land, de dokter op zijn hoge, bruine rijglaarzen, in een duffels jekkertje en het gleufhoedje op de rossige kop, Cis de Dove met camassen om de benen, in zijn schipperstrui en met zijn jas daaroverheen. Cis draagt een geweer van de dokter met de riem over de schouder en hij heeft de weitas. Hij kijkt nu, de hand boven de ogen, over de polder uit, het aangeschoten haas is een wei ingegaan. De jagers houden het haas goed in het oog. Zij springen over sloten. Zij lopen door het dorrende grasland. Zij klimmen de wegberm op. Zij lopen door de dorre, ritselende, afgevallen blaren, gaan de weg weer af, opnieuw het polderland in, kijk, daar moet het haas zijn gegaan. Een paard bij een hek staat hen nu dromend tegemoet getreden, de smalle kop recht naar hen toe, aan de hoeven van het paard ligt het haas. Hij spartelt. Er stuift zand onder hem op, en onder hem kleeft ook een beetje slijmerig bloed op het kort dorrend gras. Maar hij wordt in het gevaar beschermd door het paard.

Treft het dokter Van Taeke? Kleine dingen kunnen hem treffen. Hij zal het haas een schot geven voor de hoeven van het paard. Hij geeft Cis de Dove zwijgend het geweer en neemt nadien het andere geweer aan, dat Cis voor hem gedragen heeft. Hij laadt het met de kogel, legt aan en mikt. Bij het knallende geluid van het schot krijgt het haas een duwtje en ligt pal stil. Het paard is op het schot niet weggestormd. Het spitst de oren. Het heeft met een ruk de kop geheven. Het hinnikt, dat klinkt groot en dichtbij. Het buigt vervolgens de kop diep naar de grond. Het ziet, dat het haas dood is. Het paard keert zich om en gaat, de kop diep neerhangend, langzaam en bedroefd weg.

Cis de Dove pakt het haas. Hij voelt hem in de volle soepele

lenden, betast de malsheid en kijkt in het groot blinkend hazenoog. Dan legt hij het dode dier weer neer, hij weet, dat de dokter dit haas niet wil hebben. Hij is nu met een paar sprongen achter de dokter, die voor hem uit loopt na te denken. Beide mannen zwijgen.

Zij zwijgen dikwijls op de jacht. Als de hazenjacht gesloten is, dan komen de eenden en de sneppen aan de beurt. Het gebeurt dan nog wel, dat Erik de jachthond een haas uit de wei jaagt tot voor de jagers, ja, waarachtig, dokter Van Taeke legt aan, hij sluit onder de borstelige wenkbrauw het ene oog, en mikt. Cis de Dove staat te wachten. Er valt geen schot. Dokter Van Taeke laat het geweer zakken.

‘Alleen maar even zien, of ik hem in het vizier kon krijgen,’ zegt hij.

Hij keert om. Hij heft nu zijn geweer in de lucht. Een eend vliegt. De geheven loop, zwart voor de lichtende grijsheid der wolken, volgt even met een nauwelijks bemerkbare buiging de vlucht. Een schot ratelt met daverende sprongen naar de hoogte weg, in wijde kringen valt het geluid met heldere slagen terug. De eend, kantelend en tuimelend op haar vleugels in haar val, stort in de ruigte van het vriendland, en de jankende Erik heeft de oren al gestrekt en schiet weg om de vogel te halen. Opgevlogen sneppen te schieten in hun hoekige, grillige vlucht, dat is moeilijker. Maar het was een plezier ze alle te raken en te hebben, de vreugde der feilloze zekerheid van het schot. Eens, in de uiterwaard, miste de dokter een snep, waar Cis de Dove bijstond. Cis de Dove werd bleek. Dokter Van Taeke sloeg zijn geweer tegen een knotwilg in twee helften aan stukken, hij gooide al de buit, die ze hadden, in de Maas, en zonder een woord ging hij naar huis.

Cis de Dove kuierde naar zijn woonarkje terug, daar ging hij na zitten denken. Het suisde in het hout van zijn scheepje, er stond een sterke stroom op de Maas. Toen het donker was ging hij strikken zetten en ving er een haas in, hij ging hem uit de

strik halen, zijn hondje, de voorpoten op een verhevenheid in de grond, het lijf geheven en gestrekt, de spitse snuit naar de verte, stond, zoetjes rillend in de gespannen achterpoten, op de wacht, om Cis te waarschuwen, als er onraad zou zijn. Cis ging met het haas naar huis en stroopte hem in de ark. De volgende dag had hij er zijn feest aan. Er vielen sneeuwvlokken langs de kleine ruiten, terwijl Cis smakelijk van zijn malse haas zat te eten. Cis de Dove zag die sneeuw. Die vlokken vielen boven het water, zij aarzelden daar even, zij vielen in de grauwe stroom in de kleine vlugge keringen van draaikolken bij de kribben verloren, naar de verte was het water zwart onder die vlugge dichte drukke spikkeling. Er kwamen langs het woonarkje wieren en dor hout meedrijven. Het Maaswater waste.

[III]

Die Cis de Dove, hoe oud zal hij geweest zijn, hij was een vrijgezel. Hij had zijn vriendschap voor de dokter, dit gaf hem een sterk gevoel in het gemoed, het verstoorde zijn eenzaamheid niet, misschien maakte het zijn eenzaamheid dragelijk. Cis de Dove was niet zo graag onder de mensen. Hij ging graag in zijn eentje stropen of bij regenweer hengelen in de Maas of vis stropen met de fuik, daar had hij niemand bij nodig. Hij beredderde zijn eigen leventje in de ark, daar had hij niemand bij nodig, maar er waren dagen, dat hij ten laatste toch verlangde, dat dokter Van Taeke komen zou. Hij was blij en trots om die vriendschap, hij liet zich weinig aan de mensen gelegen liggen, maar hij had toch graag, dat hij gezien werd in gezelschap van de dokter. Als ze samen de burgemeester tegenkwamen, dat vond hij prachtig, de dokter kon dan kort en schamper iets over de burgemeester zeggen, misschien voelde Cis de Dove dat dokter Van Taeke hem hoger stelde dan de burgemeester, dat vond hij prachtig. Cis de Dove was ook niet nederig bij de dokter, neen, enige dagen nadat dokter Van Taeke die snep misgeschoten had, schoot Cis in gezelschap van de dokter er drie raak, hij keek daarbij nog haastig om, of niemand het zag, want hij had geen jachtakte en, gerustgesteld, keek hij vervolgens zo'n beetje onverschillig, zijn mooie ogen halfdicht en de mond zo'n beetje getroest. Maar wat is dat nu voor een gevoel, dat hij heeft als hij mevrouw van de dokter tegenkomt? Dan voelt hij zich zo klein, dan zou hij zijn pijnlijke schamelheid wel willen verbergen. Ze knikt hem vriendelijk toe, en Cis vat verlegen zijn petje af. Dat gevoel in zijn gemoed, Cis kan soms staan kijken over de Maas om haar verten te zien, 's avonds als de rivier de geopende hemel instroomt, dan kan dat een gevoel van verwachtingen geven, iets dat komen zou, wat wij niet kennen en wat ons zeer zal aangrijpen en verblijden, zo jong

was Cis de Dove nog wel. Misschien was het ook een kinderlijkheid, die hij had behouden. Het was warm in zijn woonarkje. Hij had er een potkachelkje staan. Hij had tegen de planken wanden prentbriefkaarten met punaises vastgehecht, zijn lage petroleumlamp hing voor zijn gezicht, als hij zijn strikken zat te repareren, of zijn geweer nakeek. Zijn lichtje was een lichtje van de rivier, in de nachtelijke zwarte rimpeling van het water konde ge dit lichtje geslingerd en als een kronkelslang van smal en voortdurend bewegelijk vuur weerspiegeld zien.

Uit de nachten van de winter wordt het een lente van wit met sluiers van blijdschap, met schalmeien over de rivier. De Canadese populieren aan de einder hebben zo lang kaal met de winter in de takken gestaan, nu stromen zij vol, het staat van dit prille volgespikkeld. De knotwilgen in de moerassige grienden zijn ineens zo licht en blij geloverd, het grasland in de uiterwaarden heeft een donkergroene tint gekregen. Toen werd het warmer en lengden de schemeringen over het water. Cis de Dove zat die stemming aan te zien, in het gras, dicht bij de kribben. Wat leefde er in de blauwe rietkragen, de rietvors kikkerde met lange halen, kieviten en karekieten zaten daar nog te roepen om hun stem en hun wezen aan de avond te verbinden. Een zwaluw, donker over het water tussen de kribben, vloog laag en richtte zich in de vlucht rechtstandig en wit omhoog, om ineens zwart te zwenken en donker te keren naar de laagte in de nabije verte van het water. En onder het wilgenen rijshout van de grienden verderop kwaakten kikkers in het vocht, de zon daalde over de rivier. Een zwarte zigeunervrouw was met sprongen de dijk afgekomen en de waard overgegaan, ze kwam nu langzaam naar Cis de Dove toe. Cis zijn hondje sprong verderop in het gras rond, het stond ineens aandachtig stil, toen kwam het naar Cis toe, hij stelde het gerust met een paar klopjes op de stugge harde haren van zijn kleine vette flank. Cis de Dove keek weer naar de vrouw. Hij zag haar bewegingen en haar donker figuur, hij zag nadien haar stilte. Zij keek

naar hem. Zij had een slordige zwarte rok, die sleepte naar achter. Zij stond te kijken. Zij was stil gelijk de avond zelf. Zij ging zitten en keek opnieuw naar Cis de Dove. Cis, in zijn trui, hij zat, de armen om de opgetrokken knieën, en kauwde zacht een grashalm. Hij opende daarbij soms traag de brede mond en had een kalme uitdrukking in zijn zachtmoedige ogen. Hij zat zijn eigen af te vragen of de vrouw opzettelijk naar hem keek en welke gedachten en bedoelingen zij daarbij had. Als zij enige tijd voor zich uit had gekeken dacht hij, dat zij niet meer op hem lette. Maar zij keek haastig weer naar hem om. Toen ging zij languit achterover in het gras liggen. Cis zag de spanning van haar volle, verborgen borsten. Dit had zijn zoetheid en lokte in de avond bij het stromen van de rivier. Cis ging nu ook languit achteroverliggen, misschien om even met zijn gedachten alleen te zijn. Het avonddonker tintelde en zinderde ver en hoog boven zijn ogen, en uit de diepte kwam daar een ster, die stond er ineens te flonkeren. Als ge daar enige tijd aandachtig naar kijkt, gaat de ster weg. Haar flonkering vloeit weg in de donkere hemelklaarte. Cis doet dit spelletje en kijkt naar een ander punt in de hemel, dan keert in het gezicht van zijn afgewend oog de ster weer terug. De vrouw, is zij er nog? Cis komt overeind. De vrouw is er nog. Cis ziet iets bewegen waar zij ligt, een hand die wordt opgeheven en weer neervalt, een been dat opgetrokken wordt in de knie. Cis wordt droevig van een verlangen, dat uit de avond rijst. De vrouw heeft zeker iets gefluisterd, iets naar hem geroepen, hij heeft dat, als ze het gedaan heeft, niet kunnen horen. Waar zal zij voor gekomen zijn. Zij heeft een dag lang gezworven. Om de avond, om de rivier heeft zij misschien het een of ander menselijk verlangen. Natuurlijk had zij deze man in zijn schipperstrui zien zitten, ze was er voor de dijk afgekomen. Neen, het wordt niks. Cis de Dove is helemaal niet op zijn gemak. Hij is opgestaan. Hij doet alsof hij van de vrouw niets merkt en alsof hij, van heel andere gedachten vervuld, naar iets anders kijkt. Waarom heeft hij die dwaze verwachting, dat er iets gebeuren zal. Hij wandelt naar

zijn ark. Hij is er veel te gauw. Hij weet ook niet, waarom hij nu een verbittering heeft, alsof hij teleurgesteld is. Er is hem iets onthouden. Het ligt aan hemzelf. Hij is in die dingen zo weinig doortastend, hij heeft niet genoeg vertrouwen in zichzelf, dat hij het nemen kan. Nu heeft hij de vrouw uit het oog verloren. Later ziet hij haar weer gaan in de richting van het veer. In de duisterheid der laagte van de veerdam kan hij haar dan niet meer zien. Daarna drijft het veer van de oever af naar het midden van de rivier. Cis ziet de vrouw op het veer staan. Misschien is hij nu wel jaloers op Nardje de Wit de veerman, dat die iets zal mogen ondernemen. Hij is geprikkeld in de eenzaamheid van zijn ark. Als hij te bed ligt wordt hij kalmer. Nu schaamt hij zich om al de invallen, die hij heeft gehad.

De volgende dag zag hij de vrouw weer in het griendland, zij zat bij het water. Hij liep nu dicht langs haar heen en zag haar gezicht. Er was iets dat tegenviel. Er was iets ruws, slordigs en dierlijks aan haar. De vrouw lachte tegen hem en zei lispelend een paar woorden, hij zag dat. Cis liep door en keek zo'n beetje bezijden uit, met minachting en hoogmoed. De vrouw begon te neuriën, met halve stem te zingen, zij was verwonderd, dat die man niet meer omkeek. De derde dag kwam zij bij zijn woonark. Zijn hondje sprong op en blafte fel. Cis voelde, hoe het bloed hem klopte in de halsaderen toen hij de vrouw binnenliet. Zij zag zijn strikken en zijn geweer. Zij begreep hem. Zij vroeg iets wat hij niet verstond, toen maakte zij een gebaar van eten. Ze zag er vreemd uit en was zeer bruin in haar gezicht. Cis zijn hondje bleef onrustig en liet zich moeilijk kalmeren. Cis gaf de vrouw brood en koffie. De ark wiegelde zacht, tegen de zoldering sloegen de strikken tegeneen. Het suisde in het hout. De maan scheen op de ruit en legde de warme fijne schaduwen van gordijntjes en bloemen op de handen. De vrouw had een lelijk gezicht, een platte neus, brede rode lippen. Zij had dun, vet, zwart haar. Zij nam een hazenstrik en speelde ermee. Zij nam lachend het geweer, nam, handig als een man, de patronen eruit, en legde aan op Cis. Toen ging ze

weer aan het tafeltje zitten en ontblootte haar mooie, bruine borsten voor deze man, schaduwen van de ruit, van de fijne bloemen lagen op het licht van haar warme huid, er was iets wilds in haar bloetheid. Cis had het gevoel alsof die borsten hem met donkere ogen aankeken. De vrouw zei een paar klanken, die vochtig waren in haar keel. Cis de Dove, de ellebogen op de tafel, zat met twee handen, de vingers krom geklauwd, in het haar te woelen. Dit was maar een droom, daar straalde het arme arkje van, het was een sprookje in het maanlicht. God moge het mij vergeven, dacht Cis, dat ik naar die borsten kijkja, God mocht het hem vergeven toen hij ernaar greep en diep bewogen was door de lach der vrouw in het achterovergebogen hoofd. Later kon Cis daarover zitten denken. Daags nadat zij in zijn woonark was geweest was de vrouw met het veer naar de andere kant van de Maas gegaan. Er was toen een zwarte zigeunerman bij haar. Een kleine, lichtgebouwde, lenige man, die siste onder zijn snorretje tussen zijn rode lippen onverschillig een liedje. Hij had een donkerrood tricot onder zijn gesleten lichtgrijze jasje, dat naar achter hing in het gebaar waarmee hij de handen in de broekzakken hield. Hij droeg grijze, stoffen schoenen. Hij was lenig en licht het veer opgelopen en had Cis de Dove niet aangekeken. De vrouw had zich van Cis afgewend. Later liep Cis de dijk op. De herinnering aan de nacht kon hem bezeten houden. Daar was iets van vranke, vrije liefelijkheid en goedheid. Cis de Dove wilde er met dokter Van Taeke over praten, als hij naar woorden zocht vond hij ze niet. Het bekleemde hem. 's Avonds ging hij aan de rivier zitten om eraan te denken, misschien wilde hij zich op die manier van de beklemming verlossen.

Tjerk van Taeke rijdt te paard over de dijk, binnendijs ligt, als in een arm, het dorp ingesloten, de kom, het marktpleintje met de linden, de stille kerk met haar ranke toren, een smidshamer klinkt helder uit een smidse, verderop liggen de boerderijen en de verspreide huizen, die tegen de dijk zo ingetogen

en verstopt liggen, van de dijk af kunde ge zó op hun donker rieten dak stappen. De lente is nu als een geweld gekomen met de blijde donder over de rivier, de boomgaarden in de laagte liggen wit en bloeiend voor uw voeten. Er zijn van die avonden, dan is alle geluid tot stilte gevallen. Het schijnt dat de koekoek en de zwaluw dronken zijn van de pracht en de geur der wilde anemonen. De boomgaard is een huis, een hal over de grond, een lentekerk van licht met korte zuilen onder een gewezen gewelf van schuimend roomteer wit en roze. Wat zal er zó wit zijn en zo vervuld van de avond, die er lichtend van is, de grindwegen in de laagte, daar liggen de koele blauwe schaduwen over. Een kar rijdt voorbij, het paard laat de kop hangen, de voerman, op de kar, zit met gebogen hoofd en kijkt niet op. De bloesem maakt het zwaar lied van de merels en van de vinken voller en het geschetter van de spreuwen doordringender. Dokter Van Taeke rijdt te paard langs de bloeiende wereld.

Hij gaat nu nog eens naar Mammeke kijken, die heeft haar huisje laag aan de dijk en heel haar hof is pril en lokkende roze en rein wit van de bloesems, het gras herkent ge niet, zo wit als het heeft gesneeuwd onder de bomen, dit alles gebeurt toch in zijn blankheid, of Mammeke de syfilis heeft of niet.

Mammeke woont met haar grote kinderen, twee zonen en drie dochters, die nooit thuis zijn dan voor te slapen en haastig te eten. Haar man is overleden, God hebbe zijn ziel en zegene zijn nagedachtenis. 'Hij was een goeie, beste man,' zegt Mammeke. De woorden die ze zegt, hoe spreekt ze die, ze heeft een grote geruite doek over het hoofd hangen, die bedekt haar hele gezicht en hals. Aan de duisterheid van haar ogen achter die schort was zij gewend, die duisterheid was klaar genoeg voor haar. Zij lichtte die doek alleen maar voor dokter Van Taeke op. De rivier had iets kwaads voor haar meegebracht. 'Want zo goed als mijn man was,' zegt Mammeke, 'zo slecht ben ik geweest.'

De rivier had voor haar iets kwaads meegebracht, de Rotter-

damse kapitein van een stoombootje, dat stoombootje had een avond en een nacht aan de loswal gemeerd gelegen, de kapitein was bij Mammeke geweest, 't is jaren geleden. Van Mammeke was toen zeker nog wel enige lichamelijke bekoring of verleiding uitgegaan, er waren nog mensen die zich herinnerden, hoe zij een vol bloeiende vrouw was met een knap gezicht, nu was ze zo gesloopt. Had die kapitein haar verleid, of had zij de kapitein verleid? Wat doet het ertoe, het is jaren geleden. En omdat die kapitein bij haar geweest was, daarom zat Mammeke nu met een gehavend gezicht, met een lupusneus en met schrikkelijke uitslag, de smalle kale oogranden waren zo paars ontstoken. Maar dat had alleen maar dokter Van Taeke gezien, want de doek over haar hoofd beschermde en verborg Mammeke voor de wereld. De dochters en de zonen waakten over de sluier van hun moeder, opdat daar niemand aan raken zou. En omdat zij zo weinig thuis waren hadden de jongens gedreigd met de verschrikkelijkste wraak, als iemand het geheim van het moederlijke gelaat durfde schenden. Mammeke, in haar kleine huis, tussen de witgekalkte wanden, tussen de heiligenschilderijen en onder het kruisbeeld, zat in het duister. Haar stem achter haar doek, haar stem uit een graf, uit een andere wereld, zei: 'Kinderen, zorgt, dat ge nooit krijgt wat uw moeder heeft, houdt de nagedachtenis van uw vader in ere en vergeeft uw zondige moeder.'

De zondige moeder! Was die kapitein een Rotterdammer geweest? Mammeke wist dat misschien niet. Een Rotterdammer? Een Spanjaard misschien, of iemand uit Luik, misschien was het ook een Italiaan geweest. 'Maar wat voor taal sprak hij dan, Mammeke?' 'Ach,' zei Mammeke, 'hij sprak een maar al te begrijpelijke taal.' Zij schreide niet. Zij duldde haar leed. Zij was slim in haar voorzichtigheid tegenover de kinderen, waarvoor dokter Van Taeke haar gewaarschuwd had, ze had sublimaat in huis, dat kreeg ze van de dokter voor ontsmettingen. Hoe was dat Mammeke toch, zij kon van zichzelf zeggen, dat zij een zon-

dige moeder was, wat gebeurde er in haar huis als een van haar dochters met een vreemde visser van een Maasschokker of met een onbekend schipper binnenkwam en de deur werd gegrendeld, voor moeder achter haar doek behoefden ze zich niet te ontzien, wat gebeurde er dan aan haar voeten? Het was zo droevig. Mammeke behoefde het niet te zien, het leven was zo vriendelijk, dat het haar blinddoekte. Het kan ook best zijn, dat haar ontstoken en gepijnigde ogen toch schreiden achter de doek, dat er daar verborgen tranen vloeiden. Zij was aan alle kanten zo geschonden, zo gehavend, zo in het vlees vermorzeld en gewond in de ziel en in de kinderen. Zij schudde kinderlijk het hoofd. Zij prees haar jongens met zachtmoedige, kalme woorden en dankte hen om de bescherming en de liefde, die zij aan haar gaven. Zij waarschuwde haar dochters: ‘Mijn engellief,’ zei zij tot elk van haar, ‘zorg dat ge nooit krijgt wat uw moeder heeft.’

En zij nam uit haar handen het geringe geld aan, dat zij haar van hun verdiensten toestopten.

Dokter Van Taeke kwam bij haar binnen. Hij kwam de dijk afgedaald langs de smalle, uitgelopen pad, en stond in de keuken, waar Mammeke alleen zat en waar de avond wit schemerde van al de bloesems buiten. Mammeke herkende de stappen van de dokter, zij hoorde, dat hij alleen was, daarom sloeg zij haar doek terug. Zij moest meteen de ontstoken ogen sluiten voor het licht. Zij was zo lelijk. Zij zat vol uitslag, het was of zij daaronder geen gezicht meer had. Dokter Tjerk van Taeke bekijkt haar aandachtig. Hij zegt: ‘Mirabeau zei, dat hij zó lelijk was, dat hij van lelijkheid weer knap en interessant werd. Dat is met u ook het geval, Mammeke.’

‘Ja,’ zegt Mammeke, ‘ik ken die lelijke mijnheer niet, maar ik kan wel tien minuten in de spiegel kijken. Langer doe ik het niet, want dan zijn er genoeg tranen om drie schorten nat te maken. Vroeger was ik een knap ding, daar moet ik nou voor boeten. Hoe gaat het met mevrouw en uw jongens? De jongens

zijn zulke schavierige bandieten, hoor ik, maar God zegene hen allemaal. En ik hoop, dat God mij mijn schuld vergeeft, die ik uit moet boeten om het goed te maken bij mijn overleden man zaliger gedachtenis.'

Dokter Van Taeke glimlacht. Hij hangt de vrouw de doek weer voor. Hij heeft haar een fleske medicijn meegebracht, anders is ze niet tevreden, wat heeft hij al niet geprobeerd met kwikverbindingen en salvarsan. Mammeke is al zo ver weg. Zij krijgt druppels voor haar ogen, daar heeft zij vertrouwen in, dan steken haar ogen niet meer zo. Dokter Van Taeke luistert naar haar zelfbeschuldiging en naar wat zij vertelt van die Rotterdamse kapitein, of wat het er dan voor een was. Hij zegt: 'Ge moet u niet zo beschuldigen, Mammeke, dat is om verschillende redenen niet goed.'

Om verschillende redenen. Mammeke zal de bedoeling niet begrijpen, maar wie weet hoe uitgerekend zij in haar onnozelheid is.

'Mijn schuld is zo zwaar en zo groot.'

Dokter Van Taeke is opgestaan. Hij kijkt, het voorhoofd gefronst boven de naar elkaar getrokken wenkbrauwen, naar dit wijfke met die belachelijke, geruite doek, dit klein dwaas spook van zulk een gemene ziekte. Hij zegt: 'Omnis syphiliticus mendax est.'

Mammeke heeft dit de dokter al meer horen zeggen, zij herkent in de woorden de naam van haar ziekte, zij denkt, dat de dokter over haar medicijn spreekt. Ze is zo onnozel. Ze spreekt al van haar fleske mendax.

De dokter zegt: 'Maar ge moet toch eens ernstig met uw dochters praten, die hetaeren.'

'Wat moet ik praten,' zegt Mammeke, 'ik zit hier, dat is meer waarschuwing dan welk woord. Maar hoe is het met de mensen, ze zien iedere dag de gevolgen van de zonde en ze worden toch niet beter. Als uw jongens groot worden en ik leef dan nog, breng ze dan eens mee, dan zal ik tegen hen zeggen: Zorg, dat ge niet krijgt wat ik heb.'

De dokter zegt: 'Goedendag. En God zegene u.'

'God zegene u,' dat was het woord, waarmee dokter Van Taeke afscheid nam van zijn zieken. Was hij gelovig in zijn ziel? Hij wilde hun een schone wens zeggen, een hartelijkheid, een goedheid die zou worden verstaan. Hij ging 's zondags niet naar de kerk, 'ik houd daar niet van,' zei hij. Neen, hij hield daar niet van. Hij had dat nu, dat kon hij in zichzelf niet overwinnen, dat gevoel van geprikkeldheid en afkeer als hij maar een pastoor zag. Zij verklaarden de wereld, alsof zijzelf bijstand hadden verleend bij haar schepping en deel hadden gehad aan de creatie van de menselijke ziel, deze domme zelfverzekerdheid tussen twee sigaren in stond hem tegen, evenals hun diabetes, hun corpulentie en hun predikaties, waarin zij door middel van stemverheffingen en redekunstige zinswendingen het verband trachtten te herstellen met het evangelische christendom, waar hun geest en praktijk zozeer van vervreemd waren. Hij moest er niks van hebben, daar waren mensen die zeiden, dat hij er te veel vanaf wist, van al de streken en deugnietereien der boerenpastoors. Hij had eens met brieven, telegrammen en dreigementen van de bisschop gedaan gekregen, dat een pastoor in de omgeving zijn ontslag kreeg. Die pastoor ging toen naar het buitenland, die ging op de vlucht. Daarmede was aan een verschrikkelijke ergernis voor de mensen een einde gemaakt. Tegen deze dingen kon dokter Van Taeke niet, die konden hem zo kwaad beïnvloeden in zijn afkeer van de kerk. 'Ik houd daar niet van,' zei hij. Maar zijn jongens, die werden katholiek opgevoed, de moeder had haar zorgen en haar toewijding daarbij. Zij zei zacht en verwonderd tot haar man: 'Moet ge nu zo klein zijn, dat ge u zo ergert.' Zij legde de Belijdenissen van Augustinus op zijn tafel en de Navolging, de levens van heiligen, in wier rechtvaardigheid de luister der kerk glanst en de zwakheden van de onvolmaakten overschittert. Dokter Van Taeke stond stil en aandachtig toe te kijken bij de madonna, waarvoor in de mei de kaarsen van de jongens brandden, om de een of andere reden roerde hem dat. Hij zei vriendelijk tot

zijn vrouw: ‘Zeker, zij moeten deze opvoeding hebben. Geef hun een geloof mee, want zij kunnen later gemakkelijker, als het nodig is, hun geloof verliezen, dan dat zij, als het nodig zou zijn, er een zouden kunnen verwerven.’

Neen, hij hield niet van de priesters, in de grond van zijn hart had hij duizend bezwaren en grieven tegen hen en hun gedrag. Maar voor de nonnekes in het kleine klooster, had hij zijn grote voorliefde, nu stond hij op de lijst van haar weldoeners, hij gaf haar veel voor haar armen en voor de goede werken, die zij in het dorp deden. Hij kwam graag in haar kleine kapel, er verbleef bij haar een ziekelijk rector, een strumalijder, die had zo'n hese stem, die moest na vier, vijf woorden iedere keer slikken, dokter Van Taeke ging graag naar die kleine zusterkapel voor het lof. Misschien was het voor zijn gevoel kinderlijk en argeloos, hij luisterde naar het gregoriaans van die hoge, ijle nonnensopranen, die stemmen waren nog onnozeler dan die van kleine kinderen. In de kinderschool van de zusters kon hij ook komen luisteren, hoe de kinderen zingen. Hij hield veel van kinderen. Hij probeerde vriendelijk te kijken. Als hij uit de kinderschool weer heenging, dan moesten al de kinderen opstaan, en de zuster, aftikkend met de klep in haar handen, liet hen zeggen: ‘Dág mijnhéér de dókter!’

‘God zegene u en de kinderen, zuster!’

Dan lachte de zuster verblijd. De nonnekes baden veel en vurig voor de bekering van de dokter. Zij naaiden kinderkleren voor de arme mensen, die hij haar opgaf. Zij verrichtten zorg en hulp voor de behoeftigen. Bij de nonnekes stond de dokter er hoog op, zij gaven hem geschenken met Kerstmis en met zijn verjaardag. In zijn werkkamer in een lade bewaarde hij de geborduurde en gestikte vaantjes met de figuur van een geliefde heilige erop, en daar de woorden onder waren geborduurd: ‘Bid voor Tjerk van Taeke.’ Daar kon hij stil op staan kijken, neen, hij lachte daar niet om. Hij nam zijn jongens mee naar de zusters, dan kwam de oude zuster Aldegonda, zij zei tot de jongens: ‘Kort na uw geboorte kwam uw vader u hier laten kijken, toen heb ik u op mijn schoot gehad.’

Daar was iets zo ijls, zo jubelends in die nonnekes, iets zo volslagen wereldvreemds, één ding wisten zij te begrijpen, de werkelijkheid van de nood der armen. Dan kregen die witte breiende, zorgende nonnenhanden iets moederlijks en kommervols.

Het zomert. Het water in de rivier staat laag, er staat een zwakke stroom op. Het water is onder de wolkenloze hemel zo mooi blauw, de grijze kribben met het eenzame dunne ijle scheutje van de pluimcanada aan het eind daarop, liggen zonder rimpel weerspiegeld. Het is zo stil over het water, dat ge op de dijk, als ge voorbij het woonarkje van Cis de Dove komt dat daar in de laagte ligt, het klingelen hoort van het etensgerief, dat Cis schoon maakt in de Maas. De canada's staan bijna zonder beweging in de blijde warmte hevig te rillen, dat wriemelt zo van licht in de kruinen. In de uiterwaarden staat het hooigras te rijpen en de grienden hebben honderd kleuren, het fijn en wit geschakeerde zilvergroen van het harig wilgenhout, het geelwit der hoge schermbloemen, het paars van distels en hele vlekken uitgestreken geel van de hopklavers. Twee roetig zwarte stoombootjes liggen doodstil en van alle leven verlaten in de schuthaven gemeerd, de dekken zinderen in de palle zon. Aan de loswal ligt een aak, de zon beeft blauw op het geteerde dek, een man loopt hier op blote voeten. Een vrouw schept vanaf het schip met een zeer kleine emmer aan een touw water uit de Maas, ge hoort het terugstortend water klateren.

En in het dorp en op de weg naar de veerdam bloeien de oude hoge linden. Een lokkend warm geelwit licht schoon over hun donker groen. In de stilte van de rustige zomerdag hebben die bomen een groot geluid, een lied, de zware trilling van klokken: de bijen hebben de bloesems bestormd. De binnendijkse huisjes met hun donker rieten dak liggen over de rand van de warme dijk heen te kijken met die kleine vierkante vensters in de topgevel. In die vensters, als in ogen, weerspiegelt het rustige trage draaien der wieken van de molen.

Die molen, een forse stevige bovenkruier, hij staat op de grondslagen van een toren, hij staat op de gloed gebouwd van Spaans goud, dat daar is gevonden. Daar moet eens een ongeluk gebeurd zijn op die molen. Dat ongeluk was zo wonderlijk en dwaas, de tegenwoordige molenaar Janus van Geffen heeft daar maar eens om gelachen. Nu, in deze warme zomerdag staat Janus van Geffen, in zijn broek van witverbleekt Turks leer, in zijn gestreept boezeroen en witbestoven vest en met zijn grauw meelpetje op de zwarte haren, hij staat daar op de meelzolder van de molen zo'n beetje voor zich uit te kijken naar de traag draaiende voersteen. De molen heeft een uiterst zwakke wind voorin, de zeilen zijn vol op de wieken gespannen. Soms gaat het getande spoorwiel zó traag, dat het schijnt, of daarbuiten de wieken, door de wind in de steek gelaten, erover nadenken, om stil te gaan staan. Zij krijgen dan weer een rukje. Het kraakt droog in het werkzaam hout, de molen trilt zoetjes. Janus van Geffen zijn knecht, de lange magere Van Lent, is beneden. Die roept plotseling met een luide roep, de stem klinkt krachtig in de molen. Er is een boer gekomen met een vracht voer, dat opgehaald moet worden, om te worden gemalen. Janus van Geffen, zich vasthoudend aan het luizeel, dat zo hard-glad is van de meelhanden, komt boven de open luiken naar beneden kijken, daar kijkt hij op de zakken van de kar. De boer die binnengereden is, Noldus Maas van de kanten van Teeffelen, komt net even in het raam der luiken staan en kijkt, het hoofd ver achterover, omhoog. Janus van Geffen roept een groet vanuit de hoogte, van beneden klinkt een schreeuw terug. Nu ziet de boer beneden de molenaar daarboven weggaan om de zakken op te luien.

Janus van Geffen op zijn zolder, te midden der zakken die hoog liggen opgestapeld tegen de ronde muren, geeft een ruk aan het luizeel om het te vieren.

Tussen de donkere treden van de trap naar de kapzolder zit een kat, Janus van Geffen ziet langs het trillende glijdende touw het fostoriseren van de ogen der stille, loerende kat. Na

een tijdje, op een geroep van beneden, haalt hij de eerste vracht op, ze is zwaar, het trager touw schokt strak in de spanning. Mijn God, de wind aarzelt, de molen staat een ogenblik stil, er is geen enkel geluid, de molen houdt de adem in. En uit het open luikgat van de meelzolder is nu, voor de ogen van Janus van Geffen, de knecht, de lange Van Lent, aan de nek in het luizeel gestropt naar boven gekomen. De molenaar begrijpt het gezicht van zijn ogen niet. Daar hangt zijn knecht. Hij hangt geknakt in het koord, de kop naar de borst, en in de lengte draait hij zeer traag rond boven de ijle der diepte in het open luik. Een der voeten raakt daarbij het gladde bemeelde hout van het openstaande luik, de klomp valt van die voet. Dit geeft een kleine slag en een borteling beneden op de wielband en langs de as van de kar, die onder het luikoord staat. In zijn traag draaiende beweging keert de gehangen knecht nu het gezicht naar de molenaar: over de gezwollen ogen kunnen de oogleden niet toe, en de tong hangt dik uit de mond, alsof de hangende man zwaar moet gaan braken. Janus van Geffen, plotseling zwetend in de hitte, vloekt dat het kraakt en davert in het hout. De wind tast nu weer zwak in de wieken. Op de kapzolder begint de bonkelaar rommelend zijn verborgen wenteling. Boven het hoofd van de molenaar grijpt de verticale getande koning in het spoorwiel, en de stenen malen.

De stenen malen, maar Janus van Geffen heeft nu het luizeel naar zich toegetrokken, de gehangene sleept met de voeten op de zoldervloer, de molenaar legt de knecht neer en maakt de strop rond de hals los. De molenaar wil Van Lent iets vragen, nu schiet hem te binnen, dat de knecht dood moet zijn en geen antwoord meer kan geven.

Janus van Geffen trekt aan de vang, met een ruk staat de molen stil. Er is nu geen geluid meer op de molen. Buiten gonst het zwak van al de vliegen en de insecten, van de warme zomer. Als de molenaar haastig de trappen afgaat klinkt het vlugge schuiven van zijn pantoffels nadrukkelijk over de gladde, uitgelopen, bestoven treden van de smalle trap. Beneden zit

Noldus Maas op zijn kar, het paard stampet en schudt de kop voor de vliegen, er is in deze ruimte ineens het luid lawaai der bellen in de paardenhaam. Maas zit bij zijn zakken, de handen voor het gezicht. Hij kan niet antwoorden. Hij weet niet, wat er gebeurd is. Als hij de handen van het gezicht wegdoet, dan ziet hij eruit! Hij is wit als een kalken muur. De boer weet niet wat er gebeurd is. Hij had niets anders gezien dan dat de knecht de hoogte inging naar het open luik toe. De knecht had zich zeker gezeftmoord, ja, hij had zich opgehangen, grote hemel, daar was Maas getuige van geweest en verlamd van schrik had hij niet eens de kracht gehad te schreeuwen.

De molenaar gaat naar buiten. In de hof bij zijn huis ziet hij zijn kippen, ze hebben van die ingetogen geluiden, daar ze warm liggen in het heet rul zand, tegen de horizontale molenwiek trilt zachtjes het hoog zeil op de latten. Als Janus van Geffen weg wil gaan komt Noldus Maas plotseling met zijn kar naar buiten gereden. Hij heeft het in de molen horen fluisteren. Natuurlijk, de gehangene op de meelzolder heeft zich omgedraaid en zeker nog wat in de dood gezegd, om mede te delen, dat hij blij is, dat hij zich heeft opgehangen. Van Lent kon thuis niet met de vrouw overweg, dat was waar, het hele dorp wist, hoe ze tegen hem tekeer kon gaan. Maar het was toch een blijmoedige man, waarom zou die zich op zo'n wijze ophangen? Janus van Geffen zegt tegen Noldus Maas: 'Haalde gij de dokter!'

De boer rijdt weg met vracht en al. De molenaar klimt weer naar boven. Terwijl hij de bekende smalle trap opgaat denkt hij misschien, dat hij het op de zolder anders aan zal treffen, en dat de knecht aan het werk zou kunnen zijn, omdat er wellicht niets gebeurd is. Maar boven, daar grijpt hem die aanblik weer aan, de knecht ligt nog net eender. De molenaar gaat op een zak zitten en kijkt naar de levenloze Van Lent in zijn slappe kleren, de witbestoven broek glimmend en lang gedragen, de paarse sokken, aan één voet heeft hij nog zijn lage riemklomp, zijn blauwe kiel staat open op de smalle, bruine, lichtbehaarde

borst, dat doet een beetje armoedig aan, de borst is licht bezweet. De molenaar kijkt naar de ogen. Hij ziet hun wit, de ogen zijn naar boven weggetrokken. Op de vloer, bij de open mond en de uithangende tong, is in het grauwe meelstuifsel een donkere vlek. Janus van Geffen komt bij het lijk. Hij bukt, en tast met zijn handen aan het dode hoofd. Hij keert het hoofd van de dode om, om het niet meer te moeten zien. Hij denkt aan de vrouw van Van Lent, en hoe het haar zal moeten worden gezegd, dat zijn altijd de moeilijke dingen, waar wij verlegen mee zijn. Zijn vrouw heeft zeker niet veel om hem gegeven, zij deed zo lelijk tegen hem, dat zal nu een verlichting zijn. Als de molenaar naar buiten kijkt ziet hij beneden zich de zomerende wereld, de verre vlakke polder, waar kleine koeien stil grazen, en waar de donkere groepen zijn van verre, lage bomen. Vlakbij, voor een hek, waar het zanderig is en geen gras groeit, zijn koeien onder de bomen samengekomen, boerenknechts zitten bij het achterlijf neergehurkt en melken, en kinderen jagen onderwijl met blarentakjes de vliegen weg, anders staan de koeien onder het melken niet stil. Ook heel veel verderop, diep in de polder, zijn boeren aan het melken. Mijn God, die gewone dingen gebeuren, hier ligt een lijk. Het vlamt van zon in de stille lucht. Als Janus van Geffen de andere kant uitkijkt ziet hij de Maas, de stilte van het kalm, smal water en het verre veer, het effene van de graslanden en de ruigte der grienden in de uiterwaarden, het gestrekte gele wit van een verzanding in een bocht van de lage rivier.

Nadien klonken treden op de molentrap, de dokter is gekomen. Janus van Geffen ziet de rossige, ruige man rijzen uit het luik en groot op de meelzolder komen.

‘En wat is hier dan gebeurd?’

‘De knecht heeft zich opgehangen.’

Dokter Van Taeke ziet de liggende knecht, en knielt bij hem. Zijn smal rossige hand grijpt in de kleren van het lijk en trekt die verder open, op het bloot lichaam zoeken en tasten zijn handen. Hij kneedt en voelt, keert het lijk en ziet stil in het ge-

zicht. Dan kijkt hij naar Janus van Geffen omhoog, knijpt de ogen halfdicht, trekt de wangen naar de jukbeenderen op en zegt in deze grijns zacht en langzaam met hoge stem: ‘Die is ka- pot...’

Vervolgens komt hij weer overeind en zegt tot de molenaar: ‘En naar mij dunkt is de doodsoorzaak hartverlamming.’

Hij loert daarbij naar Janus van Geffen, hij houdt de kop vooruit. Nadien zegt hij: ‘Nu zult u mij precies moeten vertellen, wat er is gebeurd.’

‘Ja,’ zegt de molenaar.

Maar hij kan het niet vertellen.

‘Ik zag hem hangen... ik dacht, dat ik een zak voer naar boven haalde, en toen was hij het. Hij moet zijn eigen opgehangen hebben, ik kan het niet anders begrijpen.’

De ogen van dokter Van Taeke blijven zeer scherp in de zijne gericht. Waarom kijkt die dokter nu zo dreigend, wat een bussels van wenkbrauwen staan er boven die ogen, kroezend en rood, het is alsof de dokter meer kijkt met die wenkbrauwen dan met de ogen zelf. Hij kan de wenkbrauwen hoog optrekken, ze naar voren brengen. Zijn ogen kunnen er geheel onder in de schaduw weggaan boven de smalle jukbeenderen.

‘Als ge, zoals ik, lang dokter op het platte land bent, dan weet ge, dat er vreemde dingen gebeuren in de polder en tegen de dijk. Uw knecht heeft zich niet opgehangen. En aan spoken geloof ik niet. Ik heb leren geloven aan de duivel in de ziel van de mensen.’

De dokter zwijgt even, en het is doodstil in de warmte van de molen.

‘Ik heb eens een geval meegemaakt van een boer, bij wie ik geen andere diagnose kon vinden, dan dat hij vergiftigd werd. Zijn vrouw verzette er zich tegen om haar man naar een ziekenhuis te doen brengen. De boer stierf, en de vrouw hertrouwde binnen het jaar.’

Moet molenaar Van Geffen nu van dokter Van Taeke vernemen, hoe bijzonder slecht de mensen kunnen zijn? De dokter zit nu voor zich uit te kijken.

‘Jaren geleden, lang voordat gij op de molen waart, en voor- dat ik hier dokter was, moet dat nog eens gebeurd zijn, dat er een knecht dood naar boven werd gehaald.’

‘Ik heb dat wel eens gehoord,’ zegt de molenaar.

‘Het gebeurde, net als nu, toen een boer een vracht voer bracht. Weet ge wie die boer was?’

‘Nee?’

‘De oude Maas, de vader van deze, die mij nu kwam waarschuwen.’

‘Dat weet ik niet.’

‘Maar ik weet dat wel.’

De molenaar heeft een gevoel alsof hij ziek gaat worden. Hij staat op. Hij loopt op de meelzolder rond.

‘Uw knecht is dood. Ik denk er het mijne van. God zegene u,’ zegt de dokter.

Dokter Van Taeke gaat weg. Janus van Geffen ziet hem de trap afgaan, hij ziet hem kleiner worden. De dokter houdt het hoofd gebogen en kijkt niet meer op. Nu ziet de molenaar hem niet meer. Maar hij hoort zijn schreden onder het luikgat. Er is iets zeer droevigs, iets eindeloos smartelijks van het kwaad en de duisterheid, van de wreedheid en de slechtheid, het ongeluk en de ellende en de ondoorgrondelijkheid der mensen in de felle warmte van de zomerdag.

En beneden aan de molen zijn veel mensen samengekomen. Later is het parket van 's-Hertogenbosch geweest, en de marechaussee uit Oss. Het lijk is naar het gemeentehuis gebracht, voor de sectie. Janus van Geffen is op het gemeentehuis moeten komen en Noldus Maas is naar 's-Hertogenbosch gebracht. Wat is er precies gebeurd. De vrouw van Van Lent heeft gezegd, dat in hun ruzies haar man dikwijls geroepen heeft, dat hij zichzelf vermoorden zou, hij had ook letterlijk gezegd: ‘Ik hang me op.’ Daags voor de begrafenis kreeg de weduwe Van Lent het lijk van haar man thuis. Toen moest er door mensen uit de buurt bij het lijk worden gewaakt.

In het huiske van de molenaarsknecht wordt de nachtelijke wake gehouden, de Pale Pie, een visser en een stroper, die zó bleek is alsof hij de dood zelf is, dat is een van de wakers, en Janus van Lange Dirk, die er groot op gaat dat er niets is wat hij niet durft. Er zijn er nog twee anderen, om elkaar af te lossen en om beurten te waken en te slapen als het moet. Die twee anderen zijn Frederico Dusamos en Brammetje Peccator, die zich altijd en overal komt aanbieden als er gewaakt moet worden. Deze Frederico Dusamos, is dat een Italiaan of een Griek. Hij heeft zo'n zwarte ogen en kijkt zo donker, de mond is van een bijzonder verbleekt rood en zeer smal onder de gele neus, en hij heeft grote vette poriën in de slappe, bloedloze opgeschoren wangen. 'Brammetje Peccator, zondaar, hebt ge nog geen vergiffenis van uw zonden?' Dat hebben ze hem gevraagd. Neen. Hij was naar de redemptoristen van Wittem geweest, daar was er een, die was zo oud als de tijd, maar zelfs die grijsaard kende zijn zonde niet. Hoe is het mogelijk, de redemptoristen, die met de hel dreigen maar zulk een schoon, groot verlossend kruis schuin tussen de losse knoopjes van hun toog voor de borst geschoven hebben zitten? Zij kennen toch alle zonden! 'Ja,' zegt Brammetje, 'van huis uit zitten ze goed in de moraal, maar mijn zonde heeft de heilige Alfonsus ook niet voorzien.' 'Wat hebt ge dan toch gedaan, Brammetje?' Ja, dat zal hij zeggen, als zelfs de redemptoristen zijn kwaad niet kennen! Maar wat zei de biechtvader dan? Die zei: 'Nescio.' Wie had Brammetje zijn Latijn nu weer ingefluisterd!

Maar ze moesten waken. In de woonkeuken is het geglim van het fornuis en van koper bij de helderheid der blauwe plavuizen en de ordelijke netheid van de blinkend geverfde kast en stoelen, de hangklok tikt. En dan moet ge het kruisbeeld zien, dat ze hier hebben, dat zit in een vergulde lijst op roodfluweel achter een glanzend bol glas. Er knetteren hier zacht kaarsen, daar ligt het lijk in de kist, de molenaarsknecht Van Lent, anders dan hij was, witter, koeler, broos, alles erin is verstild en

verstrakt. Neen, hij is niet wit, hij is blauw, zijn kin zit blauw in de doek, die de kaken gesloten moet houden, en hij heeft een doek om de hals. Zijn handen, de vingers plat gestrengeld en geelwit ingedrukt in de geledingen voor de blauwe nagels, houden de rozenkrans netjes op de krakend witte borst van het doodshemd. De Heer geve hem de eeuwige rust en het eeuwige licht verlichte hem. Er is koffiedronken. Vier mannen op de stoelen, de voeten hoog op de sporten, zitten, de rozenkrans tussen de vaneengespreide knieën, voor de overledene te bidden. Ze zitten allen met het gezicht naar de kist toe. Het gebed duurt zo lang, Brammetje Peccator moet voorbidden en hij doet het indrukwekkend. Janus van Lange Dirk zit zijn eigen telkens te verbeelden dat hij iets ziet bewegen. Natuurlijk beweegt er iets. Naast de gevouwen handen en in iedere plooi van het lijkkleed verspringen schaduwen, traag of sneller, met het rekken en krimpen der kaarsvlammen mee. De ene schaduw schuift lichter over de andere, donkerder, schaduw heen, er beweegt en er leeft daar voortdurend wat. Maar Janus van Lange Dirk stelt het in zijn eigen anders voor, hij beeldt zijn eigen in, dat Van Lent precies midden in de kist, als in een schuitje, overeind komt zitten, met een paar verbaasde ogen en als een Lazarus van een prentje met die doek om zijn kop, en dat hij dan zelf de windsels om zijn hoofd zal loswikkelen, om vervolgens fluisterend mede te delen, wat er is gebeurd. Vraag het aan het lijk. Wat hebt ge gedaan, Van Lent, hebt ge u opgehangen? Geloven deze mannen aan de vloek op de molen, aan machten op de molen die hun slachtoffer eisen? De vrouw van Van Lent is ook gehoord, op het gemeentehuis, inderdaad, haar man had uitgeroepen: 'Ik hang me op.' Waar zat hier de schuld. Wie weet, hoe Van Lent zijn vrouw hem had gesard en opgewonden, dan kan een man razend worden, er kan iets gaan steken in zijn hersens, hij kan gek worden en de hand aan zichzelf slaan. De wakers rusten nu van het bidden en drinken hun glaasje. Frederico Dusamos met zijn Griekse allures zit te proberen of hij door zijn glaasje heen kan kijken en of hij in de om-

buiging van de glasrand verkleind en vervormd het beeld van het lijk kan opvangen met dat sterretjesachtige gepraal in het glas, als de kaarsen erin schijnen. Janus van Lange Dirk ziet dat en gaat dat in de stilte nadoen. Dan raken zij aan het praten. Ze drinken nog een glas. Hoe gaat dat gewoonlijk. Ze moeten eerst iedere keer elkanders stemmen matigen voor de vrouw die in huis is en slaapt, voorzichtig, dat we haar niet wakker maken. Maar ten langen laatste zit Brammetje Peccator zo te proesten en te lachen en op zijn smalle knieën te slaan. Hij zegt tegen Frederico Dusamos: ‘Dusamos, betekent dat: van Samos?’

‘Ja zeker,’ zegt Dusamos, ‘ge kent nu blijkbaar Latijn, maar wat weet ge van het Grieks?’

Brammetje lacht. Dan steekt hij zijn magere hand omhoog. Hij houdt ze vlak. Hij voegt de andere hand eraan toe. Hij buigt en strengelt de vingers. Hij gaat konijntjes toveren op de muur en laat ze wuiven en springen. Dan gaat hij het uitmikken om de konijntjes op het hoofd van het lijk te laten springen, het lukt. De anderen krijgen dat in de gaten en zitten te giechelen, een schaduw staat stil voor de neus van de dode, een pootje kriebelt daar, aanstonds zal het lijk gaan niezen. Schei uit Brammetje. Brammetje Peccator moest dit spelletje niet doen. Janus van Lange Dirk zit eraan te denken, dat hij alles durft, en hij krijgt bij Brammetjes spel zulke eigenaardige gedachten. Brammetje houdt ermee op, hij brengt de mond vlak bij zijn handen en zegt: ‘Nu zal ik u eens vertellen, dat Samos het vaderland is van Pythagoras.’

‘Hoe noemde ge die?’

‘Pythagoras. Dat is de uitvinder van het vermenigvuldigen.’

Nee, daar weet de Pale Pie niets af. De Pale Pie wordt hoe langer hoe bleker, en zijn mager gezicht rekt zich uit. Die kruik die ze hier hebben, de wakers, dat is eigenlijk niks gedaan. Het wordt een waar feest. Ze tarten alle vloeken op alle molens, ze zijn onverschillig voor alle zelfmoorden en voor alle boze wijven, die u de dood injagen. Ze drinken vrolijk op Pythagoras,

op de redemptoristen, op Brammetje zijn zonde, op dood en leven, en Janus van Lange Dirk, die zo'n eigenaardige gedachten kreeg, die wordt nu buitensporig. Hij staat op. Hij gaat, zo'n beetje wankelend, naar de kist toe. Hij bukt. Zijn twee forse armen grijpen dan met een ruk het lijk uit de kist, Janus van Lange Dirk zet het lijk op de grond rechtstandig tegen de muur. Het valt meteen voorover in zijn armen.

O, er is een diepe stilte. De muren zeggen een zacht verwijt voor deze baldadige schennis. De dode hangt tegen de levende aan, ge kunt u verbeelden, dat het lijk zacht nee knikt, om te zeggen: 'Doe dat niet met mij.' In de diepe stilte horen ze een luide, vredige, snurkende ademhaling in het nachtelijke huis. Dat is de vrouw van Van Lent, die boven slaapt.

'Er is niets, wat ik niet durf,' zegt Janus van Lange Dirk hees.

Hij staat te houden met dat lijk, de lange witte gedaante, die in zijn armen hangt, nu gaat hij er een polka mee dansen. Het lijk laat zich zo slepen, het slaat in de zware dans tegen stoelen en schopt tegen tafelpoten, alsof het door zijn toestand moeilijk uit de voet kan. De Pale Pie, het glas in de hand, bleker dan het lijk, komt de dansenden achterna. Janus van Lange Dirk valt op een stoel neer en probeert het lijk op zijn knie te zetten, alsof het een groot slapend kind is, dat bij vader is gekomen. De Pale Pie staat dat ernstig aan te zien. Dan vraagt hij aan Janus van Lange Dirk: 'Kende gij de ziekte van Mammeke?'

'Natuurlijk, ze heeft lupus of kanker in het gezicht.'

'Neen,' zegt de Pale Pie, 'het is veel erger, ze krijgt ook nog hersenverweking, dan moet ze naar het gekkenhuis.'

De Pale Pie, ernstig van zijn eigen kennis, legt de hand op het koud stug hoofd van de dode Van Lent. Brammetje Peccator en Frederico Dusamos komen erbij staan. Wat gaat er om in de Pale Pie, hij slikt iets weg. Nu zegt hij tegen Janus van Lange Dirk: 'Durfde gij Mammeke d'r doek van de kop te trekken?'

'Neen,' zegt Janus van Lange Dirk openhartig.

Wat is dat voor moed, te dansen en hier te zitten met een lijk, dat niets terug kan doen, maar terug te schrikken, zo gauw als

er gevaar dreigt, want Janus van Lange Dirk denkt aan de jongens van Mammeke en aan hun verschrikkelijk dreigement. De Pale Pie is stil verontwaardigd over die lafheid, hij slikt weer iets weg, hij bijt de tanden op elkaar, ge ziet het vlees van zijn bleke, weggetrokken wangen trillen. Hij heeft nog steeds de hand op de kop van de dode Van Lent.

‘Van Lent,’ zegt hij, ‘ik zweer bij uw lijk, dat ik doen zal wat Janus van Lange Dirk niet durft en dat ik Mammeke d' r doek van d' r kop zal trekken.’

‘Wat doen we hier nou,’ zegt Barammetje Peccator, ‘waken zoals het betaamt of niet? Leg dat lijk in zijn kist!’

De Pale Pie staat daar, de fronsen van een geweldige ernst in het voorhoofd, hij staat daar voortdurend te slikken, alsof hij van de angst het water in de mond heeft. Hij zegt: ‘Gij hebt mijn eed gehoord, dat is ernst, en ik zal die eed houden!’

Ze ontraden het hem met alle kracht. Ze bezweren hem, dat hij het niet moet doen. Er komen ongelukken van. Maar de Pale Pie staat zich daar op te winden tegen de jongens van Mammeke, daar heeft hij zijn bleke toorn tegen. Ze leggen het lijk weer in de kist. Ze bidden opnieuw. Ze drinken om van de vermoeienis en om van de zucht tot slapen wat te bekomen. Brammetje zit te knikkebollen. De zomerdageraad, koel en vers, blauwt aan de ruiten.

De molenaarsknecht Van Lent werd begraven. Het hele dorp liep uit. Alle mensen zaten in de kleine kerk in de lijkmis. Later waren ze allemaal op de kerkhof. Van Lent zijn vrouw, met de zwarte falie over het hoofd, stond stil te kijken. Ze had zo'n bittere uitdrukking op het gezicht, ze hield de ogen halfdicht gesloten voor het helle zonlicht. Toen ze de kerkhof afgang sloot ze haar falie.

Noldus Maas is weer teruggekomen uit 's-Hertogenbosch, de zaak heeft zeker geen gevolg, geen tragische nasleep. Er zit daar een kinderloze weduwe. Maar er zijn mensen, die zeggen, dat zij er geen spijt van zal hebben. Ze zal blij zijn, dat ze van

hem af is. Van Lent was op zijn eigen een beste man, maar als ge iemand niet kunt uitstaan, daar kunt ge niets aan doen. In café Moira komt de broederschap van de snoek bijeen. Maar de snoek is meer voor stille tijden. Nu gebeurt er de laatste tijd genoeg in dit dorp. Het is een eigen dichtgehaalde wereld, met alle goed en alle kwaad, met verstand en onverstand, en alle dwaasheid. De Maas, in haar liefelijke vallei, stroomt er langs en weerspiegelt het beeld van het vriendelijke dorp, de stille dag is over die huizen, over die bomen en over dat kerktorentje. Op het water, bij stil weer, hoorde ge de heldere torenklok het angelus kleppen.

Er gebeurt genoeg. De broederschap van de snoek heeft zich tot leus gekozen: 'Moira!' Daar hebben ze op een sobere manier een beetje feest om gevierd en erop gedronken. Willem van der Aa was dood onder de postkoets naar Oss vandaan gehaald. De molenaarsknecht Van Lent is verongelukt op die vervloekte molen. Nu moet er iets gebeurd zijn bij Mammeke de syfilislijdster, ze heeft een keer zonder haar doek gezeten. Iemand had hem afgerukt en was gauw weer weggelopen. Mammeke was zonder die doek blijven zitten, totdat de jongens thuishkwamen. Op dat ogenblik, dat Mammeke daar met dat verschrikkelijke hoofd bloot zat, dreigde er meteen al iets. De Maas was grauw van de warme, benauwende zomerbuien. Op een morgen, nadat het heel de nacht zwaar geregend had werd de Pale Pie door boeren in de polder gevonden, met opengespleten schedel.

Maar de Pale Pie was niet dood. O, neen, in zijn bleekheid en in zijn magerte had hij iets taais, zelfs van een bijlslag in zijn hersens ging hij niet direct dood. Hij heeft nog acht dagen liggen leven. Er zat geen beweging meer in. Hij kon niet praten. Hij kon niet zeggen, wat er gebeurd was, of wie het gedaan had. Maar hij leefde in zijn stilte nog voort. Ge moest dep de dijk af, om in zijn huis te komen, dat in de laagte lag. Het had zo'n portaaltje van een grijs beschilderd beschot, daar moest ge in

staan te kringelen. Vervolgens door een lichte scheef deur kwaamt ge onder de zeer lage balkenzolder van de woonkeuken. Hier, bij zijn gerei en gerief, lag de Pale Pie in de alkoof. Zijn gezicht was zo smal, zo weggetrokken, zo bleek en grauw onder het wit der doeken die zijn gespleten schedel zo wat bij elkaar hielden. Zo zagen hem de mensen die daar in huis kwamen. Wat gebeurde er allenmaal. Er kwamen hier marechaussees, ze trokken te paard over de wegen. Zij kwamen soms dokter Van Taeke tegen, wiegend op hun dansend paard gezeten, in hun fraaie, lichtblauwe met leer beklede gespannen broek, de schoon tressen blinkend en kleurig op de ferme borst. Zij salueerden, de hand aan de hoge berenmuts, die, diep op d'ogen, zo indrukwekkend met een kettinkje onder hun kin is vastgemaakt. Het kraakt van het soepel leer, waar zij hoog voorbijrijden. En de dokter te paard gaf het militaire saluut terug, gelijk officieren het doen. Ge zaagt de marechaussee aanhoudend. De jongens van Mammeke zijn een paar keer in verhoor geweest. Maar wat zijn dat voor jongens, bij zo'n gelegenheden geven ze hun antwoorden traag, ze kauwen op een grasspierke. Ze beheersen zich in hun trage bewegingen, ze zijn met ondervragingen en strikvragen niet van hun stuk te brengen. Ze konden hun kleren laten zien, die waren niet nat geweest, er zaten geen kreuken in, er zat geen modder aan van die regennacht, er waren geen stille getuigen. Ze hadden een alibi voor de avond dat de aanslag gebeurd moest zijn. Ze waren waarachtig 's avonds bij Brammetje Peccator aan huis geweest, vandaar waren ze naar een café gegaan. Een kameraad was daarop mee naar huis opgelopen. Mammeke had ze de hele nacht thuis gehad. En een bijl. Zeker, er was bij Mammeke in het schuurke een bijl, hier was die bijl. Maar die bijl paste niet in de schedelwond, daar was geen bloed aan die bijl en er was niet aan geschuurd. Mammeke kreeg haar bijl terug en haar jongens. Mensen als Frederico Dusamos, Brammetje Peccator en Janus van Lange Dirk hadden wel hun gedachte erover, maar zij zwegen over de eed van de Pale Pie, voor dat zwijgen was

geen onderlinge afspraak nodig. ‘Als ze er nou nog naar kwamen vragen,’ zei Brammetje, ‘dan was het wat anders, maar om zoiets uit u eigen te doen.’ Daar voelde hij niet veel voor, daar had hij angst voor. De jongens waren bij hem geweest die avond, dat had hij bevestigd.

En Pale Pie was niet dood. Hij was een taaie, hij heeft nog enige dagen geleefd. Dokter Tjerk van Taeke was een keer naar Cis de Dove gegaan.

‘Nu zal ik u eens in vertrouwen nemen,’ zei hij, ‘ga nu mee, dan zal ik u wat laten zien.’

De beide mannen daalden de pad van de dijk af naar de Pale Pie zijn deur, nadien stonden ze bij de alkoof, een vrouw, die er werkte en waakte, stuurden ze het vertrek uit. Daar, in de alkoof, lichtte grauw en wit het gezicht uit de hoek. Zij stonden even stil te kijken, de figuur van de Pale Pie werd duidelijker en scherper. Dokter Van Taeke maakte plotseling het verband van het hoofd los, toen ging Cis de Dove achteruit: hij keek zó in de blootliggende hersens. Maar dokter Van Taeke wenkt hem met een gebaar.

‘Nu kijkt gij in de hersens van een mens,’ zegt hij.

Wat is dat, de hersens van een mens, het is iets wekerigs. Het zijn net kleine gescheiden, grauwe kronkeltjes, rood dooraderd, gemarmerd, en zo teder week, dat ligt daar zo liefelijk gevouwen en gevlochten, glinsterend en ongerept onder de gebrokenheid der wonde en de ruigte van de vernielde en weggeknipte haren.

‘Ge moet nu bedenken,’ zegt dokter Van Taeke, ‘gij kijkt hier in het beginsel van het menselijke bewustzijn en in de centrale der zenuwen.’

Cis de Dove verstaat de dokter niet. Hij ziet de bewegingloze Pale Pie daar liggen met dat geweldige gat in zijn kop.

Dokter Van Taeke wijst Cis de Dove aan: ‘Dat gekronkelde hier, dat is het cerebrum, en dat andere, dat ge net even zien kunt, dat ziet er niet zo verward uit, dat ziet eruit als geëgd en rechtdoorgraven land, dat is het cerebellum.’

Cis de Dove zal er niet veel van verstaan, hij komt nog dichterbij, om te zien wat de dokter aanwijst.

‘Hij is dood,’ zegt Cis de Dove.

‘Nee,’ zegt dokter Van Taeke, ‘hij gáát dood, maar hij is nog niet dood, nu moet ge eens opletten.’

Dokter Van Taeke gaat nu andersom staan, met de rug tegen de muur van het hoofdeinde. Zo ligt de Pale Pie onderstboven voor hem en dokter Van Taeke kan gemakkelijk buigen over het achteroverliggende hoofd. Dokter Van Taeke heeft een kleine, fijne speld uit een glazen kokertje genomen, daar staat hij mee boven het hoofd van de Pale Pie, en die speld in de rossige, behaarde vingers, die dwaalt even in het gat van de gebroken schedel. De dokter, het gezicht vlak bij zijn hand, de kin vooruit, de mond open, het puntje van de tong opgetrokken tegen de boventanden, loert aandachtig.

‘Kijk,’ zegt hij langzaam, ‘nu geef ik hem hier een heel zacht prikje, nu moet ge opletten.’

Wat gebeurt er? Met die draadfijne, glinsterende speld geeft dokter Van Taeke minder dan een duwtje op die dooreengekronkelde grijsblauwe massa, en op hetzelfde ogenblik vliegt een been van de Pale Pie omhoog, het valt weer terug. Dokter Van Taeke komt overeind.

‘Dat zullen we nog eens doen,’ zegt hij, ‘let nu op de rechterarm.’

En hij wijst Cis de Dove de rechterarm aan. Vervolgens bukt hij zich weer en zoekt met halfdichte ogen. Dan geeft hij zijn prikje. De rechterarm komt in beweging. Nu wordt het een spelletje. De linkerarm komt in beweging. De beide benen. Zo'n speldje hoeft nauwelijks iets te doen, maar de Pale Pie ligt daar als een horizontale pias zijn armen en benen in de gewrichten op te trekken en weer uit te slaan. Hij ligt daar op zijn rug zwemoefeningen te maken, als zal hij straks, als hij dood is, de Maas moeten overzwemmen naar de plaats zijner eeuwige bestemming. Cis de Dove staat het te bewonderen en heeft zijn geweldige eerbied voor de dokter, die zulke wonderen kan.

Nadien windt dokter Van Taeke de doeken weer om het hoofd. Cis de Dove heeft het speldje gevat en staat het bij het raam in het licht nauwkeurig te bekijken, om er de tekenen van de magische kracht aan te zien. Hij vindt die niet. De dokter kijkt naar het speldje niet meer om. Vervolgens gaan ze de deur uit. Daar, in het voorvertrek, staat de vrouw, die hier waakt en werkt, de oude Schille Mie, zij staat teruggetrokken en loert naar de dokter en broemt een groet terug als dokter Van Taeke in de open voordeur zegt: ‘Goedendag en God zegene u.’

Maar zij kwamen terug. Ze kwamen iedere dag nog terug en stuurden de vrouw het vertrek uit. De dokter had steriele speldjes genoeg. Wat voerden ze daar toch allemaal uit, bij dat spartelende lijk! De dokter liet de Pale Pie de ogen optrekken en het voorhoofd fronsen, hij liet hem een oogje knippen. Een keer, met zijn gespleten schedel bloot, niesde de Pale Pie, dat was gevaarlijk, het speldje in de hand van de dokter kon daarbij in al die vliezen en kronkelingen verdwijnen. Maar de dokter was erop bedacht, hij had net zo goed zijn reflexbeweging als de Pale Pie ze had, hij liet hem vervolgens nog allerlei andere bewegingen maken. De Pale Pie werd er met de dag grauwer van, eens had hij al zwarte nagels. Toen konden ze honderd spelden over zijn hersens laten dansen, hij gaf geen beweging meer.

‘Nu is hij inderdaad kapot,’ zei dokter Van Taeke.

Cis de Dove bevestigde dat door te knikken, Cis de Dove had trouwens niet anders dan van begin af aan al gedacht, dat de Pale Pie kapot was, de Pale Pie was nu dood, de verklaring van overlijden kon getekend worden.

Het lijk van de Pale Pie is in beslag genomen, op het gemeentehuis ligt het in een kleine kamer. De chirurgen zijn de smalle trappen van het laag bordes opgeklommen, die zijn de sectie komen doen. Daar was dokter Tjerk van Taeke ook bij, er gebeurde daarbij nog een klein ongeluk. Want toen na de sectie de chirurgen de Pale Pie weer dichtnaaiden, dat komt bij een lijk niet zo nauw, toen schoot een van hen, die in de ruwe geba-

ren naald en draad wat wijd uithaalde, die schoot met zijn arm uit en hij raakte dokter Van Taeke met de wild gehanteerde naald in de zij. Daar zal dokter Van Taeke eerst niet zozeer op gelet hebben, later kreeg hij van het lijkengif een geweldig abces aan de nieren, dat gaf hem een grote last. De vrouw van Sjef de Smid, Sjef de Smid het lid van de gemeenteraad, die zou weer een bevalling hebben, die zat nogal in de onrust, want die heeft zware en moeilijke bevallingen. Sjef de Smid stuurt een boodschap, of hij moet zorgen hulp te krijgen uit Den Bosch? Dokter Van Taeke wordt daar kwaad om. ‘Néén,’ laat hij zeggen, ‘er komt niemand aan uw vrouw dan ik.’ Sjef de Smid is daarop nog niet geheel gerustgesteld, daar komt nog bij, dat dokter Van Taeke geopereerd moet worden, hoe zal hij dan moeten komen, terwijl hij dan toch immers in bed zal moeten blijven liggen. Maar dokter Van Taeke is moeilijk te weerstaan en duldt geen verzet en geen tegenspraak. ‘Als ik zeg dat ik kom, dan kom ik,’ zegt hij, ‘dan houdt de duivel mij nog niet tegen.’ Hij leed verschrikkelijke pijnen, toen is hij in zijn huis zelf geopereerd, dat wilde hij, dat het in zijn huis zou gebeuren. De jongens waren weggestuurd. Dokter Van Taeke zou geen geluid, geen schreeuw geven. Hij zou zichzelf als een mán laten opereren. Zélf had hij gewild dat al zijn jongens zouden komen kijken, maar de chirurg uit Den Bosch vond dat niet goed. Mevrouw van de dokter had de jongens weggestuurd, wie weet, of ze niet bang was, dat haar man toch zou schreeuwen en dat de jongens dat van vader zouden horen. Voor haarzelf gaf dat niets, als hij schreeuwde dan zou zij hem er liever om hebben, dat hij die kreet van zwakte gaf.

‘Waarom hebt ge de jongens het huis uitgestuurd?’

‘Ik ben wat zenuwachtig,’ zei zij, ‘en ik vrees, dat de jongens mij nog meer nerveus maken.’

‘Gij moet niet zenuwachtig zijn,’ zei haar man.

De chirurg en zijn assistent legden dokter Van Taeke in zijn eigen spreekkamer op de onderzoektafel, daar gingen ze hem met hun instrumenten te lijf in zijn gekwelde zij. Zij hadden

hem de chloroformkap op willen zetten. Hij kwam daarbij overeind. Hij duwde hun handen terug.

‘Neen, mijne heren,’ zei hij, ‘ik ben een mán. Weg met die chloroformkap, geef mij liever een cognacje, en geef mij een sigaar, want daar heb ik trek in.’

Hij kreeg zijn cognacje, hij had daartoe een eigen geslepen glas, een schaal, een bekken, hij hief het en dronk het heerlijke, geurige, versterkende vocht, vervolgens stak hij een sigaar op. Hij lag kalm te roken gedurende de gehele operatie. Hij keek aandachtig toe. Ze hadden doeken over hem uitgespreid, om hun handen voor hem te verbergen. Een mán, goed, ze ontzagen hem niet. Hij kwam half overeind om over de doeken heen te kijken. Hij hoorde zijn vrouw, die stond buiten de kamer tegen de deurpost te schreien, dat ging hem aan zijn hart. Maar hij lette op die bezige handen en die instrumenten. Zo 'n snede door de huid met de subtiele vlijmende fijnheid van een mes, dat gaat zó zacht. Er steekt iets naar binnen toe van een schrijnend zeer, warm als een vlam, nadien, als de chirurg aan het abces bezig is, dan gaat dokter Van Taeke kringetjes liggen blazen, omdat al die etteropeenhoping zo onesthetisch is, hij wil dat niet zien. Wat houdt hij zich goed, zijn arm valt nu langs zijn lichaam weg. Hij trekt blauw weg in het gezicht. Daar komt de assistent weer met de chloroformkap, misschien is het een weldaad. Maar hij bedwingt zich. Hij kreunt niet. De adem komt luid door zijn neusgaten. De rossige hand grijpt de gevallen sigaar, hij probeert weer te roken. Zijn sigaar schijnt uitgegaan te zijn. Hij vraagt om een lucifer. Maar de chirurg staat daar in het rein wit met zijn handschoenen, hij antwoordt niet op zijn vraag om een lucifer. Dan gaat dokter Van Taeke voor geweld aan het zuigen en trekken aan zijn sigaar. Hij haalt het, er komt weer warmte in de sigaar, een gloeiig puntje aan de rand bij de as. Dokter Van Taeke rookt weer behaaglijk, om de tijd een beetje te korten. Hoe hield hij zich naderhand. Hij kon niet op of neer. Toen kwam Sjef de Smid het raadslid weer, hij had van de toestand van de dokter gehoord. Dokter Van Taeke

zei: ‘Laat Sjef de Smid bij mij komen.’

Sjef de Smid kwam in de slaapkamer van de dokter, hij zag hem daar in zijn groot, breed bed liggen. Hij zag van alles meer, de schone schilderijen tegen de muren, en de geweren, de buksen, floberts en parabellums, het was een heel arsenaal.

‘Zo Sjef de Smid,’ zegt de dokter, ‘pak dat geweer eens, dát daar, en breng het mij.’

Waarom pakt Sjef de Smid nu inderdaad dat geweer en brengt het bij de dokter? Hij is toch voor heel andere dingen gekomen!

‘Kom eens hier,’ zegt dokter Van Taeke. En Sjef de Smid komt. De dokter houdt hem de geweerloop voor de ogen.

‘Kijk,’ zegt de dokter, ‘hoe merkwaardig dun die loop uitgesleten is. Hij is zo dun als een scheermes, gij snijdt er uw handen aan, Sjef de Smid.’

Sjef de Smid voelt daar maar eventjes over, hij raakt het eigenlijk niet aan. Dan zegt hij: ‘Ja, maar daar kom ik niet voor. Ik wou weten, of ik toch maar niet naar Den Bosch zou gaan voor hulp voor de vrouw?’

Dokter Van Taeke zegt: ‘Ik heb u gezegd, dat ik kom. Als ge meent, dat ge dat niet geloven kunt, ga dan naar Den Bosch of naar Oss, of waar ge wilt, maar dan hebt ge me nu voor het laatst gezien, Sjef de Smid.’

‘Zo heb ik het niet bedoeld,’ zegt Sjef de Smid. ‘Maar de vroedvrouw zegt, dat het vanavond al gebeuren kan.’

‘Dan kom ik vanavond bij u, Sjef de Smid, heel eenvoudig.’

Hij verzekert dat zo kalm en nadrukkelijk. Sjef de Smid ziet hem daar liggen. Hij wil tegen de feiten in graag het woord van de dokter geloven. Hij is bang, de dokter in zijn kalmte nu nog verder tegen te spreken en hem misschien op te winden. Dokter Van Taeke zegt: ‘En nu goedendag. En God zegene u.’

Sjef de Smid, wat zal hij anders doen dan geloven en weggaan. Buiten is hij zo vertwijfeld. Als het nou toch maar eens grootspraak van de dokter zou zijn. Mag hij zijn vrouw eraan wagen?

Het is onverantwoordelijk. Thuis zegt de vrouw van Sjef de Smid: ‘Als hij zegt, dat hij komt, dan komt hij ook.’

‘En hij ligt ziek te bed, vlak na een operatie!’

‘Ja,’ zegt zijn vrouw, ‘wees nu gerust, als hij het gezegd heeft.’

Maar de volgende dag tegen de avond kwam de boodschap al, dat het begonnen was bij de vrouw van Sjef de Smid, het raadslid.

Dokter Van Taeke gaf aan Willem zijn zwijgende knecht de boodschap. Hij zou Cis de Dove gaan halen, Dusamos en Willem van Oijen uit café Moira, dat zijn de drie uitverkorenen: ‘Zeg hun, dat ze in het knekelhuis de lijkbaar nemen, leg er een soldatendeken op, en kom mij dan halen, om mij naar Sjef de Smid te dragen, wánt, ik moet daar zijn. En zorg, dat ik mijn verlostas heb.’

Willem de zwijgende knecht knikte, hij was niet verbaasd. Hij was nooit verbaasd. Er werd voor alles gezorgd. Het werd in het dorp bekend. De mensen hadden gezien, hoe Cis de Dove en Dusamos de lijkbaar naar de dokter droegen, de mensen waren toen nieuwsgierig geworden. Nadien kwamen de vier dragers, met de dokter op de baar, naar buiten. Zij hadden een heel gewicht aan hem, Willem de knecht droeg in de ene, vrije hand de verlostas.

De mannen met de stille dokter op de baar gingen rustig en waardig de bebouwde dijk over door het drukst van het dorp, de mensen stonden weerskanten te kijken. De dragers sloegen af om de hoek. Zij daalden, sneller lopend met de last van het gewicht, de geplaveide helling van de dijk af en gingen het kleine binnendijks gelegen marktplein over. Zo droegen ze dokter Van Taeke naar Sjef de Smid, het was de dokter geweldige ernst: ‘Ik weet, dat ik daar nodig ben.’ Bij Sjef de Smid in huis werd de doodsbaar geplaatst naast het bed van de vrouw, het ging niet op die manier. ‘Of ik moet hoger, of zij moet lager,’ zei de dokter. Toen legden ze de vrouw op een matras, van oude lakens overtrokken, naast de dokter neer, nu was alles voor

hem gemakkelijk. Hij liet Willem de knecht helpen toen hij zijn handen moest borstelen en een sublimatebad gaf, nadien stuurde hij Willem weg, Willem moest met de andere mannen buiten wachten, een buurvrouw mocht nu de dokter verder helpen. Dokter Van Taeke had kracht genoeg in zijn feilloze handen.

Toen de vrouw haar kind ter wereld had gebracht, zei zij: 'Als gij er bij bent, mijnheer de dokter, dan heb ik geen schrik en dan valt het nóg licht.'

'Dat wist ik,' zegt dokter Van Taeke.

'Hebt ge 't nu gezien, Sjef de Smid?'

'Ja, ik heb het gezien!' zegt Sjef de Smid.

Sjef de Smid is blij, dat hij dat op een vurige, hartstochtelijke manier kan zeggen.

'Hoe zal ik u bedanken?'

'Geef mij een sigaar, Sjef de Smid, dan ga ik weg.'

Hij stak een sigaar op, toen liet hij de vier dragers weer komen, die gingen klaarstaan, bukten en tilden de baar.

'Goedenavond, en God zegene u.'

Hij werd weggedragen. De mensen buiten in de donker stonden nog te wachten. 'Goedenavond,' zei dokter Van Taeke tegen hen. De een na de ander groette terug, dat ging de stilte door van de hele rijen de straat langs. De dokter zijn jongens, die schavuiten, waren van louter trots in de dakgoot van het gemeentehuis geklommen, van de gelegenheid maakten ze gebruik om te proberen tegen de donkere lucht, vanaf deze afstand, de gaten te zien, die ze in de windvanen hadden geschoten.

Toen dokter Van Taeke thuiskwam liet hij zich naar zijn slaapkamer dragen, daar werd hij weer te bed gelegd.

Zijn vrouw kwam daar bij hem. Zij gaf hem de cognac waar hij om vroeg, hij kreeg de cognac in het grote geslepen bekken, de drinkschaal, zijn vrouw hield dit reusachtig en fonkelend glas in haar beide handen. Zo schreed ze naar hem toe. Hij glimlachte. Zij liet hem drinken. Dat deed hem goed. Zij weer-

sprak hem ook niet, toen hij nadien om een nieuwe sigaar vroeg, maar ze liet hem roken. Hij vond het plezierig. ‘Breng mij nu mijn boekje,’ zei hij, ‘waar de geboorten in staan.’ Zij zat op de rand van het bed toe te zien, hoe hij het kind in zijn boekje schreef, met het prachtige, uiterst verzorgde schrift, de namen van het kind waren Willem Jacob, dat waren prachtige namen. Het was het zevende kind van Sjef de Smid. Dokter Van Taeke keek daarop naar zijn vrouw. Zij zag hem met haar lieve, verwonderde ogen aan. Daarop keek ze lang naar zijn handen. Zij streelde ze en hij merkte, hoe ze tussen de fijne toppen van haar vingers de harde haartjes nam, die op zijn handen groeiden. Toen kuste ze die handen, ze hadden een geur van lysol en medicijnen, zoals al zijn kleren dat ook hadden.

‘De jongens zaten op het dak van het gemeentehuis,’ zei hij.

‘Ja,’ zei zij, ‘het zijn zulke wilde klauteraars.’

Ze stond op, om weg te gaan.

‘Blijf nog wat hier,’ zei hij.

‘Ik heb de jongens gehoord, ze moeten naar bed.’

‘Als ge met hen klaar bent, kom dan terug, en lees mij wat voor uit die oude doortrapte vrijmetselaar Charles de Coster.’

Hij wachtte even. Toen zei hij: ‘Want daar houd ik van.’

Zij antwoordde ‘ja’. Toen kuste ze hem en ging de deur uit.

Dit is zo gebeurd. Later toen hij weer op kon staan keek de dokter zijn notitieboekje voor bevallingen na, wat er aan apart stond opgetekend. Er stond niets bijzonders bij. Toen schreef hij om een vervanger. Het hele gezin van de dokter ging daarna in de schone nazomer op reis.

[III]

Waar is dokter Tjerk van Taeke voor het herstel van zijn gezondheid met zijn gezin naartoe gegaan? Naar Wiesbaden of naar Zwitserland, naar de Pyreneeën of naar de Franse Riviera, de mensen wisten het niet. Brammetje Peccator noemde die namen. Hij giste maar zowat. Brammetje vertelde nogal eens van zijn reis naar Rome.

‘Toen ik in Rome was...’

Hij zit een avond bij een bijeenkomst van de broederschap van de snoek te praten met Willem van Oijen, Brammetje is een bijl kwijt, dat is een kleinigheid, hij miste ze in zijn schuurtje. Hij wist niet precies, wanneer hij die was kwijtgeraakt. ‘Praat er maar niet over, ik vind ze wel weer terug,’ zei Brammetje. Als ze niets anders bij u stelen dan een bijl! Hij kan ze ook wel kwijtgeraakt zijn in de dagen, dat hij naar Wittem of naar Rome was. Misschien had iemand die bijl nodig gehad. Of Willem van Oijen ook gehoord had, dat ze de Pale Pie zijn kop niet met een bijl, maar met een hamer hadden ingeslagen? Neen. Dat moest toch zo zijn, zei Brammetje, hij wilde dat om de een of andere reden misschien graag zelf geloven.

Maar er is een vervanger gekomen voor dokter Van Taeke. De vervanger dat is dokter De Pater, die is al meer hier geweest als dokter Van Taeke voor korter of langer tijd op reis was. De mensen waren van die dokter De Pater niet zozeer gediend en als ze van tevoren geweten hadden, dat die als vervanger zou komen, dan zouden ze naar dokter Van Taeke gegaan zijn, dat hij hun een andere vervanger zou geven. Misschien had dokter Van Taeke deze dokter De Pater ook maar genomen, omdat het zo uitkwam en er moeilijk een andere te krijgen was. Want die dokter De Pater, hoe was die. Die lag languit, de benen wijdopen, achterover in zijn tilbury en reed zo over de dijken. Dat was een rit, om te laten zien, hoezeer hij de boeren verachtte.

‘Laat ze maar verrekken en kapotgaan,’ zei hij.

Dat was geen taal voor een dokter, die toch de mensen beter moest maken, en erger was, dat hij in zekere zin ook naar die ruwe uitdrukking handelde. Hij kreeg de mensen op zijn spreekuur en behandelde hen. Maar als zij buiten het spreekuur kwamen bellen, dat hij hier of daar komen moest, dan had hij niet veel zin.

‘Waarvoor is het?’ vroeg hij.

Dan konden ze een ziekte noemen, onverschillig welke, hij had in de apotheek onmiddellijk een onfeilbaar flesje klaar en schreef op het opgeplakt etiketje: ‘driemaal daags een eetlepel.’ En omdat hij dat aardig vond, schreef hij er met dikke inkt nog bij: ‘vóór gebruik goed schudden.’ ‘Psychologie is de halve geneeskunde,’ zei hij, ‘de mensen hier zijn niet gelukkig, als ze geen flesje van de dokter krijgen.’ Daarom kwam hij zelf niet kijken bij de zieken, maar gaf een flesje mee.

‘Alsjeblief, laat de zieke dit innemen, dan is hij zó beter.’

Maar de zieken werden niet beter, ze werden eer erger, een man kwam terug, het flesje had zijn vrouw niet geholpen, ze had zo'n pijn, ze durfde niet de nacht ingaan. ‘Wacht een ogenblik,’ zei dokter De Pater, ‘dan moeten we het niet met een flesje, maar met iets anders proberen, er is juist voor deze ziekte een nieuw medicijn ontdekt; alles komt aan op de juiste therapie.’ Hij ging de apotheek in en kwam met een paar poeders terug.

‘Laat uw vrouw er een innemen, dan gaat de pijn weg en ik sta ervoor in, dat ze slaapt. Mocht ze vannacht wakker worden, laat haar dan de tweede innemen.’

De man ging weg. Later vertelde hij in de buurt, dat zijn vrouw een nacht, een dag en nog een nacht geslapen had, en toen konde ge ze nog niet tien minuten alleen laten, of ze sliep weer in. Ze had, in de angst voor de pijn, allebei de poeders maar ineens ingenomen.

Wat voerde die dokter De Pater in zijn eentje uit. Hij ging op jacht in het huis van dokter Van Taeke. Het ritselde achter het

ruim, zwaar behang van het oude huis. Dokter De Pater hoorde die ritseling overal. Hij keek scherp toe. Dan schoot hij uit een parabellum, de muizen en de ratten vielen met een plof achter het behang neer. In de tuin schoot hij op nachtuilen en katten, hij schoot ze liever met de kogel dan met hagel, hij was een goed schutter. Hij schoot eens een schipper op een kast midden in de Maas, zonder dat die schipper zich van iets bewust was, vanaf de dijk met een buks de aarden pijp uit de mond. Ook was hij met een geweer aan de Wiel gezien, om te schieten op de snoek. Maar de snoek was een ijzervreter, die hapte de kogels op en trok er zich niets van aan. En voor de rest van de tijd zat dokter De Pater in zijn eentje schaakproblemen te stellen en op te lossen. Daarbij dronk hij een glas wijn uit de kelder van dokter Van Taeke, en hij rookte stevig uit de sigarenkistjes, die overal stonden, die sigaren stopte hij in een geweldig lange sigarenpijp. Zijn parabellum lag naast hem. Soms schoot hij tussen zijn koningin en een kasteel door op een muis achter het behang en raakte. Het huis werd op die manier doorzeefd. Overal zaten kogelgaten. De huishoudster in de keuken zat van schrik en angst te beven en iedere keer in al de onrust maar te wachten, of er nog nieuwe schoten zouden klinken.

De broederschap van de snoek kwam bijeen in café Moira, de leden hielden zich op het ogenblik niet met de snoek bezig, die was voorlopig niet aan de orde, die kwam wel weer aan de orde in de stillere tijd, de broederschap beraadslaagde nu over dokter De Pater. Misschien hadden de leden wel een brief willen schrijven aan dokter Van Taeke, maar waar zat die ergens. Cis de Dove had dat kunnen vertellen, want die had een briefke van hem gehad. Dokter Van Taeke was aan de Friese meren, om te zeilen met zijn jongens, 'want,' schreef hij, 'daar houd ik van.' Maar Cis de Dove gevoelde de verplichtingen van de vriendschap en zweeg over de correspondentie tussen de dokter en hem. Een van de leden zei: 'We zouden hem toch niet kunnen

schrijven, we kunnen zijn vakantie niet vergallen met klachten.’ Nu zat daar ook Piet van den Oudendijk in café Moira, een boer, die was geen lid van de broederschap, maar die bemoeide zijn eigen toch met de besprekingen. Hij riep er tussendoor, dat een klacht toch niet zou helpen, dokter Van Taeke wist heel goed, dat die dokter De Pater een gek was, dokter Van Taeke was zelf een gek. De broederschap protesteerde, maar die Piet van den Oudendijk kon zich nogal haastig opwinden. Waarom moesten de mensen zo weglopen met die dokter Van Taeke? Het was een gék! Zijn vrouw was een goed mens, maar daar kon de dokter ook echt lelijk tegen doen.

‘Ik heb dat wel eens gehoord, toen ik een fleske kwam halen, hoe dat-ie zijn vrouw uitvloekte!’

Toen werd er besloten, dat Piet van den Oudendijk, als zijnde geen lid van de broederschap van de snoek, niet aan de beraadslagingen zou deelnemen.

‘Wat snoek! Ge hebt het nou toch over de dokter!’

Dat hadden ze, maar de broederschap deed dat als zodanig, als instelling. En Willem van Oijen suste en praatte zowat en kreeg Piet van den Oudendijk naar buiten. Piet kon nou opgewonden zijn, hij maakte nog wat herrie voor hij de deur uitging, hij liet zijn eigen toch lijmen, en ging op een ánder, voor zijn potje bier.

‘Maar hier ziede ge me nooit meer,’ zei Piet van den Oudendijk tegen Willem van Oijen.

‘Gelukkig,’ zei de broederschap van de snoek.

Toen ze weer onderons waren, spraken de leden van de broederschap iets af. Ze zaten aan de ronde tafel in een kring, naar het tafelblad gebogen, de hand aan het oor van hun bierglas, en de koppen dicht bij elkaar. Ze fluisterden nu en zweerden samen tegen dokter De Pater.

Nu zat een avond dokter De Pater met een geladen parabellum naast zich, te schaken. Hij had zich een moeilijk probleem gesteld en hij zou het eens oplossen. Af en toe dronk hij een teug

uit zijn goed glas wijn, en de sigaar in de lange sigarenpijp raakte soms de stukken op het schaakbord aan, zo geboeid en aandachtig zat hij er overheen gebogen. Maar er kon geen ritseling zijn hier of daar, of hij loste een schot, dat knalde vervaarlijk en het had zijn vele echo's in het hele huis. Hij hoorde de ratten en de muizen neerploffen en hij had zijn stevig plezier van trefzekere schutter daarbij. Toen werd er gebeld. De huishoudster van dokter Van Taeke kwam voorzichtig bij hem binnen en waarschuwde hem, dat er iemand was om hem te spreken.

‘Ach, goede ziel, en wie is het?’

‘Nardje de Wit, de veerman.’

‘Wat moet die vent?’

‘Zijn jongste kindje is ziek.’

Dokter De Pater, in zijn spel gestoord, ging de gang in, daar stond Nardje de Wit, beleefd, met de pet in de hand, op de gangmat. En zo gauw zag hij de dokter niet, of hij zei: ‘Ach, mijnheer de dokter, kom toch eens gauw, mijn kindje is zo ziek en het doet zo aardig, het sterft als ge niet komt.’

Dokter De Pater heeft naar het gekerm geluisterd, hij ziet dat niet graag, die vaders, die zo gevoelig worden als hun kind ziek is, wie weet hoe ze anders zijn tegen hun gezin. De dokter zegt: ‘Man, wees kalm en wacht een ogenblik.’

Dokter De Pater ging de apotheek in, daar ging hij een flesje halen. Nardje de Wit, het petje in de hand, wachtte in de hoge gang, na twee minuten hoorde Nardje een deur, en daar was de dokter weer uit de apotheek terug.

‘Kijk, hier heb ik een onfeilbaar geneesmiddel. Ge geeft uw kindje om het uur een eetlepel. En maak u niet bezorgd, ge zult zien, morgen is uw kindje beter.’

‘Maar zoude ge liever zélf niet 'es kommen, mijnheer de dokter, da's toch secuurder!’

‘Het is niet nodig, beste man, ge zult zien, vijf minuten nadat uw kindje de eerste eetlepel heeft ingenomen is het al rustig.’

Ja, Nardje de Wit spreidde de armen van het lijf en liet ze weer terugvallen, de handen sloegen tegen de benen. Zijn pet-

je viel hem daarbij uit de hand. Hij raapte het op, nam het fleske dat in een vloeipapier zat gedraaid en liet zich maar afschepen. Hij ging de deur uit.

‘Goedenavond, mijnheer de dokter.’

Maar na een uur kwam hij terug. Hij moest en zou de dokter spreken. Hij was zó schrikkelijk ontdaan. En toen de dokter in de gang kwam begon Nardje alweer meteen te kermen en aan te gaan.

‘Och, mijnheer de dokter, kom nou toch eens naar mijn kiendje kijken. We hebben het de medicijn gegeven, maar het wordt hoe langer hoe erger. Het ligt te krimpen en met zijn oogskes te draaien. Het sterft. We zijn niet gerust, als ge niet komt.’

Dokter De Pater had zijn schaakprobleem nog niet opgelost. Hij had pas een nieuw glas wijn ingeschonken en een verse sigaar genomen, die stak zo geweldig en zo lang uit zijn sigarenpijp.

‘Man,’ zei dokter De Pater, ‘wees kalm en wacht een ogenblik.’

Hij ging weer de apotheek in en kwam na een tijdje terug met een doosje, waarin hij enige poeders had gedaan.

‘Kijk,’ zei hij, ‘het wil nog wel eens zijn, dat een drankje niet onmiddellijk helpt, een goed geneesheer gaat dan over tot poeders. Uw kindje is blijkbaar op poeders ingesteld. Dit poeder is een nieuwe, onfeilbare uitvinding. Als ge nu thuiskomt, dan doet ge een poeder in een scheutje lauw water dat gekookt heeft en ge laat dat uw kindje drinken. Wees nu maar kalm. Ge zult zien, morgen is uw kindje beter.’

‘Maar mijnheer de dokter, zoude ge nou toch niet 'es zélf naar het kiendje komen kijken? Ons vrouw zit ook al zo te klagen!’

‘Man, ik verzeker u, dat het niet nodig is, ge zult zien, één poeder al kalmeert uw kindje, en morgen is het weer beter.’

Nardje de Wit was nu eenmaal zo, hij liet zich voor de tweede

keer ompraten en ging naar huis met zijn onfeilbare poeders.

Maar wat gebeurde er nu. Midden in de nacht, toen dokter De Pater al lang te bed lag, toen werd er voor geweld aan de nachtbel getrokken. Dokter De Pater kwam er voor zijn bed uit en schoof een raam in de voorgevel open. Toen riep hij naar beneden in de duisternis, wie daar was.

Wie daar was? Daar was Nardje de Wit, de veerman. Hij hoefde zijn naam niet te zeggen, dokter De Pater kon meteen aan het klagen en kermen al horen wie daar was.

‘Och, mijnheer de dokter, nou kánde ge wezenlijk niet meer wegblijven, nou móéte ge kommen. Ik heb het kiendje de poeders ingegeven, maar het haalt niks uit. Het doet hoe langer hoe aardiger. Het houdt zijn oogskes dicht en zijn lijfke wordt grif blauw. Kom toch in godsnaam. De vrouw heeft gezegd, dat ik u mee móét brengen. Ze zit zo aan te gaan. Ons kiendje sterft.’

‘En ge hebt het toch eerst dat drankje ingegeven?’

‘Ja, mijnheer de dokter, maar het haalt niks uit, ge móét kommen!’

‘En daarna een poeder, zoals ik zei?’

‘Ja, mijnheer de dokter, maar het helpt niet, ge moet kómmen!’

‘Kijk eens, man, blijf nu kalm en schreeuw niet zo nodeloos, want ik versta u toch wel. Omdat nu uw kindje ziek is, behoeven alle bewoners van de Maasdijk nog niet een slapeloze nacht te hebben. Dus dat drankje en die poeders, dat is in orde?’

‘Ja, mijnheer de dokter, maar...’

‘Goed. Kijk, dan gaat ge nu naar huis. Ge neemt wat lauw gekookt water, daar doet ge een eetlepel van het drankje in én een poeder, ge wacht tot het opgelost is en dan geeft ge dat aan uw kindje en dan wordt het beter. Maak u over niets ongerust en zeg tegen uw vrouw, dat ze zich niet overstuur maakt. Zó zijn kinderen doodziek, en zó zijn ze springlevend. Morgen is uw kindje beter.’

Nou stond Nardje nog te kermen, dat de dokter moest en zou

komen, maar onder zijn geklaag hoorde hij al de slag van het toevallende raam. Dokter De Pater was weer in zijn bed gekropen om te gaan slapen. En Nardje de Wit ging weg.

Maar de volgende morgen, al vóór het spreekuur kwam Nardje terug bij de dokter, hij kwam de spreekkamer van de dokter binnen, daar zat dokter De Pater achter zijn bureau. Neen, nou stond Nardje de Wit niet deemoedig met zijn petje in de hand, hij hield zijn petje op. Misschien had hij zich te zeer overgegeven aan het noodlot, in zijn droefheid hield hij zijn petje op het hoofd, en hij was in zekere zin nog overmoedig in zijn houding ook.

‘Ja, mijnheer de dokter,’ zei hij, ‘nou hoefde ge niet meer bij ons kiendje te kommen...’

‘Ziet ge nu, man, dat ik gelijk had?’

‘Nee, ge hadt toch geen gelijk, ik zal u zeggen, waarom ge niet meer hoeft te kommen. Ons kiendje is vanmorgen om vier uur gestorven.’

‘Wat zegt ge?’

‘Ja, het ziet er lelijk genoeg uit, het kiendje is dóód.’

‘Kijk, dat is wel heel jammer. Als de dood komt, dan moet de beste dokter terugtreden. Ga even zitten, dan zal ik meteen de verklaring van overlijden opmaken. Geef me uw namen op, die van uw vrouw en die van het kind en de leeftijd van het kind.’

Nardje de Wit gaf alles op, naar de eis. Bij de doodsoorzaak wachtte dokter De Pater even. Toen nam hij een groot ingebonden boek, bladerde erin en zocht. Hij zat vervolgens na te denken. Toen vulde hij de doodsoorzaak in.

‘Gaat ge 't aangeven op het gemeentehuis?’

‘Ja, daar ga ik vanhieraf naartoe.’

‘Kijk, dan neemt ge dit briefje mee. Ge schijnt het u nogal niet zo erg aan te trekken.’

‘Nee,’ zei Nardje de Wit, en hij nam het droevige briefje, vouwde het zorgvuldig, nam zijn portefeuille, legde het gevouwen briefje er netjes in, en stak de portefeuille langzaam in zijn

binnenzak, 'nee,' zei hij, 'ik trek het me voor mijn eigen niet zo erg aan, als voor jou.'

'Voor mij?'

'Ja voor jou,' zegt Nardje, 'want nu zal ik u zeggen, mijn kiendje is niet dood en het is ook helemaal niet ziek geweest. Maar wat kunnen wij eraan doen als wij een dokter hebben, die niet bij de zieken wil kommen? Klagen helpt niet. Ze vragen bewijzen. Met zo'n getekende verklaring van overlijden van een kiendje dat springlevend is, kijk, als ik die afgeef, dan heb ik zo'n klein bewijske, waar gij niet zonder straf vanaf zult kommen, mijnheer de dokter!'

Dokter De Pater, achter zijn tafel, kijkt op, hij trommelt met een gouden potlood, dat aan zijn horlogeketting hangt, op zijn vloeiblad, dat geeft doffe klopjes.

'Kijk,' zegt hij, 'dat is aardig. Ja, dat is allemachtig aardig. Maar dacht ge nu werkelijk, dat ik uw streek niet van begin af aan heb doorgehad en begrijpt ge niet, dat ge het gevaar loopt, dat ik u aanklaag wegens opzettelijk valse inlichting van een geneesheer in zijn ambt?'

'Ik zou zo denken,' zegt Nardje, 'dat ge het toch niet doorgehad hebt, anders hadde ge die receptjes niet zo ernstig afgegeven, die heb ik óók bewaard, en anders hadde ge toch zeker niet dat briefke getekend, dat ik nu in mijn zak heb.'

'Ik heb het niet ondertekend, kijk maar.'

'Dat is in orde,' zegt Nardje, 'ik heb de ondertekening gezien.'

'Kijk dan!'

'Nee, ik vind het voorzichtiger, dat briefke maar niet meer voor de dag te halen.'

Dokter De Pater blijft in dezelfde houding zitten, maar hij glimlacht niet meer. Hij zegt nu tegen Nardje: 'Zo. Weet ge dan, dat we hier met zijn tweetjes alleen in de kamer zijn, en dat ik niet slecht boks? In één minuut zit dat briefje weer in mijn zak.'

Dokter De Pater komt overeind en begint omslagen in de

mouwen van zijn jas te leggen, om zijn handen vrij te krijgen bij de polsen en om zijn arm te ontbloten. Nardje de Wit doet een stap in de richting van de deur der wachtkamer. Nardje is nou niet zo gauw van zijn stuk te brengen.

‘Ja,’ zegt Nardje, ‘daar heb ik ook al rekening mee gehouden. De leden van de broederschap van de snoek zitten met zijn tien hiernaast in de wachtkamer. Als ik één keer flink hoest, dan komen ze.’

Dokter De Pater slaat zijn mouwen weer terug en gaat weer achter zijn bureau zitten. Hij zegt: ‘Dat hebt ge knap gedaan, mán. Ik kan u alleen maar uitnodigen, om datgene te doen, wat ge niet kunt laten.’

‘Ja, dat zal ik,’ zegt Nardje.

Dokter De Pater laat zich niet bevreesd maken door zo'n veermannetje. De dokter begint nou geprikkeld te worden. Hij zegt tegen Nardje: ‘En doe nu eerst, waarmee ge hadt moeten beginnen toen ge hier binnenkwaamt: zet uw pet af, als ge met de dokter spreekt. Zet uw pet af, of ik slá ze van uw hoofd, dan kunt ge voor mijn part tien keer hoesten!’

Maar nu is Nardje zeer verbaasd.

‘Wel verdómd,’ zegt hij, ‘ge hebt nog praats ook!’

‘Dacht ge, mán, dat ik opzij ging voor tuig als jullie? Dacht ge nu werkelijk, dat ik om een nalatigheid deemoedig werd tegenover kerels als jullie, die te onbeduidend bent om iets na te laten, die voor allerlei wissewasjes een dokter uit zijn slaap komt halen, en die overigens van deugnieterij aan elkaar hangt?’

‘Denk erom, ik hóést!’

‘Hoest, dan toont ge uw ware aard van lafaard, in plaats van hier de held te spelen!’
Nardje hoestte.

Wat gebeurde er? De deur vloog open. Tien leden van de broederschap van de snoek drongen binnen. Maar ze stonden meteen ook weer pal stil. Ze keken in de loop van een parabellum.

‘En nou de straat op, tuig, állemaal!’

Dokter De Pater dreef hen terug, door de wachtkamer heen, naar buiten. Daar stonden ze op de stoep, voor ze er erg in hadden, op de hoge Maasdijk. Ze keken mekaar eens aan. Toen lachten ze. Ze gingen naar café Moira, om te wachten tot de burgemeester voorbij zou komen op weg naar het gemeentehuis. Dan zouden ze het geval met getuigen gaan aangeven. Nardje de Wit had het er prachtig afgebracht. En dat dreigement met die parabellum, ze hadden geen ongelukken gewild, maar ze gingen voor geen tien dokters De Pater opzij. Ze hadden hem nou klein gekregen. Hij zou er wel verder af horen.

Ze hadden er geweldig plezier in. Nardje de Wit was de held, hij had het hem prachtig geleverd. Wat die dokter De Pater in zijn schulp kroop, het had zeker ook achteraf nog indruk gemaakt. Want toen Ciske de Ruiter op een morgen een beetje voorbij de veerdam een schokker meerde, die van het midden naar de kant was gekomen, en met zijn hand bekneld geraakte tussen de stalen kabel en de meerpaal, toen was Ciske van de pijn van zijn eigen af gevallen en dokter De Pater kwam toen direct. Ciske de Ruiter kwam gauw genoeg weer bij, zijn hand zag er lelijk uit, er was een top van zijn vinger afgekneld, die vingertop, grif blauw en zwart, is later teruggevonden. Dokter De Pater herkende Ciske de Ruiter. Hij vroeg: ‘Waart gij er ook niet bij, op die morgen, met Nardje de Wit?’

Ciske de Ruiter stond nu, zo bleek weggetrokken, van de pijn te vergaan. Ja, zei hij, dat kon wel zijn, dat hij erbij geweest was, hij zou er niet over gaan strijden.

‘Ja, dat was buitengewoon aardig,’ zei dokter De Pater. ‘Ik zal een noodverband leggen, maar ge moet straks bij mij komen, ik kan u hier niet helpen.’

Er waren een paar mannen op de veerdam, die brachten Ciske de Ruiter thuis, omdat hij nog zo wankelde van de pijn. Maar na een paar uur was Ciske de Ruiter bij de dokter gekomen. Hij was daar iedere dag terug moeten komen. Later ver-

telde hij, wat er allemaal met dieje vinger gebeurd was. Er kwam een blauwe blaar op, die sloeg dokter De Pater met een hamer kapot, dat het klapte. Toen ging de vinger zweren en etteren. Dokter De Pater sneed, vilde, en priemde nog eens extra na. Er kwam een abces, dokter De Pater dreef er zijn lancetten in. Er kwam fijt in, dokter De Pater sneed opnieuw in de vinger en spalkte hem op een houtje. Later werd de vinger uitgebrand, gehecht en met een paknaald dichtgenaaid. Toen zijn verminkte vinger genezen was, was Ciske de Ruitertwintig pond afgevallen, en bij de dokter had hij zowat iedere dag van zijn eigen afgelegen van de pijn. Ciske de Ruitert zat mager en afgevallen in café Moira te klagen.

‘Liever laat ik al mijn kiezen uittrekken, mijn been afzagen bij volle verstand, of een blindedarm wegsnijden, dan dat ik nog ooit iets aan mijn vinger hoop te krijgen als dieje dokter er is. En iedere keer vroeg hij mij maar, of ik er ook bij geweest was, toen met Nardje de Wit, en of ik dat ook zo aardig had gevonden.’

Het was een opluchting, toen eindelijk dokter Van Taeke weer terugkwam, hij zag er uitstekend uit, hij had zijn oude krachten weer en zijn jongens waren prachtig gebrand door de Friese zon, op de grond en op de wateren van hun voorvaderen. De gebrande jongens zaten mee aan, aan tafel, 's avonds van de dag dat ze weer terug waren gekomen, dokter De Pater die was er toen ook nog, die zou de volgende dag weer vertrekken. Het behang hing overal bij flarden aan de muren, er zaten brandgaten in, mevrouw Van Taeke was een beetje verbleekt van de schrik, door de aangerichte vernielingen. Dokter Van Taeke keek er niet naar, maar hij zei: ‘Wij zullen dat morgen laten herstellen, want dat kan zo niet blijven.’ De jongens vonden die vernielingen prachtig, ze begrepen, dat dokter De Pater dat gedaan moest hebben en ze luisterden in spanning, toen hij vertelde dat hij op jacht was geweest in huis. Op jacht? Ja, hij had op ratten en muizen gejaagd. Maar zaten die hier dan? rie-

pen de jongens. Dokter De Pater keek op. Hij keek hen aan. Met langzame hand greep hij een lancet, dat naast hem lag. Hij draaide zich traag om en keek vervolgens aandachtig naar een punt in het behang. Toen snorde er iets. Het volgend ogenblik trilde het lancet in de muur.

‘Kijk,’ zei dokter De Pater, ‘nu zult ge het lancet zien bewegen, want ik heb een kanjer geraakt en die wringt zich tussen de muur en het behang, om dat lancet uit zijn lijf te krijgen.’

Ze keken. Het lancet bewoog. Dokter De Pater stond op en ging het uit de muur trekken, dat moest hij doen met een felle ruk omdat het zo vastzat. De jongens waren stil, toen hij hun de bebloede punt liet zien. Ze keken aandachtig en bewonderend naar dat rattenbloed. Zulke dingen liet hij hun zien. Toen nadien de jongens weg waren, zaten dokter Van Taeke en zijn vrouw met hun gast tezamen. Er werd een glas wijn gedronken, de mannen rookten. Het gesprek vlotte niet best. Dokter De Pater maakte zo'n brede aanhef. ‘Ja, ja, mijn beste Van Taeke, dat ge nog altijd maar op zo'n dorp zit.’ Als de gewone burger al te verachten is, hoezeer meer dan nog dit bekrompen tuig, dat de kleine dorpen bevolkt. Dokter De Pater verachtte alles, hij kwam bijna tijd te kort, om alles naar behoren te verachten, moed, deugd en de mensen, wég er mee. Dokter Van Taeke zat een beetje weemoedig te luisteren, misschien dacht hij aan de heiligheid van zijn kolonie, aan de vrouw die hij van een kind verlostte toen hij op een baar naar haar toe moest worden gedragen, mijn God, misschien dacht hij aan de dag, toen hij in de Maas sprong en een naam fluisterde over het water. Het kon ook zijn, dat hij een beetje beschaamd was om zijn eigen verachtelingen, nu hij die luide collega zo hoorde praten. Hij zei zacht: ‘Er zijn knappe mensen, die alles doorhebben en daarom alles verachten, maar er zijn er ook, die zijn nóg knapper, die beginnen iets van de geheimen te zien, die verachten naar verhouding minder.’

Wat een gesprek, de een, de dorps, de begrensde, was zeker stil blijven staan, de ander was n aar alle dingen in de wereld

eens gaan kijken, die was vooruitgegaan, en trok nu zijn neus op. Dokter Van Taeke stond op en ging voor het raam staan, om in het avonddonker de stille, lage Maas te zien, daar stond hij naar te kijken. Er was een lichtje boven het water, een schokker, een schuif, dat verachtte hij zelfs niet, en de kribben, waartussen hij gezwommen bad en, mijn God, zijn moedige jongens, die daar ook zwommen, terwijl zij wisten hoe gevaarlijk het was! Toen dokter Van Taeke omkeek zag hij zijn vrouw, zij glimlachte naar hem en hij glimlachte terug. Dokter De Pater zat met de benen wijd gespreid, het hoofd achterover, dokter Van Taeke zei toen tot hem: ‘Laat ons alleen.’

Dokter De Pater stond op. Hij maakte een buiging voor mevrouw en ging de kamer uit. Nadien bleef Van Taeke voor zich uit zitten kijken, de oude goede lamp was bij zijn hoofd, met haar warm goud licht. Zijn vrouw kwam nu bij hem. Zij keek hem lang aan. Zij was vermoeid. Zij ging vroeg naar bed. Hij hield haar moederlijke, witte handen in zijn smalle rode handen. Er was zoveel vervelends en verachtelijks in het leven, maar er zijn nog dingen, die te eerbiedigen zijn, die het hart tot zijn geluk eerbiedigt. ‘God zegene u,’ zei hij tegen haar, en zij gaf hem met een kus die wens terug. Toen zij de kamer uit was stond dokter Van Taeke op en ging naar de grote boekenkast. Zij was zwaar, van donker eikenhout, bovenop was de doffe glimring van oud, reingewreven tin, een grote staande Friese klok tikte zwaar en zeer traag. Dokter Van Taeke keek op de ruggen van de boeken. Er stonden veel boeken van schrijvers, die zeer scherpzinnig zijn en alles kunnen ontleden. Daar nam hij niet een boek van. Hij nam een ander. Met dat boek in de hand ging hij opnieuw naar het raam en schoof de gordijnen terug. Lange tijd keek hij uit over de Maas onder liet geheim van de nacht. Toen ging hij zitten lezen. Hij las in Vergilius, want daar hield hij van. Hij las met een stil, innig genoegen, de smalle rossige hand aan het boekblad, de zwaar beschaduwde ogen neer in het stil gezicht, de mond tot een lichte glimlach verbreed. Zijn glas wijn naast hem was nog niet leeg. Hij dronk een teug. Hij stak een sigaar op.

De volgende dag vertrok dokter De Pater. Hij was in de spreekkamer even alleen geweest met dokter Van Taeke. De portefeuilles kwamen er van weerskanten bij te pas.

‘Ziehier uw ereloon,’ zei dokter Van Taeke.

‘Dank u.’

‘Ik heb een gevoel van teleurstelling. Niettemin dank ik u voor uw goede bedoelingen. Het is geloof ik, beter, dat u mij niet meer ver vangt.’

Dokter De Pater bleef even, met een lach van verwondering in de ogen, de mond open, staan kijken.

‘Je bent dezelfde gek van vroeger gebleven.’

‘U is niet gek genoeg en niet genoeg héér, om mij te vervangen.’

‘Heer?’

‘Ja: héér! En: niet gek genoeg!’

Och kom, daar haalt dokter De Pater de schouders voor op. Maar hij weet niet goed, hoe zich te houden. Hij zoekt naar zijn vorm, of hij gemoedelijk zal zijn en zijn collega eens vriendschappelijk op de schouder zal kloppen.

Dokter Van Taeke zegt: ‘Goedendag. En God zegene u.’

Toen was de vervanger vertrokken, in zijn tilbury, hij lag meer achterover en meer wijdbeens dan ooit. Hij geeuwde met mond en benen en hij liet duidelijk zien, hoezeer hij alles verachtte.

Hoe liepen de dingen af. Dokter Van Taeke hoorde, hoe Nardje de Wit dokter De Pater was komen roepen, en hoe de verklaring van overlijden was afgegeven van het kindje, dat niet gestorven was en niet ziek was geweest. Hij had gezwegen. Hij hoorde andere klachten. Hij zweeg. Hij dacht zeker bij zichzelf: wat ik hem bij het afscheid gezegd heb, is goed geweest.

Maar Nardje de Wit en zijn vrienden brachten het zover, dat dokter De Pater in Den Bosch voor moest komen. Dokter De Pater nam een advocaat. Hij werd niet veroordeeld. Hij kon niet veroordeeld worden. Men had vergeten dokter De Pater voor het waarnemen van de praktijk te beëdigen. De enige, die er toen nog last mee kreeg, was de burgemeester.

Janus van Geffen de molenaar is allang hier weggegaan. De molen staat nu leeg en stil, de wieken staan in het kruis. De boeren moesten nu naar de molens in de omgeving, die molenaars kregen het er drukker door, dat die gevloekte molen hier verlaten stond. De wind kwam en klaagde zo'n beetje in de wieken, de regen geselde de stenen romp. Het spektakelde er van de ratten. In de maannachten hoorde ge hun gedraaf. Het waren grote ratten, dikgegeten ratten. Ze kwamen voor de raampjes, rechtstandig met hun lange, kale, dunne, blauwe staart, met de voorpootjes net gelijk kleine handen zo fijn gevormd. De ratten neuzelden tegen de ruitjes op met hun bewegelijke, zoekende spitse snuit, uiterst smal geheven tussen het opstaan van de snorharen en de gespitste doorzichtige oren, o, die ratten hadden nog hun gruwelijke teerheid waar ze voor smeekten naar de maan. De ratten op de molen. Ze hadden er hun nesten vol jongen, die groeiden groot, er waren weer nieuwe nesten. Het krioelde er. Er waren er honderden en honderden.

In het duister rond de molen kwam soms een boer, die ging hier of daar zitten kijken. Die keek omhoog naar de ruitjes van de kapzolder en van de meelzolder. Door de ruiten heen zag hij achter de ratten een neerhangend touw schemeren, dat bewoog soms op de tocht, als de winden om de molen klaagden en door de kieren heendrongen. Die boer bleef daarnaar kijken, het had misschien iets onweerstaanbaars voor hem, omdat het zo schrijnde en zo lokte.

Dokter Van Taeke rijdt niet meer te paard naar zijn zieken, het kan zijn, dat dit een gevolg is van zijn operatie, hij gaat nu met een rijtuig, en zijn knecht Willem rijdt met hem mee, die zit naast hem. Willem rijgt 's morgens de hoge laarzen van de dokter dicht. Dan gaat hij het paard roskammen en het rijtuig poetsen, nadien rijdt hij de poort uit en wacht voor de deur, totdat de patiënten van het spreekuur weg zijn. Dan komt de dokter buiten en stapt in. Er wordt onderweg niet veel gezegd.

Maar nu was er wat geweest. Iemand had aan dokter Van Taeke overgebracht, wat Piet van den Oudendijk in café Moira gezegd had, over de dokter, dat hij niet goed zou zijn voor zijn vrouw. Nu is het najaar, de Maas stijgt en wordt breed. De wind waait daarover en is op de dijk. De telegraafdraden, daar joelt en giert het in, wat komt de wind van ver over de wereld, over de vlakte achter de rivier, en wat voor stemmen klagen erin. Ook in het rijtuigje is de wind, hij drukt tegen de kap aan en hij is bij de kleine raampjes. Naast Willem de knecht gezeten rijdt dokter Van Taeke naar zijn zieken, ze rijden langs de boerderij van Piet van den Oudendijk. De boerderij met het donker rieten dak groot boven de lage muren, ligt met de open deel en de hooischuren naar de kant van de weg toe. Dokter Van Taeke zegt tegen Willem: ‘Houd eens even in.’

Willem hield de leidsels in, de hoefslag van het paard en het knerpen van het grind onder de zachte rateling der wielen, dat is nu meteen stil in de hoge wind. Onder de vloermat uit haalt dokter Van Taeke een dubbelloops jachtgeweer, dat heft hij, en nu gaat hij zitten wachten. Piet van den Oudendijk had het rijtuigske zeker gehoord, het was hem opgevallen, dat het stil was gaan staan, daarom kwam hij eens kijken in de open deur van de deel. Toen legde de dokter aan.

Mijn God, hij ging wraak nemen, hij ging de boer doodschieten. Piet van den Oudendijk wilde schreeuwen en weglopen. Hij kon het niet. Hij keek in de gaten van de dubbele loop. Hij wist, dat de dokter een goed schutter was en dat hij niet ontkomen zou. Toen kermde hij zachtjes en zakte in elkaar. De dokter had niet geschoten. Hij legde het geweer onder de mat en zei: ‘Ziezo, Willem, nu gaan we weer verder.’

Willem was niet verbaasd geweest. Hij had even opzij gekeken en gedacht: de dokter legt aan op een boer. Nu klakte hij met de tong en liet de leidsels losser in de handen. Het paard zette er zijn drafje weer in. Het eentonige geluid was er weer, de hoefslag van het paard, de rateling der wielen, het knerpen van het grind.

Maar de volgende dag kwam dokter Van Taeke weer langs Piet van den Oudendijk rijden, en weer moest het rijtuig stilstaan. Piet van den Oudendijk was in de morgen al met zijn gedachten daarover bezig geweest, hij was al een keer komen kijken, als hij in de verte andere wagentjes hoorde aankomen, dan ging hij weer terug. Maar eens, toen begon zijn hart sneller te kloppen. Hij hoorde het geluid van wielen, daar, nieuw en glanzend onder de bomen en bij de afvallende blaren, kwam het rijtuig aan, het bruine paard hield in. Het rijtuig veerde een paar keer op en neer in de mindering van de vaart. Toen stond het stil. Er was geen wind: Er was nu ineens geen geluid, alleen de scherpe hoefslag van het paard als het stampte in het grind, kippen kakelden in de nabijheid. Daar kwam uit het rijtuig het geweer, een dubbele loop, een boomblad viel er klam langs, en Piet van den Oudendijk keek in dat tweevoudig rond gat, daarlangs zag hij het tegen de kolf rustend harige gezicht van dokter Van Taeke en het geknepen oog. Natuurlijk begreep Piet van den Oudendijk wel, dat de dokter niet zou schieten, maar waarom voelde hij dan die zwaarte en de krampen in de onderbuik en die eigenaardige krijzeling langs zijn voorhoofd, alsof de dunne, koude en scherpe rand van de geweerloop daarover dwaalde en er een beetje pijnlijk aan kwam krabben? In het rijtuig zat Willem in zijn blauwe jas en met zijn camassen om de benen en met de koetsierspet op het hoofd, te wachten totdat de dokter zei: 'Ziezo, Willem, we kunnen weer verder, want ik heb hem in het vizier gehad.'

O, die voldoening, hem in het vizier te hebben en in aandacht pal stil te blijven vóór dat ene onaanraakbare ogenblik, waarin de haan wordt gespannen. De dokter dacht daar zonder zenuwachtigheid aan. Hij dacht daaraan in een volmaakte rust.

En hij kwam iedere morgen terug. Iedere morgen kwam hij langs Piet van den Oudendijk rijden. De boer kon op de deel bezig zijn, in de groep bij de koeien, die weer voor de winter op stal stonden, hij kon in de woonkeuken zitten, altijd begon hij in zichzelf de rateling van de wielen te horen, het naderend

geluid op de weg, het schampen van ijzeren wielbanden over wegschietend grind en keislag, het draven van een paard. Piet van den Oudendijk kreeg er een geweldige onrust van. Hij werd naar buiten gedwongen, daar was iets stiller geworden en dreigend onder de kale bomen. Het rijtuig. Het paard. Willem de knecht rechtop en pal stil, de leidsels los en slap. En daarnaast een man, die zich bukt, een ruig roodbehaard hoofd, een paar rossige, harige handen, die onder de voetmat het geweer nemen, het tillen en heffen, het richten recht en roerloos, en het geknepen oog bij de korte geweerkolf. Als het rijtuig wegrijdt gaat Piet van den Oudendijk naar het huiske, hij weet van de buikpijn geen raad. Dokter Van Taeke komt terug. Iedere morgen. In de herfstzon. Onder de buien van de hemel. In de regen, als de geluiden van de wielen anders zijn en het kraken der riemen van het tuig iets vochtigs heeft. Piet van den Oudendijk heeft misschien deze vrees, dat de dokter het eens, terwijl hij mikt, te pakken zal krijgen en tóch schieten zal. Dat er iets geks en wilds zal gebeuren in dieje kop, of dat het geweer eens per ongeluk zal afgaan. Maar waarom gaat hij dan toch kijken, om de dokter gelegenheid te geven op hem te mikken? Hij gaat kijken om zo'n onnozele reden, omdat de zwakke echo van het draven van een paard hem dwingt, hij kan zich verbeelden dat het een pijn in zijn oren is, dat het paard achter hem heen zit, misschien gaat hij voor zijn rust. Iedere morgen gaat Piet van den Oudendijk naar buiten toe als dokter Van Taeke voorbij komt rijden.

Dokter Van Taeke zegt tot zijn knecht: 'Lasteraars mikken zonder dat ze hun slachtoffer in het oog kijken. Zij kennen geen wroeging! Daarom zal hij iedere dag een beetje doodsangst hebben. Want hij heeft mij in mijn liefde voor mijn vrouw beledigd.'

Maar Cis de Dove loert in de polders en in de omgeving van de Bergen, waar Janus de Mert woont. Cis de Dove volgt een hazenspoor en gaat plat op de grond liggen. Er is een suizing in de

lucht. Cis loert niet voor niks. Terwijl hij ligt klinkt er een zwak schot in de lucht. Een haas tuimelt. Janus de Mert heeft geschoten, hij staat te kijken, hij heeft het geweer met de kolf op de grond laten zakken en houdt het bij de loop vast. Janus de Mert heeft een haas van de jacht van dokter Van Taeke geschoten.

Als nadien dokter Van Taeke en Cis de Dove op jacht zijn, het heeft een klein beetje gevoren, en het sneeuwt zachtjes en fijntjes, dan zegt Cis de Dove: 'Ik heb Janus de Mert betrap, toen hij onder uw hazen stroopte.'

Dokter Van Taeke knikt. Cis de Dove ziet, hoe in het harig, rossig gezicht van de dokter de ogen half dichtgeknepen zijn en hoe de brede mond even open is. Het is een grijze dag, er ligt dun, zwart ijs op de slootjes, daar liggen als fijn grauwe veertjes de sneeuwfliempjes grijs op gevallen. Er klinkt een laag schot dicht en dof bij de grond. Cis de Dove heeft ook gehoord, wat er iedere dag gebeurt bij het huis van Piet van den Oudendijk. Hij durft daar niet over te praten, omdat hij weet, dat het gaat over wat er is tussen de dokter en mevrouw van de dokter. Hij ziet mevrouw van de dokter in het dorp, haar smal figuur in de lange mantel, de handen in de mof die ze hoog voor het lichaam draagt, de hoed en de voile daarover gespannen voor het gezicht, de mond verborgen en rood daarachter en het vriendelijk kijken van haar ogen als zij u goedendag knikt. Nu Cis de Dove achter de dokter aan door de polder loopt ziet hij naar de zware laarzen en naar het geweldige figuur van deze man, daar leven tederheden in de wereld van een man met zijn vrouw, waarvoor Cis de Dove een grote eerbied gevoelt. Misschien omdat het sneeuwt, omdat de bomen schuin en kaal voor de verre horizont staan, misschien omdat de dokter zwijgt en nu daar vóór hem treedt, zo zwaar en zo groot, gevoelt Cis de Dove in zichzelf het zwellen van een gevoel, waarin hij denkt aan die vrouw die bij hem kwam in zijn woonark, die donkere vrouw uit Bohemen. Zij zal zeker naar Bohemen terug zijn, Cis de Dove heeft de bekoring des vleses in zijn ver-

beelding, alsof hij in de sneeuw de ontbloting van haar borsten ziet, de warme borsten waar de sneeuw fijn en koel op valt. Wat zijn dat voor gedachten. Cis voelt in zich iets steken van spijt en heimwee en bittere onmacht om zijn verlangen te vervullen. Hij komt langs dokter Van Taeke lopen. Hij begint te praten: 'In het voorjaar is bij mij eens een vrouw geweest...'

Cis de Dove houdt subiet op. Erik de jachthond heeft naar de richting der jagers een haas opgejaagd, kijk, daar komt hij. En Cis zijn eigen hondje staat van spanning op zijn dunne sidderende pootjes te rillen. De dokter heeft aangelegd, een paar keer verplaatst hij de geweerkolf tegen de schouder. Een schot. Een schot in de dag. De horizont antwoordt, de helderheid van de sneeuw, de bomen antwoorden. De hond springt toe, keert, loopt een cirkel en komt met het haas in de bek terug. Als nadien dokter Van Taeke het haas in de weitas stopt, ziet Cis de Dove vluchtig, hoe die fijne sneeuw dooit en glinstert in de bruingrijze vacht van de slappe haas. Er is een vrouw bij mij geweest, dit heeft Cis de Dove gezegd. In het voorjaar. Neen, als het gezegd wordt breekt de liefelijkheid van het beeld, dokter Van Taeke kan daar bovendien geen belangstelling voor hebben.

Het water wast in de brede Maas. Janus de Mert ziet het stijgen van het water, Janus de Mert met zijn noodklok op de Bergen. O, niet voor het gevaar van het water heeft Janus de Mert de noodklok te luiden. Hij staat voor zijn huis te kijken naar de kanten van Oss, daar moet het water van naderen, als het komt. Dan murmelen er kleine beekjes, die met duizenden uit de grond ontspringen. Het water komt niet. Nadien zit Janus de Mert in zijn huis gedoken, onder zijn schouw en ziet met angst uit over de winterwereld, over de polders, over de vollopende uiterwaarden, waar de blinkende plassen in klimmen. Niet voor het water heeft Janus de Mert zijn angst. Maar hij gevoelt een zware pijn in de maag, een knelling, een samentrekking, als hij gegeten heeft zit hij te krimpen van de pijn. Janus

de Mert weet wat hij vreest, hij is er gruwelijk bang voor, het angstzweet breekt hem uit. Hij weet te goed waar wijlen zijn moeder aan gestorven is en wat de ziekte is, waaraan ze in zijn familie meer geleden hebben. Zijn getrouwde kinderen komen en ze willen hem naar de dokter hebben, maar dat doet Janus de Mert niet. Hij is eigenzinnig en koppig en wil de verschrikkelijke naam van zijn ziekte niet horen.

‘t Is niks dan wat maagkrampen.’

Zijn getrouwde kinderen weten misschien beter, ze hebben een afspraak met elkaar gemaakt, een van hen is toen naar dokter Van Taeke gegaan.

‘Zeg maar, dat wij u gestuurd hebben, mijnheer de dokter.’

‘Goed, ik zal bij hem komen.’

En op een morgen rijdt dokter Van Taeke naar Janus de Mert op de Bergen, hij rijdt ernaartoe met Willem de knecht. Als het rijtuigske voor de boerderij staat zegt dokter Van Taeke: ‘Willem, ga mee naar binnen.’

Janus de Mert ziet de beide mannen naar binnen komen. Hij zit bleek onder de schouw, de handen aan de nikkelen stang van de plattebuiskachel, de witte muren zijn helder om hem heen, mahonie stoelen staan tegen de muur en in het midden van het vertrek onder de hanglamp staat een tafel met groen en geel geblokt zeildoek. In het hoge raamkozijn zijn de grijsgeverfde blinden opgevouwen. Het ruikt hier naar mest, koeien en naar melk, er ligt korrelig zand op de plavuizen vloer gestrooid. Ge hoort van hier de koeien luid asemen en kauwen op de stal en het rinkelen van een emmer, een meid is daar bezig. Dokter Van Taeke is groot en voornaam binnengekomen, Willem staat, met de koetsierspet in de hand, bescheiden bij de deur. Willem staat daar met zijn zwarte hangsnor, hij is geheel onverschillig voor alles wat er gebeuren gaat. Dokter Van Taeke staat nu wijdbeens op zijn hoge rijglaarzen en knoopt zijn keizerlijke pelsjas open. Wat een jas, en wat een mán! In de deur naar de deel komt de meid kijken, die deur heeft opengestaan. Janus de Mert wordt nijdig en vloekt tegen de meid.

‘Donder op en doe die deur dicht!’

De deur gaat dicht, het is van geluiden uit de stal nu gedempter, ge moet eerst even luisteren om ze weer te horen.

Dokter Van Taeke, bij de tafel, opent zijn instrumententas en zegt tegen de boer: ‘Uw kinderen hebben mij gevraagd bij u te komen.’

‘Ge hadt kunnen wachten tot ik u geroepen had.’

‘De zieke zelf heeft niets te vertellen.’

‘Ik ben niet ziek. Ik heb alleen maar wat last van mijn maag.’

‘Ik heb een patiënt gehad, die had ook alleen maar wat last van zijn maag. Hij is geopereerd aan een maagzweer en was een week later dood.’

Nu zal Janus de Mert niet meer vloeken. Hij is meteen verbleekt. Dan lacht hij zenuwachtig. Zijn hart is onrustig gaan kloppen. Hij ruikt uit de open tas van de dokter de lucht van verbandgaas en van lysol, een lucht van medicijnen, die lucht is ook aan de handen van de dokter en zit in diens kleren als de dokter nu bij hem staat en ruw zijn hoofd achteroverdrukt om hem in de geopende mond en op de tong te kijken. Janus de Mert voelt zich misselijk worden, zijn handen beven, hij moet iets wegslikken en zijn mond trilt als hij zegt: ‘Ik heb geen maagzweer, ik heb alleen maar een zwaar gevoel in mijn maag.’

Dokter Van Taeke knijpt onder de borstels van wenkbrauwen zijn ogen half dicht en zegt: ‘Ik zal u wel zeggen, wat gij mankeert.’

In al zijn angst is Janus de Mert gespannen om het te weten en hij wil het ontvluchten, het bloed stijgt hem naar het hoofd, zijn wangen worden warm, hij zit terzelfder tijd te bibberen van de kou. Hij heeft de broeksband loshangen, hij kan de knelling daarvan niet meer verdragen. Maar dokter Van Taeke is nu weer zo dreigend bij hem, hij gaat hem onderzoeken. De dok ter maakt Janus de Mert zijn boezeroen los en haalt het met het hemd over de kop van de boer omhoog. Dan, aan de toppen van de smalle vingers, laat hij de kleiren op de vloer vallen. Daar zit nu Janus de Mert, hij heeft alleen nog maar een teruggezakte

broek aan. De witte blauwdooraderde buik met de donkere bruine navel bolt rond naar voren, de borst, met de verticale streep van dunne, krullende, zwarte haren in het midden, is daarboven ingevallen, die borst kijkt met twee zwartbruine, blinde, kleine ogen naar de dokter, de schouders hangen afgezakt, de huidkleur neemt naar rood en paars toe in de gerimpelde, doorgroefde nek. Boven die blote romp staat de kop zo vierkantig en onvriendelijk, de armen met de gezwollen spieren hangen slap langs het lichaam af. Janus de Mert heeft op die manier niet veel indrukwekkends, hij heeft ook niet veel te zeggen. Hij zit daar zo kinderachtig te klappertanden. Hij geeuwt ook tussendoor. Misschien heeft hij het koud, of hij heeft last van angst en van koorts. Dokter Van Taeke onderzoekt hem met de stethoscoop, hij laat hem ademen, de boer gehoorzaamt, nors en toch gewillig. Hij haalt adem tot hij er moe van wordt en hijgt. Dan voelt hij het koude, nijldige hamertje en nu betast dokter Van Taeke hem met zijn lange, rode behaarde handen en gaat hem te lijf, betast en kneedt hem, voelt met de fijne gevoelige vingertoppen in de maagstreek, duwt daar met de volle hand en zoekt opnieuw met de vingertoppen. Dan zegt hij halfluid in zichzelf: ‘Juist, ik voel de tumor zitten.’

Hij houdt nu met zijn onderzoek op en zegt tot Janus de Mert: ‘Kleed u nu maar weer aan.’

Janus de Mert staat recht en maakt voor een ogenblik zijn broek vast, dat ze niet omlaag valt. Dan, met zijn zwaaiende, geheven armen, schiet hij in zijn hemd en boezeroen.

Nu vraagt de dokter een bakje water. Janus de Mert gaat het voor hem pompen, dokter Van Taeke doet uit een tube daar iets in, een tabletje, het water wordt zo blauw als de hemel, de dokter wast zorgvuldig zijn handen, dat doet hij een beetje opzettelijk, om te laten zien, hoe hij zich reinigt na het blote lichaam van Janus de Mert te hebben aangeraakt. Nadien neemt de dokter uit zijn tas zijn aantekeningenboek. Hij legt het open op de tafel, in gebukte houding staande gaat hij iets opschrij-

ven. Natuurlijk, nu moet Janus de Mert de vraag stellen, waarop hij zijn vonnis horen zal. Janus de Mert doet die vraag met een bleek en zenuwachtig lachje: ‘Wat mankeer ik, mijnheer de dokter?’

‘Kom dezer dagen op mijn spreekuur, ik zal u nog een keer onderzoeken met de maagslang. Maar er is voor mij nu al geen twijfel meer aan. Gij lijdt aan de carcinoma ventriculi.’

Janus de Mert voelt het water in zijn mond komen, zijn hart bonst, maar hij probeert nog een grapje te maken.

‘Dat kan ik niet nazeggen,’ zegt hij.

Dokter Van Taeke schrijft nu weer, hij houdt zijn ogen neergeslagen en half dichtgeknepen in zijn gebogen gezicht.

‘Kijk,’ zegt hij nu zo'n beetje kalm kwaadaardig onder het schrijven door, ‘ik noteer nu mijn eerste visite bij u en reken drie gulden met inbegrip van het onderzoek. Ge zult me dikwijls hier zien. Maar als de duizend gulden vól zijn...’

‘Ge zalt me toch wel eerder beter hebben!’

‘Duizend gulden wil ik uit uw erfenis hebben.’

‘Mijn erfenis?’

‘Ja. Als de duizend gulden vól zijn, dan zijt ge dood.’

De dokter komt overeind. Hij kijkt Janus de Mert aan, hij heeft van die toornige fronsjes in het voorhoofd. Afgebeten en met een kort knikje van het hoofd zegt hij snel: ‘Onthoud goed wat ik u zeg!’

Dan pakt de dokter zijn tas en zegt tegen Willem: ‘Kom, Willem, we gaan.’

Willem heeft zwijgend staan kijken. Hij wrijft nu met de muis van de rechterhand langs zijn hangsnor, weerskanten, en zet zijn koetsierspet op. Dan houdt hij de deur voor de dokter open.

‘Maar wat mankeer ik dan?’ roept Janus de Mert nijdig. Dokter Van Taeke draait zich naar hem om, hij brengt de kin naar voren, kijkt, de wenkbrauwen opgetrokken, op Janus de Mert vanuit de hoogte neer, en zegt: ‘U heeft maagkanker!’

Dan is hij de deur uit.

Janus de Mert zit bleek op zijn stoel. De klok tikt hard in de stilte. Op de stal zingt een ingetogen vrouwenstem. Het is als of de eender gebleven dingen nu op slag zijn veranderd. De dag is donkerder, het licht onder de buien buiten is grauwer, de wind huilt over de dijk. Alles, wat Janus de Mert omgeeft, heeft toch in zijn geheimzinnig zwijgen geweten van de ziekte, die in het verborgen zat en vrat aan de gemartelde maag, nu blijft het er allemaal zo onverschillig bij, het vuur in de plattebuiskachel, de wind aan het raam, de buigende kale bomen in de verte. De boer is opgestaan. Hij staat nu vlak bij het raam. Het glas slaat aan van zijn adem. De adem van een kankerlijder. Kanker. Een woord, dat schrijnend klinkt. Een angel slaat een weerhaak, er ontbindt iets, dat zonder geluid los en uit elkaar valt. Voor Janus de Mert zijn gezicht komt de kanker aan het raam tikken, om zijn aandacht te vragen. Als hij opkijkt lacht en wuift de kanker hem toe, om hem te groeten en voor de goede verstandhouding. Iedere keer opnieuw voelt Janus de Mert de grote angst met vaart door zijn lijf gaan. Hij gaat weer zitten en kijkt met groot open, starende ogen naar de vloer. Hij voelt zich vallen met schokken en het toenemen van het bewustzijn, dat hij nu dus voor het leven verloren is.

Hoe, is het nadien gegaan. Janus de Mert was iets gewilliger geworden, hij was bij dokter Van Taeke op het spreekuur geweest. Later is hij naar de specialisten in 's-Hertogenbosch gegaan, de mensen zeiden, dat hij ook nog naar Amsterdam geweest moet zijn, dokter Van Taeke had hem daarnaartoe gestuurd, wie weet of dokter Van Taeke er niet zijn duister plezier aan gehad heeft, dat Janus de Mert overal hetzelfde zou horen uit de geleerde, kille en verschrikkelijke monden: ‘Ja, het is juist, u lijdt aan maagkanker.’

Zeker, Janus de Mert heeft maagkanker, daar is geen verhelpen aan, hij is er te laat bij, bestralingen helpen hem niet meer, dat komt door zijn twijfel en uitstel om naar de dokter te gaan. De schrik heeft hem nu te pakken gekregen, hij ligt in zijn bed

en wordt opgepast. Maar toch wordt er nog stiekem op de hazen van de dokter geschoten, dat houdt niet op. Want die Janus de Mert, hij ligt te schreeuwen en te klappertanden van de pijnen en van de doodsangsten, zijn woekergezwel wordt dikker, maar hij wil stervend terugbijten naar die dokter. Hij betaalt aan de stropers voor iedere haas uit de jacht van dokter Van Taeke drie keer het bedrag uit, dat ze ergens anders voor een haas krijgen. De stropers laten hem er natuurlijk inlopen, hij betaalt die dure prijs ook voor hazen van zijn eigen grond. Dat zal hij wel bemerken, hij wordt er apart ziek van, dat ze hem zo afzetten. Hij is zó laf en zó machteloos, de dood rijst aan het voeteneind van zijn bed omhoog en schrijft iedere visite op.

‘Als de duizend vól zijn,... Kom, Willem, we gaan!’

Janus de Mert zijn zuster, had die ook geen kanker gehad? De kanker laat niet gauw los. Het water in de Maas wast. Janus de Mert heeft verschrikkelijke dromen. Hij luidt voor zijn angst de noodklok op de Bergen, de klepel is er broos en zonder geluid uitgevallen als een zacht gezwollen lid, dat door de kanker van het lichaam is afgerot en afvalt. De klok geeft geen geluid. Het is benauwd in de alkoof.

Dokter Van Taeke leest in zijn dagblad van een drama, een stroper, die door een oppasser is doodgeschoten. Om een haas, denkt dokter Van Taeke. Een drama om een haas. Wat is dat, waar in de nachtelijke polders en velden stropers en oppassers zulke wilde barbaren van worden? Dokter Van Taeke knijpt de ogen half dicht. Hij kan in zijn handen het genoeg navoelen der zwaarte van het geweer, in het oog de vreugd der zuiverheid van de vizierkorrel, in het oor de blijde rateling van het schot, in de neus de prikkeling van de eigenaardige doordringende geur na het geloste schot, de geur ook van het gewreven hout van het geweer en van het metaal, de lucht van de poldergrond en van de weitas. Een drama om een haas. Maar als dokter Van Taeke bij Janus de Mert komt, dan beheerst hij zich niet. Hij schrijft staande, en gebogen over het tafelblad, langzaam de

visite op en telt het bedrag: ‘Het is al zóveel. Als de duizend vol zijn kan uw kist besteld worden. Kom, Willem, we gaan.’

In een van deze nachten, wat is er in de winterstilte onder de sterren te doen, de jongens van de dokter zijn weer bezig. In haastig en slordig aangeschoten kleren klauteren zij een hoog raam uit aan de zijkant van hun huis. Zij lopen vlug over de binnenplaats. Zij klimmen over de poort, daar laten zij zich vallen. Zij staan, krom en loerend bijeengetroeft, de oudste heeft wat onder de arm, het is in een krant gepakt. Zij lopen de dorpsstraat over de dijk af, naar de dorpskom, daar onder de lage lindes van het marktpleintje is het te doen, hier zal de wereld tot schrikken worden gebracht. Hier staat een pomp en bij die pomp wordt het pakje neergelegd, de krant wordt eraf gedaan. Ze hebben daar een vervaarlijke bus neergelegd met een flinke lont, ze bukken met zijn allen, om achter elkaar drie, vier lucifers aan te steken. Dan blazen zij het gloeiende, traag vonkje in de lont, er speiert een geringer vonkje weg. Dan, rap als ratten, op hun blote voeten vliegen zij ervandoor, de dijk op, de straat uit, naar huis. Zij helpen elkaar de poort over, stijgen als apen langs een regenpijp, grijpen muurijzers en klauteren het raam weer in. Hier, in het open raam, blijven zij zitten. Zij dringen elkaar weg. Zij zien de vage vormen van bomen en huizen. Zij ruiken de geur van de nachtelijke Maas.

‘Zou het lukken?’

Het lukt. Een korte, donderende slag. De weergalm van een echo. De korte neertroffeling van vallend puin, een zwak ingetogen gerinkel van glas. Het is gelukt. Maar hoe zitten ze nu, wit verschoten en bevend. Nu de slag voorbij is, nu lijkt hij al harder dan hij was, en het gedaver en 't gerinkel. De jongens kijken naar de sterren, het is een nachtelijk, groot ogenblik, de angst is gauw doorstaan, en nu gloeien ze van de geweldige trots, dat ze een prachtige bom hebben gemaakt, die ontploft is. Maar nu de zaak ernstig is, zoals gevaarlijke mensen die bedrijven, nu moet er plechtig beloofd worden, dat ze zullen

zwijgen, ze stoten daartoe elkander aan en praten fluisterend. In een nabij huis wordt de deur geopend aan de straat, het is in de stilte te horen, een man loopt aarzelend de straat op. Die heeft de ontploffing gehoord, die komt zeker eens kijken, wat er voor een ongeluk is gebeurd in de nacht. Terwijl ze naar de voetstappen van die man luisteren, horen ze plotseling nabij de zachte, nadrukkelijke stem van hun vader:

‘Wat doen jullie hier!’

Zij kijken om, in de duisternis van de kamer, en ze zien vaag vaders gezicht.

Ze doen hier niets. Ze luisteren. Ze hoorden zo'n slag, alsof er een kanon afgang.

‘En zijn jullie daar ineens wakker van en zo gauw aangekleed?’

De oudste zegt: ‘We wilden geen kou pakken!’

Ze komen van de vensterbank af.

‘Naar je bed, of ik schiet je erin!’

Nadien, in hun slaapkamer zitten ze gehurkt en vergaderd op het bed van de oudste te proesten en hun best te doen, om het geluid van hun lachen te smoren, het schiet hun in de keel en ze beginnen ervan te hoesten.

‘Hij schiet er ons in! En wij hebben hem eruit geschoten!’

Het was maar een onschuldige kwajongensstreek, ze hadden van patronen, kruit en carbid een prachtige bom gemaakt, nu was de dorpspomp in de lucht gevlogen, bij Van Gerwen de schilder, bij Van Dinther de kruidenier, bij Somers de bakker en bij Sjef de Smid het raadslid, waren de ruiten gesprongen. Willem, de knecht van dokter Van Taeke, stond 's morgens in de keuken nieuwe veters in de rijglaarzen van de dokter te doen, dat was een heel werk, al die gaatjes. Hoe kwamen die rijglaarzen zo ineens zonder veters? De jongens hadden die veters nodig gehad voor hun lont, die kleinigheid verraadde hen dadelijk. Ook zonder die veters kwam het uit, dat de jongens van de dokter dit gedaan hadden, natuurlijk, de veldwachter

had de resten van de bom gevonden. ‘Dat is werk van de jongens van de dokter,’ zei hij. De veldwachter ging nadien zijn beklag doen bij dokter Van Taeke. Dokter Van Taeke joeg hem niet weg, hij zei integendeel: ‘Zeker, natuurlijk, dat hebben mijn jongens gedaan, er kan een nieuwe pomp gebouwd worden mits ze mooier is dan de vorige, want die was lelijk, en iedereen die wil krijgt nieuwe ruiten.’

Dit was op zichzelf niets, maar nu had dokter Van Taeke de grote moeilijkheid, wat moest hij doen tegenover de jongens. Hij had zijn jongens zó moeten opvoeden, dat zoiets voorkomen werd, dit bedacht hij nu het gebeurd was. Hij liet de bende nihilisten bij zich komen, ze stonden schuldig tegenover hem, misschien waren ze niet zo erg berouwvol, zij keken nieuwsgierig hun vader aan en keken gewichtig om de plechtigheid van het ogenblik. De vader zei, na een langdurige stilte: ‘Veertien dagen water en brood!’

Dat hadden ze er graag voor over, ze berustten er zeker in, dat water en brood gezond is voor jongens. Dokter Van Taeke liet de jongens weggaan, maar de oudste hield hij even bij zich.

‘Hoe hebben jullie die bom gemaakt?’

Hoe ze die gemaakt hadden? De jongen zijn gezicht klaarde op, het lichtte ineens zo helder in zijn ogen. Rad en opgewonden vertelde hij het. Ze hadden formules en berekeningen op papier gemaakt, ze hadden kruit, een springlading, ijzeren rommel, en de tijdsduur van de lont door het lontgat berekend, ziet u, het móést lukken, hebt u de slag niet gehoord? De jongen was dankbaar voor deze vererende en vleiende belangstelling van zijn vader. Hij ging heen en at met vreugde zijn sober brood en dronk met smaak zijn sober water.

Na de eerste sneeuw zet de wind zich in het noordoosten vast, op een avond gebeurt het in alle stilte op de ruiten, een draad fonkelt, een andere schiet erdoorheen, staat, buigt zich neer. Nieuwe draden vloeien hem tegemoet, grijpen ineen, haken zich in elkander als de strakke garens op de gang van het schiet-

spoel. Tussen de draden siddert en trilt het van glinsteringen. De klare morgen, rein en rood, stijgt in onze kamers, het raamvierkant staat fel en snel vol gewaaierd, vol gevlamd met pluimende varens, gebogen over gedrongen stekelkruid en distels en over de pracht van wilde, woeste orchideeën. Er zitten diepten in, schaduwen van dichter, feller zilver naast het fonkelende licht, daarmee houdt de wintermorgen de ramen dicht.

Als dokter Van Taeke in zijn dikke pelsjas, met zijn knecht, uitrijdt, voelt hij in de bijtende morgenkou het dun bevrozen der slijmvliezen in de neus en hij ziet het eerste drijfjjs in het water van de brede Maas, dat straalt van het morgenlicht. Kleine scholletjes en stukjes, met ruwe opstaande, bevrozen randen van wit als gestold schuim, het drijft vlug op de brede stroom, draait en keert snel tussen de kribben, 't wentelt in de kolken. Als ge naar boven over het water kijkt, waar de dag stralende en koud is opgegaan, dan lijkt er in de verte al een vloer van ijs te zitten, waarin het honderdduizendvoudig schittert en fonkelt. Dit is blij tussen de witte boorden der rivier. Maar bij het naderen komt er een trage beweging in, daar vloeien lossere, sneller bewegingen uit, het ijs drijft in het goed, zwart open water, het speelt en het draait voorbij. De uiterwaarden zijn gans wit en bevroren, de plassen waarin de grienden verdronken liggen hebben een vaste vloer van ijs, daar steken, boven hun blauwe schaduw, de korte knotwilgen bovenuit met het wit pralen van hun opstekende, kale takken. De telegraafdraden hangen zwaar van rijp in de blauwe lucht, een mus vliegt hierop neer, het poeiert onder haar trillende vleugels en 't wiegt in de zware draden. Bij de nonnekes wordt een klokje geluid, dit is zo ijl in de vrieslucht, als hamerde een klepel aan helder ijs. Het paard van dokter Van Taeke loopt zijn draf. De damp sliert wit en wolkig uit de bek in de prille lucht. De dokter rijdt de Maasdijk af en gaat de binnenwegen langs. Op de rieten daken boven de boerenhuizen ligt een aangeveegd wit tegen de grauwheid omhoog. Uit de korte schoorstenen stijgt

de rookpluim, gebonden, gedrongen, krullend, dik en zich samentrekkend tegen de dunne lucht, die er geen vat op krijgt. De dorre bomen staan roerloos in de luister van de rijp. Op een boerenerf, waar de stilte kraakt van vorst, staan kippen te dromen bij een omgevallen in de grond vastgevroren emmer. Op de deel klopt een boer met een hamer tegen het ijzer van zijn gereedschap, dat hij herstellen moet. En naar de verten hangen fijn sluiers over de vlakke, wit bevroren polder. De rijen bomen langs de slingerende, hoge wegen worden onder de klare lucht donker en paars naar de gesluerde horizon. Elk geluid, het schampen van de hoefslag van het paard, de wielen in het grind, het is helder, hoog, ingewikkeld in de klaarheid van de luisterende, voelbare stilte. Dokter Van Taeke, in zijn rijtuig, zit stil over het winterland uit te kijken. Hij zit goed warm in zijn pelsjas en geniet van de morgen als van een sterke verblijding.

Als hij 's middags van de patiënten terug is komt Dirk van Alem, die woont aan de overkant van de Maas, die komt de dokter vragen, om eens naar de vrouw te komen kijken.

‘Er moet een kleine bij ons komen.’

‘Hebt ge een baker?’

‘We hebben haar besteld. Ze is komen kijken. Ze zei, dat ik niet moest wachten dadelijk naar u toe te gaan en u te vragen, of ge eens kwaamt.’

‘Is het niet in orde?’

‘Ze zei er weinig af. Maar ik denk van niet.’

Het schemert al, als de dokter zich over laat zetten met het veer. Nardje de Wit de veerman is hier. Hij ziet de dokter de veerdam afkomen, het beklinkerde deel staat hoog onder water, de Maas is zeer gestegen, er steekt een wind op. De dokter komt op het veer. Nardje is misschien een beetje benauwd, dat de dokter er iets van zeggen zal, dat ze dokter De Pater erin hebben laten lopen, de ene dokter helpt altijd de andere. Maar dokter Van Taeke zwijgt over het geval, over zo'n dingen praat

hij niet met de mensen. Het is fel koud op de Maas. Het ijs dringt uit de schemering op. Het klopt en botst dof en als met houten hamers tegen de pont. De stalen kabel zwiept druipend uit het water op, er zitten dikke ijsschilfers aan. Nardje de Wit staat in de kou te zweten en te hijgen, hij heeft de handen vol en is er druk bij om het ijs van de klossen te houden, waar de staaldraad doorloopt.

‘Het wordt moeilijk,’ zegt Nardje de Wit, ‘er komt veel ijs vanboven, en er komt wind. Als het vriezen aanhoudt, dan zal ik er vandaag of morgen mee ophouden.’

Wat was het bij Dirk van Alem, dokter Van Taeke onderzocht langdurig de vrouw. Hij zei zacht en ernstig: ‘Wacht niet met voor alle voorzichtigheid de baker in huis te nemen. Waarschuw me tijdig als het zover is. Want deze keer kan ik niet gemist worden.’

Dirk van Alem verschiet daarvan.

‘Is het dan niet goed?’

‘Als ge zorg draagt, dat ge me tijdig waarschuwt, kunt ge volkomen gerust zijn.’

Maar in de buitendeur zegt de dokter tegen Dirk van Alem: ‘Het is toch goed, dat ge weet waar ge aan toe bent, en hoezeer het nodig is, dat ge me waarschuwt. Het kind, dat geboren wordt, is een hydrocefalus...’

Dirk van Alem, in het donker op de drempel van zijn deur, kijkt de dokter aan met knipperende ogen, hij weet niet goed hoe hij kijken moet, omdat hij het woord niet begrijpt. God weet wat voor een belangrijke merkwaardigheid en verschrikkelijkheid er is met dat kind.

Dokter Van Taeke zegt ‘Een kind met een waterhoofd. En bovendien zit het nog verkeerd. Er is geen sprake van, dat ge dat met de baker alleen klaarkrijgt. Waarschuw me dus: ik móét daar bij zijn. En als ik er bij ben, dan kunt ge gerust zijn.’

Als dokter Van Taeke weer op het veer staat is het donker, het gaat harder waaien over het koud water, er komt meer bewe-

ging in het ijs en in de verte ruist het en ritselt het. In de hemel boven de Maas stroomopwaarts zijn de flonkerende sterren opgegaan. Nardje de Wit, tussen zijn hijgen door, zegt: 'Ik hoorde daar net weer zo'n slag, alsof er een kanon afging. Net zo'n slag als de mensen zeggen, dat ze gehoord hebben, toen 's nachts de pomp op de markt in de lucht is gevlogen.'

Dokter Van Taeke antwoordt niet. Hij heeft wel gehoord, wat Nardje de Wit zei. Hij staat, de handen in de zakken, de schouders opgetrokken. Als het veer weer vastligt gaat hij er haastig af. Halverwege de veerdam wacht Willem de knecht met het rijtuigje. De dokter stapt in. En Willem rijdt de dijk op, onder de hoge kale linden door, door de nauwe bochten naar de rechte straat op de dijk, naar huis.

Wat was die slag geweest, dat kanonschot? Een nieuwe onschuldige aardigheid van de jongens. Die eerste bom was zo prachtig geslaagd, nu hadden zij een tweede proef genomen, die was ook gelukt, ze hadden thuis de serre in de lucht laten vliegen. Er was geen ruit meer heel, de gordijnen hingen gescheurd, het hout was gesplinterd en gekraakt, het was een ruïne van belang. De jongens waren naar alle kanten weggestoven, ze zaten natuurlijk hier of daar in het dorp verborgen en hielden zich schuil uit vrees voor straf. Dokter Van Taeke ziet de vernieling aan, de huishoudster staat, de schort geheven in de handen, achter hem.

'Waar zijn de jongens?'

'Toen ik de slag hoorde en kwam kijken, was er geen een meer te zien.'

'Waar is mevrouw?'

'Die is het dorp in, voor boodschappen.'

'Goed, ga maar naar de keuken.'

Het tochtte voor geweld in de huiskamer, de lamp wiegde zacht in haar licht, de ruiten van de deur naar de serre waren er evenzeer uitgeslagen en versplinterd als de ramen aan de buitenkant. Dokter Van Taeke had zijn pelsjas in de gang uitgetrokken en aan de kapstok opgehangen. Nu schelde hij voor zijn knecht.

‘Breng mij mijn pelsjas,’ zei hij, ‘want ik heb het koud.’

Toen zijn vrouw thuiskwam zat hij, gedoken in zijn pelsjas, onder de lamp, die walmde van de tocht, in de Colloquia van Erasmus te lezen. Zijn vrouw kustte hem. Haar mond was koud. Hij nam haar hand en voelde onder haar mouw op de blote huid de warmte van haar pols en arm. Nadien stond zij, haar mof bij de open mond geheven, bij de vernieling in de serre. Zij wilde vragen, toen zag zij door de open serre buiten in het duister de jongens voorzichtig op handen en voeten over de binnenplaats naar de keuken sluipen. Zij hoefde niet te vragen, zij zou niet nodeloos vragen. Ze ging met haar rug zo staan, dat haar man de jongens niet zou kunnen zien. Zij vroeg haar man wat hij las. Hij hief het boek open op, en sloeg de bladen naar de titelbladzijde terug. O, wat was zij dwaas, zij ging nu haastig naar de keuken, om haar jongens te beschermen. Zij gaf hun daar, met haastige, gefluisterde vermaningen, hun avondboterham. Zij vroegen zelf om water en droog brood, dat hoorde zo na een ontploffing. Maar zij kon het niet over haar hart verkrijgen hen ijskoud water te laten drinken. Zij liet melk warm maken op het fornuis en schonk hun die in hun kroezen. Uit goedheid voor hun moeder dronken de jongens toen melk. Maar nu kwam hun vader binnen.

Het was op hetzelfde ogenblik doodstil. Het bleef stil. Al die jongens rond de keukentafel, ze bogen diep het hoofd over hun brood en hun kroes. Maar de oudste keek zijn moeder aan, misschien was hij nieuwsgierig naar wat zijn moeder zou doen of zou zeggen. Omdat het zo lang stil bleef, kwamen de jongens diep onder de indruk. Dokter Van Taeke had allerlei gedachten over een indrukwekkende straf, waarom kon hij nu die straf niet kort en kernachtig uitspreken, neen, wat een opvoeder is hij! Hij voelt, dat, als hij een woord zal zeggen, het een driftig woord zal zijn, omdat zijn machteloosheid hem ergert. Dit zijn zijn zwakke ogenblikken. De moeder te midden van haar kinderen. De moeder die bij haar zittende, etende, verzorgde kinderen zo zorgende staat. Wat is dit toch, dit plan van

het leven, waarboven altijd die gezichten van de jongens opdoemen rond die hoge, grote liefelijkheid van de moeder. Zijn oudste jongen, die zit daar met het hoofd zo ferm geheven, wat lijkt hij op zijn moeder. Hij heeft dezelfde kinderlijke mond en eenzelfde uitdrukking van verwondering over alle grote en kleine dingen die er zijn. Onder schokkers doorzwemmen, die ratten van dokter De Pater, bomontploffingen, dat vinden de jongens prachtig. Bestaat de opvoeding daarin, dat men hun dat kwalijk neemt? Er gebeurt niets. Er wordt geen woord gesproken. Dokter Van Taeke gaat de keuken uit. Hij doet de deur voor de gespannen stilte dicht. Hij roept zijn knecht: ‘Ga naar Van Gerwen de schilder en ga naar een timmerman, en zeg, dat ze hier morgenvroeg dadelijk aan het werk gaan.’

De timmerman in de serre zaagt en schaaft en klopt. De jongens van Van Gerwen de schilder komen de ruiten inzetten, nadien zullen zij gaan verven. Aan het ontbijt, vóór de jongens naar school gaan, heeft dokter Van Taeke ze een voor een aangekeken. Nu knijpt hij zijn ogen half dicht en loert naar hen, daar kunnen ze niet goed tegen, de oudste wordt er draaierig van. Dokter Van Taeke leunt een elleboog op tafel. Hij strijkt met de ruige bovenkant van de hand langs de korte stugge baard. Hij zegt langzaam en duidelijk: ‘Jongens, die vernielingen zijn dwaas, nu is het afgelopen, er worden geen bommen meer gemaakt.’

De kin komt naar voren. De hand neemt de korte baard, de vingers woelen erin, en de jongens horen het stug knisteren van die baardharen. Hun vader zegt zachtjes: ‘Want daar houd ik niet van.’

Hij is opgestaan. Hij gaat naar de spreekkamer voor zijn patiënten, die op hem wachten. De jongens kijken allemaal naar hem omhoog. Hij komt achter de stoel staan van de moeder, hij staat breed en hoog boven dit fijn hoofd, wat is het smal en klein tegen de breedheid van zijn borst. De handen op de schouders van zijn vrouw zegt dokter Van Taeke: ‘Goedendag. En God zegene u.’

Nadien als de patiënten van het spreekuur geholpen zijn en weggegaan, nu is het ineens stiller in en bij het huis, nu zegt dokter Van Taeke tot zijn knecht: ‘Geef mij mijn pelsjas en rijd mij, vóór ik ergens anders naartoe ga, even naar het veer. Ik moet naar Dirk van Alem, want ik ben daar niet gerust op.’

Hij heeft vervolgens zijn pelsjas aan, in de gang bij de deur kijkt hij op de thermometer naar de temperatuur, zijn lange, smalle vinger geeft een paar klopjes op de barometer, de wijzer trilt en wijst naar krachtige wind. Dan gaat de dokter naar buiten en stapt in zijn rijtuig, Willem de knecht komt naast hem zitten. Er staat een flinke noordooster, die huilt langs de koude gevels en juilt door de telegraafdraden van de verlaten bevroren dijk, de Maas zit vol drijfij. In het rijtuigske voelt de dokter hoe de wind de zijwand drukt en giert door de reten van de kap. Het is stil in de kleine straat. Willem van Oijen van café Moira gaat een brief naar de bus brengen, hij heeft de jaskraag tot de rode oorranden opgezet, hij stampst hard in zijn klompen op de droge, witbevroren weg, wolken wit stuifsel jagen langs hem heen. Bij de bocht naar de veerdam staat het wijzend handje: ‘naar het veer’, maar er is een bordje onder gespijkerd: ‘veer gestremd’. Dokter Van Taeke leest dit, maar hij laat Willem de knecht toch de veerdam afrijden. Hier wachten een paar boeren met hun kar. Zij schelden tegen Nardje de Wit, dat hij nog best over de Maas kan. Maar Nardje verdomt het.

‘Gullie boeren zegt altijd, dat het nog wel kan. Maar ge hebt er geen verstand van. Ik zeg, dat het niet kan. En ik heb er wél verstand van.’

De boeren horen nu allemaal het rijtuigske van de dokter als het de veerdam komt afrijden, het paard houdt stijf in, de berries dringen door de beugels der riemen. De boeren komen opzij van hun karren staan. Zij zwijgen ineens allemaal en wachten wat de dokter zal doen. Dokter Van Taeke is uitgestapt. Hij komt langzaam naderbij getreden. Hij is geweldig met zijn pelsjas, hij treedt met zware benen en komt bij het water. De Maas zit vol ijs. Het is prachtig om te zien. Het ijs danst,

o, dat is een vrolijke dans. De schollen worden geheven. Zij schuiven over elkander. Zij glijden glad terug. Zij voeren rondedansen uit. De zon glinstert en fonkelt in dit stralende ruige witte spel, het ijs klotst botsend tegen het boord van de pont, hoopt er zich tegen op en glijdt klaterend terug. Dokter Van Taeke heeft dit nauwkeurig bekeken. Hij komt nu bij Nardje de veerman en zegt: ‘Nardje, ik wil erover, want ik moet aan de andere kant zijn.’

‘Mijnheer de dokter, het spijt me, maar het kan niet.’

Dokter Van Taeke gaat weer bij de pont kijken, er is nog ruim open water, hij kijkt naar de klossen en de kabels. Dan zegt hij: ‘Nardje, als ge een mán bent, dan kunt ge 't. Ik zeg, dat het gaat.’

De boeren staan al bij hun paarden en nemen de toom. Natuurlijk kan het. Nardje heeft niets meer te vertellen. Ze rijden het veer op, druk bortelen hoeven en wielen der gespannen en boerenkarren op het hout. En Nardje begint de tocht. Ge moet hem zien, zo druk en bedrijvig als hij loopt. Ze helpen hem allemaal. Ze staan voorovergebogen over de leuning met gerekte armen, ze hebben alle werk om het ijs van de zwiepende staaldraden en van de klossen te houden. Het hokt en stoot. De pont wordt opgeduwd, getild, het kraakt in de gebinten, de staaldraad slaat omhoog en rukt terug. Nardje gilt: ‘Hij ligt eruit!’

Neen. Hij ligt er niet uit. Het is een werk van belang. De kabel staat trillend gespannen en Nardje, zwetend in de wind en in de koude, blijft maar staan vloeken en tekeergaan tussen de karren en de paarden in. Maar met al hun moeiten komen ze aan de andere kant. De boeren mogen blij zijn. Ze leiden het paard de veerdam op en springen op de kar. Dokter Van Taeke wandelt ook de pont af. Hij hoeft niet ver te lopen naar Dirk van Alem, het is de moeite niet om paard en rijtuig mee te laten overzetten. Hij roept naar Nardje de Wit: ‘Ziet ge wel, dat het kan?’

‘Dat kan wel zijn. Ik wacht hier en ga met u nog terug. Maar dan verdom ik het toch.’

Dokter Van Taeke wandelt langzaam de dijk op. Hier, onder een paar oude, dorre lindebomen, staat het huis van Dirk van Alem. De dokter gaat binnen. De vrouw ligt te bed. De dokter doet zijn korte vragen en onderzoekt haar. Zij ligt gelaten onder die ruige handen en onder de ogen van de dokter. Dirk van Alem is ongerust, hij is van het werk thuisgebleven om bij zijn vrouw op te passen. Hij komt nu eens kijken, terwijl de dokter er is. Maar de dokter neemt hem mee naar de woonkeuken, daar is ook de baker. De dokter zegt: ‘Het kan morgen gebeuren. Maar het kan ook vandaag gebeuren. Ge weet dus, dat ge me op tijd moet waarschuwen.’

‘Maar vanmorgen voer de pont al niet meer!’

‘Ik ben met het veer gekomen.’

‘Maar de Maas doet lelijk, ik heb schrik zat.’

‘Als het overdag komt, dan schreeuwt ge hier aan de veerdam maar net zo lang tot Nardje de Wit ginds aan de overkant u hoort. En mocht het 's avonds of 's nachts gebeuren, dan zal ik met de veerman afspreken, dat gij met een lantaarn zult zwaaien. Hij moet af en toe maar eens buiten gaan kijken en het vertellen op de dijk, dan letten de mensen allemaal wel op en dan krijg ik de boodschap. Er dreigt gevaar voor het leven van uw vrouw. Daar moeten de mensen wat moeite voor over hebben.’

‘Maar hoe komde ge hier?’

‘Met de veerpont, zoals nu. Twijfel er niet aan, er kan gebeuren wat wil, ik kóm. Want ik ben hier nodig.’

Dan zegt hij nog tegen de baker: ‘Ge hebt toch ook goed begrepen, dat de vrouw het er niet levend afbrengt als ik er niet bij ben?’

Hij gaat de deur uit en zegt: ‘God zegene u.’

Nadien op de pont zegt dokter Van Taeke zijn boodschap aan Nardje de Wit: ‘Let af en toe eens op, of ge Dirk van Alem niet ziet aan de veerdam aan de andere kant. En kijk ook eens uit, als het donker is geworden, ge zult het gauw genoeg zien, hij zal met een lantaarn zwaaien. Zeg het ook in de buurt, dan we-

ten de mensen, wat er aan de hand is als ze een licht zouden zien, en dan moet ik gewaarschuwd worden.'

Nardje de Wit staat zijn eigen in het zweet te werken. Het ijs maakt een geweldig lawaai tegen het lage boord en onder de platte kiel van het veer. Soms dondert het van het geweld. Dat is het ergste niet. Het ergste is, dat in de storm de pont niet vooruitkomt en dat elk ogenblik de kabel en de klossen vol ijs zitten en dat de lijn kan losschieten en breken, Er kunnen ongelukken gebeuren. Iedere keer heeft Nardje het gevoel, dat hij blijft steken, dat hij het niet haalt, dat de kabel breekt en dat hij afdrijven zal. Ze zitten midden in een vlakke van kreunend ijs. Het is of ze niet vooruitkomen, ze komen misschien ook niet vooruit. Dokter Van Taeke kijkt over de rivier uit, naar boven. Er schijnt een koude zon in de blauwe doorwaaide hemel, nu kunt ge denken, dat naar de verte het ijs, schommelend en dansend onder de golfslag, gebroken en buigzaam fonkelt met vlammen van warm vuur. De dokter staat met het gezicht naar de wind toe. Hij ziet Nardje de Wit zijn jasje en de uiteinden van zijn gebreide wollen das flapperen in de wind. O, Nardje wil zeker indruk maken met het gevaar, waarin de pont verkeert. Ineens schreeuwt hij: 'Dáár hedde ge't!'

Het veer slingert. De kabel vliegt zo fel en strak boven het water en geeft zo'n ruk aan de dansende pont, dat ge wacht, dat hij knappen zal met een slag. Nog een schok. Nu hangt de kabel slapper, dansend kruipt hij traag naar de wentelende klossen. Nardje de Wit was, toen de pont begon te slingeren, bijna omgevallen.

Dokter Van Taeke zegt kalm: 'Nardje, ge moet niet bang zijn.' Maar Nardje in zijn angst wordt nijdig.

'Ge hebt verdomme goed praten, mijnheer de dokter, maar het is geen doen!'

Nardje staat daar, het gezicht rood en blauw in de kou en in de felle wind. Nu komen zij dicht bij de kribben, bij de veerdam. Het ergste leed is geleden. Nardje, de staalharde ogen op één punt, begint ineens te vertellen: 'In de winter van...'

In een van die ouderwetse winters is er natuurlijk een veerman verongelukt. Nardje begint dit nu te vertellen, nu hij ziet, hoe hij het met al zijn moeite en inspanning tóch haalt en de onder het ijs zittende veerdam bereikt.

Dirk van Alem heeft 's middags zeker zitten bidden, dat het nu maar niet gebeuren zou. Hij ging af en toe eens kijken naar de Maas. Er kwam voortdurend meer ijs, de wind uit het noordoosten werd erger van uur tot uur, een storm stak op, de Maas werd wild. Dirk van Alem zat in huis toen het ging schemeren, de schemering zelf was een angst voor een lange avond en een lange nacht, waarin verschrikkelijke dingen gebeuren konden. Dirk van Alem zat naar de wind te luisteren, naar de onafgebroken, stijgende en langzaam dalende wind in de kachelpijp. Het geluid bromde klagelijk weg. Het stierf over de wereld, maar het keerde in kracht terug. Het steeg. Het zwiepte als fluitende zwepen. Het drukte met grote zwaarte tegen de ruit, en de deur trilde in het gebint. De wereld was bewogen en vol geweld. Het spookte er, en daar werd, als ge zo naar de wind zat te luisteren, over geklaagd en over aangegaan. Toch tikkelden de kooltjes zo rustig neer uit het fel aangeblazen vuur. Omdat het nu binnen zo rustig was en de baker zonder een woord zat te breien ging Dirk nog een pijp zitten roken. Hij zat soms, de warme pijpenkop in de hand, stil met zijn gedachten bezig aan een gebed dat ze maar moesten doen, dat het nu niet gebeuren zou. De baker was in de kamer hiernaast wezen kijken, waar de vrouw in haar bed lag, ze liet de deur open, dan konden ze haar gauw horen als er iets was, de baker zei nu te- gen Dirk van Alem zachtjes: 'Ze is heel rustig.'

Hoe goed was deze geruststelling. Dirk van Alem was nog met zijn gedachten aan het gebed bezig. Als het vandaag zou moeten gebeuren, als het zo wijd zou zijn met de vrouw, dan houde gij zoiets met geen duizend gebeden tegen. O, maar Dirk van Alem zou ook kunnen bidden, dat de dokter zeker zal komen en dat de vrouw er goed door mocht komen, als het dan

al door geen gebeden tegen te houden zou zijn. Hoe goed was het in elk geval, dat nu deze geruststelling er was.

Toen de lamp aan was, hoorden ze door de open deur in de kamer daarnaast iets fluisteren, wat gebeurde er, de baker was al bij de vrouw, daar waren de eerste verschijnselen, vijf schrikkelijk wilde minuten. Naderhand was het ineens weer stil en het bleef stil. De baker en Dirk van Alem stonden vervolgens te overleggen. Dirk van Alem was weer eens buiten geweest, op de drempel hoorde hij de Maas al, het zwaar kreunen van het ijs. Toen wist Dirk zeker, dat het vanavond of vannacht niet gebeuren mocht, Onze-Lieve-Vrouw van goede raad, geef gij uitkomst.

‘Morgen ligt de Maas misschien dicht, dan kan de dokter over het ijs. Maar nou krijgen we hem niet hier, dat bestaat niet.’

De baker breide stil en zei zachtjes bij het groot verborgen geluid van de storm over het huis: ‘Als hij gezegd heeft dat hij komt, dan komt hij, ook als het vanavond gebeurt.’

‘Hoe moet hij dan komen?’

‘Hoe, dat kan mij niet schelen, maar ik verwed er mijn ziel en zaligheid voor, dat hij komt.’

Er was later dat plezierig en gezellig ogenblik dat er koffiegezet werd, die geur doet goed en kalmeert de zenuwen. Dirk van Alem ging zijn vrouw een tas koffie brengen, ze zat overeind en dronk de koffie. Toen, net als een kind dat straf heeft gehad, begon ze te schreien en te klagen en met haar ogen vol angst zei ze: ‘Nou moet ge niet langer wachten. Ga in godsnaam met de lantaarn naar de veerdam.’

Nadien kreunde zij. Ze viel achterover. Ze greep zich met twee magere, verbleekte handen aan de bedrand vast en kermde. Dirk van Alem zag die handen, handen vol bruine vlekken, de platgeklemde vingers daar trok het bloed uit weg, de scherpe rand der bruine knokkels. De baker kwam in de kamer en zei: ‘Haal nu de lantaarn en ga zwaaien bij de Maas, dat Nardje de Wit het ziet.’

Dirk van Alem haalde de lantaarn uit het schuurtje en ontstak

haar. Toen hij ermee buitenkwam greep de wind erin, de lantaarn zwaaide in Dirk zijn hand omhoog, de glasruitjes kletterden, het licht danste tegen de rukken van de snerpende, bijtende wind. Dirk van Alem ging de dijk af naar de veerdam. Hier vlak bij het luide ijs zwaaide hij zijn lantaarn. Hij zwaaide ze boven zijn hoofd. Hij liet ze voor zijn benen bengelen. Hij liep ermee op en neer. Hij zag boven zijn eigen lantaarn de dikke duisternis. De storm raasde over de verte en over de Maas, het ijs kreunde. Toen hij aan de duisternis gewend werd zag Dirk van Alem de schollen rechtstandig staan en wegglijden, andere schoven eroverheen. Toen voelde hij iets zachts in zijn gezicht, meteen daarop woei het scherp in zijn ogen. Het begin van een sneeuwstorm, de donkere bui hing laag.

Een felle, lage rukwind. Wat was dat nou, had hij de lantaarn in zijn koude hand niet stevig genoeg vastgehouden? Ze plofte neer. Het rammelde kleintjes na, het was meteen pikdonker, de lantaarn was uit. Waar is ze gevallen? Ze moet vlakbij liggen. Nu is Dirk van Alem diep bedroefd in het gemoed, hij staat alleen en verloren in een wereld van storm, duisternis en kwellend ijs, niemand let op hem. Zijn vrouw in haar nood, als er mensen komen is er alles aan te verhelpen, nu kunnen zij niet komen en laten haar sterven, dit ijs gaat door met zijn geluid, Dirk van Alem kan er het hart in toorn tegen verheffen. Vóór hem zijn de duistere kwade machten, die zijn de schuld van de ramp in zijn leven. Het is ook zo droevig, dat dit is om een kind met een waterhoofd, die gedachte schreit en klaagt nu om hem heen. Hij vergeet nu een ogenblik te zoeken. Hij zegt tegen de nacht, tegen het ijs zegt hij: 'Een kind met een waterhoofd.' Dat kind in zijn ongeboren kleinheid krijgt ook al iets, of het ontstaan is om de dood aan te doen en te martelen. Het is gek genoeg. Dirk van Alem vindt de lantaarn niet. Hij moet ervoor op handen en voeten kruipen. Zijn neus druipt zo schrikkelijk in de koude wind, hij moet snuiven, wie weet schreit hij niet met de zoekende ogen. Zijn hand stoot tegen de koude lantaarn. Dit verblijdt hem alweer een klein beetje in zijn moei-

lijkheden. Hij gaat nu, struikelend in het duister, gauw naar huis. Misschien is het daar rustig en kalm geworden, misschien is het een beschikking, dat daarom zijn lantaarn is gevallen. Neen. Als hij de deur open heeft, dan staat dadelijk de baker, uit de kamer daarnaast gekomen, weer voor hem.

‘Hebben ze uw licht gezien?’

‘Neen, mijn lantaarn is gevallen en uitgegaan.’

De baker bedwingt zich om het kalm te zeggen: ‘Ge moet wel voortmaken. Want het zet door.’

Dirk van Alem schreeuwt: ‘Ja, snotverdómmme, wat kan ik eraan doen!’

Het is natuurlijk goed, dat hij dat schreeuwen kan in zijn gesukkel, dan kan hij zijn tranen beter de baas en dat dringen in zijn keel. Als hij zijn lantaarn weer aanheeft, gaat hij opnieuw de deur uit. Hij treedt het duister anders tegemoet. Hij kan voor de lantaarn uit wat zien. Hij komt bij het water. Daar is dezelfde verlatenheid, de eender bezige storm, die storm speelt zomaar wat voor de kwaadaardigheid met het ijs. Dirk van Alem zwaait weer met zijn licht. Hij zwaait kermend met zijn licht. Hij roept alle mensen aan. Hij loopt heen en weer met zijn lantaarn. Hij wordt niet gezien. De dokter zou nu ook niet komen, nu zou hij vannacht zeker zijn vrouw verliezen. Het kind met het waterhoofd. Waterhoofd, dat woord is zo lelijk, plagend en kwaad in het leven als de storm en als het ijs. Dat het kind een waterhoofd zal hebben en daarmee de ramp veroorzaakt, dat is zo diep droevig. De kou drong nu tot op zijn hart en zijn gebeente door. Maar toen begon hij een lichtje te onderscheiden aan de andere kant van de Maas. Iets later zag hij een tweede licht, dat zag hij bewegen. Dat ging omhoog en omlaag. Toen begreep hij zeker, dat hij gezien zou zijn. Het was zo fel verblijdend. En hij holde met zijn lantaarn naar huis.

Nardje de Wit kwam dokter Van Taeke waarschuwen.

‘Dirk van Alem heeft met zijn lantaarn gezwaaid.’

‘Goed, ik kom.’

‘Dat kan zijn. Maar ik zet u niet over.’

‘Jawel, Nardje, gij zet mij over.’

‘Voor geen honderdduizend gulden, wij verzuipen allebei.’

‘Nardje, ik zal proberen het u uit te leggen. Ik als dokter, versta dat goed: als dókter, beweer, dat er ongelukken gebeuren bij Van Alem in huis en dat zijn vrouw morgen dood is, als ik daar niet kom.’

‘Mijnheer de dokter, ik wou, dat ik het u van mijn kant kon uitleggen. Ik als veerman beweer, dat het niet kán. Ik krijg de pont niet van de dam af. De kabel en de klossen, alles zit dik in het ijs. En al kwamen we de dam af, dan komen we nog nooit aan de andere kant. Dan verzuipen wij met zijn tweeën in het hartstikke donker en Dirk van Alem zijn vrouw is nóg niet geholpen.’

‘Ik reken erop, Nardje, dat gij me overzet!’

‘Reken er niet op, mijnheer de dokter, want ik ga de dood niet in.’

‘Dan ga ik alleen. Ga nu maar naar huis.’

Willem de knecht is met de stallantaarn in het koetshuis, hij spant het paard in. Dan rijdt hij het rijtuig naar buiten. De twee lantaarns branden, kaarsvlammen, vergroot in de lenzen voor de reflectors van gepolijst rood koper. Er staat een sneeuwstorm over de dijk. Het zweept en joelt in de gegeselde telegraafdraden. De dokter heeft in de huiskamer zijn vrouw en zijn jongens goedendag gezegd: ‘Ik moet uit voor een partus,’ heeft hij tegen zijn vrouw gezegd.

‘In zulk een weer?’

Ze vraagt het niet, omdat zij zou menen, dat hij het niet zou moeten doen. Zij vraagt het met zo'n beetje vriendelijke bezorgdheid.

‘Het is dichtbij.’

‘Waar?’

‘O, hier dichtbij.’

De kleine jongens zitten roversboeken te lezen. De oudste speelt een partij schaak met moeder.

Dan komt dokter Van Taeke naar buiten in zijn geweldige pelsjas. Hij klimt in het rijtuig. Willem komt naast hem zitten. De dokter zegt: 'Naar het veer.'

Willem zwijgt en rijdt de dijk op, de smalle straat door, die langs een oud kerkje draait, in het donker ligt blank de sneeuw ertegenaan gevlaagd, dan langs een paar smalle bochten, waar oude huizen staan, de dijk af naar de veerdam, daar houdt hij in. Het paard staat te stampen en te briesen in de sneeuw. De dokter stapt uit. Hij staat voorovergebogen, de wind snijdt hem koud in de mond. Nardje de Wit in het donker staat te trantelen op zijn hoge klompen.

'Ziede ge 't nou zelf, mijnheer de dokter?'

De dokter wandelt naar de pont. Scherp jaagt de stuivende sneeuw langs de beijsde klinkers, zij hoopt zich tot een mesdunne vloeilijn op de kant van 't veerhuis. De dokter tracht door het donker en door de jaagsneeuw heen over de Maas te zien, vlakbij aan het water hoort hij het kreunen van het ijs in het loeien van de storm.

'Wacht mij hier even,' zegt hij tegen Willem de knecht.

Hij gaat, de handen in de zakken, de veerdam weer op. Hij komt weer op de dijk en wandelt de dorpsstraat in, het wordt hier vaag wit van de sneeuw. Om de hoek, in een laag winkeltje, woont Janus van Lange Dirk. De winkelruit is dik bevroren, in de bloemen straalt het klein en warm van de lamp daarbinnen. De winkelbel gaat, en Janus van Lange Dirk komt meteen naar voren.

'Wel, mijnheer de dokter!'

'Gij durft alles, niet waar?'

Janus van Lange Dirk lacht geveleid, daar staat hij voor bekend, dat hij alles durft.

'Ik durf een hele hoop, ja,' zegt hij.

'Kijk eens, ik ben geroepen voor een bevalling in het huis van Dirk van Alem. Het is nodig, dat ik daar bij ben, anders loopt het slecht af. Nardje de Wit wil mij niet overzetten. Gij hebt hem als veerman wel eens vervangen. Zet gij mij nu over!'

‘Ik?’

‘Gij!’

‘Nu, op den ogenblik?’

‘Ja.’

‘Voor geen miljoen. Hedde gij de Maas gezien? Ik begrijp niet, hoe ze van Van Alem u hebben kunnen roepen!’

‘Ze hebben aan de andere kant van de Maas met een lantaarn gezwaaid.’

‘Nee, mijnheer de dokter, daar krijgde ge me niet voor mee. We verongelukken allebei.’

‘Goedenavond.’

Met wat een slag slaat de deur dicht en met wat een ruk rinkelt de bel. Dokter Van Taeke wordt driftig. Hij kan niet tegen die teleurstelling. Hij beheerst zich niet. Hij gaat weer terug naar het veer. Hij ziet in de vage lichtschijs van de rijtuiglantaarns en van de vluchtige sneeuw twee donkere mannen, diep in hun jaskraag, de schouders hoog opgetrokken. Ze lopen in de stormwind op en neer. Ze heffen hun voeten hoog omhoog en stampen met kracht op de grond. Nou is het menens op de Maas. Als dokter Van Taeke vlak aan de waterkant treedt hoort hij de zachte donder in het ijs, midden in de rivier schijnt er geen beweging meer in te zijn, tussen de kribben hoopt het zich met schotsen op, die slaan tegen elkander omhoog, blijven even rechtstandig staan en glijden terug. Naar het midden van de rivier, in het geloei van de stormwind, schijnt het ijs te gaan zwijgen, dan knalt het dof, een rateling, een scheur die geweldige grote ijsschotsen splijt. In het donker ziet dokter Van Taeke aan de overkant een licht, daar is Dirk van Alem zeker weer met zijn lantaarn, hij wordt wanhopig dat de dokter niet komt. Willem de koetsier en Nardje de Wit blijven bij het rijtuig staan kijken wat de dokter daar uitvoert. De dokter komt weer bij hen. In het hoge juilen van de wind hoort ge de ritseling van de jaagsneeuw die over de stenen van de veerdam jaagt. De mannen krijgen witte kleren van de sneeuw. De dokter pakt nu uit het rijtuig de verlostas en slaat de riem om de schouder, de

zware tas op de heup trekt de riem op de schouder stevig aan. De dokter kijkt over de rivier. Hij zegt: 'Ik móét er zijn. Dan ga ik alleen, te voet.'

Hij gaat de dam af. Voor hun ogen neemt hij een sprong. Nardje de Wit gelooft niet, wat hij ziet. De dokter is op de Maas. Willem de knecht zal zich nooit verbazen over wat de dokter doet, en hij weet zo uitmuntend te zwijgen. Hij grijpt zijn witgesneeuwde koetsierspet. Hij licht ze van het hoofd. De pet in de hand krabt hij met een paar vingers door het haar. Dan zet hij de pet weer op. Nu komen beide mannen vlak aan het water. Zij schreeuwen iets tegen elkaar in de wind. Zij zien in het duister de donkere gestalte van de dokter. Hij danst in de nacht. Hij schiet vooruit. De rivier tilt hem traag op. Hij rijst. Ze zien hem even op en neer lopen voor hij een sprong neemt. Hij struikelt. Ze zien hem in de diepte verdwijnen. Maar het volgend ogenblik staat hij weer gerezen. Er komt een felle sneeuwbuï, de scherpe jaagsneeuw, en de groter dikker vlokken daartussen, het staat in sidderende schuine strepen, sluiers en flarden van sneeuw, daar is de dokter in verdwenen. Ze hebben hem voor het laatst gezien.

Nardje de Wit holt de veerdam op. Hij roept: 'Hij haalt het nooit. Hij haalt het nooit. Hij verzuïpt!'

Met die kreet loopt hij de dijk op, naar het dorp. Maar Willem de knecht komt weer bij het rijtuig staan. Hij slaat de opwaaiende deken terug, die hij over het paard heeft gelegd. Dan gaat hij op en neer lopen, om te wachten, totdat de dokter terug zal komen.

Nardje de Wit is recht doorgehold naar café Moira. Daar zijn enige mannen bij elkaar en Nardje schreeuwt: 'Dokter Van Taeke is te voet over de Maas, voor een bevalling in het huis van Dirk van Alem!'

Ze staan op. Dan komen ze kijken. Dat is geweldig.

'Maar begrijpt ge dan niet, dat we hem niet meer terugzien, dat hij verzuïpt!'

Ze haasten zich nog meer om naar de veerdam te gaan. O, maar Brammetje Peccator die zat hier ook. Die krast weg. Want bij de nonnekes daar is een zuster, zo oud als Hiëronymus, en die heeft gezegd: ‘Dokter Van Taeke is onze vriend, daar danken wij en de armen veel aan, en daar moeten wij veel voor bidden.’

Brammetje Peccator, op zijn klompen, worstelt door sneeuw en wind. Hij gaat de dijk af het dorp in, achter de kerk, daar wonen de nonnekes. Brammetje gaat de traliepoort door, het grind over, de sneeuw ligt tegen de muren opgejaagd. Hij belt bij de zusters aan. Hij belt drie, vier keer en doet zijn boodschap: ‘Dokter Van Taeke is in groot gevaar. De Maas zit vol drijfjys en de dokter is te voet de Maas overgegaan, omdat hij aan de andere kant moest zijn voor een zware bevalling. De mensen zijn allemaal naar de veerdam. Ze zeggen, dat we de dokter nooit meer terug zullen zien.’

Ze zeien later, dat die oude zuster, zuster Aldegonda, krom en ineengedoken, dat die het gewild had, dat de nonnekes naar de veerdam zouden gaan om te bidden voor de vriend van de orde, die op de lijst van haar weldoeners stond. En de nonnekes gingen. Weg in haar kap en haar dichte zwarte mantel kwamen zij door de sneeuwstorm gegaan, ze hadden handen tekort, om haar mantel en kap en kleren bijeen te houden, zo waaide het. Ze kwamen, zo'n klein goed arm troepke, met negen of tien of hoeveel ze waren. Ze kwamen met zuster Bonifacia, de moeder-overste, vooraan en ze gingen in de richting van de Maas.

En op de veerdam, daar zaten ze in de wind en in de sneeuw en in de koude te bidden. God zal weten hoe lang ze baden. Zij baden voor de vrouw in haar grote nood, voor het kind en voor de behouden weerkomst van dokter Van Taeke. Zij zaten geknield op de harde, koude grond, de hardheid, waarop haar knieën rustten, waren zij wellicht gewend, maar nu baden zij niet in de goede barmhartigheid der zoete, koele schemering

van een kleine kapel, o neen, ze hieven de handen in de bulderende storm en in de duisternis. Zij baden het ene rozenhoedje na het ander, na elk van de geheimen zeiden zij: 'Voor de vrouw in haar nood, voor het kind en voor de behouden weerkomst van dokter Van Taeke.' Er waren meer mensen gekomen. Cis de Dove in zijn ark had door de onrust van zijn hondje bemerkt, dat er het een of ander te doen was op de veerdam. Hij was ook gekomen, en Nardje de Wit schreeuwde hem in het oor, dat dokter Van Taeke te voet de Maas over was. Cis de Dove knikte. Hij voelde zich meteen verheugd. Hij had in zijn dansende ark het spoken van de storm en van het ijs vernomen, hij zat in het arkje te wachten tot het vast ingevroren zou zijn, dan kon hij eromheen wandelen. Nu groeide hij in het geweld, in de storm en in de bijtende koude en verheerlijkte in zijn hart zijn grote, dappere vriend. Hij liet merken, hoe hij hem van naderbij en innerlijk wel kende en hij zei tegen de mensen: 'Daar hoefde ge niet aan te twifelen, die komt terug.'

Nardje de Wit zei: 'Hij moet maar daar blijven, als hij er gekomen zou zijn, dan kan hij beter wachten tot morgen, dan zit de Maas misschien dicht.'

'Hij komt terug,' zei Cis de Dove. 'Als hij klaar is komt hij terug.'

Willem de koetsier stond bij zijn paard geweldig te stampen om zijn voeten warm te krijgen, hij bemoeide zijn eigen niet met wat de mensen zeien. Cis de Dove liet zich in zijn verering en in zijn vriendschap verleiden tot een al te groot en uitsluitend vertrouwen in de menselijke kracht en in de menselijke moed. Hij zei: 'Natuurlijk komt de dokter terug, daar hoeven die zusters hier niet voor te gaan zitten bidden.'

Cis de Dove schreeuwde dat zo nodeloos hard, de zusters zouden die ontstichtende taal nog verstaan.

Zij blijven geduldig bidden. Zij zitten met een bekant bevroren mond, zij struikelen over de naam van de dokter voor wie zij de bescherming aanroepen van het heilig huisgezin van Nazareth. Het houdt op met sneeuwen. De stormwind jaagt een

gat in de laagte van de donkere nachthemel open, daar komt boven de kim een kleine, halve maan zilverwit wild en schoon indrijven, daar wordt de dijk blanker van en de rivier, meteen schuift een sneeuwolk ervoor, daarachter ziet ge kleintjes het snel voortschuiven van de stil beschaduwde maan. Maar het geweld op de rivier mindert niet in het vaag schemerig licht. Het is nu geen spel meer van golfjes en van dartel ijs. Het is groter, strenger, de brede vorst over het water, het is volle, grote, tragische ernst. Tussen de kribben heft het ijs zich traag, het fonkelt in de toppen van zijn dansende bergen. Het achtervolgt en verovert zichzelf. In het midden van de rivier dringt het tegen zichzelf op, zet zich vast en kraakt. Het knalt alsof er schoten worden gelost. Het splijt met dreunende slagen. Tussen het ijs golft met stroken het zwart koud water. Er komen vlakten in de Maas als vernielde vloeren, die taai nog in beweging zijn, daar waait opnieuw een tocht van allerfijnste sneeuw overheen in een koninklijke brede, nachtelijke vlucht. Nardje de Wit zegt: ‘Let eens op, de Maas gaat dichtzitten, als de dokter erin ligt drijft hij onder het ijs, God weet waarnaartoe, we zien hem niet meer terug.’

Maar wat gebeurt er in de duisternissen aan de overkant? Een klein licht is daar, de stormen kunnen dat niet breken. Neen. Maar wordt de vrouw van Dirk van Alem nu geholpen? Het kleine maantje komt opnieuw vaag te zien, zijn er twee, zijn er drie uren voorbijgegaan. Nardje de Wit heeft het allang opgegeven: ‘Hij is verdronken. Hij ligt in de Maas, onder het ijs.’

Cis de Dove voelt zeker, dat er zoiets gezegd wordt. Hij schudt neen met het hoofd en zegt: ‘Ge zalt zien. Hij komt.’

En Brammetje Peccator, die zit een eindje verderop, vlak nabij aan het geweld van de rivier. Het lijkt wel, of daar een kleine, donkere gedaante in stil gesprek is met het ijs om het te kalmeren en vriendelijk te stemmen. Wat doet Brammetje Peccator. Hij heeft geen getuige bij zijn gesprek met de rivier. Hij gaat gebukt onder zijn zonde, maar hij heeft zijn paternos-

ter in de hand genomen en uit de diepten roept hij een heilige aan. Hij heeft erover nagedacht, tot welke heilige hij bidden zal.

Ik zal bidden tot de heilige Christoforus, denkt Brammetje, die is ook in zekere zin omwille van een kiendje in de storm over een rivier gegaan, en hij is door God behouden.

‘Heilige Christoforus, deemoedige atleet, dokter Tjerk van Taeke zal misschien niet aan u geloven, wie van ons mensen zal harten en nieren doorgronden, misschien leeft van uw wezen het beeld in zijn hart in uw legende, en hij zal de reus, die omwille van een kind de gevaren van een rivier trotseert, bewonderen en er veel van houden.’ Bidt Brammetje Peccator zo? Misschien is er wel een onder de nonnekes, die zo bidt. Misschien zijn er ook wel gedachten aan Christoforus in het hart van de man, die nu voorover, een tas tegen de heup, de riem over de schouder, met brede passen terugkeert over de rivier, in de blijdschap, dat zijn voeten de elementen dwingen, dat hij een vrouw in het leven behield. Het ijs kan zinken, kan bewegen onder zijn voeten, een nieuwe vloer rijst, strekt zich, de storm vergaart met honderd handen in het water deze wankel onstandvastige vloer voor zijn voeten. Zo zagen ze hem komen. De nonnekes hadden misschien nog iets willen roepen. Ze konden niet meer. Haar monden waren bevroren en haar handen waren zo stijf, dat ze de grote koralen van de rozenkrans niet meer voelden. Dokter Tjerk van Taeke komt regelrecht naar de veerdam toe. Hij neemt een paar sprongen. Hij wankelt een ogenblik. Dan is hij met een sprong over een wak aan de kant. Neen, de mensen uit het dorp die hier zijn juichen geen van allen. Het kan zijn, dat dit niet zozeer in hun aard ligt, dat ze ook geen oefening hebben in het juichen, maar ze weten ook, dat dokter Van Taeke niet iemand is, voor wie ge juicht, ze zouden er zich voor schamen. Ze zijn stil. Ze zwijgen van de plechtigheid, daar hij nu op de veerdam staat in zijn Russische pelsjas. Cis de Dove is zeer vertederd, hij komt een beetje naar voren, dan zal de dokter hem zien. Dokter Van Taeke komt naar zijn knecht.

‘Willem, hebt ge vuur, ik steek een sigaar op, want daar heb ik trek in.’

Hij knipt zorgvuldig het puntje van zijn sigaar, draait de sigaar om, en blaast erdoor. Dan komt hij bij Willem de knecht en bukt over de holte van diens gehoorzame handen, waarin een lucifertje opflakkert, zijn harige kop is daar even rood en fel boven. Nu rookt hij zeer genoeglijk en hij heeft de biddende nonnekes gezien. Misschien is hij niet zozeer verbaasd. Hij zegt tot de zusters: ‘Welja, nu zullen jullie nog wel zeggen, dat jullie met uw bidden het gedaan hebt!’

De zusters zijn opgestaan.

‘Naar huis,’ zegt dokter Van Taeke, ‘morgen hebt ge allemaal bronchitis.’

Dan groet hij allen: ‘Goedenavond. En God zegene u.’

Hij stapt in zijn rijtuigske. Willem de knecht stapt na hem in, neemt de leidsels, laat het paard keren en rijdt naar huis.

De nonnekes waren zeker niet teleurgesteld, wie weet, of zij niet zijn handen hadden zien trillen toen hij zijn sigaar opstak, of ze ook niet zijn stem hadden horen beven en iets van zijn hart hadden gehoord.

Thuis, als dokter Van Taeke in zijn kamer zit, komt zijn vrouw zachtjes even bij hem. Dokter Van Taeke gaat zich weer verdiepen in de Colloquia van Erasmus. Zijn vrouw, als zij hem nadert, dan nadert hem een stille, zachte vreugd. Zij heeft zijn boekje waar hij zijn geboorten in aantekent met die prachtige kalligrafieën.

‘Het kindje is binnen het half uur na de geboorte gestorven. Laat ik het optekenen. Het was een kind met een waterhoofd en ik heb de vrouw verlost met de keizersnede. De moeder is behouden, en dat het mismaakte kindje gestorven is, dat is niet erg. Het gezwel was doorzichtig. Het was náár.’

Hij zegt dat: het was náár, en knijpt de ogen dicht. Zijn vrouw verschrikt en wordt bleek. ‘O God,’ zegt zij.

‘Ja,’ zegt dokter Van Taeke, ‘het was erg naar om te zien. Waarom zijn er die dingen, die vraag moeten we aan God niet

stellen. Ik heb het kind gedoopt, dat was hun geruststelling. Ik ben heel tevreden.’

‘Maar bij wie was het dan?’

‘Bij Dirk van Alem.’

‘Aan de overkant van de Maas?’

‘Ja.’

‘Hoe ben je er dan gekomen, want de pont is van vanmorgen af toch al uit de vaart?’

‘Te voet. De Maas zit dicht.’

‘Is de Maas dicht.’

‘Ja.’

‘Wat vriest het dan.’

‘Ja, het vriest erg.’

Ze kust hem. Ze ruikt bij hem de sterke lucht van lysol.

‘Goedenacht.’

‘Goedenacht.’

Maar de volgende dag na zijn spreekuur, wat is dokter Van Taeke er toch voor een, nu legt hij weer zijn geweer onder de mat in zijn rijtuigske, om Piet van den Oudendijk in het vizier te nemen. Maar hij zegt tegen Willem de knecht: ‘Naar Somers de bakker!’

Daar wil hij eerst naartoe. Somers de bakker woont aan het pleintje midden in het dorp. Hij had al in zijn bakkerij gestaan en hij komt zelf met zijn sloof voor en op zijn meelpantoffels in de kleine winkel, waar alles blinkend ivoorwit is geverfd en waar het naar vers, warm brood en naar gist riekt. Misschien denkt Somers de bakker wel, dat de dokter gekomen is, om zich te verontschuldigen voor zijn jongens, die met hun bom onder de pomp ook de winkelruiten van de bakker hebben vernield. De bakker kijkt dokter Van Taeke vragend aan.

‘Somers,’ zegt de dokter, ‘gij kunt toch taarten bakken?’

‘En of,’ zegt Somers, ‘beter als de beste bakker in Bommel of in Den Bosch.’

‘Juist. Dan moet ge voor mij een taart bakken zo groot als ge

maar kunt. Ge neemt het fijnste meel dat er op de wereld te krijgen is. Ge doet er krenten en rozijnen in en ananas, sukade, gemalen amandelen, honig, gelei en slagroom. Vanboven dekt ge dit alles af met een plaat nougat. In het midden zet ge een rood hartje erop en daar rondom spuit ge in de volgorde, waarin ik ze geschreven heb de navolgende namen, die ik hier op een briefje heb staan: Bonifacia, Aldegonda, Leonzo, Octavia, Marie Danielle, Godeliva, Eulalia, Henrica, Monica en Scholastica... En als ge die taart klaar hebt, breng hem dan.'

'Met de broodkar.'

'Als het moet met de vracht wagen.'

'Ik zal er prompt voor zorgen. Ik heb gehoord, dat ge gisteravond te voet de Maas over zijt gegaan, mijnheer de dokter.'

'Ja, de Maas zat dicht.'

'O ja? Daar was hier iemand in de winkel, die zei, dat ze nou nog niet dicht is.'

'Zo. Goedendag.'

Dokter Van Taeke rijdt nadien langs Piet van den Oudendijk. Er verandert niets op dit erf, de schuurdeuren staan eeuwig en altijd open, de hooiberg onder de schelft schijnt niet te verminderen. De deur van de deel gaat open. Een man komt naar buiten. Piet van den Oudendijk, die gemarteld wordt door de wielen van het rijtuig, die gemarteld wordt, als hij het weer in zijn gehoor herkent, dat het rijtuig gaat stilstaan. Piet van den Oudendijk heeft zijn strijd. Hij kan net doen alsof hij gewoon en ernstig aan het werk is en dat er geen dingen zijn, die hem afleiden. Maar tegen dat de dokter langs zal komen wordt hij zo onrustig. Hij onderbreekt telkens even zijn werk. Hij leunt tegen een deurpost. Hij voelt een onbedwingbare traagheid, die er zich tegen verzet als hij weer aan het werk zal gaan, het gevoel alsof het nu geen zin heeft met iets ernstigs bezig te zijn. Hij hoort een geluid, de rateling van een rijtuig, dat gaat hem al dwingen. Daarna is het vlakbij zo opvallend stil geworden, met blinde ogen kan Piet van den Oudendijk nu naar buiten lopen.

Hij voelt op de oogleden al een trilling, en als hij opkijkt, ziet hij de dubbele geweerloop. Nadien gaat hij naar de stal, daar staat hij tekeer te gaan tegen het vee. De koeien met hun trage, zeverende muilen, hun ademgang is zo luid, zij wenden even de kop naar die scheldende man. Piet van den Oudendijk staat zich geweldig aan te stellen, hij gaat naar de varkens, daar gaat hij tegen het hout van het kot staan stampen, dat de splinters eraf vliegen en de varkens gaan er schichtig en wiekend voor opzij. Het is daar een gebortel en een geschreeuw van belang en het blijft er lang naderhand nog onrustig. Dit is natuurlijk allemaal maar zwakte van Piet van den Oudendijk, waarom wordt hij nu zo nijdig, hij hoeft er zijn eigen toch niks van aan te trekken. De dokter kan hem nóg zo hard dwingen, om in de dubbele loop van dat jachtgeweer te komen kijken, de dokter zal immers niet schieten. Zal hij niet schieten? De hele dokter is een grote gek, vandaag of morgen, terwijl hij vanuit zijn rijtuigske mikt, zal er iets in zijn kop gebeuren, dan zal hij zijn hand niet meer beheersen en de haan overhalen.

‘Naar Janus de Mert,’ heeft de dokter tegen Willem de knecht gezegd.

Janus de Mert op de Bergen, Janus de Mert in zijn huis, hij kan in zijn alkoof door een stuk van het raam over de bevroren wereld buiten kijken, hij ligt in de warmte van het vertrek naar het stormen van de noordoosten wind te luisteren. Janus de Mert ligt langzaam van de kanker en van de angst te sterven. Als dokter Van Taeke wilde zou Janus de Mert gauw dood zijn, hij vermagert zo van dag tot dag, hij zou de hongerdood sterven, want de maag kan geen eten meer aan. Maar de buik zwelt onder het groeien van het woekerweefsel van zijn tumor. De dokter houdt de boer nog in leven. Er gebeuren wonderlijke dingen daar in het huis op de Bergen, de dokter spuit Janus de Mert met de klysmaspuit het voedsel in. Het is verschrikkelijk, het houdt de boer in leven, de mensen spotten ermee, daarachter heeft de man geen smaak, en zelf zou hij ervan overgeven,

zo pijnlijk dringt het naar zijn buik, het is helemaal de omgekeerde manier. Als de operatie afgelopen was, pakte dokter Van Taeke plechtig zijn zakboek, legde het op de tafel, boog eroverheen en maakte zijn aantekening.

‘Ziezo, Janus de Mert, nou is het al zóveel. Ge kent onze afspraak. Als het duizend gulden is, dan zijt ge er geweest.’

Janus de Mert is wel eens het bed uit gestrompeld en heeft met zijn jachtgeweer voor het raam gebogen gestaan, de kolf van het geweer tegen de maagstreek aangedrukt, waar de kanker zit te vreten, neen, alles murw zit te maken en week te ontbinden. Hij kreeg kansen genoeg om op dokter Van Taeke te schieten. Dokter Van Taeke scheen zoiets te voelen, hij bleef buiten opzettelijk voor het raam staan. Op een goeie dag zei dokter Van Taeke tegen Janus de Mert: ‘Ik heb een aangeschoten haas in mijn jacht gevonden, kijk, deze hagelkorrel is ervoor gebruikt, het is de hagel waar gij mee schiet. Wie laat ge nu onder mijn hazen schieten met uw geweer?’

Janus de Mert grijnst maar eens. Hij kan het van zijn eigen niet verkrijgen, om de dokter hierop een antwoord te geven. Hij kijkt naar het blinken van die blauwzwarte hagelkorrel op de ruigheid van de rossige handpalm, en hij ziet vervolgens de ogen van de dokter onder de borstels van wenkbrauwen.

‘Er is weer een visite genoteerd, Janus de Mert. Denk er om: als de duizend gulden vól zijn...’

Naar Mammeke, dat leeft nog altijd. Dat zit zachtjes te vergaan. Het is helder in haar huis, omdat de wereld zo bevroren is. Mammeke is zo goedig, ze vindt het vriendelijk van het licht, dat het zo helder is, en wat ziet ze ervan achter haar geruite doek! Ze zegt tegen de dokter: ‘Daar is iemand bij u.’

‘Ja, Willem, mijn knecht.’

‘Het is goed dat hij komt, dan kan hij naar mij kijken en oppassen, dat hij niet krijgt wat ik heb.’

Willem antwoordt niet. Als de dokter hem met een hoofdknikje een teken geeft, dan gaat Willem de woonkeuken uit.

Want Mammeke moet even de doek afdoen. Kijk, haar gezicht wordt minder, het wordt minder en minder een menselijk gelaat. Ze heeft overal uitslag, er zit ook uitslag op haar oogleden, dat geeft haar ogen iets zo sombers en zo beschreids. Zij heeft wenkbrauwen noch oogharen meer. O, wat een geschonden smartelijk gezicht, zo rozig, en de neus smelt vochtig naar de hoogte weg. Ze gaat een kale kop krijgen, zoals haar haren uitvallen. Dokter Van Taeke zit naar haar te loeren. Hij houdt de ogen half dichtgeknepen en heeft er plezier in, dat hij zo gemakkelijk zijn afkeer overwint. Wat heeft het leven op dit gezicht gemikt, mijn God, wat een menske, als ze staat of loopt heeft ze d'r benen zo wijd uit elkaar, en ze heeft zo'n welbehagen in haar boetedoening.

‘Ik, zondige vrouw..’

De geruite doek hangt weer over haar hoofd. Zij zit erachter verborgen, haar figuur daaronderuit, dat is het figuur van een spichtige, magere vrouw, ze houdt een stok vast om op te steunen als ze staat, haar magere handen beginnen ook al te rotten.

‘Hoe is het met uw dochters, de hetaeren?’

‘Goed. Het zijn lieve kinderen, ze zullen wel eens gaan trouwen met brave oppassende mannen.’

Geloof ze zo in het leven en in de goede ordening van de dingen? Ze is zo overgegeven en gelaten, wie zal erachter komen, hoe ze is. Want waarom, toen eens een man in haar huis was gekomen die haar de doek van het hoofd rukte, waarom was ze zonder die doek blijven zitten totdat haar jongens kwamen? Ze heeft nauwelijks lippen, hoe lispelt ze en hoe murmelt ze met haar zachte doordringende stem, hoe duidelijk zal ze de naam genoemd hebben van de man waarop haar jongens, als wilden met de bijl gewapend, toen hun jacht begonnen.

‘En uw jongens, Mammeke, die zijn genoemd in verband met de aanslag op de Pale Pie.’

‘De Pale Pie had veel vijanden. Mijn jongens zijn beste jongens. Ik hoop, dat ze hun schuldige moeder zullen vergeven.’

‘Mammeke, wie heeft het u aangedaan?’

‘Hij was stuurman of kapitein op de stoomvaart, ja, misschien ook wel niet, het kan ook een ander geweest zijn, mijn goede man zaliger gedachtenis bleef soms weken lang weg en ik als vrouw ben er ingelopen, ik was te zwak. Kijk maar eens naar mijn dochters, die zijn vurig van aard. We zijn er ten slotte voor geschapen en bestemd, als ge 't te pakken hebt kunt ge er niet buiten. Ze weten in hun onschuld niet beter, net zomin als ik toen, ik zal ook wel zo'n aard gehad hebben. Als ge wat de leeftijd betreft daaroverheen bent, dan begrijpte ge niet, dat ge zo hebt kunnen zijn en dan zegde ge alleen maar: nee, nee...’

‘Alle syfilislijders liegen, hun hele leed bestaat nog uit leugen.’

‘Daar kan ik niet over oordelen. Maar ik spreek de waarheid en zal mijn schuld niet verzwijgen.’

‘Ik geloof u niet, Mammeke.’

‘Gij bent over de Maas gelopen en bekant verdronken, heb ik gehoord?’

‘Ik kon niet verdrinken, de Maas zat dicht.’

‘Ja, en mijn jongens vertellen, dat Janus de Mert de kanker heeft aan de maag.’

‘Ja.’

‘Is dat erger dan wat ik heb?’

‘Ja, dat is erger.’

‘Dat verlicht mij alweer. En uw jongens, mijnheer de dokter, die hebben in het dorp huizen in de lucht laten vliegen. God zegene uw jongens, zij zijn zo knap, zo flink en braaf. Janus de Mert zou duizend gulden bij u verdokteren, heeft hij gezegd, en dan trok hij hier weg.’

‘Heeft hij dat gezegd?’

‘Ik hoor het van mijn jongens. Als ik lieg dan lieg ik in commissie. Maar doe maar net, of ge er niks vanaf weet. En Piet van den Oudendijk, daar hoor ik af, dat hij in huis een keer alles kort en klein geslagen heeft. Hij heeft een aanval gehad. Dat is geen wonder. Zijn moeder is in het gekkenhuis gestorven, zoiets erft over.’

O, dat Mammeke, ze is zo uitgerekend, ze zit daar achter die bewegende, geruite doek zo listig haar uitgerekende woorden te zeggen, ze legt zulk een argeloze ziel op haar gewonde handen.

‘God zegene u,’ zegt dokter Van Taeke.

De leden van de broederschap van de snoek, die kwamen die dag in café Moira bij elkaar, ze brachten hulde en dank aan dokter Van Taeke, de tocht over de Maas werd in de kronieken opgetekend. Er werd een voorstel behandeld, om dokter Van Taeke het erelidmaatschap aan te bieden, ze zouden een erepenning laten slaan, aan de ene kant de snoek, aan de andere kant een inschrift, zulk een penning zou worden aangeboden aan burgers, die zich zeer verdienstelijk hadden gemaakt. Ciske de Ruiter, die was ook op de vergadering. ‘Die dokters zijn allemaal eender,’ zei Ciske de Ruiter. ‘Wete gullie dat nog van mijn hand? Wat heb ik ermee gesukkeld, ze is er afgenomen en er weer aangezet, hier ziede ge mijn vinger, wat daarvan is overgebleven, een stompke, en ik ben zó gemarteld, dat ik nooit mijn gewicht meer terugkrijg. Kijk, en nou heb ik een rekening gehad. Dokter Tjerk van Taeke groet u en verzoekt u, hem het ereloon, dat hij met geest en handen verdiende, te betalen binnen nu en vijf jaren. Raadt eens, hoe hoog die rekening is?’

Ze raadden. Ze bleven er ver beneden. Het was vijf keer zo hoog. Het leek nergens op. Ten eerste had dokter Van Taeke dit loon niet verdiend met geest en handen, dokter De Pater had het verdiend, en die had het niet verdiend ook, met geen geest en met geen handen. Paknaalden, drillboren en voorsnijmessen had hij er aangezet, en dan zo'n rekening voor ereloon, dat een schandeloon was. ‘Maar dokter Van Taeke weet dat allemaal niet, ga het hem uitleggen, Ciske de Ruiter, dan zal hij zijn rekening wel verminderen of intrekken.’ ‘Neen,’ zei Ciske, ‘de ene dokter is eender als de andere.’ Neen, hij wilde niet naar dokter Van Taeke gaan.

‘Ik heb veel te veel schrik, dat ik wéér eens wat aan mijn hand krijg,’ zei Ciske de Ruiter.

Hij zou vijf jaren sparen om het bedrag van de rekening bijeen te krijgen, maar een schande wás het, die geneeskundige hulp aan de lijdende mensheid.

‘Willem van Oijen, geef mij nog een potje bier,’ zei Ciske de Ruiter.

En de kastelein van café Moira hield een vers glas onder de kraan van de bierpomp, het schuimende bier steeg er snel in, het schuim dreef over de rand en droop op het zink van de toog.

De taart, die bakker Somers gemaakt had, werd bezorgd, een taart als een wagenrad, ze moesten hem op zijn kant houden, anders hadden ze hem bij dokter Van Taeke niet in de deur gekregen. 't Was in orde, het hartje en al de namen stonden erop.

Dokter Van Taeke ging zelf naar zijn kelder en koos daar zijn edelste bourgogne, zoveel flessen als er nonnekes in het zusterklooster waren, toen liet hij zijn knecht inspannen, om de taart en de wijn naar de nonnekes te brengen. In deze dagen ging de dokter naar het lof bij de zusters, daar zat hij stil, in zijn pelsjas, te kijken naar de godslamp, de wierook en de koorkap van de zieke rector, hij luisterde naar de ijle sopranen, die het magnificat zongen. Dokter Van Taeke had gewild, dat bij het beeld van de Sterre der Zee zoveel offerkaarsen van hem brandden als hij jongens had, voor iedere jongen brandde daar een kaars, dat wilde hij, zeide hij, omdat het zo heidens was.

Als hij in de avond terugkeert, dan hangen er in de donkere schoon, zachtrode lampions onder de stille, dorre, hoge bomen rond de Wiel te branden. De ijsclub Thialf is daar aan het feesten en wedstrijden aan het houden in harden schoonrijden. De prijzen zijn hazen, welwillend beschikbaar gesteld door Janus de Mert de kankerlijder, Cis de Dove en Frederico Dusamos. De oppasser Beysens en de veldwachter rijden mee om de prijzen. De jongens van dokter Van Taeke zijn er ook bij,

die doen mee aan hardrijden op de korte baan. Ge moet ze zien, die snelle schaduwen, diep voorovergebogen over de vaart van hun knieën, de kin op het ijs, de armen zwaaiend als vleugels, de gezwinde voeten keer op keer achterwaarts in de gestreken, maatvaste slag van hun Friese doorlopers. Wat een geluiden in de heldere avond, in de ijle, dunne lucht, warme geluiden van stemmen, het zingen van schaatsen en de lange, knallende ratelingen van het ijs, als vele mensen in een troepje bij elkaar komen staan. Bij de lampionnen waaien vlaggetjes, als golvende stroompjes van vloeiende kleuren en licht. Een ernstige rijder, dicht aan de kant in een schone eenzaamheid, stil in de schemering van het gekleurd ingetogen licht, hangt lichtelijk achterover, zet zich met een duwtje af, tilt het ene been en maakt feilloze halve cirkels. Dokter Van Taeke heeft staan kijken en met vreugde gezien, dat zijn jongens daarbij zijn en nummers aan hebben op de rug en voor de borst. Nadien, als de dokter thuis over zijn boeken zit, dan komen de jongens binnen, met zware voeten en slepende benen en warm rood in het gezicht. De oudste heeft twee hazen gewonnen. Hij houdt ze in de hoogte geheven.

‘Kijk eens, vader!’

Dokter Van Taeke pakt de hazen. Hij keurt meteen, hoe ze geschoten zijn. Hij haalt enige hagelkorrels uit het geronnen bloed bij de hals, hij herkent die hagelkorrels. Hij zegt: ‘Jongens, deze hazen zullen wij niet eten.’

Natuurlijk valt dit tegen, de vreugde van de jongens is aanstonds getemperd.

‘Waarom niet, vader?’

‘Omdat deze hazen geschoten zijn door de vijand.’

Dan is het goed, neen, dan zullen zij die hazen niet hebben. ‘Breng ze naar Willem, ik zal er een briefje met de groeten aan hangen en ze laten bezorgen bij Janus de Mert.’

Dokter Van Taeke deed dat, hij hing een briefje aan de hazen. Het bedrag van uw rekening is al zóveel, de groeten, dr. Tjerk van Taeke.

Maar de volgende dag verraste moeder de jongens, dat ze toch nog hazen aten. Cis de Dove had die laten bezorgen, die had ze gestroopt, dat waren onverdachte hazen. De jongens aten daar appelmoes bij en smulden stevig, zo'n feest van eten was het niet dikwijls, nadien gingen ze met hun schaatsen de deur uit. Zij gingen naar de Wiel, dat was prachtig ijs, dat was dubbeltjes-ijs, daar zaten in het geaderde ijs honderdduizend muntjes van de luchtbellen van de snoek. De snoek hield zich rustig, hij had nu zijn winterslaap, in de zachte warme modder van de peilloze diepte. Maar de jongens van Tjerk van Taeke bleven niet lang op de Wiel, het werd hun daar te eng, te bekrompen. De Maas lag uren ver dicht, hier en daar waren banen gemaakt, natuurlijk was dat ijs met al zijn schotsen en schollen veel beter. Er was ook een overtocht gebaad bij de veerdam, nu kan dikter Van Taeke gemakkelijk over de Maas, om nog eens naar de vrouw van Dirk van Alem te gaan kijken en haar te helpen. De jongens gingen nu de Maas op, daar stonden zij verloren. Zij keken uit over die wijde bevroren vlakte. Ze bonden de schaatsen onder. Toen, voorover, de bezige knieën ingezwikt en met zwaaiende armen ondernamen zij een ontzaglijke tocht. Zij reden achter elkaar. De kleinsten stonden nog wat scheef op de schaats, de voeten naar binnen. Maar ze lieten zich niet kennen en hijgden voor tien, om de groten bij te blijven. Het was een felkoude, zonnige winterdag. De zon stond hoog. De zwakke schaduwen der jongens schaatsten mee naar de onbekende verte.

[IV]

Toen het lente werd, het water in de uiterwaarden zakt, het gras is grauw en modderig. De moerassige grienden zitten vol vuiligheid. Er schieten vroege zwaluwen door de blauwe avonden. De karekiet roept al in de grienden, en in de boomgaarden binnen de dijk bloeit het, de bomen gaan hun best weer doen. Er komt van dat jonge geel als sluiers van licht in de goede, oude wilgen. De daken, daar ge op kijkt vanaf de dijk, hebben ook al iets van vocht, van mildheid in de donkerheid van hun toon, de raampjes in de geveltoppen blinken. Ze loeren zo laag over de dijk, het kruis van de molenwieken staat erin weerspiegeld. Met witte wollige wolkjes van de verte, die gaan op boven de Maas. Eens op een morgen vliegen er schaduwen over de ruitjes, zij achtervolgen elkaar, een cirkelgang, de molen is weer gaan draaien.

Wat is dat met de molen. De ratten en de spoken, de rondwarende schimmen zijn in de heldere dag verdreven. Er is een nieuwe molenaar gekomen, wat is er dat voor een. Iemand van de kanten van Tiel of Kesteren vandaan, hij heet Van Ruijvoord. Hij is groot, zwaar en vrolijk, een flinke, gezonde kop met van die vuurrode wangen. Hij heeft de molen met het molenhuis gekocht. Natuurlijk is hij daar goedkoop zat aangekomen, door die vloek, die er op de molen rust. Nu staat deze Van Ruijvoord op zijn molen uit te zien over het schoon, warm land en over de Maas, de rivier is liefelijk en blauw. De nieuwe molenaar zingt zijn hoogste lied, hij heeft een knecht uit Heerewaarden laten komen, dat is een jongen van misschien zeventien, achttien jaar. Natuurlijk zat onder de molen alles dik onder het stof. Ze hebben er geducht geveegd en gepoetst, ze hebben de vloek van de molen afgeveegd. De wieken stonden hakscheef, terwijl de molenaar en de knecht met de kleine lamp bij de stenen lagen, om de maalgroeven te scherpen, de klinkende hamers, dat

klonk daarbuiten gedempt en besloten. Nadien zijn de wieken bespannen, de molen staat op de wind en de boeren brengen hun voer en graan, de vrachten worden omhooggeluid. Er gebeurt niets. Wat zou er gebeuren. Omdat eens een knecht zijn eigen hier heeft opgehangen? Dit pientere, fluitende knechtje uit Heerewaarden, dat watervlug de gladde, uitgesleten treden van de trap opklimt, dat kwiek van de ene zolder naar de andere rent, dat zo handig de zeilen kan spannen, dat zal zijn eigen niet ophangen. Die gaat elke zaterdagavond vrolijk naar Heerewaarden terug, om zijn weeggeldje naar zijn moeder te brengen. 's Maandags komt hij weer blij aan het werk. Als een boer de meelzolder opkomt, dan staat daar de molenaar Van Ruijvoord wijdbeens, de handen in de zakken, en hij lacht maar eens, om al die dwaze praatjes.

‘Mensen, wat is dat, een vloek die op een molen zou rusten, gebruik toch uw verstand!’

Waar is er zo'n tweede mooie molen in de omtrek? Nergens. Het krakende hout van spoorwiel en bonkelaar, dat zwaar bortelende rumoer, de plettende stenen, de schone gladheid van vloeren en trappen en het koord, keihard en blinkend van de bemeelde handen waarlangs het gevierd wordt, de geur van meel en lijnkoeken, de blij heldere wind in de rennende zeilen op de wieken, dit alles is om er plezier aan te hebben. De molenaar zingt. En zijn blijmoedig knechtje fluit.

Het zomert. Er wordt gehooïd. Dat is een drukte van belang, alle boeren zijn in de polder en in de uiterwaarden. Dokter Van Taeke kan met zijn rijtuigje bijna niet over de dijk en over de binnenwegen, door al die hoog en breed geladen hooiwagens, overal wordt het hooi opgetast en op het erf gereden. Hoog op de karren staan de boeren en schieten het hooi door het zolderraam in de geweldige ruimte onder het koel rieten dak. De boeren vanaf hun hoogte kunnen de molen zien draaien. Misschien letten zij er niet op, misschien hebben zij er niet bijzonder opgelet, dat op een namiddag de molen ineens stilstond.

Wat zou dat ook te betekenen kunnen hebben, de molenaar was voor vandaag uitgenalen.

Tegen de avond was dokter Van Taeke gezien, die met zijn rijtuigske naar de molen was gereden. Ja, en 's avonds in de dorpsstraten zaten en stonden de mensen met troepjes voor de deuren en praatten opgewonden, op de molen was het blijmoedige knechtje uit Heerewaarden met zijn hals in de strop van het luikoord naar boven gehaald.

Een vloek. Een ongeluk. Er was een boer met een vracht gekomen, die had naar boven geroepen. De molenaar had de zakken opgehaald, toen was het ongeluk gebeurd. Op hetzelfde ogenblik was de boer als de duivel de molen uitgereden, de molenberg af. De dikke Van Ruijvoord was misschien nog te zeer vreemdeling hier, hij had de boer niet gekend en ook nog niet gevraagd wie het was, om de naam op te schrijven voor de gebrachte zakken. Er zijn marechaussees gekomen. Het lijk van de jongen is op de molen gebleven. Natuurlijk werd aan Noldus Maas van de kanten van Teeffelen gedacht, zeker, maar Van Ruijvoord kende die niet terug, het was een andere boer geweest, meende hij. En de gebrachte zakken, Noldus Maas gebruikte een heel ander soort van zakken, de oude Maas liet die zien. Neen, de vorige keer was zijn jongen bij dat ongeluk geweest, hij had tegen het bleek hout van de molen het schrift gelezen en de ontzaglijke handen gezien in een bliksemend ogenblik, wég was alles, en daar ging de gehangen knecht omhoog. Nou was hij er niet bij geweest. Een ongeluk? Zeker, een ongeluk. Een vloek. Laat de mensen maar twijfelen, ze zien het nu, dat die molen gevloekt is, er waren geesten rond, de verongelukte knechts, die hun opvolger komen halen op commando van de geesten die uit wraak de arbeid van deze molen willen weren en die er zelf spoken in de ratten. Geloofde de oude Maas die dwaasheid, misschien was hij wel kinds van de een of andere gewetenswroeging.

Het lijk van de jongen uit Heerewaarden was naar het ge-

meentehuis gebracht. Nadien kreeg de moeder in Heerewaarden de dode jongen thuis. De molen was blijven stilstaan. Hij treurde. Hij stond in kruis. De dikke molenaar was weer naar Kesteren of naar Tiel vertrokken, of waar hij dan vandaan was gekomen. Dat nu Noldus Maas genoemd werd, hoezeer kan dat onrechtvaardig geweest zijn. De molen werd gemeden. In de maannachten hieven de ratten zich rechtstandig tegen de ruitjes. In de maannachten stond de molen er op de berg zwart getekend tegen de klaarte van de hemel. De buien kwamen, de regen striemde de donkere, slanke romp. Het geteerde zeil van de kap dat blonk en het vochtig hout van de stille wieken, waar de wind klagend doorheen floot.

De leden van de broederschap van de snoek lieten de registers rusten, de portefeuilles bleven dicht, ze vergaderden niet over de snoek. Ze hadden voorlopig genoeg andere dingen te bepraten. Later toen het rustiger werd, zetten ze hun onderzoekingen naar de snoek weer voort. Op een avond was de snoek weer gezien, zijn ontzaglijke kop was uit de Wiel opgerezen, er groeide een bos op die kop, de snoek was naar de kant gekomen. De Maas aan de andere kant van de dijk werd er woelig van en kreeg een krachtige golfslag. De snoek had iets uitgebraakt, dat hadden ze later gevonden, het was van ijzer en van hout, een bijl. Er was indertijd eens een bijl in het water gegooid, dat werd verteld, dat de bijl waarmede de Pale Pie de hersens waren ingeslagen in de Wiel of in de Maas gegooid was. Mammeke had haar bijl toen kunnen laten zien, daar was niets mee gebeurd, dat was een onschuldige bijl. Maar nu deze bijl, die bij de Wiel gevonden was, Brammetje herkende die bijl als de zijne. Hij kwam in café Moira de bijl bekijken. Hij zei: ‘Die mis ik allang, vanaf de avond dat de Pale Pie doodgeslagen is, of een week van tevoren, of neen, een week naderhand.’

Hij bekeek de bijl nog eens opnieuw. Toen twijfelde hij weer, zij was zo verroest en uitgebeten door de maagsappen van de snoek, zo'n bijl was nooit met zekerheid te herkennen. De bijl

werd in een glazen toonkast geplaatst, die aan de muur hing, daar stonden nog allerlei andere curiosa van de snoek in. Tegen de zwartfluwelen achterwand van de kast hingen de medailles en de penningen, die de broederschap van de snoek had laten maken. Er waren drie medailles bij voor de wereldkampioenschappen van de snoek: hij was de grootste snoek van de wereld, de oudste, en bovendien de snelste zwemmer. Brammetje Peccator nam als eventuele eigenaar van de bijl er genoeg mee, dat ze hier werd bewaard. Van de kampioenschappen van de snoek had ook de bakker Somers nota genomen, hij wilde de snoek een eer bewijzen. Hij ging koekjes bakken, die noemde hij Snoekjes, die kwamen zeer in trek. Voor de vreemdelingen, die hier kwamen, stond voor de winkelruit van Somers een kartonnetje, dat die Snoekjes uitsluitend en alleen hier verkrijgbaar waren. Maar hoe was het nu met Brammetje Peccator, wat zijn zonde aanbetreft. Er was een missiebisschop op doorreis in 's-Hertogenbosch geweest, Kaja-Kajas en Mongolen hadden bij die priester gebiecht en de absolutie gekregen. Brammetje was toen naar Den Bosch gegaan, maar hij was teleurgesteld teruggekomen, ook deze bisschop kende zijn zonde niet. Maar wat zei hij dan, Brammetje? Hij zei: 'Non serviam, ik kan u niet van dienst zijn.' Brammetje sleepte zijn zonde weer verder en bleef in dit kommervolle leven de staat van genade ontberen.

Maar Cis de Dove. Die zit daar maar onder zijn strikken en kijkt uit over de Maas. Hij let op reigers en eenden, op de karekieten en kieviten en op de schone sneppen in de grienden en in de rietkragen. Hij loert bij de eendenkooien en ziet er het spel aan, hoe de eenden gelokt worden en gevangen en hij probeert er een te pakken te krijgen en de nek om te draaien. Hij let op de vis die hij in de Maas kan zien, de brasem of de blik, hij gaat zitten vissen om wat in de pan te hebben. Zijn onsterfelijk hondje zit bij hem. Cis zit zomaar kalm en weemoedig aan het leven te denken, zijn goedige ogen, wat staan ze dromerig

in zijn kop. Natuurlijk denkt Cis de Dove nog wel eens aan die Tartaarse vrouw, wat was dat hevig en van een brandende, zondige zoetheid geweest, het straalde in het armzalige arkje, het arkje was vol verleiding. Er komt nu beweging in de strikken boven De Dove zijn kop, de woonark wiegt heen en weer, het, hondje is opgesprongen. Het staat op zijn gespannen pootjes, het broemt in zijn keel en met korte rukken blaft het zo'n beetje binnensmonds. Er is onraad. Cis de Dove verliest er zijn kalmte niet bij. De deur is opengegaan, de oppasser Beysens bukt zich onder het laag gebint, hij heeft in zijn ene hand een dode haas langs zijn broekspijp bengelen en in de andere hand houdt hij een paar strikken.

‘Dat zijn jouw hazenstrikken, Cis de Dove, ge bent er weer bij!’

Verstaat Cis de Dove hem? Natuurlijk, maar Cis hoeft het niet te verstaan als hij niet wil, zijn doofheid verontschuldigt hem. Hij haalt de schouders op en zegt: ‘We zijn er altijd bij, al doen we niks anders dan stil thuiszitten. Er is ommers geen aardigheid meer in het stropen met de strik, ge valt tegenwoordig over de strikken, die de oppassers zelf zetten.’

‘Als ge maar weet, dat ge er bij bent!’

‘Man, in deze tijd van het jaar? Welke stroper die recht stroper is, zet dan strikken? Dat krijgde gij in Den Bosch niet klaargespeeld, dat ge met uw eigen strikken en met uw eigen haas, die ge zélf gestroopt hebt, gaat rondwandelen en daarmee de stropers afgaat om ze op te schrijven. Ge moet zien, dat ge me vat als ik stroop met het geweer.’

‘Daar krijg ik je ook nog wel eens mee.’

Beysens, de loerogen in zijn kop tot spleetjes verdicht, ziet rond in de kleine ruimte. Hij is gerust op zijn eigen. Hij grist nu kalm alle hazenstrikken van de zoldering af, misschien zijn het er wel tweehonderd, hij rijgt ze met bosjes aan een koord.

‘Gij zult er wel af horen,’ zegt hij.

Als Beysens weg is zit Cis de Dove kalm een beetje te fluiten

tussen de tanden, dat kon hij prachtig. Hij kijkt eens omhoog. Zijn strikken zijn weg, die hem, daar hij zat, vanaf hun hoogte in de hals konden kriebelen en zijn handen warm konden maken van het jeuken. Cis de Dove is niet zozeer verslagen om het verlies, hij lacht maar zo'n beetje. Hij heeft veel meer op met zijn geweer. En er zijn nu andere dingen, die maken hem treuriger dan een beetje tegenspoed. Nu is de zomer zo zwaar geweest, de lindebomen zijn al uitgebloeid, daarmee is iets weggegaan. Die heerlijke geur, die Cis de Dove zich herinnert, hoe vol kon die geur zijn in de regen, in de regen waarin de liederen van de merels in de tuinen van het dorp vloeiend worden. De zomer gaat voorbij. In de trage avonden, stil over het groen der uiterwaarden, en als de Maas zo kalm is en zo puur blauw, dan denkt Cis de Dove gaarne aan de vrouw uit Bosnië of uit Moravië, waar kwam ze van vandaan, ze was zo zwart van haren en zo donkerbruin van gezicht, en hoe schoon bewogen die geweldige, zware, gouden oorkingen in haar oren. Droeg zij oorkingen? Misschien ook niet. Er zijn bijzonderheden, die Cis de Dove vergeet, en andere, die hij erbij bedenkt. Dat zij zo'n Spaans manteltje droeg, dat bedenkt hij erbij. Het is niet goed voor hem, dat hij zich allerlei voorstellingen gaat zitten maken. Hij kan er zelf ook kwaad bij worden en de vrouw diep verachten, om die bruine, kleine atletische man met zijn blinkende tanden en zijn kort zwart snorretje, die daar naast haar stapte op het veer, alsof hij alles over haar te zeggen had. Het waren met zijn tweeën zeker maar een paar ketellappers, de vrouw voorspelde daarbij misschien ook nog de toekomst uit de hand. Maar, goeie genade, toen ze daar zo half bloot zat...

Een avond, toen hij uit zijn ark kwam om een luchtje te gaan scheppen, toen voelde Cis de Dove in de lucht het stoten van een motorschuit, die plat in het midden van de Maas door het water schoot, dat blinkend opspoot en schuimde langs de boeg en de boorden, het water reefde breed tot aan de kribben toe open en spoelde luid nabij de oever. Toen de schuit voorbij was

zag Cis in het gras dicht bij de woelige waterkant een donkere gedaante, een vrouw. Ze zat daar. Zij had zo te zien de armen op de opgetrokken knieën en het hoofd op haar armen, alsof zij sliep of ten zeerste bedroefd was. Cis voelde, dat het de zigeunervrouw moest zijn. Hij ging zijn arkje weer binnen. Hij ontstak geen licht. Hij hield de vrouw in het oog. Zij bleef zitten. Opeens was zij verdwenen. Hij wist niet, hoe ze weggegaan was. Een ogenblik bonsde hem het hart in de keel, toen zijn hondje opsprong op de trillende poten, met de grommende bek in de richting van de deur. Hij dacht: daar zult ge 't hebben, ze komt binnen. Maar ze kwam niet binnen. Toen ze echter de volgende avond binnenkwam had Cis wat vis gevangen en hij bakte die boven het petroleumstel, dat rook lekker, ze aten die vis, die vanbinnen zo mooi wit was, en ze aten er vers brood bij, het smaakte goed. Ge moest die vrouw zien eten. Ze beet zo fel met die blinkende tanden, en ze lachte maar en knikte. Zij kwam natuurlijk niet uit Bulgarije, ze kwam hoogstens uit Savooie, daar hadt ge meer dat type van mensen, Cis de Dove had daar wel eens plaatjes van gezien en ervan gelezen. Maar ze was schrikkelijk lelijk van gezicht, lelijker dan Cis zich uit zijn herinnering had voorgesteld. Haar wangen waren op de kaken weggetrokken, haar bovenlip was diep en ruw gegroefd en gerimpeld. En dat dunne, vette zwarte haar, dat was nou ook niet zo mooi. Er moest schemering zijn rond dit gezicht. De vrouw was zeer vrijmoedig in haar gebaren, wie weet, hoe Cis de Dove haar beviel in zijn donkere schipperstrui, met zijn heldere, zachtmoedige ogen en zijn krachtige mannelijke mond. In plaats van te praten, lachte ze. Ze sprak natuurlijk een taal, die Cis de Dove toch niet verstond. Misschien had ze ook bemerkt, dat deze man bovendien doof was, daarom neuriede ze ook niet. Ze werd al te vrijmoedig in haar bewegingen. Zij had zo'n gitten kam met van die paarlemoeren versieringen, die kam trok ze telkens los uit haar haren, dan ging ze zich voor geweld kammen, eens kamde ze ook Cis zijn scheiding. Dat beviel Cis niet. Hij dacht zeker, dat die kam vet moest zijn van

haar haren, hij vond het ook te zeer streken van haar. Toen kuste ze hem met open mond, wat was dat nou weer voor wildheid, Cis de Dove duwde haar terug. Hij nam een stuk papier en onder zijn lampje tekende hij een veerpont op dat papier, en op die pont tekende hij een vrouw met een lange rok en met dun, stekelig haar, en naast die vrouw tekende hij een man met een fel kort snorretje. Om die twee figuren trok hij een cirkel of een ovaal, of zoiets, of iets, dat op een hart leek. Zij was over de tafel komen leunen, op zijn tekenende hand voelde hij haar warme adem. Toen hij zijn tekening klaar had wees Cis de Dove haar op de figuur van de man in de cirkel. Zij dacht na. Ze begreep hem. Ze lachte hard en luid. Zij ontkende het. Zij schudde fel neen met het hoofd en maakte met de hand een gebaar om te beduiden, dat dit uit en weg was. Zij werd wild en verleidelijk, zij wilde met die sukkel zeker korte metten maken, zij sloeg haar armen om hem heen en gleed op zijn knieën. Zij wrong en duwde haar volle borsten tegen hem aan, die ze eens ontbloot had, zodat hij ze goed voelen zou. O, Cis vond het niet ongezellig, ja, hij zou er de kluts bij kwijtraken. Maar hij lachte en schoof haar toen van zich af, hij trok zich terug en ging een pijp roken in het nauwe hokje. De vrouw had haar bedoelingen, ze liet die duidelijk genoeg merken. Cis de Dove op zijn beurt schudde van neen en wees weer op de tekening. Dat was misschien kinderachtig, waarom moest hij zo doen alsof hij gekrenkt was, misschien wist hij er niet goed raad mee. Hij had zich groot kunnen houden. Het is met die dingen zo erg niet, om er met een beetje wijsheid boven te staan en een goed geweten te behouden. Maar wat zal Cis de Dove bewogen hebben. Had hij zo'n eergevoel, zo'n fatsoensbegrip, of was de herinnering aan die eerste avond sterker dan de bekoring van dit ogenblik? Misschien, in de schuwheid van zijn eenzame ziel, voelde hij, dat hij de dingen, waarvan hij kon dromen aan de stille Maas, verbreken en verstoren zou, als hij met de teleurstelling genoeg nam en zich nu liet overhalen. Toen hij begreep, dat ze hem erom vroeg, gaf hij de vrouw nog een

brood mee, dat was ook vernederend voor haar. Zij ging ermee weg. Ze ging dit brood zeker naar haar man brengen.

De volgende dag reed een klein, armoedig woonwagentje de veerpont op. Het wagentje had kleine ruiten, daar hingen groezelige gordijntjes voor. Een zinken bak was achter tegen die wagen gebonden. Onder de wagen hing aan touwtjes een stuk baalzak waar gesneden gras uitpilde, dat was voor die kleine, zwarte magere hit. Voor op de wagen bij de berries, de opgetrokken benen wijd uit elkaar, de handen, die de leidsels hielden, neerhangend tussen de knieën, zat de kleine, donkerbruine atleet met het zwarte korte snorretje. Die maakte zich natuurlijk niet druk om de vrouw die daarbinnen zat en tussen de gordijntjes naar het grijsbruine water van de Maas tuurde.

Zo gaan die dingen, die kleine, arme dwaze avonturen, die een mens zoekt en begeert. Cis de Dove verbreekt er zijn eenzaamheid niet door, hij zal dat ook niet verlangen.

Maar Cis de Dove moest naar Den Bosch, naar het kantongerecht, daar waren mensen uit het dorp met hem meegegaan, om bij zijn zaak tegenwoordig te zijn. Cis moest het er lelijk bij laten zitten, dat stond natuurlijk tevoren al vast, hij had net zo goed thuis kunnen blijven. Cis stond daar voor de kantonrechter, de ambtenaar en de griffier, ze hadden van die zwarte toga's aan, met van die brede mouwen en een wit befje aan de hals, dat is indrukwekkend, hun witte manchetten kwamen losjes uit die brede mouwen. Cis zijn praatje was te onnozel. Hij stond daar bij zijn berg in beslag genomen strikken, dat overstelpte hem met zijn schuld.

‘Je hebt natuurlijk niet gestroopt,’ zei de kantonrechter hem.

‘Wát?’ vroeg Cis de Dove, en hij hield het hoofd naar voren, de hand achter het oor.

Die kleine, kalme ambtenaar, die naast de kantonrechter zat en die zo'n vinnige brilleke had met dikke felgeslepen glazen, die mompelde, zo over zijn papieren heen: ‘Hij zal u werkelijk niet verstaan, die man is doof.’

De kantonrechter leunde ver over de tafel heen: ‘Je hebt natuurlijk niet gestróópt!’

Cis lachte beminnelijk.

‘Néén,’ zei hij.

‘Kijk dan maar eens wat daar ligt,’ schreeuwde de kantonrechter en hij wees op de strikken.

‘Die zijn toch van jou?’

‘Ja.’

‘Man, maak ons dan niets wijs van die malligheid, dat de oppassers jullie strikken zetten. Die dingen heb je niet voor niets in huis. Je bent de beruchtste stroper in je dorp.’

Cis de Dove heeft het niet verstaan. Hij ziet de edele verontwaardiging op het gezicht van de kantonrechter. Hij zegt: ‘Als ze me vatten, wanneer ik stroop, zeg ik niks. Maar dit is oneerlijk.’

Beysens de verbalisant bevestigde wat de kantonrechter had gezegd.

‘Een zeer berucht stroper. Het is altijd hetzelfde praatje, als je een strik of een geweer vindt zijn die nooit van hen. Waarvoor maken ze dan die honderden strikken?’

‘Voor zolderversiering,’ had de kleine, vinnige zwarte mijnheer gezegd, die naast de kantonrechter zit en die zeggen moet, hoeveel en wat voor straf ge krijgt.

Hoeveel en wat voor straf. Een geldboete of acht dagen zitten en verbeurdverklaring van zijn strikken, de eis was nog meer geweest. Na zijn teleurstelling heeft Cis de Dove weer draad gehaald en hij zit in zijn schommelende arkje weer nieuwe strikken te maken. Hij is onverbeterlijk. Hij doet het uit verzet tegen de macht die hem zo onrechtvaardig zijn strikken heeft afgenomen. Hij heeft op het ogenblik niet zozeer zijn belang bij het stropen en bij strikken. Hij kan door de polder lopen zonder op hazensporen te letten en zonder in de lucht te snuffelen. Thuis, in zijn ark, waar het petroleumstel riekt in de schemerlichte goede warmte bij de buien buiten en de regen over de

Maas, neemt hij zijn dubbelloops jachtgeweer. Met de eeltige hand strijkt hij langs de koude gladheid van de tweevoudige loop. Hij opent het geweer, hij doet er patronen in, sluit het, en spant de haan. Daar denkt hij bij: Beysens heeft een laag karakter.

De wind giert door de uiterwaarden. De bomen aan de overkant van de Maas staan te schudden, buien van dorre blaren vliegen in de lucht. Cis de Dove heeft aan dokter Van Taeke weer willen vertellen over die vrouw uit Bohemen of Tirol. Hij is er zenuwachtig bij en vol schaamte, vol lust en verlangen, vol verwarring, hij brengt het niet verder dan tot drie, vier woorden. Dokter Van Taeke zweeg, onverschillig, met diezelfde voornaamheid, waarmede hij ook zweeg over zijn vrouw.

Maar eens hield dokter Van Taeke zich toch niet aan dit zwijgen over zijn vrouw. Toen kwam hij bij Cis de Dove in zijn ark en hij zei: 'Het gaat met mijn vrouw niet goed.'

Daarop was hij weer weggegaan. Cis de Dove dacht daarover na, waarom de dokter hem dat was komen zeggen, Cis was getroffen door de goedheid van dit vertrouwen. Wat kon Cis de Dove doen. Hij kon nu gaan zitten wensen, dat mevrouw van de dokter weer beter zou worden, de volgende morgen kwam dokter Van Taeke terug: 'Het gaat niet goed met mijn vrouw.' Hij wachtte even, nadat hij dit gezegd had. Toen zei hij: 'Kom mee, dan zal ik u wat laten zien.'

Cis de Dove ging naast de dokter in het rijtuigske zitten, Willem de knecht was thuisgebleven, het was maar voor een ritje langs Piet van den Oudendijk. Toen zij bij het huis waren aangekomen kwam Piet van den Oudendijk, bleek als de dood, naar buiten. Nu mevrouw van de dokter ziek was kwam het geweer verder uit het rijtuig dan ooit. Piet van den Oudendijk zag het voortschuiven van de dubbele loop. Hij zag de kolf van het geweer, het harige gezicht van de dokter en het nieuwsgierige gezicht van Cis de Dove, twee mannen, die op hem loerden achter een groeiend geweer. Piet van den Oudendijk sloeg

tegenwoordig de boel niet meer kort en klein, misschien was er in huis ook wel niets meer kort en klein te slaan. Hij had het gevoel, alsof er tussen zijn ogen, recht boven de neus, een roosteken van wentelende, kleine cirkeltjes stond, daar werd op gemikt, die plek begon te ontsteken en te branden. Eens had Piet van den Oudendijk in de spiegel gezien, dat daar de huid rood en vlammend gevlekt was. Nu reden de dokter en Cis de Dove weg. De wielen in het grind, de hoefslag van het paard, dat was geen geluid van verlossing voor Piet van den Oudendijk, dat hoorde bij het geluid waarmee het rijtuigske altijd weer kwam aanrijden. Piet van den Oudendijk zat later weer in de woonkeuken, de voeten op de hoge stoelsport, van angst en verdriet te lachen en tevergeefs te dreigen.

Als Cis de Dove later weer in zijn woonarkje zit denkt hij aan dit ritje langs de boerderij van Piet van den Oudendijk. Toen Cis na het ritje afscheid had genomen, had de dokter herhaald: ‘Nee, het gaat helemaal niet goed met mijn vrouw.’

Wat kon Cis de Dove doen. Hopen voor dokter Van Taeke en vurig verlangen, dat mevrouw van de dokter beter worden zou. De dag daarop kwam dokter Van Taeke weer.

‘Het gaat niet goed. Het is een acuut geval. Ik heb haar naar Den Bosch gebracht voor een operatie, die niet meer uitgesteld mocht worden. Ik ben er zelf bij geweest. Nu ligt zij daar in het ziekenhuis.’

Wat kunnen wij zwakke mensen doen, boven onze hoop en ons verlangen, boven een groot vertrouwen kunnen wij niet uit. Cis de Dove heeft er behoefte aan, om tot een daad te komen. Op een hoekplankje in de woonark, tegenover de ingang, staat een gekleurd lievevrouwebeeldje, het is zeer lelijk. Cis de Dove gaat naar Janus van Lange Dirk en koopt daar een klein bierglas, wat patentolie en een pitje. 's Avonds in zijn ark brandt dat drijvende pitje in het glas, waarin de olie, stil en geel en een klein beetje doorlicht, boven de klaarte van het water staat. Dit drijvende lichtje, het geeft nog traag bewegende

schaduwen, Onze-Lieve-Vrouw kijkt ernaar. Het stormt op de Maas, het water golft in de schemering. Het klein lichtje en Onze-Lieve-Vrouw dansen en wiegen mee op de golven in de schommelingen van de gemeerde schuit. Dit is het enige wat Cis de Dove in goede bedoelingen kan doen. Hij heeft er zijn hartelijkheid bij. Hij zit te kijken met zijn dromerige ogen. De hals is ruw in de blauwe trui, hij is verre van jong, hij is een heel eind de veertig voorbij. De winden, de duisternis, de wolken en de buien, en het wiegelen van een bootje, nu dit lichtje brandt zijn er weer van die stemmingen en vertederingen, waarin de gedachten van Cis de Dove, vóór hij het weet, van mevrouw Van Taeke zijn afgedwaald en terecht zijn gekomen bij de zoete verschijning van de Slavische vrouw, met haar koele, blote voeten, en de verrukking toen zij voor het eerst in zijn woonarkje kwam. Dank u, kunnen wij zeggen voor zoiets en het aanvaarden als een heerlijke gave al is het tot onze eigen onrust en droefheid. Het is een doelloze en dwaze droefheid, het heeft geen zin. Hij moet er nu niet aan denken, bij dit lichtje voor Onze-Lieve-Vrouw, dat is zeker te strijdig. Cis moet gaan vissen, hij moet stropen. De dokter komt: ‘Ik krijg slechte berichten over mijn vrouw.’

Dokter Van Taeke is ook naar de nonnekes gegaan. De nonnekes, die zulke witte, onnozele handen hebben, zij vouwen die voor hem, voor zijn vrouw. Zij bidden elke avond na het lof in de kapel nog een rozenhoedje. En niet alleen de nonnekes bidden. Dokter Tjerk van Taeke is ook bij Mammeke geweest. Mammeke, de syfilis heeft haar mond verminkt, de gesel der zonde heeft haar mond geslagen. Achter haar doek bidt zij tot de Sterre der Zee en tot de Troosteres der Bedrukten. Er zijn meer mensen die bidden. Als het bekend is, dat mevrouw van de dokter bediend is, dan zit de dorpskerk vol volk, voor de rozenkrans, die voor de zieke gebeden wordt. ‘Genees, onze Verlosser, door de genaden des Heilige Geestes de krankheden van deze zieke, schenk haar barmhartig zowel in als uitwendig de gezondheid terug, opdat zij door de hulp uwer barmhartigheid

hersteld tot haar vroegere levensstaat weer geschikt worde.’ Dit is het gebed, dat de kerk voor haar heeft gebeden. Op straat spreken de mensen met elkaar over mevrouw van de dokter. Bij de bakker en bij de kruidenier werd er over haar gesproken. Zij spraken over haar in café Moira. En op de veerpont stonden mensen bijeengetroeft en vroegen en spraken over haar. Zij was nu teruggebracht uit Den Bosch, waarom had dokter Van Taeke dat gedaan, hij wilde haar bij zich hebben. Hij wilde zelf voor haar zorgen, een zuster was meegekomen om haar te verplegen. Nu waren er boeren, die gingen zand graven, er waren andere boeren die kwamen met karren, die kwamen dit zand afladen en stil strooien voor het huis van de dokter, het werd over een grote lengte over de dijk gestrooid en zeer dik, opdat het stil zou zijn en er geen geluid van de straat in huis zou doordringen. De slepers en stoombootjes in de Maas dempten de geluiden, de stoombootjes hielden hun schreeuw in als zij van de loswal vertrokken. Sjef de Smid kwam vragen, of het gehamer in zijn smidse niet tot hier doorklonk, dan zou hij niet meer smeden. De wind ging liggen. En Brammetje Peccator ging ter beevaart naar de Zoete-Lieve-Vrouw van Den Bosch, daar in de kapel van de Sint-Jan, zat hij met zijn gerimpelde zondagse jas en in zijn gekreukte zondagse broek en zijn bestofte schoenen, hier was goed schemerlicht, hier geurden bloemen en Brammetje ontstak een offerkaars, daar telde hij in de handpalm zuinig de centen voor bij elkaar.

Was mevrouw Van Taeke zo bemind? Misschien had niemand tevoren daar in het bijzonder aan gedacht, hóé bemind zij was. Zij liep door de dorpsstraat. Zij hield het hoofd altijd zo recht. Zij had zulk een schone, regelmatige gang. En zij kon zo lief en verwonderd rondkijken en vriendelijk tegen u lachen, als gij haar groette, haar stem had zoveel klank, dat was mooi om te horen. Misschien was zij daarbij ook bemind om de tegenstelling der wildheid van de jongens, die woeste indianen, die bommen maakten en onder klipperaken en kasten door de Maas overzwommen. Daar was ook het getuigenis in het klein

huis aan de dijk, waar de daggeldersvrouw stond tussen al haar jongens, die aan haar rokken hingen: ‘Ja, ik zeg u, dat ze goed voor de armen was, dat misschien niemand weet, hoeveel ze bij de zieken van de dokter kwam doen en brengen.’

Daar waren andere dingen, wie zal dat geweten hebben, zij vulde de bedragen in op die schoon rekeningen van het ereloon, dat dokter Van Taeke verdiend had met geest en handen, er waren rekeningen die schoof ze terug, ze lei ze voor hem: ‘Zullen we die maar stukscheuren?’

Zij was om vele redenen bemind, zij stierf op een stille zaterdagmiddag. Dien zondagmorgen werd zij in de kerk afgeroepen, zij was in de Heer overleden. Er waren mensen in de kerk, die kwamen een beetje van buitenaf, die hadden van haar dood nog niet gehoord, die hoorden het nieuws nu in de kerk. Het was doodstil. De mensen zaten roerloos in de banken, een vrouw zat plotseling in haar zakdoek te schreien.

Cis de Dove droomt zo'n beetje, zittend in het gras aan de Maaskant vlak tegenover zijn arkje, en hij kijkt naar het troebele, gebroken en stromende spiegelbeeld van het vlaggetje, dat hij aan de achtersteven van zijn woonschuit halfstok had hangen.

Maar dokter Van Taeke kwam nu in Cis zijn woonarkje bij hem. Zij zaten daar aan de kleine tafel. Ze keken naar hun trage handen. Cis de Dove had nog nooit zijn ziel zó vol gevoeld, als onder dit gesprek. Hij keek soms naar de mond van de dokter, om de woorden te zien, die hij bijna niet begreep. Hij knikte vele malen. Hij gaf de dokter er een hand op, dat hij op hem kon rekenen.

Na dit gesprek met Cis de Dove was dokter Van Taeke naar huis gegaan. Daar bleef hij nadien in de rouwkamer, bij het lijk, bij de eiken kist met het zilverbeslag. Er stonden aronskelken weerszijden en brandende kaarsen. Tegen het voeteinde van de kist stond een grote krans chrysanten, de schone bloem van de

herfst, mevrouw Van Taeke had altijd zoveel van deze bloemen gehouden. Dokter Van Taeke kwam niet meer uit de rouwkamer. Hij at niet. Hij dronk niet. Hij hield geen spreekuur. Hij liet de zieken in de steek. Hij bleef in de rouwkamer alle uren van de dag en alle uren van de nacht. Hij sliep niet. Meestentijds stond hij, het hoofd geheven, de armen gekruist, recht voor zich uitkijkend. Een enkele keer was hij gezeten, voorovergebogen, de armen op de bovenbenen, de rossige, behaarde, lange handen gekruist hangend tussen de knieën. Hij zag de dageraad en de schemering, de nachtelijke sterren door de ruiten. Soms opende hij zorgvuldig de kist, het zware, met lood beklede eiken deksel, dan keek hij lang naar het masker van de dode. Dit schoon en voornaam gelaat, de ogen zo teder gesloten alsof zij maar in een slaap waren toegevallen, en achter die ogen de verborgen blik in haar andere wereld, daarvan lachte zij, er bloeide iets liefelijks in de hoeken van de mond, in die grote, vaste stilte der tedere trekken. De laatste avond voor de begrafenis liet dokter Van Taeke zijn jongens nog een keer in de rouwkamer komen. Zij kwamen binnen, de oudste voorop. Zij kwamen naar de volgorde van de leeftijd binnen, de kleinsten achteraan. Ze mochten in een kring heel dicht bij de kist staan. Zij stonden pal toe te zien. Zij zagen vaders handen, bezig met een sleutel, toen zagen zij hoe vader de verchromde schroeven losdraaide van de kist en vervolgens stak hij de sleutel in het sleutelgat en draaide hem om. Daar tilde hij, groot en zwaar het met lood gevoerde eiken deksel weg en nu zagen zij met zijn allen hun dode moeder. Zij bewogen niet. Zij keken allen recht naar het moederlijk gelaat. Zij bleven ernstig kijken. Hun moeder lachte hun allen toe met haar ernstig gesloten ogen, met de dode glimlach van haar dunne, tere mond. De jongens werden verlegen van de stilte, van elkanders diepe zwijgen en van de roerloosheid van hun moeder, die nu in deze staat zo te midden van hen allen was.

Toen zei de vader: ‘Kijk nu heel goed.’

Hij wachtte tot de jongens nog even gekeken hadden. Daarop

nam hij het zware deksel, zij hoorden gerucht van hout, dat ergens tegenstiet, toen lag het deksel voor hun ogen weer op de kist en sloot de moeder weg. Zij hoorden en zagen vaders handen bezig met de deksel-schroeven, toen boog hij zich dieper naar dat slot dat hij aan de kist had laten maken en draaide de sleutel tweemaal om.

Hij zei: ‘Gij hebt nu het poppetje gezien, het kastje is dicht. Vergeet niet hoe zij was. Gij ziet haar nimmer weer.’

Er drupten tranen in zijn baard vanwege haar en vanwege zijn jongens. Zij moeten nu maar weggaan. God weet wat deze man te bevechten heeft in zijn keel, in zijn hart en in zijn ziel. Hij zegt met een ingekeerde, fluisterende stem zacht en heel hoog: ‘Ga naar de keuken. Want ge moet daar uw boterhammen eten.’

Toen zij weg waren ging hij zitten, de armen op de bovenbenen, de handen vooruit. Hij zag naar buiten. Even kon hij door het raam kijken. De schemering kwam over de Maas. Als hij nog een tijdje heeft gezeten en nagedacht, staat hij op. Hij schuift een tafeltje bij de lijkkist. Hij gaat naar een muurkast, daar haalt hij een groot perkament uit, en een fles Oost-Indische inkt. Nadien, in het licht van de kaarsen, zit hij te schrijven, langzaam en met een overgegeven geduld kalligrafeert hij. Hij schrijft: ‘Hier rust Elisabeth Varrocio, die haar man Tjerk van Taeke beminde, en door hem bemind werd.’

Hij blijft, als hij gereed is, boven het perkament gebogen zitten. Hij heeft haar zeer liefgehad. Hij heeft haar in zijn hart verheven en geprezen om zijn jongens. Nu denkt hij aan Cis de Dove in zijn woonarkje. Cis de Dove zou de duisternis afwachten. De sterren van de geheimzinnige nacht. De dokter gaat weer naar de muurkast. Daar staat een loden koker. Die neemt hij. Hij doet het opgerolde perkament erin.

In de keuken, bij de schreiende huishoudster, eten de jongens hun boterham. De oudste zit met zijn brood en zijn kroes. Hij heeft niet veel zin in eten. Hier kon moeder tussen hen in

staan. Hij heeft daaraan nu zijn herinnering. Aan haar eendere gebaren, als ze een boterham op een bordje sneed, als ze melk inschonk. Als zij een kast opende en een kroes daaruit nam. Er wringt de jongen iets in zijn keel, om zijn moeder en om zijn vader. Hij hoort dat woord nog: ‘poppetje’, in die mannelijke, vaderlijke, ernstige mond. Hij hoort de volle en bevende plechtigheid nog van dat woord: ‘nimmer weer’. Nimmer weer, hij herhaalt dit in zichzelf en wil de zin van dit woord verstaan. Waarom was hij zo diep onder de indruk gekomen en zo angstig geworden, toen hij zijn vader gebogen bij de lijkstaf zag staan met de sleutel en hij hem zo uiterst behoedzaam het deksel sluiten zag, de handen van vader maakten zichzelf behoedzaam in de aanraking. De jongen is vervuld van onrust. Hij is nadien, als zij te bed gaan, de enige die wakker blijft. De jongen voelt de koelheid der lakens. Hij heeft eerst zwijgend gelegen bij het praten en fluisteren der anderen. Dat ging op de lange duur verminderen. Hij merkte, hoe de een na de ander insliep en hoe het stil in de kamer werd.

Hij luistert naar alles. Naar het diep en vervulde suizen van de stilte zelf, naar de regelmatige ademhaling van zijn broers. Naar de stappen op straat van iemand, die voorbijgaat. Naar het ratelen van een ankerketting in de Maas en naar het ruisen van de herfstbomen in de tuin. Het is hem zo wonderlijk te moede. Hij staart naar de lichtende raamvierkanten, daar valt ook een schemerlicht door naar binnen, waarin hij de rij bedden vaag onderscheiden kan. Het is alsof alle droefheid van de wereld naar hem toekomt en zwaar op hem gaat wegen. Er is iets, dat hem belet te schreien. Het kropt op in zijn keel. Hij kent vaag de vrees voor de geheimzinnige dood en voor de angstige fluisteringen van de nacht. Een vrees voor mist en voor water, die alles ondoordringbaar omgeven en waaruit het klaagt met matte doffe, verstikte stemmen, die in de verte van hun nood roepen en tevergeefs in het leven om hulp vragen, met lange, zwakke kreten. Hij komt half overeind, leunend op zijn handen en ziet gespannen naar de deur. Dit komt, omdat

hij zich heeft verbeeld, dat er beweging was in de deurkruk, aan de andere kant moet daar een hand zijn, daar staat een gestalte. De deur zal opengaan, langzaam en zonder geluid. Zijn vader zal binnentreden, het hoofd van droefheid gebogen. Maar in dat gebogen hoofd zijn de ogen opgetrokken en in die ogen flitst de weerspiegeling van een nachtelijk licht. Maar de deur gaat niet open, alhoewel daar iemand achter staat, zijn vader niet, maar een vreemdeling, een geheimzinnige man zonder mond, met alleen maar ogen die loeren, en met een hand die wenkt om te komen. Kom! De jongen stapt zijn bed uit. Wat hoort hij? Iemand graaft in de tuin achter het huis, hij hoort het rinkelen van een spade, het zand daar de spade in snijdt, een steen daar ze helder op stoot. Natuurlijk droomt de jongen van moeders graf dat gegraven wordt op de kerkhof. Hij is nu uit zijn bed gekomen, omdat hij in huis geluiden hoort, voetstappen, een stem, die soms een paar woorden zegt, dan weer zwijgt en ineens weer praat. Op blote voeten gaat de jongen naar de deur. Het hart bonst hem in de keel, als hij zeer langzaam en uiterst voorzichtig, om geen geluid te maken, de deurkruk omdraait. Nadien voelt hij een kouder tocht aan zijn voeten, omdat de deur op een kier staat. Door die kier kijkt hij, de neus gedrukt tegen het hout waarvan hij de geur bemerkt, mijn God, wat moet dit kind zien, zijn dode moeder komt voorbij.

De jongen voelt de scherpte van zijn hamerende hartklop als een schrijnende pijn. Hij ziet zijn vader naderen, die grote zware man met het lichaam der dode moeder op zijn schouder. Hij gaat gebogen onder de last. Hij heeft de armen geheven, de handen zijn boven het lichaam bijeen bij moeders schoot. Het lichaam hangt gebogen, het hoofd stijf naar omlaag, het gesloten gezicht lacht voor een liefdevol afscheid. Het witte doodskleed geeft een zacht gerucht als het langs de deur schuift. De vader zegt weer een paar woorden, kort en gedempt, een gebed, een vraag. Hij zwijgt nadien. Even verschuift hij de last op de schouder, zodat aan de gestrekte hals het hoofd even stijf op

en neer beweegt in de dood. De jongen hoort, hoe zijn vader de trap afgaat. Hij hoort het kraken van de treden onder het nadrukkelijk neerkomen der voorzichtig langzame en zware stappen. Beneden wordt een deur geopend en dichtgedaan. Opnieuw hoort hij de vaderlijke stem, het lijkt een telkens onderbroken vragend zingen, een bidden met horten en stoten, een gesprek van de vader met de dode of met zichzelf. De tuindeuren worden opengedaan, dit hoort de jongen, die deuren gaan stroef, er moet aan gerukt worden, de jongen herkent het geluid. Als hij de tuindeuren dicht heeft horen vallen komt hij op zijn blote voeten langzaam uit de kamer. Hij sluit zachtjes de deur achter zich. Zeer voorzichtig gaat hij naar het eind van de gang, naar het raam, dat uitzicht geeft op de tuin. Bij het raam drukt hij het gezicht tegen het koude glas. Hij voelt die gladde, koude aanraking. Hij heeft een gewaarwording alsof ook het glas een geur heeft. Dan kijkt hij ingespannen en op de tenen staande naar beneden. In de donkere tuin onder de herfstbomen, waarvan de bladeren neervallen, staat, bij het licht van een lantaarn, die op de grond is gezet, Cis de Dove achter een berg zand bij een diepe kuil. Half achter de zandhoop verborgen ligt een ruwhouten doodskist. De jongen ziet de vader komen met het lijk der moeder. Nu is hij getuige van de begrafenis. Een groot gevoel is in zijn hart, om de bevoorrechting, dat hij dit zien mag. Een groot gevoel van pijn en van vrees, van een wilde, dronken en vrezende vertedering voor zijn vader. Hij ziet de mannen bezig. Zijn vader heeft het lijk in de kist gelegd, nu legt hij een loden koker daarbij. Dan sluit hij de kist. Cis de Dove klopt met een hamer, daar hij een doek omheen gewonden heeft. Nadien leggen de mannen dwarsbalkjes over de kuil, zij tillen de kist en zetten haar daarop. Cis de Dove heeft koorden meegebracht, die worden onder de kist gedaan en vervolgens om een boomstam geslagen, nu duwen zij de dwarsbalkjes weg en laten de kist zakken. Moeder daalt in de aarde af, - zij ligt in de aarde. Cis de Dove is al druk bezig, om met de spade de kuil weer dicht te maken. Hij houdt veel zand

over. Hij brengt enige kruiwagenvrachten zand weg, achter in de tuin. Het is zeer stil in de nacht. Er valt een blad van een boom. Het is alsof het geluid te horen is. Zoals het geluid te horen is van de spade. De spade die zo nabij is. De jongen hoort, hoe Cis de Dove de bodem effent. Er wordt een mand blaren over het graf uitgeschud en Cis de Dove gaat nu harken. Nadien draagt hij een mand zand en puin naar binnen in het huis. De jongen ziet, hoe zijn vader bij het gesloten graf blijft staan en vervolgens eveneens naar binnen gaat. Hij sluipt nu terug naar zijn kamer. Daar glijdt hij in de koelte van de lakens. Zijn wangen gloeien bij de jukbeenderen. Zijn keel is droog. Er schrijnt een pijn in de mond. Hij ligt, de ogen groot open. Hij denkt aan het woord van zijn vader: 'Gij ziet haar nimmer weer.'

Maar in zijn werkkamer is dokter Van Taeke nu met Cis de Dove binnengekomen in dit nachtelijk uur. Cis de Dove heeft in de rouwkamer zorgvuldig de ledige kist gevuld, dat ze voor de dragers voldoende zwaar zal zijn. Dokter Van Taeke ontsteekt de lamp. Cis de Dove heeft rondgelopen met zijn lantaarn, hij heeft de lantaarn nu geopend en uitgeblazen.

Dokter Van Taeke zit met het hoofd dicht bij de lamp, zijn wenkbrauwen zijn hoog opgetrokken, hij houdt het hoofd opzij genegen, de beschaduwde ogen heeft hij toe, hij houdt de smalle handen beneden de borst gevouwen. Hij zegt tegen Cis de Dove: 'Ik heb haar hier bij mij begraven. Wánt ik wil haar bij mij houden.'

Op de tafel liggen papieren en allerlei instrumenten, een stethoscoop, een percussiehamer, er liggen reageerbuisjes, er staan flesjes, er liggen kolven, het licht weerspiegelt daarin. Cis de Dove staat stil te kijken. O, dokter Van Taeke houdt de ogen steeds neergeslagen, hij zal het beeld van zijn vrouw bewaren in de schatkamer van zijn hart.

Na een lange stilte staat dokter Van Taeke op uit zijn stoel. Hij gaat de kamer uit en komt enige tijd daarna met een brandende kaars op een kandelaar, een fles wijn en twee glazen terug. Hij

zet alles op tafel. Uit een boekenkast neemt hij een bijbel. Hij legt die op tafel open onder de brandende kaars en zegt tot Cis de Dove: ‘Gij moet op het boek zweren, dat gij dit zwijgen zult.’

Dokter Van Taeke bladert in de bijbel. Hij laat het boek openliggen bij Johannes, het elfde hoofdstuk. Nu doet hij alsof hij alleen is. Hij ziet Cis de Dove niet. Hij ziet de omgeving niet. Hij leest het verhaal van de opwekking van Lazarus. Nadien wenkt hij Cis de Dove en wijst hem in het boek de plaats, waar hij de hand moet leggen. Cis de Dove kan niet anders doen dan aan alles stil en eerbiedig gehoorzamen. Hij legt de hand op het oude blad.

‘Zeg nu: ik zweer.’

Cis de Dove durft in de verlegenheid van het ogenblik de dokter niet aan te kijken. Hij kijkt aandachtig naar zijn hand met de dikke gespreide vingers. Hij zegt zachtjes: ‘Ik zweer...’ Nadien drinken de dokter en Cis de Dove zwijgend en staande een glas wijn. Cis de Dove voelt de ongewone gloed daarvan. Hij kijkt in de tedere vriendelijkheid van de kaarsvlam. Alle dingen krijgen een schijn van een zeer innige goedheid in het leven. Cis de Dove kent op dit ogenblik geen vrees, om wat zij gedaan hebben in de nacht. Dokter Van Taeke heeft dit gewild, daarom is het zeer goed.

Als Cis de Dove is heengegaan, blijft dokter Van Taeke roerloos in zijn stoel gezeten. Hij tuurt in de zacht bewegende vlam van de minderende kaars. Het licht beweegt over het oude, openliggende boek. De dokter zit, totdat de dageraad kleur geeft aan de gesloten raamgordijnen.

Die morgen was Cis de Dove in de volle kerk voor de uitvaart. Heel het dorp, mannen, vrouwen en kinderen, allen waren gekomen. De klokken luidden zwaar in de herfstdag. De pastoor kwam achter in de kerk met de misdienaars de kist afhalen. Nadien werd de kist tussen de rijen van mensen door naar de katafalk in het transept gedragen, vele hoge kaarsen brandden.

Dokter Van Taeke, deftig in zijn zwarte pak, en al de jongens in hun nieuwe, zwarte kleren ei met hun stijve, witte kragen, en al die vreemde heren van de familie in hun deftige zwarte pak en de dames in haar schone rouwkleren en dokters uit de buurt, ze gingen in de voorste banken zitten. Cis de Dove zat aan de andere kant in de kleine zijbeuk. De dokter en Cis de Dove hadden elkander over de kist heen even aangekeken. De pastoor in zijn zwart zilverbestikt kazuifel deed de mis van requiem. De zangers zongen het Dies irae, dies illa. En dokter Van Taeke kon uit het evangelie horen: ‘Gij, die Lazarus uit het graf verwekt hebt, wil ook onze dierbare overledene opheffen.’ Nadien werd op de kerkhof de kist in de aarde neergelaten. Het gebeurde zo plechtig. De pastoor bad en zong uit zijn boek, die misdienaar met het wijwatervat en de kwast stond naast hem. Drie andere misdienaars stonden opzij. Een droeg een zilveren kruis op een zwarte staf, de anderen, weerszijden van hem, droegen zilveren flambouwen waarin kaarsen bleek brandden in de dagklaarte, boven de flambouwen zinderde het, de zon kwam door de wolken. Dan kwam traag de donker te van een nieuwe bui. Het gras boog en rees onder de wind, de koorhemden van de pastoor en van de misdienaars, daar woei de wind in. De zingende stem van de pastoor klonk hoog en zwak. Later was er het groot gebrom van al de mensen die, in het gras geknield, de vijf onzevaders baden.

Toen nadien dokter Van Taeke thuiskwam ging hij eerst de Maasdijk af, hij liep de uiterwaard door tot aan het water toe. Hier gooide hij twee sleutels in de Maas. Dat waren de sleutels van de kist. Hij hoorde de verre, kleine plons en zag het snel verdwijnen der kringen in de stroom. Toen ging hij weer naar huis. Hij streelde zijn jongens allemaal even door hun haren. Hij hoorde in huis het rumoer en praten van al de gekomen familieleden. In de gang hing de kapstok volgepakt met kleren en zwarte hoge hoeden. Dokter Van Taeke ging naar boven, zijn zwarte kleren uittrekken. Nadien kwam hij beneden. Hij schelde in zijn werkkamer, waar vandaag alle stoelen uit waren gehaald, voor Willem zijn knecht.

‘Willem,’ zei hij, ‘span in, ik ga naar mijn patiënten, want zij hebben mij nodig en nu gaan we weer aan het werk.’

Maar voor de familieleden had hij een goede tafel laten gereedzetten. Hij ging niet naar hen toe, om met hen samen te zijn. ‘Ik houd daar niet van,’ zei hij. Maar in de keuken had hij tot de huishoudster gezegd: ‘Zij behoeven niet te gaan, geef gij hun te eten.’

[V]

Een droevige winter, De noorderwinden gieren over de dijk. Er is geen geluid dat zo klaagt als dit. Geen veelvoud van stemmen, die zo van verre werelden komen. En hoe fluit het hoog in de wiegende, gezwiepte telegraafdraden op de dijk. De huizen achter de dijk liggen toegedaan. De gevloekte molen staat in 't kruis, dagen na dagen, daar komt nooit meer beweging in. De Maas is hoog gewassen. De uiterwaarden, graslanden en grienden, staan onder water, de knotwilgen zijn daarin weggedoken als wezens die kort van stuk tot aan hun schouders in het water staan. Het kan stormen over de Maas. Nardje de Wit de veerman heeft er alle handen bij nodig op zijn slingerende veer. Hij let angstvallig op de Maas. Er komt een donkere avond van huilende, brullende stormwinden, de mensen zitten in hun huis het water te vrezen en Nardje de Wit zit binnen bij het vuur het gebulder te vernemen, hij laat de pont de pont en komt voor geen roep naar buiten.

‘Toen, met die strenge laatste winter, toen het zo vroom, dat we dik in 't ijs zaten en dokter Van Taek de Maas over moest...’

Nooit zou hij het vergeten.

Dokter Van Taeke op de weg in zijn rijtuigske zit naar de wind te luisteren, die de kleine ramen drukt. Hij komt al zijn patiënten bezoeken. Iedere dag rijdt hij nog langs Piet van den Oudendijk. Is hij niet milder geworden, nu zijn vrouw gestorven is? Neen. Het kan ook zijn, dat hijzelf maar gehoorzaamt aan een verplichting, die hij zich heeft opgelegd. Voor het erf van Piet van den Oudendijk staat iet rijtuigje stil. Dokter Van Taeke bukt en tast naar zijn geweer. Hij mikt tegenwoordig iets langer, wie weet welke gedachten er door zijn hoofd gaan. Piet van den Oudendijk is grijs geworden. Hij heeft van dat steil grijs haar, dat staat hemi zo gek. Daaronder is zijn kort voor-

hoofd zeer gerimpeld, boven de neus zijn de rimpels rood gevlekt van een ontsteking. De wangen zijn weggetrokken, de mond is open. Dokter Van Taeke krijgt die open mond, zwart van de ontstoken kiezen, prachtig in 't vizier. Maar Piet van den Oudendijk lacht. Het gebeurt soms dat hij luidkeels lacht, dat hij schaterlacht. Het is zo walgelijk en tergend, dokter Van Taeke onderdrukt de vloeken, die in hem opwellen en de drang om met één schot die tronie tot zwijgen en tot stilte te schieten. Maar hij weet zich te bedwingen. Natuurlijk weet hij zich te bedwingen, hij zegt tot Willem: ‘Kom Willem, we gaan.’

En Janus de Mert op de Bergen, hij verkeert in alle nood, hij krijgt zijn kunstmatige voedingen met de klymaspuit. Neen, het eten smaakt hem op die manier niet, vanzelf niet. Hij ligt in zijn alkoof naar het stuk lucht buiten te kijken, de wolken, de buien, de sneeuwstorm, de klare sterren van de nacht, dit zijn onwezenlijke dingen geworden, waar Janus de Mert afscheid van genomen heeft. Hij is zo levensmoe, hij is zo vermagerd en ingevallen, maar zijn gezwel in de maag, dat is buiten op zijn buik te zien, en hij zweet in de nachten van de angst voor de dood. Er is dicht bij hem de staande klok en haar luid traag tikken, de schemering voor de tinnen wijzerplaat waarop ge de cijfers niet kunt zien en voor de koperen slingerschijf in de klokkast. Hoeveel uren. Het is uit te rekenen, als hij weet hoeveel maanden nog, hoeveel jaren. Hij wendt zich met het gezicht naar de muur als dokter Van Taeke, over de tafel gebogen, de visite opschrijft en het bedrag noemt.

‘Nog zóveel bezoeken...’

Het maakt geen verheven indruk. Het is in zijn lelijkheid zo martelend. Bovendien is het maar een dreigement, zo goed als het mikken op Piet van den Oudendijk maar een dreigement is. Hoe kan dokter Van Taeke met zekerheid het ster vensuur van Janus de Mert voorspellen? Soms onderzoekt hij Janus de Mert nog. Dan knikt hij tevreden en hij zegt: ‘Juist, juist, van begin af aan heb ik de tijd, die ge nog te leven hebt, goed berekend.’

Janus de Mert heeft de droeve lusteloosheid van zijn maaglijden. Hij krijgt soms voor de nacht een morfinespuitje. Dan glijdt hij naar de onverschilligheid weg, waarin het hem niets meer schelen kan te sterven, het is een zoete onverschilligheid waarin hij vertrekken kan. Hij krijgt nog stropers bij zich in zijn huis, die laat hij op de hazen van dokter Van Taeke schieten. ‘Schiet ze kapot,’ zegt hij, ‘ent ze met kanker in, ruim ze op, geef ze vergif.’ Het gaat hard tegen hard, en het is allemaal zo machteloos.

Dokter Van Taeke komt thuis. Hij wacht het uur af, dat hij zijn jongens naar bed kan sturen, dan zit hij in de avond alleen in de kamer onder het suizen van de lamp. Hij houdt ervan, om heel alleen te zijn, er zijn genoeg dingen om goed aan te denken. Hij heeft een klein boekje, dat is maar een poëziealbum, zoiets heeft geen enkele betekenis. Daar staat iets over de liefde in, het is dwaas en maar een bladzijde groot. Dokter Van Taeke leest de regels van zijn schrift nog eens over, hij zit nadien te denken met het boekje in zijn hand. Hij kan naar een deur kijken, of die zal opengaan. Misschien is het lieve doodsmasker van zijn vrouw hem in het warme licht zeer nabij. Hoe denkt hij aan haar? Of hij haar zal wederzien in een liefelijke hemel? Hij zal wel geneigd zijn, om te zeggen: er is geen hemel. Het elfde hoofdstuk van Johannes de evangelist is hem lief geworden. En Jezus stortte tranen! ‘Heb ik u niet gezegd, indien ge gelooft, zult ge Gods heerlijkheid zien?’ Misschien om dit gevoel in zich aan te wakkeren en te versterken leest dokter Van Taeke Voltaire: van twijfel tot twijfel komt men tot de veronderstelling, dat er een God is als het meest waarschijnlijke wat de mensen zich kunnen denken. ‘Dans l'opinion qu'il y a un Dieu il se trouve des difficultés, mais dans l'opinion contraire il y a des absurdités.’

Dokter Van Taeke is in de nacht bij zijn boeken, bij Voltaire, Vergilius, Erasmus en Aretino in gesprek met zichzelf. Nadien gaat hij naar de slaapkamer van de jongens, het worden knapen van belang, hij streelt hun haren in hun slaap. Hij komt bij de oudste.

‘Ik ben wakker, vader, ik hoorde u praten.’

‘Ge vergist je, er is niemand waar ik mee gepraat zou hebben.’

Nu doet hij maar iets. Hij pakt de jongen bij het haar, hij rukt het hoofd heen en weer. Hij slaat de dekens terug, zo groot als de jongen is ligt hij daar onbedekt in zijn nachtleren. Het wordt een worsteling, een gevecht, dat de jongen dadelijk verliest tegen die sterke armen en handen van zijn vader. Twee handen omsluiten ten laatste de polsen van de jongen. Ze nemen vervolgens het hoofd, omklemmen het zó krachtig, dat het gezicht in de lengte vervormd wordt en versmalt. In het vage schemerlicht blijven de ogen van de jongen de vader aankijken.

‘Heb jij veel van je moeder gehouden?’

‘Ja vader.’

‘Denk je dikwijls aan haar?’

‘Ja vader.’

‘Ga je wel eens naar de kerkhof?’

Geen antwoord.

‘Je bent toch goed opgevoed. Ga je nooit eens bidden bij het graf van je moeder?’

De jongen blijft zwijgend naar zijn vader zien.

‘Maar ga je dan niet eens naar haar graf?’

‘Ja vader.’

‘Ga slapen. God zegen je. Zeg me de wens terug.’

‘God zegene u vader.’

Dokter Van Taeke gaat naar beneden, hij gaat terug naar zijn boeken. Hij denkt na over dit kort gesprek, over de antwoorden, die de jongen op de vragen gaf en verzwegen. Hij zal hier niet met de jongen over praten.

Hij sprak er niet met hem over. Hij keek hem soms scherp aan. In de tuin keek hij hem soms zeer scherp aan, zij stonden soms beiden dicht bij de plaats waar de moeder begraven lag, daar stonden zij gebogenhoofds en zwegen. De oudste jongen werd dan een man. Als hij een geheim had, zou dokter Van Tae-

ke dat eerbiedigen. En de jongen eerbiedigde het geheim van zijn vader. Hij keek zijn vader aan met de vrijmoedigheid van een man en dacht: zelfs aan u zal ik dit geheim nog niet uitspreken. En over bidden zullen wij niet samen praten. Over de moeder zeggen zij soms een enkel woord.

‘Zij was het beste van wat ge in uw leven ooit zult hebben. Vergeet niet, hoe zij was.’

‘Nee vader.’

Het werd lente, wat moest dokter Van Taeke met de moederloze jongens beginnen. Hij had daar in de winter voor gezorgd. De grootsten waren in de laatste tijd toch al naar Oss en naar Den Bosch naar school gegaan. Nu had dokter Van Taeke brieven geschreven en hij was op reis geweest. Met Pasen gingen de jongens weg, naar Nijmegen en naar Rolduc, de mensen wisten niet precies waar ze allemaal verspreid zaten, de vader met zijn drukke praktijk kon voor al die wildemannen niet zorgen. Hij zou hun niet de opvoeding kunnen geven zoals de moeder die gewenst had, die zouden ze nu krijgen, ze waren naar katholieke scholen gezonden. Dokter Van Taeke schreef brieven aan hen, in zijn schoon kalligrafisch schrift. Ze hadden allemaal een portret van de moeder meegekregen om daarnaar te kijken. Dokter Van Taeke schreef: ‘Wordt mannen, houdt de nagedachtenis van uw moeder in ere. Zij heeft u allen bemind. Als ge moeilijke ogenblikken in uw leven hebt, kijk dan naar haar portret om te zien, hoe haar ogen waren.’

Hoe liefelijk en vol is nu de lente. Hoe bloeien de bomen in de lage boomgaarden, daar regent het over. Een blauwe regen. De grond der zwarte tuinpaden geurt warm en jong. De regen druppelt van de romige bloesems, er bloeit een licht onder de overhuiving van hun pralende kroon, de merel fluit met dappere, koele slagen. Dokter Van Taeke rijdt door het dorp. Hij heeft dit zo dikwijls gezien. Het heeft een vernieuwing, een andere bekoring. Een bekoring met pijn. Hij gaat nog somtijds naar het woonarkje van Cis de Dove, dat doet hij zeker om daar

bij Cis de Dove te zwijgen over die nacht. Over dat nachtelijke visioen, over dat dood lichaam drijvend tussen waterlelies en sterren. Er bloeit ook iets in de woonark van Cis de Dove. Hij heeft zijn bloempotten voor de kleine raampjes, tegen de geverfde planken ligt helder en warm een streep zon. De dokter zegt: ‘Ik zal nu een tijd met vakantie gaan. Want ik heb dat nodig.’

‘Ja,’ zegt Cis de Dove.

Dokter Van Taeke ging, vóór hij op reis zou gaan, zijn afscheid nemen bij zijn patiënten. ‘God zegene u,’ zei hij. En zij gaven hem de wens terug. ‘God zegene u,’ zei Mammeke de syfilislijdster.

‘Mammeke, gij zult mij eens de waarheid moeten zeggen, hoe gij aan uw ziekte gekomen zijt.’

‘Ja, die Poolse stuurman...’

O, dat Mammeke, natuurlijk denkt ze, dat ook dokter Van Taeke er niet achter zal komen, wat doet het ertoe!

‘Ik ben maar een zondige vrouw.’

‘Hoe gaat het met uw dochters, deze Aspasia's?’

‘Het zijn lieve kinderen en ze zijn goed bezorgd in Amsterdam of in Rotterdam. Ze passen goed op. Ze hebben vriendinnen. Maar die zijn de verkeerde weg opgegaan, daar moeten wij voor bidden. De meisjes, die vanbuiten komen, gaan daar de straat op voor de mannen, die vanbuiten komen, 't is niet zo bijzonder mooi.’

Wat is dat Mammeke toch voor een vrouwke. Ze zit zich daar maar onnozel te houden en ze zit van die berekende dingen te zeggen. Zij prijst de dokter in zijn kinderen. Ze zijn nu allemaal weg. Wat een jongens! ‘Als de oudste man wordt, stuur hem dan bij mij, als ik nog leef,’ zegt Mammeke, ‘dan heeft hij een waarschuwing als hij voor dokter gaat studeren, of voor professor, hij zal het heel ver brengen. Piet van den Oudendijk is kinds geworden, dat zit in die familie. Hij heeft met zijn geweer op zijn hond gemikt, maar hij vergat te schieten. Hij zal

wel te bang zijn geweest om te schieten, toen is de hond hem naar de keel gevlogen. Tenminste, dat hoor ik allemaal, als de jongens thuis zijn. En Janus de Mert dreigt ermee, dat hij niet lang meer bij u dokteren zal. Ik zeg, dat het lelijk van hem is en dat hij ondankbaar is, want ze zeggen allemaal, dat gij hem in leven houdt. Maar mevrouw zaliger, die vergeten we niet, dat was geen aards mens, dat was een engel. En dat moet ik zeggen, ik, die maar een zondige vrouw ben, ik hoop, dat ik in de hemel een voorspraak aan haar heb, en dat mij iets ten goede komt van de vele missen, die gij voor haar laat lezen...'

Als dokter Van Taeke weggaat, dan tilt Mammeke: even de doek over haar hoofd bij een punt omhoog. Ze loert met haar halfblinde ogen. Dan laat ze de doek snel weer vallen. Ze wil zeker ook zichzelf ertussen nemen. Ze zegt zachtjes, om eens goed van al de kommer uit te zuchten: 'Ja... ja...'

Dokter Van Taeke is op reis gegaan, naar de Pyreneeën of naar de Dolomieten, naar de Zwitsers bergen, dat weten we niet, misschien is hij ook de zee over naar Schotland. Er is nu een vervanger gekomen. Dat is dokter Rits, die kenden we nog van vroeger, die was jaren geleden ook al eens hier geweest, sindsdien had hij de wilde wereld rondgezworven. Hij had vroeger ook gevochten in de Mexicaanse vrijheidsoorlog, daar had hij onderscheidingstekenen van, hij was heel wat anders dan dokter De Pater, hij was een wonderlijke man, die dokter Rits. Hij was zo'n klein, stevig gebouwd atleetje, lichtgewicht. Hij droeg een geruit jasje, dat te kort was, een geruite broek, die te strak was, een grijze bolhoed, die te klein was, daartoe liep hij op gymnastiekschoenen en hij zwaaide altijd met zo'n zwiepend bamboezen stokje. Hij vond het leuk zo gekleed te lopen en te verschijnen, en hij floot zijn heldere, vrolijke liedjes, daar hij gezwind over de dijken liep. Er kwamen schooierskinderen uit Oss of uit Uden vandaan langs de Maasdijk. Die kinderen hielden hun groezelige handjes op en hieven die slimme, bedroefde kinderogen in hun gebruid gezicht. Dat vond dokter

Rits bijzonder mooi en hij deelde zilvergeld uit: dat is voor u, dat is voor u, en dat is voor u. Dan floot hij verder en hij zwaaide met zijn stokje.

Dokter Rits had een hele bagage meegebracht, schilderijen van Breitner, ‘daar houd ik van,’ zei hij. Van die hoge bruggen over de stadsgrachten, van de sneeuw en van de paarden van Amsterdam, van die rauwe volksmeiden, en van dat licht. En hij had een kleine verzameling van Daumier. ‘Daar houd ik van,’ zei hij, ‘van deze man, die zo geamuseerd de menselijke komedie heeft getekend en haar goden en machten gehegeld heeft. Daumier mocht zeggen: “ge zult het nooit weten, want het is een geheim”. Een geheim, daar houd ik van,’ zei dokter Rits, ‘Daumier heeft voor de eeuwigheid de rechters gevonnist, die voor de tijdelijkheid de beklaagden veroordeelden.’ En wat had dokter Rits nog meer bij zich. Iets liefelijks. Niets meer of minder dan een viool, daar mocht ge niet aan twijfelen, het was een stradivarius, ze had een ziel. Daar hield hij van, hij kon die viool niet missen, de viool op haar beurt kon dokter Rits niet missen. Zij lag stil in haar kist, ze wachtte op hem. 's Avonds nam hij haar in de handen, hij stemde de snaren. Hij improviseerde op de G-snaar, een doorzongen toon, hij steeg langs alle octaven, hij ving het adagio aan uit een sonate van Bach, het raam stond open op de Maas, en de Maas in haar stil aandachtig water luisterde, aangedaan tot in haar diepte.

Dokter Rits had aan dokter Van Taeke gevraagd: ‘Hoe groot is uw praktijk tegenwoordig?’

Dat was misschien een dertig, vijfendertig kilometer om iedere dag af te leggen. ‘Het is de moeite niet,’ zei dokter Rits, ‘dan heb ik uw paard niet nodig, dan heb ik uw rijtuig niet nodig, dan doe ik het te voet.’

En hij deed het te voet. Hij kon lopen met gezwinde pas. Als de mensen hem kwamen roepen was hij altijd dadelijk bij de hand. En hij was een bekwame dokter. Hij was natuurlijk geen dokter Van Taeke, dat niet, maar de mensen waren toch allemaal buitengewoon over hem te spreken, zoals hij voldeed en

zo meegaande als hij was. Hij was ook goed van harte. Als er ergens versterkende middelen nodig waren, hier of daar in een klein, arm huis, en hoeveel waren er van die arme huizen niet in dit dorp van kleine pachters en daggelders, dan bracht dokter Rits bij zijn volgende bezoek die versterkende middelen zelf mee, alsjeblief, wijn en eieren.

‘Dank u wel, mijnheer de dokter.’

‘Niets te danken. De eieren zijn van de huishoudster gestolen en de wijn heb ik genomen uit de kelder van dokter Van Taeke, ik heb het meegebracht, omdat ik daar van houd. Goedendag.’

Hij ging heen. Hij ging naar andere patiënten die zijn hulp nodig hadden. Hij kwam ook Janus de Mert op de Bergen inspuiten om hem in het leven te houden. Janus de Mert had misschien graag zijn nood geklaagd, maar hij was zeker bang, dat dokter Rits het weer zou oververtellen aan dokter Van Taeke, daarom vroeg hij alleen maar: ‘Wat dunkt u ervan, mijnheer de dokter?’

‘Gij wordt door dokter Van Taeke uitstekend behandeld. Elke dag die gij in leven blijft, dankt gij menselijkerwijze gesproken aan hem.’

Ziet ge, zo werkt toch altijd de ene dokter de andere in de hand. Janus de Mert kon met dokter Rits niet opschieten.

Dokter Rits ging ook naar Mammeke, daar was hij vroeger ook al eens geweest, hij had daar belangstelling in. Toen hij in het laag huisje binnenkwam, herkende zij hem aan zijn stem. Zij sloeg de doek terug. Zij liet hem haar gezicht zien, neen, het was geen gezicht, het was een gezicht geweest, het waren maar restanten. De ogen, dat waren korstjes wond en roef, daar keek ze tussendoor met een glimpje van licht in de oogappel. Dokter Rits had zijn hoedje voorzichtig met twee handen afgenomen en het op zijn stokske tegen de muur gezet. Mammeke moest tegenwoordig ook doeken om de handen winden. Dokter Rits liet haar de mond openen, dit weke, slijmerige ontstoken inwendige, dat was vol syfilis, het was droevig om te zien.

‘Doet u de mond maar weer dicht.’

Pakte het dokter Rits aan? Hij keek even naar buiten, daar was het fijntjes gaan regenen en het woei door de regenbui. Het kostte dokter Rits geen moeite om aan zijn viool te denken en aan een liefelijk rondo van Schubert.

‘Uw dochters laten zich door uw ziekte niet weerhouden?’

‘Het zijn beste meisjes. Maar ze hebben slechte vriendinnen. Ze hebben iets in het bloed van mijn vurigheid toen ik nog jong was en mijn goede man bedroog. Ze weten in hun onschuld niet beter.’

‘Daumier had u moeten kunnen zien.’

‘Is dat ook een dokter?’

‘Misschien wel. Maar hij was méér dan dokter. Ja, Mammeke, hij tekende eens een portret van iemand. Toen de vriend van die geschilderde mijnheer dit portret zag, zei hij: mijn God, heb ik van dat wezen gehouden? Als Daumier u getekend zou hebben, dan zou ik zeggen: heb ik dat wezen lelijk gevonden? Hier, neem uw doek weer.’

‘Ja,’ zegt Mammeke, ‘maar ik was knap, toen die Russische kapitein kwam.’

Mammeke heeft de doek weer om het hoofd. Zij zegt geheimzinnig: ‘Die nacht vergeet ik nooit.’

Dan zucht ze: ‘Maar ik ben er ook lelijk voor gestraft.’

Dokter Rits zegt: ‘Kijk, als Daumier u tekende, die zag de kwalen zo scherp, dan zou ik in uw wonden misschien het portret van uw man herkennen.’

Mammeke zegt zachtjes: ‘Hoe kán dat nou...’

Dokter Rits vraagt: ‘Wanneer is uw man daarmee thuisgekomen?’

‘Ja, die zal het van mij gekregen hebben,’ zegt Mammeke. Dan knikt ze nog maar een paar keer, de doek gaat op en neer. Mammeke zou nou graag de doek met een punt oplichten om eens naar dokter Rits te loeren. Wie weet wat ze voorheeft met de geduldige edelmoedigheid, waarmede ze zichzelf beschuldigt.

Dokter Rits pakt zijn hoedje en zijn stokske.

‘Goedendag, Mammeke.’

En hij gaat heen, naar huis door de fijne verwaaide motregen. Thuis kijkt hij door het raam naar de Maas, ze is troebel onder de fijne regen. Hij krijgt zin om te zwemmen. Hij gaat naar buiten. Hij loopt dwars de dijk over, de uiterwaard af. Hij kleedt zich uit en springt spiernaakt in de Maas. Hij zwemt. Hij duikt. Hij proest. Hij zwemt tegen stroom op. Hij voelt tegen zijn gespierde borst de tegenstand van het water. Zijn armen met de geweldige spieren, klieven, de handen klauwen en slaan in het water. Hij danst in het water. Hij wentelt. Hij blaast en proest. Hij legt de handen tegeneen en schiet, de natte neus tegen de toppen van de vingers, naar beneden. Hij komt boven. Hij ligt op zijn zij. Hij zwemt met één hand en één been stroomafwaarts. Hij staat recht en danst als een duikelaar onder water, boven water, een meerman, een triton. Dan zwemt hij naar de kant en draaft, de kleren op de arm, zijn schoenen en zijn hoedje in de hand, spiernaakt de uiterwaard door, de dijk over. In de gang staat de huishoudster, hij wil haar geen aanstoot geven. Daarom loopt hij terug door de koetspoort. Hij klimt rechtstandig tegen een regenpijp omhoog en klautert een raam binnen. Nadien, in zijn kamer, neemt hij zijn viool. Hij stemt. Hij strijkt krachtig. Hij speelt het andante tranquillo uit een sonate van Brahms.

Er is nadien op een dag een gebeurtenis geweest, dokter Rits klopte later, toen het voorbij was, het stof en de pluisjes van zijn mouwen af. Op een morgen na zijn spreekuur liep hij buiten het dorp de Maasdijk over. Hij moest nogal een eindje uit de buurt zijn voor een zieke, daarvoor was hij geroepen, een zes of zeven kilometer, dat kon hem niet zoveel schelen. ‘Ik ga te voet,’ zei hij. Hij ging daar gezwind van pas en zeer kwiek van tred, zó vrolijk in het te strakke grijsgeruite broekje en het te korte grijsgeruite jasje. Hij zette de voeten iets naar buiten toe en zwaaide lustig met zijn stokje. Hij was zeer welgezind.

De zomer was in de luide grienden, waar de kieviten en de karekieten in de goede warmte tekeergingen. En van de hoge dijk af gezien lag de Maas binnen de brede uiterwaarden smal en blauw in haar liefelijk dal. De Maas kronkelde zo. Soms was zij niet te zien. Dan kwam ze weer in het gezicht. De hemel was puur en diep blauw. Dokter Rits kwam langs een woonwagen op de dijk. Die woonwagen stond op de berm, er kwam rook uit het korte roestige pijpje, een hitje met een lange staart graasde op de wegberm, wat een scharminkel van een paard, ge kondt zijn ribben tellen. Een knuppel had het beest een wond geslagen boven het oog, daar zat wat bloed, daar kwamen nu de vliegen op bijeen. Er waren schooierskindertjes langs de weg, dokter Rits voelde voor die kinderen. Ze zijn zo zwart in het gezicht, hun kleren zijn te groot en gescheurd, die kinderen zijn zo klein, hun zwarte handen zijn zo klein. Dokter Rits gaf de kinderen wat en tikte hen tegen de bruine wangen. Dan liep hij weer verder. Hij neuriede een wijsje. Hij zong een liedje. Hij had zo gemakkelijk vrede met de wereld en met al haar moeilijkheden, met haar woonwagens, haar armoede en haar Mammekes, overal verspreid. Dokter Rits ging nu voor zijn plezier op de vogels letten, op de drukke spreeuwen, op de kieviten met hun schoon kuif en wit buikske, in de uiterwaard beneden bij het water stapte een reiger langzaam vooruit, stond stil en steeg toen traag op. Aan de andere kant lag de verre polder met de bomen, de canada's en de wilgen. En de iepen en de Amerikaanse eiken langs de hoge wegen. Heel in de verte doemde in nevelen het blauwe beeld op van Oss met het hoog silhouet van de grote kerk en de brede toren.

Toen kwamen daar een drietal kerels uit de polder de dijk op. Ze waren moeizaam, voorovergebogen, de dijk opgekomen, toen slenterden zij langzaam over de dijkweg. Zij hadden zeker dat zonderlinge kereltje in zijn grijsgeruit pakje en met zijn grijze bolhoedje op in het oog gekregen. Zij hielden hem een beetje in het oog. Ze maakten een teken tegen elkaar, toen zetten ze er de gang in. Wat waren dat voor kerels. Twee hadden

een rode doek als een strop om de hals, de andere had een blinkend boordenknoopje in de hals van zijn boezeroen zitten. Zij droegen grijze petten, die zaten zeer scheef op hun hoofd, die hingen aan een kant helemaal over het hoofd, het haar hing met een gekrulde lok onder de klep diep naar de ogen toe. Zij droegen die petten zeker zo, om te laten zien, dat zij niet bang waren en dat zij voor veel dingen onverschillig waren. Dokter Rits hoorde de schreden achter zich, die voetstappen waren zo nadrukkelijk. Dokter Rits voelde, dat het om hem begonnen was. Daarom hield hij wat in en liep langzamer. Toen de mannen vlak achter hem waren, voelde dokter Rits, hoe hij aan zijn jasje werd getrokken. Dit prikkelde hem volstrekt niet. Integendeel, hij liet zich in zijn welgezindheid niet storen. Hij draaide zich om en keek de drie kerels vragend aan. Een van de drie spuwde schuin op de grond, dat het krachtig neerflatste, en zei toen: ‘Gij hebt zeker wel een beetje tabak voor ons.’

Zo'n vraag moet ge in haar bedoeling begrijpen. Dokter Rits kijkt van het ene gezicht naar het andere. Die koppen hebben iets schuws. Die kerels grijnslachen flauwtjes, ze hebben natuurlijk plezier in dat gekke mannetje. Ze staan, de handen losjes in de broekzakken en het jasje naar achter. Maar dokter Rits heeft plezier in deze sympathieke lieden.

‘Zeker,’ zegt hij, ‘gij hebt gelijk, gij moet wat hebben voor tabak.’

Hij neemt zijn stokje onder de arm. Hij grijpt naar zijn portemonnee en opent ze rustig voor die plotseling naar voren komende drie koppen. Hij opent zijn portemonnee breed en royaal, ze bevat immers geen geheimen, natuurlijk niet, zo argeloos is dokter Rits, om dit te bedenken. Nu heeft hij drie guldens voor de dag gehaald. Hij stopt zijn portemonnee weer weg en gaat elk van de jongens wat geven, ze houden daartoe de handen op en de blauwe ankers en de doorpijlde harten komen op de polsen onder de jasmouw uit te zien. Dokter Rits zegt vriendelijk: ‘Hier hebt u een gulden, hier hebt u een gulden en hier hebt u een gulden. Maar nu moet ge me niet meer

lastigvallen en niet meer achter mij komen lopen, want ik ben een beetje bang.’

Hij draait zich om. Hij laat het bamboezen stokje onder de arm uit in de hand glijden. Hij zwaait er vrolijk mee. En gezwind en kwiek, de voeten iets naar buiten, loopt hij weer lustig verder.

De drie staan daar, ieder met een blinkende gulden in de hand, daar kijken ze op. De ene spuugt weer, om verachting, onverschilligheid en moed of zoiets uit te drukken. Dan kijken de drie elkander eens aan. Een gulden is aardig. Maar wat ze in die portemonnee lieten zitten en wat dat mannetje daar nu meedraagt, daar worden ze zeker hebzuchtig naar. Ze knippen flauwtjes zo'n oogje van verstandhouding en zetten er de gang weer in, om dat onnozele kereltje weer in te halen. Als zij weer vlak achter hem zijn, dan horen zij, hoe hij zingt. Wat een ventje, hij zingt zo'n dwaas kinderliedje en als hij de woorden niet meer weet, dan zegt hij zomaar: pomper-de-pomp-pomppom. Nu voelt dokter Rits, hoe een hand hem een krachtig duwtje op de rechterschouder geeft. Hij draait zich om. Hij ziet de drie kerels weer aan, die hem aankijken, de kin naar voren, een trage, kauwende beweging vóór in de mond, de ene spuugt weer opzij.

‘Wat is er, mannen?’

Wat er was? Een gulden per persoon was voor een man als hij toch wel wat weinig. Ze hadden in zijn portemonnee gekeken, hij moest hun niet kwalijk nemen, maar hij had er zich toch wel wat erg goedkoop vanaf gemaakt, eerlijk was eerlijk.

O, die ene spugende kerel, die had nu zo'n ontzaglijk knipmes uit de zak gehaald, hij klapte het open en ging op zijn dode gemak de dikblauwe nagelranden van zijn vingers snijden, die nagelranden vlogen eraf, gemakkelijk, alsof het door boter ging. Het mes was vlijmscherp. Dokter Rits keek eens aandachtig naar die bezigheid en zei opgewekt: ‘Gij hebt gelijk, vrienden, een gulden is inderdaad wat weinig.’

Hij nam zijn portemonnee, opende ze met een rustig gebaar,

haalde er drie rijksdaalders uit en legde er elk een in de uitgestoken hand: ‘Hier hebt u een rijksdaalder. En hier hebt u een rijksdaalder. En hier hebt u een rijksdaalder. Maar loop mij nu niet verder achterna, ik vind dat niet prettig, én: ik ben een beetje bang.’

Hij draait zich weer om. Hij is onverstoorbaar in zijn onnozelheid. Hij gaat plezierig en kwiek weer verder, zwaait met zijn stokske en zingt een woordenloos lied. De drie kerels hebben nu ieder een grote rijksdaalder. Zij spugen nu alledrie. Zij kijken het mannetje voor hen na. Zij beginnen er weer achteraan te slenteren. Zij zijn onverzadigbaar. Zij hebben plannen. Zij kijken links. Zij kijken rechts. Zij kijken naar achter. Er is geen sterveling op de weg te zien, er is niets dan de geweldige, grote eenzaamheid van de polder aan de ene kant en de verlaten vrienden langs de Maas aan de andere kant. De drie zetten het nu op een drafje, ze hebben dat mannetje in zijn gekkenhuispakje gauw genoeg weer ingehaald. Zij trekken hem vanachter aan zijn zwarte haren, die onder het te klein hoedje uitkomen. Dit prikkelt dokter Rits misschien een beetje, het is een geluk, dat hij in de grond van zijn hart zachtmoedig is, daarom beheerst hij zich nog. Hij draait zich om en vraagt vriendelijk: ‘Wat is er, sympathieke lieden?’

Wat er is? Ze komen er nu maar rechtuit mee voor de dag. Een van de drie, wat heeft hij zijn pet scheef staan, hij tart er de hele wereld mee. Hij knijpt de ogen half dicht, komt, de handen in de zakken, naar voren en geeft met de linkerschouder dokter Rits een zetje boven de borst. Maar dokter Rits heeft iets onverzettelijks in zijn geduld, hij wijkt niet terug. Wat er was? Er was niets anders, dan dat hij die portemonnee nu maar eens moest geven, dan zouden ze er zelf wel eens wat uithalen. Geef op!

Ze vormen zo'n driehoek om hem heen, hij kan niet ontsnappen. Dokter Rits kijkt de drie even aan. Dan zegt hij: ‘Eén ogenblikje, mijne heren, één ogenblikje.’

De drie kerels staan nieuwsgierig te kijken, wat dat gekke

mannetje in hun midden uitvoert. Hij plant zorgvuldig zijn stokje in de weggant. Hij schiet zijn jasje uit, klopt het in de lucht, en hangt het met zorg over het stokje. Hij neemt met twee handen het hoedje af, zo voorzichtig alsof het van porselein is, en zet het op het stokje. Hij tilt zijn rechterbeen op en heeft met één ruk zijn schoen uit. Hij tilt zijn linkerbeen en heeft even snel de andere schoen uit. Wat een omslag en wat een overbodige malligheid, nu stroopt hij ook nog zijn hemdsmouwen op, mijn God, wat een armen, neen, hij moet nu niet te veel kunsten maken. De ene van de drie, die met het knipmes, die beweegt de hand in de broekzak. Maar dokter Rits is hem voor. Snel als de weerlicht staat hij voor deze kerel en vóór die het mes uit zijn zak heeft krijgt hij een slag op zijn kop met een voorhamer, met een moker, met een heiblok, hij wankelt en stort met ingeslagen schedel neer, languit over de weg. Daar valt niet mee te lachen. De andere twee weten zo gauw niet, wat er gebeurt. Een stem brult: ‘En jullie krijgen een handicap van tweehonderd meter. En nu lopen!’

Ze hebben de dreigend gestrekte arm al niet meer gezien. Ze zijn al weg. Ze hebben lange benen genoeg. Ze rennen, de ellebogen kort tegen het lijf. Maar dokter Rits is hen op radde, vlugge beentjes, snel als de wind, achterna en ziet met sprongen de afstand verkorten. Als de twee achtervolgden omkijken zien zij die weerlichtvlugge nadering, er is geen ontkomen aan. Dat kleine doktertje. Hij springt zó licht, zó vrolijk. Er is een storm van vreugde bezig in zijn hoofd. Hij haalt de eerste in. Hij grijpt hem met de kracht van twee gespierde armen om het middel. Hij tilt hem. Hij heft hem. Hij draait met hem in de ronde. Hij slingert hem over zijn hoofd de dijk af, een kleine wiel in, waarbij stil grazende koeien stonden, die verschrikt met stijve, horizontale staart wegdraven. Het is een oponthoud van geen betekenis. Subiet heeft dokter Rits de blije, vrije en volle vaart er weer in, de andere achterna, die zijn longen braakt om voor te blijven, die omkijkt en ziet, dat hij het niet halen zal. Maar daar is een uitkomst, een toevlucht. Daar staat

op de wegberm aan de rand van de dijk de woonwagen, een mager hitje graast daarbij. De vluchteling neemt zijn sprong daarnaartoe. Hij is al op het trapje, het volgend ogenblik is hij in de woonwagen verdwenen. Wat zal daar in die woonwagen gebeurd zijn, toen daar ineens die man kwam binnengestormd, hij had niet lang gelegenheid, om het uit te leggen. Want dokter Rits is al bij de woonwagen, hij heeft gezien, dat de man daarbinnen is gevlucht. Dokter Rits beheerst zich niet meer. Het is ernst geworden. Hij zet zijn schouder tegen de woonwagen aan, het kraakt in het houten karkas. De wagen wordt met de assen en de wielen van de grond geheven, daarbinnen weten ze zeker wat er dreigt, er wordt luide geschreeuwd. Dokter Rits plant het ene been. Hij wringt de schouder, opnieuw worden de wielen van de grond getild. Ze gaan langzaam hoger. Dokter Rits hoeft nauwelijks op de tanden te bijten. Er is een grijns op zijn rood gezicht. De wagen wiegt, kantelt en slaat om. Nu is het gebeurd. Het hele ding tuimelt de dijk af. Het rolt om en om, eerst in de lengte, dan in de breedte. Het is nu zo'n prullerig lichte ding. De gedeukte wanden kraken en splinteren. Een brandende kachel vliegt naar buiten. Het is belachelijk, die paar kooltjes vuur te zien slingeren. Een vrouw vliegt naar buiten, een zinken bak, een hondje, en de vloekende kerel, die in deze schuilplaats was gevlucht. Beneden, in de groene uiterwaard, ligt de wagen, belachelijk zwak, klein en zo dwaas vernield. Het onderstuk met de wielen is nog een beetje verder gerold, er liggen planken verspreid. Maar dokter Rits kijkt er niet verder naar om. Hij wandelt de weg terug. De ganse lange weg, tot hij weer bij zijn kleren komt op het in de grond gestoken stokske en bij de man, die hij heeft neergeslagen. Hij trekt de man langs de kant van de weg en onderzoekt hem. Hij ziet die ingedeukte schedel. Dan staat hij op. Hij heeft de man op de plaats doodgeslagen.

Vervolgens schiet dokter Rits weer in zijn gymnastiekschoentjes, tilt met twee handen het te kleine hoedje, en zet het op. Hij klopt zijn jasje uit, trekt het aan en knipt zorgvuldig

een paar stofjes en pluisjes van de mouwen. Dan neemt hij zijn stokje en zwiept en zwaait het. Nu moet hij zijn weg vervolgen naar de patiënt, de zieke die op hem zal wachten.

Hij had zonder meer die man langs de weg kunnen laten liggen en zich niet verder behoeven te bekommeren over de andere twee, maar zo onverschillig was hij niet, hij wilde de zaak zorgvuldig afdoen. En daarom liet hij 's middags een briefje brengen naar het gemeentehuis, een briefje, waarin hij aan de burgemeester van de overval schreef, een der kerels heb ik doodgeslagen, die zult u daar en daar vinden, een ander heb ik in het water gegooid, die zal misschien verdronken zijn, de derde heeft mogelijk zijn nek gebroken, hoogachtend Rits, arts. Toen gaf dokter Rits zijn hart over aan zijn viool, het adagio sostenuto van de Kreutzer-sonate, zijn hoofd was vol muziek. Het raam van de kamer stond open, de viooltonen dreven over de Maas, vol en groot, een man in een bootje op de rivier keek in het water en luisterde ernaar.

Maar de burgemeester kwam bij dokter Rits. De burgemeester met zijn kleine, witte baard, hij was gewichtig genoeg. Hij deed een beetje joviaal, mijn waarde dokter, zei de burgemeester. Maar die voorgewende luchthartigheid lag hem weinig, die hele manier van spreken ging hem niet af. 'Mijn waarde dokter, dat hele briefje was natuurlijk een grap.' 'Volstrekt niet, burgemeester, maar nu u toch hier is moet u mijn Daumiers zien. Kijk, dat was een kerel, die weigerde het keizerlijke kruis toen hem dat werd aangeboden, maar hij maakte daar geen ophef van: cela ne regarde pas le public!' De burgemeester lachte hartelijk, maar dat lachen hield ineens op, de burgemeester wist weinig te zeggen, hij was zo in de war. Is het werkelijk geen grap, van die drie doodgeslagen kerels? Neen, het was werkelijk geen grap, er was er echter slechts één zéker doodgeslagen. Van de anderen kon men het beste nog hopen. Het was gespuis uit Oss, Osse schuimers waren het, één stond met zijn mes klaar. 'Als ze nou ook maar iets gevoel hadden gehad

voor mijn sympathie met hen. Ze hadden elk een rijksdaalder en een gulden gekregen en als ze daarmee waren weggegaan, dan had ik het ook goedgevonden, dan was er niets gebeurd.’ De burgemeester weet niet goed, wat hij daarop moet zeggen. Hij lacht nog eens. ‘Maar u wist natuurlijk, dat ze u na zouden komen, nee, hij is goed, en u had zeker van begin af aan al de bedoeling hen dood te slaan.’ Dokter Rits tokkelt op de snaren van de viool, een piano-dolce motiefje uit de Kreutzer-sonate. ‘C'est le mystère,’ zegt hij. Maar de burgemeester wordt stil. ‘Ik heb voor alle zekerheid de veldwachter uitgezonden,’ zegt hij, ‘maar het is beter, dat ik zelf ook ga.’ Als hij de deur uitgaat, zegt hij: ‘U blijft natuurlijk hier en houdt zich ter beschikking.’

‘Ter beschikking?’

‘Ja, er kunnen formaliteiten nodig zijn.’

‘Goed,’ zegt dokter Rits. ‘Eén ding: de mensen van die woonwagen, die krijgen van mij een nieuwe wagen, laat de veldwachter hun dat zeggen.’

De veldwachter was uitgezonden. Maar de marechaussees uit Oss waren ook al gekomen, er was opwinding in het dorp. Dezelfde avond kwamen ook nog de heren uit Den Bosch, wat moest er nou gebeuren. Er was maar één dode. De man die in het water was gegooid was er weer uit gezwommen. En de andere, die in de woonwagen was gevlucht, had zijn nek niet gebroken, hij was beneden aan de dijk overeind gekrabbeld en was met zijn teruggevonden kameraad naar de plaats gegaan, waar hun dode vriend lag, toen waren ze met hun tweeën door de polder naar Oss teruggegaan, er waren mensen die hadden hen gezien.

Er gebeurde van allerlei, de leden van de broederschap van de snoek hadden genoeg te bepraten, ze zaten in café Moira druk te redeneren. Zij hadden geen spijt van die doodgeslagen kerel uit Oss, integendeel, het boeide hen. Als ze nu de instelling van ereleden der broederschap kregen, dan waren mannen als dokter Rits en dokter Van Taeke de eerstaangewezenen. Er

was iemand, die noemde ook Janus van Lange Dirk. Maar daar kwam verzet tegen, er werd gehoond en gelachen. Wat was dat nou met Janus van Lange Dirk, die durfde alles, maar deed hij ooit wat? Janus van Lange Dirk ging er groot op met een lijk te hebben gedanst, het zal me een lijk geweest zijn, en bovendien was daar helemaal geen moed voor nodig, en hij had dokter Van Taeke niet met het veer over de Maas durven zetten met die ijsgang. Maar nu liep het met dokter Rits misschien toch slecht af, er was al een paar dagen geen spreekuur geweest, ze hadden hem ook niet meer op de dijk gezien, en zijn viool, die hadden ze ook niet meer gehoord. Ze hoopten, dat dokter Van Taeke maar weer gauw uit Zwitserland of uit Athene, of waar hij zat, terug zou zijn. En de snoek, o, die snoek, die telde nauwelijks nog mee, maar hij mocht niet vergeten worden. Hij was weer een keer gezien, van pure ouderdom kreeg hij een baard. Nu was de broederschap van de snoek vooral bijeengekomen, om over die verschrikkelijke geschiedenis van die doodgeslagen Osse schuimers te praten. Het eindigde ermee, dat er plechtig onder een ogenblik stilte werd gedronken op het welzijn van dokter Rits, die een dapper man was doordat hij zich drie kerels van het lijf had gehouden, en die bovendien zachtaardig was, omdat hij er maar één had doodgeslagen en met de twee anderen zo gemoedelijk was omgesprongen. En die mensen van de woonwagen, die hadden de schade zo ruim vergoed gekregen, die waren er goed mee.

Zo gebeurden de dingen. Cis de Dove had een briefkaart van dokter Van Taeke gekregen, die kaart kwam van het eiland Texel, daar zat dokter Van Taeke alleen met zijn hart, alleen met zijn gedachten, aan de kusten van de bruisende Noordzee. Cis de Dove vergat die nacht niet, toen ze mevrouw van de dokter hadden begraven, daar was hij dikwijls ernstig en stil van, hij was een stroper en een visser, hij kon niet altijd wijs uit zijn gevoelens. Hij wist ook niet, wat dat was, dat zich vermengen van die twee herinneringsbeelden, de dode mevrouw van de dok-

ter, het lijk, dat hij op de schouders van dokter Van Taeke had gezien, en die zigeunerin, die hier in zijn ark was geweest. Nu zat Cis de Dove hier, in de eenzaamheid van zijn ark, dokter Van Taeke was bij de zee, als hij teruggekomen zou zijn dan zou hij zijn in de eenzaamheid van zijn groot huis en van de nachten, waarin hij over zijn boeken gebogen zat. Cis de Dove zag tegen die eenzaamheid met eerbied op, en gevoelde de geringheid van zijn arkje en van het petroleumstel, van zijn bloemen ook, en van zijn aandacht voor de Maas, als het regende op het water. Als dokter Van Taeke over zijn vrouw sprak, dat was geordend en verheven in dat huis, waar zonen geboren waren. Cis de Dove durfde over de zigeunerin niet eens te spreken, dat moest men maar met schaamte verbergen. Haar haren waren weliswaar mooier geworden, op haar bruine wangen lag de gloed van het goud der hangers in haar oren, er was iets verhevens van vrouwelijkheid om haar borsten, als ge daaraan dacht. Dat was zeker omdat het nooit meer terug kon komen, toen ze de tweede keer kwam was Cis de Dove kwaad en verdrietig geweest. Later had hij haar op het veer gezien met die kleine arme woonwagen, de hit, de zinken teil en dat kleine, zwarte magere en lenige kereltje. Het was zo armoedig van gevoel.

Nu, nu de zomer ging eindigen, zag Cis de Dove de vrouw weer een avond terug, dicht langs de Maas. Het werd donker en ze wenkte hem met een gebaar van haar arm. Cis de Dove keek links en rechts, op de hoge dijk ging iemand voorbij in het donker. Cis de Dove wachtte even, toen ging hij naar de vrouw toe, zij ging op de grond zitten, en stak haar voeten vooruit. Cis, zonder jas, alleen in zijn schipperstrui, de handen in de zakken, kwam bij haar staan. Hij zag nu, dat haar schoenen stuk waren, hij kon haar blote voeten zien. Neen, ze droeg geen kousen, haar benen waren bloot. Ze ging, in haar zittende houding, haar gerafelde rok een beetje optrekken, dat waren streken. Cis de Dove werd er alleen maar zwaarmoediger van. Hij had allerlei gedachten. Hij ging heen. Hij wou niet meer zo gek

zijn. In zijn arkje zette hij koffie. Hij zat bij het klein, warm licht van het petroleumstel. Tegen het plafond, bij zijn strikken, lag dit licht in cirkels, het gaf allerlei verwarde beelden in de schaduwen van draden, eens was hier een vrouw geweest, die was niet meer op de wereld, dat was een soort heerlijkheid. De vrouw, die nu bij zijn woonarkje kwam, die moest dat nu niet komen verstoren. Cis zijn onsterfelijk hondje stond op rillende pootjes te waarschuwen. De werkelijkheid werd door de droom weggejaagd.

De volgende dag zag Cis de Dove de vrouw weer. Ze wilde de veerpont opgaan, maar de veldwachter was haar achterna gekomen. Hij greep haar bij de schouders, ze moest mee terug, de veerdam op. Later is ze naar Den Bosch gebracht. Ze was in de winkels geld komen wisselen, ze had naar een bepaald soort kwartjes gevraagd, ze zocht zelf mee in de winkella. Ze was ook bij Janus van Lange Dirk geweest, daar had ze ook mee in de la gegraaid. Janus van Lange Dirk had haar betrappt, dat ze geld had weggemoffeld en gestolen. Hij had haar beetgepakt. 'Hier loeder!' had hij gezegd, of zoiets, omdat hij alles durfde.

Maar nu was ook dokter Rits met zijn Breitners, zijn Daumiers en zijn stradivariusviool vertrokken en dokter Van Taeke was teruggekomen. Hij was veel ouder geworden.

[VI]

Dokter Van Taeke is weer terug. Hij heeft het gehoord van dokter Rits en de Osse kerels, ‘dokter Rits is een flinke man,’ zei hij. Het wordt herfst en winter.

Dokter Van Taeke rijdt langs Piet van den Oudendijk. Piet van den Oudendijk heeft op de terugkomst gewacht. Het knerpen van het grind onder het scherpe ijzer van de wielbanden, het is het verschrikkelijkste geluid, dat er is. Het stilvallen van het geluid, het weer beginnen als het rijtuigske wegrijdt, het benauwt zo. Piet van den Oudendijk hoort dit altijd. 's Nachts rijdt er een benauwend rijtuigske rond zijn bed heen, het geluid rijdt rechtstandig tegen de muren op en uit iedere hoek dringt een dubbele geweerloop naar voren met een richtend oog in een onzichtbaar hoofd. Nu staat de boer tegen de muur van zijn huis, met gespreide armen, de handen aan de stenen, de sneeuw voor zijn open mond. Hij weet, dat het rijtuigje daar nu staat in de sneeuw op de grindweg, het staat daar altijd. Een ruige man, harig en rood als een dier, komt uit het rijtuig naar voren. Hij opent het geweer. Hij duwt er twee patronen in, hij duwt ze aan met de duim, dan sluit hij het geweer, het klapt dicht met een kleine zwakke slag, de grendel klikt om, dat is zo omsneeuwd. Nu spant hij de haan en legt aan.

Dat is het laatste geweest, dit is misschien boven de krachten van Piet van den Oudendijk gegaan. 's Middags al hadden ze alle moeite met hem, later heeft dokter Van Taeke nog zijn advies moeten schrijven. Toen is Piet van den Oudendijk weggebracht naar Coudewater. Maakt het geen indruk op de dokter? De zieken komen op zijn spreekuur, hij hoort hun klachten aan, hij onderzoekt hen, als zij de deur uitgaan zegt hij: ‘God zegene u.’ Hij rijdt uit in de middagen, in de avonden, in de nachten. Hij rijdt door de ganse streek, hij komt in de kleine dorpen. Hij houdt iedere keer het geboren kind in de armen.

Hij is in een klein huis, waar een vrouw een miskraam heeft, hij doopt het onvoldragen kind: 'Ik doop u in de naam des Vaders, des Zoons en des Heilige Geestes.' Voor zijn huis hebben kinderen een glijbaan in de sneeuw gemaakt. Hij hoort de grote blijdschap van de helle kreten der kinderen in de winterdag, dat klinkt over de hoge, brede Maas. De kinderen in hun manteltjes en mofjes, de rauwe jongens, waarom vertedert het hem? Hij trekt een kind bij zijn oor, hij neemt een koel hoofd tussen zijn handen, daar het kind bang van wordt. De zon gaat onder. Hij gaat naar de kleine kapel van de nonnekes, daar gaat hij naartoe voor die schone afgodendienst, hij vouwt de handen bij de jubelende sopranen. Hij laat zijn geld achter voor de armen. 's Avonds leest hij Rousseau, hij leest de hoogmoedige, scherpzinnige gek Aretino, of hij heeft zijn vreugd aan de scherpe geest der Colloquia. Er is een klare glimlach om zijn gezicht, als hij de samenspraak leest tussen Marcolphus en Phaedrus over de rijke en de arme dode, hun ongelijk sterfbed en hun ongelijke begrafenis, hij heeft zijn voldoening aan de geseling van de monniken, welke elkander als aasgieren de buit betwisten van de rijke stervende, die moet laten vragen, of ze bij zijn sterfbed niet een beetje stil willen zijn. Schreef Erasmus zijn samenspraken gister niet? Nadien schrijft dokter Van Taeke een brief aan zijn oudste jongen op kostschool. 'Gij hebt het voorrecht op een klein dorp geboren te zijn, gij zult eens zien, hoe ge later daar altijd meer aan zult gaan hechten, vergeet het ouderlijke huis niet, denk veel aan uw overleden moeder, en word een mán.'

Nu is ieder, die maar weg kon, weer naar Den Bosch geweest, waar de zaak van dokter Rits is behandeld, die doodslag op die Osse schuimer, een doodslag uit zelfverdediging. Nadien wordt erover gesproken, het was prachtig geweest.

Die twee Osse kerels waren al in arrest, ze werden nu gehoord met de veldwachter naast zich, ze stonden zo onnozel te liegen. Ze waren aangevallen door dat kleine kereltje, ze had-

den hem om wat tabak gevraagd, toen had hij hun kameraad doodgeslagen, ze dachten toen niet anders dan met een gek te doen te hebben. De officier van justitie keek toen maar eens in zijn papieren en noemde de vroegere veroordelingen van de beide kerels op, de ene had al twaalf vonnissen gehad. Daar waren ook de rapporten van deskundigen, van de doktoren, de schedel van de verslagene was met een hard voorwerp ingeslagen. Maar dokter Rits, dat kleine kereltje, dat had de rechters en de mensen laten lachen. Hij deed zijn hele verhaal, hoe het gebeurd was, en hij deed alles zo levendig voor.

‘Ik zette mijn stokje neer,’ zei hij. En dan nam hij zijn stokje en stak het in een gaatje van de vloer. ‘Ik deed mijn jasje uit.’ En hij trok zijn jasje uit. De mensen begonnen meteen van bewondering te mompelen, want dokter Rits droeg nu een hemd met korte mouwen, nu zagen allen die geweldige gespierde armen. Dokter Rits, het jasje in de handen, keek eens naar het gemompel om. Toen het weer stil was hing hij zijn jasje op het stokje. ‘Ik zette mijn hoedje erop.’ En hij zette er zijn grijs bolhoedje op, hij vormde daar een soort van ineengezakte vogelverschrikker voor de ogen van de rechters.

‘En toen zou u de verslagene met uw vuist hebben gedood?’

‘Ja zeker, om u te dienen.’

‘Maar hoe rijmt dat met de conclusie der medici, die spreken over een hard en zwaar voorwerp, waarmede de schedel van het slachtoffer is ingeslagen.’

‘Dat klopt.’

‘Klopt dat?’

‘Een zwaar en hard voorwerp, daar hebben ze klaarblijkelijk mijn vuist mee bedoeld.’

‘Het is niet aan te nemen.’

‘Ik zal u het bewijs leveren,’ zei dokter Rits, en met één vuistslag, waarbij ze allemaal van hun stoelen opvlogen, sloeg hij een gat in het drieduimse blad van een zware eikenhouten tafel, die naast hem stond.

‘Alsjeblief!’

Hij boog. En hij schoot weer in zijn jasje.

De geschrokken rechters, vóór hun achteruitgeschoven stoelen, bogen zich in het plotseling tumult naar voren om het gat in de tafel te zien. Er was een luid gepraat, er werd gelachen, de mensen op de tribune hielden zich niet meer in. Maar de rechters gingen weer zitten, de president riep om stilte en hamerde en er kwam weer rust.

De advocaat van dokter Rits sprak. Zijn advocaat schoot even met de armen vooruit, om de brede mouwen van de toga over de handen te doen terugvallen. Die handen waren zo wit. Ze betoogden, blank en roze, duim en middelvinger van de rechterhand met de toppen tegeneen, werden sidderend geheven. 'Hulde aan het openbaar ministerie voor de wijze waarop het deze zaak had behandeld en niet geschroomd had ten gunste van mijn cliënt de doopcelen bloot te leggen van een drietal schurken, die het voortdurend gemunt hebben op de rust en de vrede der ordelievende burgers. In de politie en de justitie beschermt de maatschappij zich tegen deze misdadigers, nu komt er een ogenblik dat er geen politie bij de hand is, dat de man, die men overvalt en die men naar het leven staat, handelend en beslissend moet optreden, ongewapend. Hij slaat met een afwerende vuist, het is de vuist van een Milo, die de stier velde, ik zeg, edelachtbare heren rechters, de vuist van een Milo, die de stier velde.' Kortom, hier was een maatschappelijke weldaad verricht. Een doodslag, zeker, na een uiterste van lankmoedigheid, uit zelfverdediging, in het wetboek van strafrecht stonden alleen maar artikelen, die erom schrééuwden, dat deze cliënt vrijuit zou gaan, dank en hulde verdiende deze man. En de advocaat zag met vertrouwen de beslissing van de rechtbank tegemoet.

Het was prachtig geweest, het hele dorp wachtte met spanning het vonnis af. Er ging die dag, dat de uitspraak zou zijn, een deputatie van de broederschap van de snoek naar Den Bosch, 's avonds kwamen ze terug, ze hadden witpapieren banden om hun hoeden zitten, op de manier waarop lotelingen hun nummer op de hoed steken, en op die papieren hadden ze

met dikke zwarte inkt geschreven: 'vrijgesproken'. Er werd vanwege die vrijspraak gefeest. Het was druk in café Moira. Er werd ook een telegram van gelukwens, trouw en afhankelijkheid aan dokter Rits gezonden, maar het kwam onbestelbaar terug. Er was nergens een adres van dokter Rits meer bekend, hij was verdwenen. Later hoorden we nog van hem, dokter Van Taeke kreeg een brief van hem. 'Mijn waarde Van Taeke,' schreef hij. Hij was nu appelkweker geworden in San Francisco. Hij ging daarin geheel en al op. 'Ik zal u appels sturen van mijn eerste oogst.'

Op een dag gebeurde er iets in het café van Thijs van Erpen een beetje buiten het dorp, dit café lag zo tegen de dijk aan, met een hoge achtermuur in de diepte van de dijkelling. Het was een stille dag. Thijs van Erpen zat in het ledige café aan de ronde tafel een krant te lezen en een aarden pijp te roken, de klok tikte en het drupte met grote tussenpozen uit de bierpomp in een glas dat daaronder stond, toen ineens, als een storm, Cis de Dove kwam binnenvallen, en zijn vlugge hondje achter hem aan. Cis de Dove is met zijn hondje nog niet binnen, of hij trapt subiet de deur achter zich dicht.

'Thijs van Erpen, ze zitten achter me aan, vlug!'

Thijs van Erpen kijkt over de randen van zijn bril, die bril met ijzeren montuur, waar die op zijn neus staat heeft Thijs er zwart garen dik omheen gewonden. Thijs is gelukkig vlug zat van begrip, om te weten, wat er aan de hand is, als daar een stroper buiten adem komt binnenvallen. En hij wijst daarom met zijn duim over zijn schouder. Cis de Dove is langs de tapkast heen al bij de aangewezen deur. Hij doet die open en staat nu in het pomphok bij de gootsteen. Hij ziet nog een smal deur met een uitgesneden hartje. Hij is subiet achter dat tweede deurtje weggevlucht en staat nu in het huiske. Hij voelt zijn hart bonzen, neen, hij is hier natuurlijk niet veilig. Op de bril ligt een groot vierkant deksel van plankjes, die met twee dwarslatten zijn bijengehouden. Cis de Dove licht dat deksel eens op, wat

doet hij, nu hij in het nauw zit, hij kijkt naar beneden in de diepte. Het is hier aan de achterkant van het huis, de beerput ligt laag genoeg en het geluk dient Cis, ruim een meter beneden de bril is een stevige gemetselde stutbalk. Cis bedenkt zich niet lang, hij is in het gevaar ook niet kieskeurig. Hij stapt meteen in het gat van de bril, hij werkt het andere been erin. Hij houdt zich aan de randen van de brilopening vast, laat zich zakken, zoekt, in zijn hangende houding, op de tast het deksel van de bril, schuift dat zoveel mogelijk over het gat en tast met de voeten naar de steunbalk. Zijn voeten vinden het steunpunt en Cis de Dove hurkt, de handen weerszijden langs het metselwerk steunend, op de balk neer. Vervolgens drukt hij naar twee kanten een hand tegen de muur om niet voorof achterover te vallen, in deze omstandigheden zoekt hij de gemakkelijkste houding en is daar al tevreden over. Hij kijkt in het vage donker eens omhoog, tegen de onderkant van de houten bril, waar gore, kleverige en droge draden van vuil en spinnenwebben tegen hangen. Hij kijkt eens tussen de knieën door naar omlaag, naar de donkere, modderige glinstering in de diepte. Neen, dat moet hij niet te lang doen. Hij drukt zijn knieën tegeneen en houdt de ogen daarop gericht.

Het moet ook niet te lang duren, dat hij hier zitten zal. Hij moet nu al een beetje verschuiven. Hij laat de handen van de muur los en zoekt een steunpunt op de vochtige balk. Cis de Dove is niet zo vies uitgevallen, van twee kwaden moet ge het minste maar kiezen, als ze hem hier niet krijgen, dan is alles gewonnen, hij zal zich thuis wel eens goed wassen.

Als hij in zijn gebukte houding moeilijk en pijnlijk zit, denkt hij er niet lang over na. Hij laat zich een beetje doorzakken, hij gaat met zijn gat rechtstreeks op de balk zitten, laat de benen langs de balk bengelen en houdt zich nu veel gemakkelijker vast. Hij zit, alsof hij op een stoel zit.

Maar Thijs van Erpen in het café heeft inmiddels bezoek gekregen van twee wachtmeesters uit Oss in hun donkerblauwe jas

en lichtblauwe broek, met camassen om de benen, met de schoon tressen van koord op de borst en het stijfleren krakende revolvertasje op de heup. Zij salueren voor Thijs tegen hun hoge uniformpet, vanwege de dienst. En de een zegt met een indrukwekkende baritonstem: ‘Wij hebben hier Cis de Dove zien binnenlopen.’

Thijs vouwt er zijn krant voor dicht en zet er zijn bril voor af.

‘Cis de Dove?’

Hij knikt traag van neen.

‘Ik heb hem niet gezien.’

Maar de andere wachtmeester zegt: ‘Kom, Van Erpen, het heeft geen zin het te ontkennen.’

Van Erpen trekt de mond in de hoeken naar de laagte en schudt daarbij traag de kop.

‘Cis de Dove? Ik weet van geen Cis de Dove. Ik ken hem amper.’

Die twee mannen in uniform, ze staan wijdbeens en deftig in dit vertrek. De handen in de broekzakken wiegen ze op de benen in hun krakende schoenen, ze hebben prachtige, stevige kuiten in die blinkende camassen. De een wijst naar het hondje.

‘En dat dan?’

‘Wat?’

‘Dat hondje!’

‘Och kijk, ja, dat hondje!’

‘Dat is Cis de Dove zijn hondje.’

‘O tóch? Dat hondje komt wel 'es meer hier aangelopen, omdat ik zelf een teefke heb.’

‘Waar is dat teefke dan?’

‘Dat weet ik niet. Dat loopt met alleman mee. O, is dat Cis de Dove zijn hondje? Nou ge het zegt, zie ik het. Dat liep hier de hele dag al rond het huis. Toen heb ik het geroepen en binnengelaten.’

Dat kleine hondje, het weet, dat ze 't over hem hebben, het staat, de spitse snuit geheven, met zijn blinkende ogen aan-

dachtig omhoog te kijken en kwispelt druk met zijn staart. Dan gaat het bij die kachel, draait daar enige keren om zichzelf heen, gaat liggen, de kop zijwaarts op de gestrekte voorpoten, en 't zucht diep en lang, om te laten zien, dat alles waar is wat Thijs van Erpen zei, dat het hier veel komt en op zijn gemak is.

‘Kom,’ zegt de ene wachtmeester tegen de andere, ‘we zoeken het huis af.’

Ze zoeken zorgvuldig. Ze zoeken overal. Ze kijken ook achter de deur met het uitgesneden hartje, ze doen ze eens open, doen ze weer dicht, er is niemand in. Ze zoeken boven en beneden overal, ze zoeken in de keuken, waar de vrouw van Van Erpen met haar kindjes zit, ook zij heeft geen Cis de Dove gezien, neen. Natuurlijk willen ze er liever niet inlopen en niet bij de neus worden genomen. Ze blijven nadien in het café, in de stilte waarin de klok zo tikt, dan vragen ze een potje bier. Thijs van Erpen legt de bril even op de ronde tafel, hij staat nadien in de tapkast bij de bierpomp, en vult de glazen met het goed schuimend, koel bier.

‘Alsjeblieft heren.’

Ze drinken in stilte, ze hadden dorst. Nu kwam er een ogenblik dat ze met zijn drieën, de wachtmeesters en Thijs van Erpen zaten te kaarten, dat was om de tijd van het wachten te korten.

‘Wij hebben de tijd. Hij kan vóór of achter het huis niet uit, of we zien hem. Hij zal hier komen om zijn hondje.’

Het hondje keek bij deze woorden subiet op. Het ging onrustig wat op en neer lopen, ge hoorde zijn pootjes tikkelen ,op de glad geschrobde planken vloer, en ge hoorde, hoe het hondje zijn oren schudde. Het tjoekerde wat, dat deed het zeker van spijt, dat de wachtmeesters niet weggingen. Onder het kaarten keken de wachtmeesters niet meer op de klok. Ze troefden stevig. Ze haalden de slagen binnen, ze waren aan de winnende hand en Thijs van Erpen moest zijn stuivers neertellen. Dat zou allemaal nog niks geweest zijn, maar de ene wachtmeester moest ergens naartoe, hij had misschien nog even willen uit-

stellen, maar het duurde nogal een tijdje eer ze weer terug zouden zijn in Oss. En daarom stond hij maar op. Hij vroeg voor de vorm iets aan Thijs van Erpen. ‘Ja,’ zei Thijs van Erpen en hij wees over zijn schouder heen.

‘Door die deur, en dan ziede ge de andere deur vanzelf, ge hebt er ook nog gekeken, toen ge in het huis aan het zoeken waart.’

De kaarten zijn nu even neergelegd, totdat de wachtmeester terug zal zijn. Thijs van Erpen kijkt eens achterom. Het hondje, het is weer overeind gekomen, het komt nieuwsgierig eens kijken.

Wat gebeurde er toen. Cis de Dove, in het schemerig licht boven de diepte van de beerput, zat gemarteld en met pijn in de rug en in zijn lenden op de balk. Hij was er al een keer uitgekropen en komen luisteren, toen had hij gemerkt, dat ze er nog waren en dat ze zaten te kaarten. Hij was weer in zijn schuilplaats teruggekropen. Hij zat het te bedenken, hoe ze misschien toch nu wel eindelijk weg zouden zijn, en hoe het goed was afgelopen, dat ze hem niet zouden hebben gevonden, maar nu hoorde hij wat. Nu zag hij wat. Het deksel werd van de bril teruggeschoven. Toen zag Cis de Dove wat anders, een nadering boven zijn hoofd, het was duidelijk. Het ging zijn krachten te boven. En hij schreeuwde wat hij schreeuwen kon: ‘Halt! Ho! Ik geef me over.’

En de wachtmeester vlóóg op, bij deze stem uit de verborgen diepte.

Later heeft Cis de Dove ervan verteld, toren deze zaak voorkwam voor ie kantonrechter in 's-Hertogenbosch. Cis had een geweldige belangstelling, het hele dorp was weer uitgelopen, het was er nog drukker dan toen bij dokter Rits voor de rechtbank. De mensen zaten broeierig en warm op de tribune bijeen. De deurwaarder, met zijn schoon oranje lint boven het zwart van zijn jacquet, stond dat rumoer aan te zien. De kantonrechter, de ogen vriendelijk achter de glazen van zijn pincenez, zei: ‘Deurwaarder, wat is er te doen?’

‘Die komen voor nummer drie van de rol.’

De kantonrechter keek in zijn papieren.

‘Een stroperszaakje?’

‘Ja, dat schijnt een populair stroper te zijn.’

Toen Cis de Dove aan de beurt was, kwam er beweging onder de mensen. Ze begonnen te brommen en te praten. De kantonrechter klopte met de hamer, een paar knallende, harde slagen, en zei luid:

‘Stilte daar! Anders laat ik de tribune ontruimen.’

Dat nooit! Liever alles dan er nu uitgestuurd worden. Daarom werd er druk gesis, en was het gauw stil.

Daar stond nu Cis de Dove weer voor de kantonrechter. Cis was in zijn schipperstrui, hij had daar een jasje overheen, hij hield de pet in de hand en salueerde met twee vingers tegen het blote hoofd.

‘U is die beruchte stroper,’ zei de kantonrechter, ‘nietwaar?’ Ja, wat moet ge daar op antwoorden? Cis de Dove verstond het misschien ook niet. Hij wachtte tot zijn namen werden genoemd, toen zei hij enkele keren ja.

‘En je bent natuurlijk volmaakt onschuldig!’

Cis de Dove houdt de hand achter het oor en komt met het hoofd naar voren. Dat kleine, vinnige zwarte ambtenaartje naast de kantonrechter zegt: ‘U herinnert het zich misschien, deze man is doof.’

‘Ja, dat is waar,’ zegt de kantonrechter voor zich heen, en hij schreeuwt vervolgens tot Cis de Dove: ‘Je bent natuurlijk volmaakt onschuldig!’

Cis de Dove heeft het verstaan. Hij antwoordt: ‘Nee. Eerlijk is eerlijk. Als ze me vatten als ik stroop, zeg ik niks. Deze keer was ik erbij.’

‘Nu,’ mompelt de kantonrechter, ‘dan kunnen we de zaak kort maken. Je stemt dus toe wat in de dagvaarding staat. Wie is dát daar nog?’

Wie daar nog is? Thijs van Erpen, die zit daar te kijken, hij is niets in deze omgeving.

‘Ook een getuige,’ zegt de deurwaarder.

‘Goed, die gaat even weg, we zullen eerst de wachtmeester horen.’

De wachtmeester in zijn krakende schoenen, met zijn schoon, blinkende camassen, hij staat daar snel en kordaat naar voren getreden, slaat zijn hakken tegeneen, zegt zijn naam, zijn leeftijd, zijn beroep en de eed.

‘Zo waarlijk helpe mij God allemachtig.’

Ja, deze stroper, Cis de Dove geheten, was in de polder gepakt. Hij had, in een sloot liggend, een haas geschoten, ze hadden het schot gehoord, toen ze van de dijk de polder ingingen zagen ze deze verdachte sluipen met een geweer in zijn handen, maar zijn hondje waarschuwde hem, toen zette hij het op een lopen. Hij liep een café binnen, daar hebben we hem te pakken gekregen.

‘Had hij zich daar verstopt?’

‘Ja,’ zei de wachtmeester, en hij mompelde daar nog iets achteraan, de kantonrechter verstond dat niet goed en vroeg:

‘Waar zegt u, dat hij zich verstopt had?’

De wachtmeester mompelde het opnieuw.

‘Een rare plaats,’ zei de kantonrechter.

De griffier naast de kantonrechter heeft zo'n prachtige glanzende kale kop, hier en daar staat nog een donsje, dat is in het licht te zien. De griffier kijkt eens op, heft de armen, om de wijde mouwen van zijn toga te doen terugvallen, en maakt zijn belangrijke en gewichtige aantekeningen, hij doet zelfs een vraag, omdat hij iets niet verstaan heeft, hij spreekt met een zeer hoge stem.

De zaak gaat vlot genoeg in haar behandeling, tegen Cis de Dove wordt een flinke geldboete geëist en verbeurdverklaring van zijn geweer. En de kantonrechter, deze heer met zijn verzorgd uiterlijk, zijn grijze krullen, zijn pince-nez en zijn schoon, donkere stem, hij roept Cis de Dove.

‘Gij hebt gehoord, welke straf mijnheer naast mij vraagt. Daar voor je, op de grond, ligt je geweer. Herken je dat?’

Cis komt dichterbij. Hij heeft zijn geweer al lang gezien. Maar hij tilt het toch eens op, alsof hij het nauwkeurig bekijken moet vooraleer hij het als het zijne herkent. Hij houdt met plezier het geweer eens vast, ja, hij herkent het. Hij drukt het met de handen een afscheid toe, vaarwel, en legt het weer neer.

‘Heb je verder nog bezwaren, of heb je nog iets te zeggen?’

Ja, nou het gevraagd wordt, Cis strijkt eens snel met de bovenkant van de hand langs de neus en snuift daarbij. Vervolgens trekt hij, stevig en breed gebarend, met twee handen zijn broek op, kijk eens, hij beklagde er zich over, dat hij een paar trappen van de wachtmeester had gekregen, hij had er veel last van gehad met het zitten.

De kantonrechter heft het hoofd.

‘Wachtmeester, komt u nog eens hier!’

Daar komt snel en gediensstig de wachtmeester weer aangestapt, hij voelt zeker iets dreigen. Hij krijgt een rode kleur.

‘Hebt u deze man, die er toch niet zo gevaarlijk uitziet, getrapt?’

‘Nou... getrapt...’

Neen, de kantonrechter verdraagt zo'n ontwijking niet gemakkelijk. Hij zegt geprikkeld: ‘Zeg nu duidelijk: ja of neen.’

‘Ja, het is zo.’

‘Vertel eens beklagde, hoe kwam dat?’

Dit is het ogenblik voor Cis de Dove, hij heeft daarop gewacht. Hij trekt zijn broek nog eens op. En de mensen achter hem komen allemaal naar voren dringen, om goed te luisteren.

‘Ja, kijk 'es,’ zegt Cis de Dove, ‘dat is misschien een beetje eigenaardig, maar in het café van Thijs van Erpen was ik in het huiske gekropen, hoe noemde gij dat, mijnheer de kantonrechter, in de beste kámer...’

‘Goed, goed, dat weten we al.’

‘Daar stond ik natuurlijk niet veilig,’ zegt Cis de Dove, ‘maar daar was nogal een flinke opening in de bril, zo'n ruimberekende, en onder die bril was een balk, en dieje balk was nogal een heel eind boven de beerput. Toen heb ik mijn eigen door de

bril heen gewrongen en ben op dieje balk gaan zitten, en de deksel kon ik weer zó schuiven, dat die op de brilopening lag. Toen was er geen vuiltje aan de lucht.'

De kantonrechter mompelt wat. Hij zit nu diep voorovergebogen, de kin op de handen. De ambtenaar naast hem luistert aandachtig en mijnheer de griffier heeft de pen neergelegd, hij zit, met fronsjes in het glad voorhoofd, de mond een beetje samengenepen, af te wachten wanneer er weer iets komt, dat hij op zal moeten schrijven.

'Nou,' zegt Cis de Dove en hij gaat hoe langer hoe harder praten, 'toen ik een uurke gezeten had bemerkte ik, dat er daar op het huiske boven mijn kop iets gebeurde. Daar was iemand binnengekomen. Er was een gestommel en zo. Toen wier de deksel weggevat, en dáár, ik zal het van mijn leven niet vergeten, dieje wachtmeester daar, die ging zitten, en ik zie me dat, iets van de omvang omtrent van het achterste van een merrie...'

Cis de Dove zit zo levendig in zijn herinneringen, hij wijst de afmetingen aan. De kantonrechter ligt nu heel dicht met zijn neus op zijn papieren, de ambtenaar hangt achterover over zijn stoelleuning, gij ziet hem schudden. En de griffier zit nog met dezelfde fronsjes in het voorhoofd en met zijn genepen meisjesmondje zeer ernstig te wachten.

'En toen,' zegt Cis de Dove, 'ging dat boven mijn kop ópen...'

De kantonrechter schiet overeind en slaat met zijn hamer.

'Man, hou op!'

Ja, hou nou maar op, Cis de Dove moet wel zwijgen, hij is niet meer te verstaan, de mensen daarachter houden zich geen van allen meer in, ze staan daar zo luid te lachen, dat het een schande is. En nou moet ge die griffier zien. Er komt iets over zijn voorhoofd, dat strijkt de fronsjes weg, zijn genepen mondje verbreedt plotseling en hij lacht met een ijl, hoog, hinnikend lachje.

Maar Cis de Dove is onverstoort. Hij schreeuwt luidruchtig door alles heen: 'Nou, toen riep ik: stop! Hier zit ik, ik kan niet anders, ik geef mij over.'

De ambtenaar moest zich beter beheersen, hij is van zijn stoel opgestaan, hij staat achter zijn stoel met de rug naar de mensen, klein en breed in zijn toga, hij staat daar te hoesten en te proesten van belang. De griffier zit weer, zijn mond genepen en getroest, te schrijven. Cis de Dove roept nog door het rumoer heen: 'Ja, mijnheer de kantonrechter, wat zoude gij gedaan hebben als gij daar gezeten hadt, zoals ik?'

'Nu is het genoeg,' zegt de kantonrechter, en hij poetst zijn bril droog.

De arme wachtmeester, hij staat daar rood tot in zijn haren, hij is door de grond heen gezonken, het ergste is, dat hij hier in zijn ferme houding zo hoog en zo groot zichtbaar blijft.

'Toen trok de wachtmeester mij eruit,' zegt Cis de Dove, 'en toen ik eruit was, kreeg ik een paar trappen tegen mijn achterste, dat ik er twee dagen van te bed gelegen heb.'

Cis de Dove kijkt eens naar de wachtmeester, die daar met zijn gloeiende hoofd, strak en vast naar één punt staat te kijken en die kwade minuten beleeft in de zware angst, dat hij dadelijk met het gezicht naar alle mensen toe om zal moeten draaien. Misschien heeft de wachtmeester wel spijt, aan de zaak te zijn begonnen en zijn procesverbaal te hebben gemaakt. Daarom zegt hij tegen de kantonrechter: 'In elk geval heb ik geen spijt mijn plicht te hebben gedaan, ik zou me meer schamen als ik mijn plicht verzuimd had.'

'Ja,' zegt de kantonrechter, 'maar dat trappen hoorde er niet bij. U had zich moeten beheersen.'

'Dat geef ik u in zo'n geval te doen.'

'Houd uw mond nu maar. Deurwaarder, de volgende zaak.'

Cis de Dove salueerde voor het afscheid en kreeg een knikje van de kantonrechter terug.

Cis de Dove, dat was geweldig, hij was nu de held, in café Moira werd op zijn gezondheid gedronken, en voor Cis zijn geldboete werd gecollecteerd, Cis hoefde dat waarachtig zelf niet te betalen, er zou ook nog wel wat overblijven voor een nieuw geweer.

Hoe ging het verder. De winden en de buien van de winter, de bloesems van de lente. De zomers, waarin de hoog geladen hooiwagens uit de uiterwaarden rijden en uit de polders komen. De diepe ernst van de herfst en het water in de Maas waarover de winden rimpels slaan en dat koud klotst tegen de grijze kribben en naar de verten zwart en blinkend stroomt onder de donkere wolken. Piet van den Oudendijk zit in Coudewater, daar horen wij zoveel niet meer van. Op een goeje dag was dokter Van Taeke bij Janus de Mert op de Bergen geweest, de kunstmatige voeding hielp niet meer. De kanker had de boer vanbinnen helemaal weggevreten, alleen zijn buik was één groot gezwel. Dokter Van Taeke had in dit vertrek voor het laatst gebogen gestaan over de tafel.

‘Janus de Mert, de duizend gulden zijn vol. Kom, Willem, we gaan.’

De duizend gulden waren vol. Janus de Mert kon dit vernemen, het was donker in zijn alkoof. Voor de ruit waar hij naar kon kijken dreef de dreigende duisternis van buien. De donder dreunde in de verte over de aarde. Janus de Mert op de Bergen is toer bediend, er is van verscheiden kanten familie gekomen, misschien waren die een beetje te laat gewaarschuwd voor het testament. Janus de Mert had nogal wat centen, wie weet, wat de erfgenamen voor berekeningen hadden gemaakt. Wie was getuige geweest van het laatste gesprek tussen Janus de Mert en de parochieherder? De dingen zijn zo mooi niet, het sterven is niet zo rein en helder, de stilte van een uitgestreden strijd na een moeizaam leven. Het De Mertvolk was nogal van de rauwe kant, ze wisten genoeg, dat Janus de Mert nogal schavierig had geleefd en nooit veel had gedaan aan bidden en godsdienst, hoe was zijn inborst, daarom waren de laatste dagen zwaar geweest, en wat zeiden ze nou in de familie? Dat de pastoor hem geprest had om het goed te maken met goede werken, nu was er een groot bedrag aan de parochieherder vermaakt. De familie had Janus de Mert del Bergen uitgedragen, de familie had hem langs de Maas gedragen, het was een zwarte stoet, de klei-

ne klokken van de kerktoren deden hun best genoeg om droef te luiden. Het altaar was zwart voor de heilige mis van requiem, het was nog een mis met drie heren ook en met zeer veel kaarsen. Toen het lijk werd uitgedragen zongen de zangers op het koor: 'In paradisum deducant te angeli.' Het was allemaal plechtig en luisterrijk, hoe gaat dat, Janus de Mert had cénten en hij had de pastoor aan zich verplicht door hem in zijn testament te bedenken. O, dat testament, wat viel dat de familie tegen, dat er zoveel aan de pastoor en aan de arme vermaakt was, en van wat er voor de familie te verdelen overbleef moest om te beginnen nog duizend gulden af. Duizend gulden? Duizend gulden ja, want er was een rekening van dokter Van Taeke en die was duizend gulden groot. Daar was in het sterfhuis nog twist genoeg over, de aangetrouwden gingen het hardst tekeer, ze sloegen met de vuist op tafel. 'Dokter Van Taeke groet u en verzoekt u hem het ereloon, dat hij verdiende met geest en handen, en dat bedraagt duizend gulden, te betalen tussen nu en veertien dagen.' Dat was kort aan, er waren mensen, die verzekerden, dat zij rekeningen van dokter Van Taeke hadden gezien, waarop stond: 'te betalen tussen nu en vijf jaren.' Nu moest er zo'n haast bij zijn, dat was misschien nog maar goed ook, want de notaris kon niet verdelen vooraleer deze schuld eraf was. Ze wouen er niks van weten, ze zouden dit en dat, ze zouden gaan procederen. De notaris had verzekerd, dat ze het verliezen zouden. Dat kon hun niks verdommen, wat was dat voor een gemene streek, om duizend gulden te rekenen, iedereen wist, dat Janus de Mert bij zijn leven door dokter Van Taeke zo schrikkelijk geplaagd was. De notaris had verzekerd, dat dokter Van Taeke de patiënt met kunstmatige voeding nog lang in leven had gehouden, zeker, maar toen die verontschuldiging na enige borrels werd besproken, toen werd ze nog maar verkeerd uitgelegd. Dat hij hem maar eerder kapot had laten gaan, het enige wat dokter Van Taeke bereikt had was dat Janus de Mert wat langer had liggen kreperen met zijn kanker, als hij eerder kapot was gegaan, dan hoefden ze nou ook maar niet

zonder meer die duizend gulden af te geven aan de dokter. Dan had hij misschien ook zijn testament anders gemaakt, hadden ze de pastoor maar uit het huis kunnen houden! Dat De Mertvolk was allemaal eender, veel bijzonders was het niet, het was rauw en lelijk volk, en ze waren zo schrikkelijk op de centen. Ze gingen nou ook nog lelijk doen op de pastorie, ze wouen er het fijne af weten, hoe de pastoor Janus de Mert verleid en gedwongen had, ze zouden hun beklag indienen bij de bisschop. Voor zo'n geval, om hun centen te beschermen, zouden ze aan de bisschop denken, het leek nergens op, zoals ze optraden bij de pastoor. Maar de pastoor was flink genoeg, om zijn eigen niet te laten overschreeuwen en om ze de deur uit te krijgen. Dokter Van Taeke hoorde ervan. 'O, Voltaire,' zei hij, 'had Frankrijk die scherpzinnige geest nodig om erfenissen uit de handen van de jezuïeten te houden ten behoeve van de heel wat onsmakelijker hebzuchlit van vechtende families?' Dokter Van Taeke laat de notaris weten, dat hem het met geest en handen verdiende ereloon onmiddellijk moet worden uitbetaald. Toen het geld van de notaris kwam maakte dokter Van Taeke de enveloppe met de bankbiljetten niet eens open. Hij liet het geld zo wegbrengen naar de nonnekes om het aan de armen te verdelen, het geld werd van zijn onreinheid gezuiverd. Op zijn spreekuur de volgende dag kwam dokter Van Taeke in de open deur van de wachtkamer staan en zei: 'Een patiënt heeft mij zulk een geweldig hoog ereloon betaald, dat ik voorlopig u allemaal voor niets behandel.' Dat was prachtig, de patiënten gingen gauw na, of ze nog niet een andere kwaal erbij hadden dan die waarvoor zij hier waren gekomen, er waren er die vroegen ook nog een fleske mee voor de huisgenoten, die inwendige koortsen of benauwdheden hadden. De nonnekes, die de duizend gulden hadden gekregen, kenden de armen genoeg aan de kinderen die naar school kwamen. Later gaven zij dokter Van Taeke een lijst, hoe het geld besteedt was met de namen der gezinnen en de opgave hoeveel kinderen er in elk gezin waren en ook allemaal de namen van die kinderen erbij, de non-

nekes doen die dingen zo secuur. Die kindernamen stonden ook allemaal in het geboorteboek van dokter Van Taeke gekalligrafeerd.

De familie van Janus de Mert op de Bergen heeft moeite gedaan, om de grond en de boerderij te verpachten, dat lukte niet. Niemand wou van die mensen pachten, ook de grond niet. De grond ligt nou te verharden en te verzuren, misschien komt er nog wel eens hoog water. De boerderij van Janus de Mert op de Bergen, de kanker heeft daar gewoond, wat is er allemaal gebeurd in dat huis, er is geen aantrekkelijkheid in, om die boerderij te pachten.

Op de gevloekte molen is weer een molenaar gekomen. Ze zeggen, dat het er een uit Ophemert moet zijn, Dirk van Avezaath heet hij, hij tart het noodlot en alle vloeken, hij verjaagt ratten en muizen. Hij is goedkoop in het bezit van de molen gekomen, waar staat er nog zo'n molen, zo hoog op de hoge molenberg, een mooi donker, schuin toelopend profiel, de blinkende molenkap en de zwierige stand der verheven wieken. De wieken staan nu niet meer overkruis, de ene roede staat loodrecht van de as uit verticaal naar de hemel en loodrecht naar de voet van de molen, de andere staat breed en groots horizontaal voor de borst, de zeilen liggen opgerold om de roeden heen geslagen.

Dat is schoon. Dat is rust. De wind komt. De molen blijft op schooi staan. Nu hoeven de boeren niet meer naar de omliggende dorpen, ze kunnen weer hier terecht. Ze komen met hun lijnkoeken, met hun voer, met hun rogge en tarwe. De molenaar spant blij de zeilen. De wind grijpt erin. En daar is de heldere vrolijke beweeglijkheid in de zingende hemel, van de wieken, die komen en gaan. De molenaar staat op de steenzolder. Hij hoort het volle zware gekreun van spoorwiel en bonkelaar, en het schoon onregelmatig rollen van de malende molenstenen. Hij ziet vanuit de hoogte het vlakke verre land, de doorlijnde polders binnendijks met het blinken van de hemel

in de kleine sloten, de bomen en de zeer smalle slingering van de hoge weg, en, aan de andere kant, de ver en diep gelegen Maas in haar valleien onder de trilling van koele, verre nevelen. De molenaar rookt zijn pijp daarbij. Hij heeft een knechtje aangenomen. Die is beneden hem op de meelzolder aan het werk. Dat knechtje is ook niet van deze kanten. Het is een aardig ventje. Het kan zijn, dat hier of daar iemand, die aan de vloek op de molen gelooft, zijn hart voor deze jongen vasthoudt, de molenaar heeft er geen vrees voor. Hij hoort van de vroegere ongelukken, hij lacht er eens om. Een molenaarsknecht die zich ophangt, dat kan op iedere molen gebeuren, dat kan ook twee keer op dezelfde molen gebeuren, zeker, waarom niet, dat ligt niet aan de molen, maar aan de zwaarmoedigheid van de knechten. En bovendien, de molenaar zal wat dit betreft zijn knechtje niet aan de verleiding en de gevaren van de molen blootstellen. Als er een boer komt met een vracht zakken, dan gaat de knecht naar boven toe om de zakken omhoog te luien en de molenaar zelf gaat beneden op de kar de zakken aanhangen, op die manier kan hij nimmer zijn knechtje dood naar boven halen. Neen, wat is er eenvoudiger. Als door de week de molenaar zijn molen stilzet, dan zet hij hem overkruis. 's Zondags zet hij hem in het teken der vreugde, de komende wiek niet helemaal verticaal, het wiekenkruis ietsjes scheef en gekanteld, en hij vlecht de opgerolde zeilen zorgvuldig door de latten heen. Dat doet hij, om zijn blijmoedigheid te tonen en om te laten zien, hoe onverschillig hij is voor al die praatjes over de vloek op deze molen, waar hij wel zorgt, dat zijn knechtje niets gebeuren kan.

En molenaar Dirk van Avezaath heeft gelijk, er gebeurt niets op zijn molen. De dagen gaan, de seizoenen. De broederschap van de snoek komt in café Moira bijeen. Ze hadden het nog wel eens over dokter Rits, waar zwierf hij rond in een van de vijf werelddelen. O, er was nieuws van dokter Rits. Hij had een brief geschreven aan dokter Van Taeke, er zaten veel zonderlin-

ge postzegels en stempels op die brief, die brief kwam uit Guatemala, daar zat dokter Rits bij de vuurspuwende bergen, die appelkwekerij was weer afgelopen, maar hij was ook weer uit Guatemala vertrokken. Hij bracht een nacht door in een blokhut, toen hij wakker werd door een geheimzinnige waarschuwing, de maan scheen over de bergen en over de bananenplanten, in de nacht naderden drie kerels met een sombrero op het hoofd de blokhut, 'mijn beste Van Taeke, ik nam mijn geweer en naderde het venster, ge begrijpt het: drie patronen, en de volgende dag heb ik de vrijstaat verlaten en ben ik naar het noorden vertrokken!' De broederschap van de snoek hield zich in café Moira ook weer met de snoek bezig, er gebeurden weer van allerlei dingen. De snoek is weer tekeergegaan, er is storm geweest op de Wiel. Er was een stormachtige nacht, toen rees de snoek rechtstandig uit het water op, zo hoog en zo donker als een toren, hij heeft takken gerukt van de canada's die langs de Wiel staan, de volgende morgen dreven de takken op het water. De snoek had mos op zijn kop, zeker, tegenwoordig groeiden er blad varens tussen dat mos. De dartelheid der spelende dolfinnen was niets vergeleken bij de dartelheid van deze snoek. Brammetje Peccator kwam in café, Moira, wie weet wat Brammetje in de oude almanakken die hij thuis had, gelezen had en wat zijn gedachten vervulde als hij langs de Wiel liep of wat hem bezighield in zijn nachtelijke dromen. Brammetje vertelde, dat de snoek de oudste zoon van dokter Van Taeke, toen de jongens van Rolduc met vakantie waren geweest, op de rug had genomen, omhooggegooid en weer opgevangen. Op die manier had de snoek met de jongen geëkaatst, toen was hij ondergedoken en de jongen was naar de kant moeten zwemmen. De jongen had het zelf verteld, natuurlijk waren er mensen, die het gezien hadden. Frederico Dusamos had met eigen ogen de jongen met zijn kleren aan in de Wiel zien zwemmen, tenminste met zo'n badpak aan, de jongen was met zijn kano gekapseisd, de snoek had die kano omgegooid. Het werd weer druk om de Wiel heen, er kwamen vooral veel jongens aan de

kant. De ouderen stonden daarachter af te wachten, wanneer de snoek zou komen en de kinderen op zijn rug zou nemen, om ze omhoog te gooien en weer op te vangen en er mee te dartelen in de golven van de Wiel. Toen de jongen van dokter Van Taeke weer terug was in Rolduc schreef hij er een opstel over, dat zond hij op aan de broeder'schap van de snoek, haar donmicilie kiezend bij Willem van Oijen in café Moira, en dat opstel werd in de archieven van de snoek opgenomen.

En Brammetje Peccator, er was een tijd dat hij weer zo geheimzinnig deed, toen was hij weer enige tijd weg geweest, voor een verre reis. Hij was naar Antwerpen geweest, zeiden de mensen. Toen hij later terugkwam stak hij feestelijk de vlag uit. Die vlag wapperde zo vrolijk en zo blij langs de gevel van het huis aan de dijk. Waarom had Brammetje de vlag uitsteken? 'Verheug u met mij,' zei Brammetje, 'mijn zonde is mij vergeven.' Want Brammetje was naar Antwerpen geweest, daar was hij wezen biechten bij een biechtvader, die was zo oud als de straat, die biechtvader had diep nagedacht, toen kende hij Brammetje zijn zonde. 'Wat heeft die biechtvader dan gezegd, Brammetje?' 'Hij heeft gezegd: ahwé, absolvo te.'

Maar in de nieuwe herfst, toen kon de snoek weer een tijdje rusten, er was een andere opwinding. Een tochtige avond, toen bij een stijve wind een stiefregen over de dijk stond, toen kwamen de mensen in de ingetogen straatjes en weggetjes voor hun deur om met elkander te praten. Nou was het wel zo verschrikkelijk op de molen. Er was een voer rog gebracht. De molenaar was naar beneden gegaan. Hij had geroepen van beneden, als de zakken opgehaald konden worden. Toen haalde de knecht, die het luizeel bediende, zijn baas met de hals in de strop dood naar boven.

Nu stond de molen weer stil. De wieken stonden in rouw. Veel mensen waren gaan kijken. Ze zagen niets. In de vroege donkere blonken de ruitjes en de natte stenen van de romp, in de hoogte klaagde de wind door de hekken van de wieken, de

zeilen waren opgerold. De molen stond zo hoog en zo verlaten in de nacht, hij stond er dreigend en kwaadaardig, hij had zijn slachtoffer weer opgeëist. Maar in de molenaarswoning, daar brandde een licht, hier zat een vrouw te schreien. De mensen gingen later weer terug naar hun huizen, daar bleven ze buiten hun deur. Een winkelbel klonk kort en met een verwaaide klank in de regen. De ramen van de huizen waren mat verlicht, het glas in de straatlantaarns rammelde in de wind. Er waren hier en daar lichtschampen en vochtige weerspiegelingen. En van de gegeselde linden dwarrelden de blaren met zwermen neer, ze kringelden over de vochtige grond. Een deur sloeg dicht. De mensen praatten druk. Later zwegen zij en gingen opzij, toen dokter Van Taeke met zijn rijtuigske voorbijkwam, de lantaarns van het rijtuigske brandden weerszij, rossig in de troebelheid van het nat weer, en Willem de knecht hield de leidsels. Toen de wind wat ging liggen, begon het harder te regenen. Een getikkel van groter druppen, een geruis van luide regen.

Wie was de boer geweest, die met zijn vracht voer was gekomen, toen het ongeluk was gebeurd? Die boer, wijdbeens op zijn kar, was als een razende Roland naar buiten komen rijden, de kar slingerde holderdebolder, toen hij de hellende zijweg naar de molenberg afreed was hij tegen een heg opgevlogen. Het paard steigerde en wou kar en al door de heg heen trekken. Gelukkig, dat Janus van Lange Dirk in de buurt was, die had het paard bij de teugel gegrepen en die had de boer herkend. Het was Noldus Maas van de kanten van Teeffelen. Noldus Maas had de haren overeind, zijn kleren waren gescheurd, hij bloedde aan de hals en het schuim stond op zijn mond. Hij was subiet zo hard als hij kon doorgereden. Later begreep Janus van Lange Dirk waarom Noldus Maas zo ontdaan was geweest en er zo schrikkelijk had uitgezien. Dat was van het ongeluk, Noldus Maas had daar beneden in de molen de spoken en de duvels gezien. Waarom bloedde zijn nek, de wurgende dood had ook hem willen grijpen, toen was hij weggehouden.

Maar nu werd het wonderlijk en eigenaardig met die vloek op de molen. Het parket van Den Bosch was weer gekomen en de marechausees uit Oss. Die hadden Noldus Maas niet thuis getroffen. Dirk van Avezaath had in de blauwe nagels van zijn dode handen flarden en reepjes stof zitten van een boezeroen. Er werd ook een merkwaardige bijzonderheid verteld na de lijkschouwing. Dirk van Avezaath was niet alleen opgehangen, er waren mensen, die zeiden dat hij zijn nek gebroken had, er werd ook verteld, dat hij geworgd was. De marechausees hadden Noldus Maas niet thuis getroffen. De oude Maas zat in de woonkeuken, die was al in de negentig, die was lichamelijk nog zo kras. Hij zat, een stok tussen de benen, de oude handen, die vel over been waren, om de knop van de stok gewrongen. Uit de oude Maas was niet veel uit te krijgen, die was kinds op zijn jaren. Die sprak maar over één ding, over de vloek op de molen. Nou mompelde hij zomaar voor evenveel. Er is een avond lang en een halve nacht naar Noldus Maas gezocht. Ze vonden hem in de polder in de buurt van Oss. Toen de marechausees hem vonden was hij op hen afgevlogen. Hij had er een stevig met een paar geweldige klauwen bij de nek gevat, die marechausee had het te kwaad gekregen, zo geweldig als zijn keel dichtgeknepen werd. Maar ze hadden Noldus Maas duchtig afgeranseld, toen had hij schrikkelijk en hard staan janken en klagen. Er waren mensen, die hadden dat in de nacht gehoord, het kwam van de kanten van Oss, het was als het gejank van een geweldige, gemartelde hond, die de kwellende maan ziet. Toen hadden de marechausees ook gezien, dat het halsboordje van het boezeroen van Noldus Maas gescheurd was, het hing aan flarden, er waren reepjes afgetrokken. Noldus Maas heeft in het kot van het gemeentehuis gezeten, later hebben ze hem bij het lijk gebracht op het gemeentehuis, waar de doktoren waren uit Den Bosch. Noldus Maas zei hier geen stom woord, hij had met zijn kop gebogen naar de grond staan kijken. O de duvels, die hij gezien had, ja, hij had ze zeker gezien, hij was zelf zeker zo'n ondoorgrondelijke duvel, een gek, een maniak, met

drie moorden op het geweten. Toen is hij weggebracht naar 's-Hertogenbosch. Wat zou er nou van komen.

Een weduwe in de rouw is weggetrokken uit de molenaarswoning. Ze had een kind van een jaar of drie. Ze zijn naar Ophemert gegaan. De wieken van de verlaten molen staan in het kruis, de zeilen zitten opgerold om de roeden heen geslagen en aan het eind in het latwerk geknoopt. De dagen en de nachten. Grijze wolken en de kalme maan, de klagende winden om een molenkruin. De regen, die de kap geselt. Nadien staat de molen in een sneeuwbus, een sidderende jaagsneeuw, daar de noorderwind achter zit. Bevende, schuine strepen, een hemel volgedraafd van deze geluidloze jacht, het zwart van de molen trilt. Er is een siddering voor de ruitjes. De onrustige ratten, rechtstandig voor het glas, heffen hun geheven keel naar de witte drift, die ze voor de hemel zien.

[VII]

Hoe gaat het, kleine kinderen worden groot, de grotere worden mannen, er zijn al zomers geweest, dan gaan de jongste zonen van dokter Tjerk van Taeke met hun kano naar de Friese meren, en de oudste is al zo wijd, dat hij voor dokter leren gaat, toen ging hij een keer met zijn vader mee naar Mammeke. Mammeke kon de jonge man de beloofde waarschuwing nog geven. Dokter Van Taeke heeft tegenwoordig een ander paard, een appelschimmel, een groot paard, het heeft zo'n fijne, witte kop en zo'n goede scherpzinnige ogen achter de oogkleppen. Dat paard is uit een wonderland vandaan, wie weet, is het geen geschenk van een Schotse edelman, die daarmee zijn dankbaarheid en zijn grote verplichtingen jegens dokter Van Taeke heeft willen uitdrukken. Een hoog paard, op zwarte benen, het heet Khedive, het is een wonderlijk paard. Als het staat voorgespannen en het wacht voor het huis van dokter Van Taeke, het staat er met die oogkleppen, dat geeft het zo'n uitdrukking van grote, goedige en bezorgde verbazing, maar het kijkt opzij naar de deur, als dokter Van Taeke op de stoep komt knikt het goedendag. Dokter Van Taeke klopt het met plezier op zijn stevige witte neus, of hij grijpt eens met pink en duim weerszijden van het gebit in de warme, klutsende lippen, op deze wijze lacht het paard. En het hinnikt als het een kletsende slag in zijn rillende nek krijgt, zijn manen zijn afgeknipt, die staan tot een korte stugge kraag. Als Willem de knecht zijn klein rukje aan de leidsels geeft, dan heft het fier de kop. Het is een prachtige draver. Het heeft trots en hoogmoed, het weet, dat het dokter Van Taeke rijdt. Het weigert klontjes uit de hand, het eet geen brood aan de deuren als een goedhartige vrouw naar buiten komt en het wat wil geven. Alleen uit de handen van kinderen neemt het wat aan, omdat kinderen zo klein en bovendien zo lief zijn. Eens op de dijk ging het voor zijn rijtuigske stilstaan,

zonder dat Willem aan de leidsels had getrokken. Dat kwam, daar waren kinderen boven een kuiltje zo druk aan het knikkeren, de kinderen wilden hun knickers eerst vlug weggrissen voordat ze gauw van de weg liepen. Daarom wachtte het paard, om het de kinderen gemakkelijk te maken en hen niet te beangstigen. De eerste keer toen het de veerdam af moest om de pont op te gaan, toen weigerde het. Het werd niet zenuwachtig of schichtig, daar had het te veel zelfbeheersing voor, het dacht eenvoudig: dat is me te gevaarlijk. Misschien dacht het wel, dat het ook de dokter en de koetsier in gevaar zou brengen. Dokter Van Taeke stapte toen uit en liep de pont op. Het paard hinnikte, het was gerustgesteld, het liep zonder dwang of enig gebiedend geschreeuw vanzelf de pont op, de dokter achterna. Nardje de Wit de veerman moest daar geweldig om lachen, toen voelde hij zich opeens aan de mouw getrokken. Nardje vloekte, zoals dat voor een veerman past, en na die vloek, zei hij: ‘Hij bijt!’

Maar het paard beet niet, volstrekt niet, het had zijn manieren, het liet zich niet door een veerman uitlachen, het had echter zijn zachtaardigheid bij zijn trots. Toen het nadien terugkwam liep het dadelijk het veer op, het wist zich zijn ondervinding snel en verstandig ten nutte te maken. In zijn stal at het zijn voerbak gauw halfleeg, dan hief het de kop terug en bleef met gebogen kop staan. Willem dacht: heeft hij het nou al op, dan heb ik hem te weinig gegeven! En Willem deed er nog een flinke schep haver bij, het hief meteen de kop, hinnikte en ging weer snel en hongerig aan het eten. De tweede keer had Willem het door, toen gaf hij het meteen maar een schepje extra, het paard kreeg op die manier een uitstekende indruk van de mensen waar het mee omging. Het liet zich zo gemakkelijk tuigen en inspannen, het kwam iedere beweging tegemoet, het maakte het daarmee gemakkelijk voor Willem en voor zichzelf. Dokter Van Taeke sloot een hartelijke vriendschap met dit paard. Hij praatte er soms enige woorden mee. Hij kwam eens in de stal kijken, dan hinnikte het paard van vreugde. Dokter

Van Taeke zadelde het eens. Hij maakte eens een plezierritje, hij ging uit met dat paard. Toen het winter werd kwam er een ar. Een prachtige ar, die moest ge zien, het paard had er een pluim bij en hele rijen belletjes aan het tuig. Toen het gesneeuwd had moest ge dokter Van Taeke schrijbeens zien zitten met de rode, blijde leidsels, hij zat er zo schoon in zijn pelsjas, en het paard stond edel en hoog voor die ar. De besneeuwde Maasdijk, de besneeuwde wereld. De toegestopte huizen langs de binnendijkse wegen. De weg door de diepe, grote polder. Het paard voor zijn slee draafde met plezier, er was een prettige kou in de reine lucht. In die winter ging dokter Van Taeke met zijn ar veel naar Mammeke toe, in haar klein huis, dit was Mammekes laatste winter.

De kinderen van Mammeke kwamen nu een enkele keer meer thuis, wie weet waar ze altijd gestolen of gevlogen waren. Als ge ze zaagt, ze waren nog flink genoeg, dan konde ge nog niet begrijpen, hoe zo'n vrouwke aan zo'n flinke jongens kwam. Maar hoezeer was ze ook versleten, de syfilis liet niet veel gaaf en heel aan haar. Een van haar jongens was getrouwd in Oss, die werkte daar op een fabriek, hij had een vrouw met van die kammen in het haar, die kammen met paarlemoer erin, ze droeg het haar van voren met een pony. Een andere jongen was stoker op een bootje van de stoomvaartonderneming op Rotterdam, ze waren goed bezorgd en van goede oppas. Mammeke schreide in haar hart van dankbaarheid, met haar ogen kon zij niet meer schreien. Ze had ook soms haar geweldige en diepe onrust, daar was wel eens een Rotterdammer meegekomen, daar sprak haar jongen in huis zo vrank en zo vrij mee over de Pale Pie en over een bijl, die hij en zijn broer bij Brammetje Peccator gestolen hadden, die bijl hadden ze later in de Wiel gegooid. Mammeke werd daar angstig en zenuwachtig af in haar gemoed, als het donker ging worden over de wereld kon zij daaraan gaan zitten denken. Haar jongen had haar gezegd, dat ze zich maar geen zorg moest maken. Die was zo overmoedig, je kon die Rotterdammers best vertrouwen, dat

waren zelf trouwens ook zulke verlegen jongens niet. Natuurlijk had haar jongen willen opscheppen en indruk willen maken tegenover die kerels daar in Rotterdam, wie weet wat hij allemaal verteld had. Er waren ogenblikken, dat Mammeke haar hart zat vast te houden.

Dokter Van Taeke kwam en zei: ‘Mammeke, het gaat met u aflopen, gij zult de lente niet meer zien.’

‘O,’ zei Mammeke, ‘als de kinderen maar bezorgd zijn en als mijn goede man zaliger in de hemel mij maar vergeven wil. Uw jongens worden zo knap en zo groot, hoor ik, ze zullen het ver brengen. En dat paard van u, is dat een geschenk van de koning van Engeland? Dat hoor ik hier in huis. De jongens zeggen, dat het zichzelf kan inspannen en dat het vroeger in een circus is geweest. En Piet van den Oudendijk, dat moet verschrikkelijk zijn in Coudewater, die heeft het delirium gekregen van wroeging over een zonde van laster, die hij bedreven heeft. Ik kan het begrijpen, maar ge doet beter berouw te hebben over uw zonden, zoals ik. En dat De Mertvolk, dat zijn schuimers, ze hebben een inbraak gepleegd op de pastorie, om de centen die de pastoor hun ontroofd heeft, zoals ze zeggen, terug te halen. Maar de pastoor had de centen stevig in zijn brandkast zitten. Het is waar wat ge zegt, kanker is erger dan wat ik heb. Maar ik maak een ander geen verwijt, ik heb het mijne aan mijn eigen te danken. Ik hoop, dat mijn kinderen mij vergeven en na mijn dood voor mij zullen bidden, want alleen kan ik mijn schuld niet uitboeten.’

Dokter Van Taeke zegt langzaam: ‘Omnis syphiliticus mendax est.’

‘Ja, ja,’ zegt Mammeke.

Dokter Van Taeke gaat er eens toe zitten: ‘Ge wilt twee dingen bereiken, Mammeke. Ge beschuldigt u zo nadrukkelijk, dat ik wel voelen móét, dat uw man het u heeft aangedaan. Ik kom dat, naar uw bedoeling, te weten, en ge denkt tegelijkertijd, dat ik wel vol bewondering moet zijn voor u, dat ge zo deemoedig de schuld op u neemt.’

Is Mammeke zó uitgerekend? En voelt ze zich doorzien en verraden?

‘Ja, ja,’ zegt ze.

Ze is oud. Ze is doof. Ze is een beetje kinds. Ze begrijpt alles niet meer zo, wat tot haar gezegd wordt. ‘Goedendag,’ zegt dokter Van Taeke, ‘en God zegene u.’

God zegene haar. Ze heeft de doek bij een tip opgetild, och waarom, zij is zo blind, ze voelt daglicht en duisternis, maar ze kijkt door troebel water, ze ziet geen klaarheid meer. Ze brokkelt af, ze zit te rotten. Ze zit onder haar doek, die mag niet af, dan komt de kou zo bijtend om haar hoofd. Wat is het voor een wijfke, ze heeft nu iets voelen schrijnen van teleurstelling, nu dokter Van Taeke dat zei. De vuist van haar man weegt zeker op haar verwekende hersens, misschien heeft ze wraak willen nemen. Zij kan niet met een geweer in een rijtuigske gaan zitten, ze kan een ander geen kanker bezorgen. O, ze had hier alleen maar met een nagedachtens te doen, ze heeft er dit op gevonden, haar uitgerekende deemoedige beschuldiging, het berekende zoete gemurmel van haar syfilitische mond. Ze wil zo listig en zo slim zijn, ze is misschien zo dwaas, ze heeft haar verstand niet. Zij schreit in haar hart over haar dochters, zij schreit er zo zwak over. Ze huichelt misschien tegenover zichzelf. Waarom heeft ze daar stilgezeten als de meisjes met allerlei vreemd schippersvolk binnenkwamen en de deur grendelden, - waarom nam ze van het geld aan, dat de meisjes op die manier verdienden? Mammeke wiegt zo'n beetje op en neer met het bovenlijf, de deur staat in de duisternis open. Mammeke kan uitwaaien, ze kan met haar verminkte hand rondtasten over haar graf, dat onder de sneeuw gegraven wordt. Ze kan de spade horen.

De begrafenis van Mammeke is op een dag in Maart geweest, de kinderen zijn allemaal gekomen. De dochters liepen te schreien achter het lijk. Ja, nu zongen de zangers ook: ‘In para-

disum deducant te angeli.’ Een der dochters is bij het open graf, toen de kist erin werd neergelaten, flauwgevallen. Nadien zijn de kinderen weer weggegaan, we hoorden daar hier niet meer van.

Een slepertje heeft een baggermolen door de Maas getrokken. Er komen regenachtige dagen, in de verte hoort ge het stampen en de rateling van de baggermolen. Er zijn nog andere dingen. In de omtrek, naar boven, daar zijn ze met verbetering van de Maas begonnen, zoals dat heet, de loop van de Maas wordt gewijzigd, het is niet gering, de Maas kronkelt te veel, de mensen zeggen, dat ze rechter gemaakt zal worden, deze mooie grillige stroom, en er komt een stuw. Er is daar vreemd volk gekomen, er zijn arbeiderskampen gebouwd. Er komen vrachten zand. De broederschap van de snoek vergadert druk. Geen wonder, wat gaat er gebeuren, het is daar bij de Wiel een drukte van belang. Die prachtige Wiel, die wordt leeggepompt. Er liggen van die geweldige geglazuurde aarden buizen van de Wiel over de dijk heen, door de uiterwaarden heen, naar de Maas. Er zijn pompen op de Wiel gezet. De Wiel wordt leeggepompt, ze wordt met Maaszand gedempt. Nu zal de grote dag komen, dat de snoek met het mos en de blad varens op zijn kop droog komt te liggen. Maar er zijn voor het ogenblik nog allerlei andere zorgen, daar was het zilveren ambtsfeest van dokter Van Taeke.

Dat feest werd schoon gevierd. Er werd een erecomité gevormd, daar zaten de burgemeester en de wethouders en de leden van de raad in. Er werd ook nog een uitvoerend comité gevormd, daar zat zowat iedereen in. De comitéleden zamelden geld in voor de versiering. Er werd bikkelen groen gesneden, het groen uit thuyaheggen en schoon, diep mastengroen. Het huis van dokter Van Taeke werd opgesierd met al dit groen en met de bloemen, die de lente gaf. Er werd een geweldige ereboog voor zijn huis gebouwd, daar kwam te midden van groen

en bloemen een schild in, en op dat schild hadden de jongens van Van Gerwen geschilderd:

Heil U, geneesheer, die vijftwintig jaren,
Waardig en vol ijver uw plicht hebt betracht.
Dat God U nog vele jaren mag sparen,
En door Zijn beleid U brenge tot kracht.

De jaartallen van het jubileum stonden daar aan weerszijden onder.

De dorpsfanfare hield avond aan avond haar repetities van schone feestmarsen. Het kerkkoor studeerde een driestemmige mis en een feestcantate, en de nonnekes waren de kinderen huldigingsliedjes aan het leren. Het zou een prachtig feest worden, het is jammer, dat een kleine wanklank het feest kwam verstoren.

De gemeenteraad had een geheime vergadering, daar werd het feestgeschenk besproken, dat de gemeente aan haar arts zou geven, er was goed bijgedragen, en de dokter had zovele verdiensten, men mocht een flink bedrag uittrekken uit de gemeentekas. Het voorstel was om duizend gulden in een gesloten enveloppe aan te bieden. Een paar raadsleden waren daar tegen. Niet, dat zij de grote en bijzondere verdiensten van dokter Van Taeke niet erkenden, ,maar daar was de geboden zuinigheid en het precedent, da men niet moest scheppen, daar wisten ze hier ook van. Ze zaten daar te redeneren in het klein raadzaaltje van het gemeentehuis op de dijk. Sjef de Smid verdedigde het voorstel van die duizend gulden met vuur. Tegenover een dokter die zich doodziek op een baar liet dragen naar een vrouw die zijn hulp nodig had, en die, als een zieke in nood was, zomaar over de Maas wandelde, moest men niet krenterig zijn. De burgemeester maakte het de tegenstanders gemakkelijker om tóch voor te stemmen, hij had nog een klein nevenvoorstel, dat verklaarde ook, waarom hij zulk een flink bedrag wilde geven. Ziet u, dokter Van Taeke was inderdaad een arts

vol toewijding en een bekwaam verloskundige, maar daar waren andere dingen. Er was van een zekere familie De Mert een klacht ingekomen over een schandelijk hoge rekening die dokter Van Taeke had gezonden en de burgemeester moest toegeven, die rekening was exorbitant hoog. Exorbitant, dat zei de burgemeester. Hij zei dat zo welluidend en met zulk een innemende uitdrukking op zijn gezicht, hij streek daarbij door zijn verzorgde, korte baard. En het scheen ook, dat dokter Van Taeke die patiënt van de familie De Mert, die Janus de Mert op de Bergen, voortdurend had bedreigd en daarmee de dood van de man verhaast had. Dan zat daar in Coudewater Piet van den Oudendijk, daar moest de gemeente geldelijk voor bijdragen, die Piet van den Oudendijk leed aan een volslagen vervolgingswaan, de doktoren hadden daar hun mening over en dokter Van Taeke had op zijn zachtst gezegd veel tot de krankzinnigheid van Piet van den Oudendijk bijgedragen. De burgemeester was al eens op de griffie in Den Bosch geweest, daar hadden ze ook klachten over de gemeentearts. De bedoeling was nu om de gemeentearts na zijn jubileum eervol te ontslaan, dan was het voorstel, dat thans ter tafel was gebracht, van die duizend gulden, dat was dan een kleine geldelijke compensatie.

Ontslaan? Maar ging dat zomaar? Zeker zou dat gaan, dat was al overlegd. De pensioenrechten voor de dokter bleven bestaan. Maar er waren werkelijk zeer ernstige klachten en men kon gelijktijdig het standpunt innemen, dat de gemeente een jongere kracht nodig had en een arts, wiens godsdienstige levensopvatting meer in overeenstemming was met de aard der bevolking. Ho, Sjef de Smid sloeg met de vuist op tafel, een dokter die zijn leven waagt voor zijn patiënten, die zoveel goedgeeft, die alles weggeeft aan de armen, die zo bekwaam is, Piet van den Oudendijk en Janus de Mert hebben de onaangenaamheden, die ze van hem ondervonden, aan zichzelf te wijten, ze hebben hem geplaagd. Een man, die zo buitensporig is in het goede, zal allicht een beetje buitensporig zijn in de hebbelijke eigenaardigheden, die hij erop nahoudt, maar ik voor

mij ga voor hem door het vuur, zei Sjef de Smid. En zijn godsdienstige overtuiging, hij laat op tijd bedienen en hij doopt in gevallen van nood, verder praat hij nergens over, en ge moet de nonnekes maar eens vragen, die zijn dan wél in overeenstemming, wat de godsdienst aanbetreft, met de aard van de bevolking en die hebben alles over voor de dokter. Wij hoeven niet meer en niet beter te zijn dan de zusters! Dat kon nou wel allemaal zijn, maar het voorstel om het feestgeschenk aan te bieden onder voorwaarde van het later mede te delen eervol ontslag met dankbetuiging voor de bewezen diensten, werd met zes stemmen voor en een stem tegen aangenomen. Sjef de Smid stemde tegen.

Sjef de Smid deed toen iets, hij voelde zich daartoe in zijn hart gedrongen en ervoor verontschuldigd. Hij ging naar dokter Van Taeke en verklapte uit de geheime raadsvergadering, wat daar besproken was en het besluit, dat daarop was gevolgd, daar kwam een lelijke wanklank van op het schone feest.

O, die feestdag, aarde en hemel hadden hun best gedaan, er stond een puurblauwe windloze hemel over de verre stille Maas en over de hoge ereboog voor het huis van dokter Van Taeke. In het dorp waren alle boomgaarden van een roomteer, zwaar en vol pralend wit en roze, dat geurde en daar zongen vogels liederen bij. Er was in de kerk een plechtige mis tot intentie van de jubilaris. Alle mensen uit het dorp waren in de kerk, de burgemeester, de leden van de gemeenteraad, de zusters, de boeren, de stropers, de vissers, het schippersvolk, de burgers uit de dorpskom, Frederico Dusamos, Nardje de Wit, de voltallige broederschap van de snoek, en ook Brammetje Peccator, Brammetje jubelde over de reinheid van zijn ziel waaruit de zonde gebannen was, daar was niemand thuisgebleven. De enigste die in de kerk ontbraken, dat waren de jubilaris zelf, dokter Tjerk van Taeke en zijn oudste zoon. Dokter Van Taeke had gezegd: ‘Ik ga daar niet naartoe. Wánt, ik houd daar niet van.’

Zo'n verstokte vrijdenker als hij was, dat had hij niet over zijn hart kunnen verkrijgen, om daar naar de kerk te gaan. Dat was natuurlijk weer een kwade noot voor hem bij de gemeenteraad, de gemeenteraad die daar in de kerk zat te jubelen en van dankbaarheid te bidden tot intentie van de jubilaris. Ja, daar in de kerk zaten ze voor de dokter te bidden met het listige verraad in hun hart, zei dokter Van Taeke. En zijn oudste zoon, die student in de medicijnen, was ook niet naar de kerk gegaan.

‘Ik eerbiedig geen ander beginsel liever dan dat van u,’ had hij gezegd.

Dokter Van Taeke had een schoon, zwart pak aangetrokken, wat waren zijn manchetten hagelblank bij het rossige van zijn handen, en het sneeuwwit plastron onder het rood gezicht en onder de rode baard. Na de mis, dat was schoon, uit het dorp kwamen daar in de rij de kinderen aangetreden over de dijk, de bruidjes in het wit en met palmtakken en witte anjelieren en seringgen in de handjes, ze hadden witte handschoentjes aan. En de jongens daarachter. Zuster Marie Danielle liep achteruit voor de kinderen en klepte in de maat waarin zij liepen met haar eikenhouten klep:

Klep, klep, klep, de school gaat aan,
 Wil nu in de rij gaan staan.
 En wij lopen in de pas,
 Zo gaan wij dan naar de klas.
 Klep, klep, klep, de school gaat aan.

Dit was zo kinderlijk, zo wit, zo pril, het geurde van kinderen. En de klein zingende stemmetjes waren over de dijk zo ijl en zo rein, het golfde uit over de stille Maas, die blauw was van de hemel. De kinderen kwamen onder de ereboog door voor het versierde huis, daar was de jubilaris met zijn zonen buiten getreden. Toen blies zuster Marie Danielle op haar stemfluitje en de kinderen zongen een schoon tweestemmig lied, de zusters hadden daar de tekst van gemaakt. In dat lied stond alles in, van

de dokter, van de dankbare patiënten en van mevrouw van de dokter, en van de armen en van de kinderen en van de zusters. Nou moest ge die grote, rode man zien, die overschaduwde ogen, daar rolden de tranen uit. Die zingende kinderen, er was er niet één bij, dat niet langs zijn handen in het leven was gekomen, nu stond dokter Van Taeke daar te schreien, omdat dit zo teder was om te zien en om te horen. Dokter Van Taeke zei tot de kinderen: ‘God zegene u.’

Dat was een goede wens, daar liet hij het in zijn dankbaarheid niet bij. Want in de klaslokalen van de zusterschool, daar stonden de tafels opgesteld en gedekt, met krentenbollen en vulkoeken en vla en taarten en wafels en chocolademelk en alles wat lekker was, en er was daar een schoon janklaassen-spel om de kinderen te vermaken. Zij mochten de hele dag plezier hebben. De uitzinnige, doordringende vreugdekreet van de kinderen klonk ver over de Maas, in de andere dorpen hebben ze zeker kunnen horen, dat hier kinderen blij waren. Toen kwam het kerkkoor, dat had in de kerk na de mis een feestcantate gezongen, daar was de dokter niet bij geweest, daarom kwamen ze die cantate hier herhalen. Die sonore mannenstemmen, dat klonk prachtig, en die verwrongen gezichten zo aandachtig voor het muziekblad, op dat muziekblad stond: ‘Ode aan een zilveren of gouden jubilaris’, naar verkiezing, goud of zilver, nu zongen de zangers toepasselijk: ‘Heil op 't zilveren jubeltij.’ En dan de fanfare, die stond in de zon bijeengetroeft met het blinken der gepoetste instrumenten. Al die instrumenten, de piston, de tuba's, de trombones, de saxofoon, de scherpe, scheurende bas, waarvan de korte dreunende kwarten het verst waren te horen, het was zeer aandoenlijk voor de jubilaris. Onder de menigte waren heren in het zwart, met de feestelijk glimmende cilinders van de hoge hoeden, al het volk was komen bijlopen, heel de Maasdijk stond vol mensen. De heren met de hoge hoeden, dat waren de burgemeester, de wethouders, de raadsleden, de leden van het erecomité, het hoofd van de openbare school Gejus Nooteboom was daar

ook bij, die heren kwamen nu allemaal naar voren. Ze werden in huis ontvangen. Er waren hier zoveel bloemstukken en sierpalmen binnengedragen, daar stond nu dokter Tjerk van Taeke. De comitéleden zorgden met een beetje tact, dat de jubilaris met zijn kinderen wat apart tussen de bloemen kwam te staan. Er liep een kelner in rok en met witte das, wat was dat voor een man, die was zeker uit Den Bosch gekomen. En, mijn God, wat zag Willem de knecht eruit, een livrei met gulden tressen en blinkende knopen, hij had zijn haren gefriseerd en hij droeg witte handschoenen, hij was indrukwekkend om te zien. Willem de knecht en de kelner gingen met presenteerbladen rond en boden de gevulde glazen aan, sherry, port en madera. Uit het geroezemoes trad de burgemeester in zijn jacquet naar voren, hij greep in de achterzak van zijn jacquet, naar zijn redevoering, die daar zat. Vervolgens nam hij uit een etui met duim en wijsvinger een pince-nez, hij hield het bij het montuur vast, zette het brilletje in hetzelfde gebaar op de neus, liet het etui met een kleine heldere klap dichtklappen, kuchte en begon zijn schone redevoering: ‘Hoogvereerde, diepbemide jubilaris.’

Hoogvereerde, diepbemide jubilaris! Dokter Van Taeke, te midden zijner kinderen, hoorde zijn lof. Toegewijd gemeentearst, kundig dokter, bekwaam geneesheer, voortreffelijk verloskundige, dag en nacht klaar voor zijn patiënten, nimmer iets te veel, ambtsperiode die met gulden letters in de annalen der gemeente zou worden opgetekend, lof en dank, en, mocht de tijd van rust aanbreken, wat wellicht spoedig het geval zou kunnen zijn na een vijfentwintigjarige ambtsvervulling, die zoveel lichamelijke en geestelijke krachten van u, hoogstbekwame jubilaris, heeft geveerd, dat dan die rust, zo welverdiend, een ongestoord dolce far niente moge zijn tot in lengte van jaren. En als stoffelijk blijk van hulde en dankbaarheid - de burgemeester greep in de binnenzak van zijn jacquet - als stoffelijk blijk van hulde en dankbaarheid had de burgemeester het voorrecht namens de gemeente een enveloppe met inhoud aan

te bieden, waaraan de hoogvereerde jubilaris wel een bestemming zou weten te geven, die voor hem de meeste voldoening zou inhouden. Ik heb gezegd. Leve de jubilaris. Leve onze dokter. Hiep-hiep-hiep! Hóéra! Hiep-hiep-hiep-hóéra! Hiep- hiep-hiep, hóéra!

Dat hoerageroep van allen na die korte stijgende snelle hiep-hiep-hieps van de burgemeester, dat klonk dreunend in de vol kamer en stierf in een paar korte klanken plotseling weg. Dokter Van Taeke had geluisterd. Hij hield het hoofd met de weemoedig beschaduwde ogen wat scheef en terzijde genegen, dokter Van Taeke wilde zich niet bedwingen, neen, hij antwoordde op de hulde. Hij maakte et kort. Hij stond daar met de enveloppe in de hand. Hij riep Willem de knecht. Hij zei ‘Willem, breng mij een brandende kaars. Want, die heb ik nodig.’

Daar kwam Willem aangetreden, recht en rijzig in zijn koninklijke livrei, de hemel weet, waar die livrei vandaan was gehaald. Willem hield, de handen in de witte handschoenen, een zilveren presenteerblad voor zich uit, en op dit presenteerblad stond een zilveren kandelaar, die een dikke, brandende kaars droeg. Willem kwam naast de jubilerende dokter staan. In de zeer diepe stilte zei dokter Tjerk van Taeke: ‘Hen, die mij bloemen en wensen geschonken hebben en die het goed bedoelen, bedank ik oprecht. Ieder uwer kan in zijn hart lezen, of hij mijn dank verdient. U, burgemeester, kan ik antwoorden met een citaat van Voltaire: ‘j'appelle grands hommes tous ceux, qui ont excellé dans l'utile ou dans l'agréable.’ Voor mij staat vast, dat mijn taak nuttig is: Altissimus de coelo creavit medicinam et homo non abhorrebit eam. Dit geldt ook een dokter: vir prudens non abhorrebit eum. Uzelf prijst mij, dat ik in mijn taak uitmunt. Gij echter munt in het aangename zeker niet uit en het is bitter dat, wie men ook is en hoe men ook doet, men bij gelegenheden als deze nooit anders dan huichelachtige conventie ontmoet, die het verraad verbergt. Mucius Scaevola

hield zijn hand in het vuur om te laten zien, dat Romeinen karakter hadden. Ik houd deze enveloppe in het vuur, om te laten zien, dat Friezen karakter hebben.'

Wat gebeurde er. Het was bijzonder pijnlijk. Het hoofd der openbare school Gejus Nootboom had weliswaar niet het Latijnse, maar wel het Franse citaat verstaan, hij trok zo'n gezicht van tja, tja, alsof hij zeggen wilde, dat het aangehaalde citaat in zijn Franse verborgenheid juist was, volkomen juist, maar dat het geen pas gaf het hier met deze uitleg aan te halen. Gejus Nootboom wendde zich met deze uitdrukking op het gezicht tot zijn medecomitéleden. De burgemeester wist zeker niet goed wat er eigenlijk gebeurde. Hij stond strak en in het suizen van de stilte te kijken naar dokter Van Taeke, die de enveloppe met haar inhoud in de kaarsvlam hield. De vlam rees er smal en rechtstandig langs. Ze verbreedde zich. Ze kroop voort op een smalle, verticale, blauwe basis. Een roetzwarte rand boog zich met de vlam mee, kronkelde en brak in vlokkerig zwarte stukjes met nagloeïende randen, die neerdwarrelden. Dokter Van Taeke keerde de enveloppe, hield de korte kant in de vlam. Het vuur kroop naar het midden voort. Het gaf een zacht suizend geluid. Rond het roet gloeide een krullende strook even na, de enveloppe stortte over haar eigen midden in de even opwaaiende vlam ineen. Toen liet dokter Van Taeke haar neerdwarrelen op de schaal, daar bleef het papier even branden. De vlam doofde boven een roetige rookspiraal. Toen ging Willem de knecht met de as weg. Dokter Van Taeke boog.

'Ik heb gezegd. Ik heb gedaan. De heren worden bedankt.'

Daar stonden ze nou op elkaar te kijken, ze wisten niet, hoe zich te houden. De burgemeester probeerde joviaal te lachen, maar dat lukte hem niet. Ze drongen nu naar buiten. Gejus Nootboom zei zachtjes in zichzelf: 'Hij is goed! Hij is goed!' Toen kwam hij langs de kelner, die daar met een presenteerblad stond. Gejus Nootboom had nog niets gehad. Het was dus billijk, dat hij nu een glas nam. Hij hief het glas naar de kel-

ner en zei: ‘Hij was goed, hij was práchtig!’ Toen dronk hij schielijk het glas leeg en zette het weer op het presenteerblad. Buiten kwam hij bij de burgemeester en bij de raadsleden. De burgemeester was intussen verontwaardigd geworden. Hij zei: ‘Het is een schandáál. Een schandáál.’

Gejus Nooteboom was ook verontwaardigd. Hij zei: ‘Het is een beledigende impertinentie.’

Hij liep een eindje met de heren op. Zij gingen naar het gemeentehuis. Zij besloten even in de raadzaal bij elkaar te komen. Voor het gemeentehuis nam Gejus Nooteboom afscheid van hen. Dat was een heel wat ordentelijker ambtenaar, als hij zijn jubileum als schoolhoofd zou vieren, dan zou hij zich correcter gedragen en een schone, ontroerende redevoering houden.

Bij dokter Van Taeke waren Willem de knecht, de kelner en de huishoudster aan het opruimen. Dokter Van Taeke zei tot Willem: ‘Willem, als ge klaar bent, breek dan die ereboog voor mijn huis af. Want, ik wil de Maas zien.’

Maar in de raadzaal was een spoedvergadering, daar werd de schrille wanklank van het feest besproken. De burgemeester had nu een beheerste, edele verontwaardiging. Sjef de Smid was weer in de oppositie.

‘We hebben het ernaar gemaakt,’ zegt Sjef de Smid, ‘we staan hem daar te huldigen, en we hebben zijn ontslag in de zak.’

‘Hoe kan hij dat geweten hebben!’

Ja, hoe kon hij dat geweten hebben. Er was uit de geheime raadsvergadering geklapt, er moest een raadscommissie benoemd worden, om dat grondig te onderzoeken.

‘Dat is niet nodig,’ zei Sjef de Smid, ‘ik heb het hem verteld.’

‘Dan verwacht ik,’ zei de burgemeester, ‘dat u daaruit uw consequentie zult trekken en uw ontslag als raadslid zult indienen.’

‘Ik trek niks,’ zei Sjef de Smid, ‘en ik dien zo meteen een voorstel in. Ik ken ook wel een beetje van de gemeentewet, het

ontslagbesluit hebben we na sluiting van de geheime vergadering in een openbáre raadsvergadering moeten nemen.'

'Daar was niemand bij tegenwoordig en het was met de daaraan voorafgegane besprekingen vertrouwelijk.'

'Schrijf dan voor mijn part maar naar de griffie, maar ge riskeert, dat ge ongelijk krijgt. Wij hebben verkeerd gedaan! Een man als Tjerk van Taeke na vijftwintig jaren te ontslaan! Wat een k erel is het. Die wandelt daar over de Maas als de pont er niet meer over kan, alleen omdat aan de overkant een vrouw in nood is. Hij komt bij een vrouw die moet bevallen, als hij zelf p as is geopereerd en op een baar moet worden gedragen. Waar is n og zo'n plichtsopvatting! Hij geeft heel alleen meer aan de armen dan hier het hele burgerlijke armbestuur bij elkaar, dat we eigenlijk, zolang als hij er is, niet nodig hebben. Ik  er hem. We moesten een standbeeld voor hem oprichten. We moesten de dijk hier, waar zijn huis staat, de Tjerk van Taekedijk noemen! Dan waren we tenminste nog kerels. Nou zijn we meelzakken. Ik stel voor het ontslagbesluit in te trekken, en verder niks.'

'Een raad, die zichzelf respecteert, trekt vandaag geen besluit in, dat hij gister heeft genomen.'

'En een dokter, die zichzelf respecteert, neemt geen hulde aan van een gemeentebestuur, dat de strop om hem op te hangen, achter de rug houdt.'

De andere raadsleden zaten nog te dampen aan het restje feestsigaar, ze waren onder de indruk van de gebeurtenissen. Daar was zo'n boerke met een hese stem. Dat zei: 'Heeft de dokter bij jou, burgemeester, toen uw vrouw bevallen was, niet eens een glas champagne en een sigaar geweigerd?'

De burgemeester mompelde: 'Wat heeft er dat nou mee te maken.'

'Nee,' zei het boerke, 'daar dacht ik aan, toen ge daar net bij de dokter met een glas champagne in de hand stond en een sigaar van hem aanviet.'

'Dat is in elk geval een bewijs,' zei de burgemeester, 'dat ik niet rancuneus ben.'

‘Ja,’ zei het boerke, ‘hoe ge dat nou noemt, maar ik zou het toch schoner gevonden hebben als ge dat glas champagne en die sigaar geweigerd hadt en verder hier niet zo op hem zoudt afgeven en niet zo op zijn ontslag zoudt aandringen. Hiermee heb ik het mijne gezegd.’

‘Heren,’ zei de burgemeester, ‘we moeten deze zaak zien los van allerlei persoonlijke kwesties.’

‘Natuurlijk,’ zei het boerke. ‘Maar ik hoor toch ook van alle kanten, dat de mensen zo gèrè met de dokter te doen hebben. Los van persoonlijke kwesties ben ik ervóór.’

‘Waar voor?’

‘Voor wat Sjef de Smid voorstelt. En hiermee heb ik het mijne gezegd.’

‘Best,’ zei de burgemeester, ‘ik zal het voorstel in stemming brengen. Maar de heren wéten, wat ze doen.’

Nee, dat was in orde. Dat wisten ze. Het voorstel om het ontslagbesluit in te trekken werd aangenomen met zes stemmen voor en een stem tegen. Een van de wethouders, wethouder De Rooy, stemde tegen.

Daar zat me nou de burgemeester. Hij dacht na. Toen zei hij: ‘Heren, ik twijfel aan de geldigheid van het besluit. Ik zal er de gemeentewet eens op nazien, maar we zullen eerst een raadsvergadering moeten uitschrijven met de wettelijke termijn van aankondiging, en dan opnieuw stemmen.’

‘Dat komt goed uit,’ zei wethouder De Rooy. ‘Ik bedoelde dat ik tégen het ontslag was en toen stemde ik per vergissing tégen het voorstel van Sjef de Smid. Een volgende keer kan ik het beter overdoen.’

‘Zulke complicaties krijg je,’ zei de burgemeester, ‘met een raad, die zo weinig ruggengraat heeft.’

Dat konden ze slikken. Met een knallende hamerslag maakte de burgemeester aan de vergadering een einde.

De volgende keer kon wethouder De Rooy het beter overdoen, maar de volgende keer was er weer wat anders. Toen was

er een brief gekomen van dokter Tjerk van Taeke, o, natuurlijk was hij weer ingelicht: hij groette hen en verzocht hun, hem van het ambt van gemeentearts, dat hij gedurende vijftientwintig jaren met geest en handen had vervuld, te ontslaan. Er stond een motto boven zijn brief:

Un roi pour ses sujets est un Dieu qu'on révère.
 Pour Hercule et pour moi, c'est un homme ordinaire.
 Un vain peuple en tumulte a demandé ma tête
 Il souffre, il est injuste, il faut lui pardonner...

Voltaire, stond daaronder. O, vergeven, daar had hij zeker zichzelf in overwonnen, nu overwon hij er dit klein gezelschap mee, dat zijn ambtelijk lot in handen had. De burgemeester las die brief voor.

‘Me dunkt,’ zei de burgemeester, ‘dat dit een uitstekende oplossing is uit de moeilijkheid, waarin het prestige van de raad was geraakt. Ik mag niet nalaten bij deze gelegenheid de woorden, die ik tot onze jubilerende gemeentearts heb gesproken, tegenover de scheidende gemeentearts nog eens te benadrukken, al kan ik niet nalaten, daaraan toe te voegen, dat onze herinnering aan de scheidende functionaris niet onverdeeld aangenaam zal zijn door zijn, om het zacht te zeggen, zeer zonderling gedrag bij zijn huldiging. Was tóén de aanhaling van Voltaire onsmakelijk, deze van nu is het zeker niet minder. Men moet geen geringe verbeelding van zichzelf hebben om te zeggen: voor mensen als Hercules en ik is de koning maar een gewoon man. En wat de aangehaalde schrijver als zodanig betreft, de bekende kerkvervolger Voltaire, daar zal ik verder het zwijgen toe doen, wij kunnen het slechts betreuren, dat deze man, zó vol tactische fouten, maar toch ook met zijn onomstotelijke bekwaamheid, zo ver afdwaalt van de godsdienstige opvatting der overgrote meerderheid onzer bevolking. Meer, mijne heren, zal ik er niet van zeggen.’

Sjef de Smid leunde de ellebogen op tafel. Hij zei: ‘Ge kant

zeggen wat ge wilt, burgemeester, de dokter heeft karáker, wij verliezen een dokter zoals wij er nóóit meer een krijgen. Wij hebben hem door onze stomheid en kleinheid verspeeld.'

Dat boerke met zijn hese stem zei: 'Ik ben het ermee eens.'

'Met het ontslag?' vroeg de burgemeester.

'Nee,' zei het boerke traag, terwijl hij op het dunne, doorzichtige bruine en blinkende vel van zijn oude handen keek, 'nee, ik bedoel met wat Sjef de Smid zegt.'

Dat gaf nou de verandering. Dokter Tjerk van Taeke ging weg, die was zo met het dorp vergroeid, met ons allen. Zijn vrouw was hier gestorven, daar hadden wij allemaal veel van gehouden. Zijn jongens, wat waren het prachtige wildemannen, nu zagen we hen al bijna nooit meer, dokter Tjerk van Taeke was een eenzame man geworden. Hij zat halve nachten op, ge kondt het aan de andere kant van de Maas vanuit de verte zien, in dat hoog huis brandde een licht, daar zat dokter Van Taeke bij zijn boeken, bij de schrijvers, waarin hij zich verdiepte, omdat hij zijn vreugde daaraan had. Hij had nog eens een brief gekregen uit een ver land, een brief van die dokter Rits, die brief kwam uit Alaska. Daar zat dokter Rits, bij de bergen, bij de eskimo's en de indianen, hij kon daar zalmen vissen, zoals ze dat hier in de Maas doen. 'Mijn beste Van Taeke, sedert enige tijd ben ik hier burgemeester van een gouddelversdorp, het gaat mij uitstekend.'

Soms was het al vroeg donker in het huis van dokter Van Taeke, dan kon het zijn, dat de dokter bij een zieke geroepen was. Het kon ook zijn, dat hij bij Cis de Dove in het woonarkje zat, er brandde daar ook een lichtje, dat weerspiegelde met een gebroken, sidderende streep in de Maas. Dokter Van Taeke zat daar, nadien ging hij door de uiterwaarden terug, vlak langs de Maas, die murmelde in de stilte van de nacht onder de sterren, zij knikte hem misschien wel vriendelijk toe. Het goed, klein dorp op de dijk en achter de dijk in zijn ingetogen en sluimerende wezen, en de wijde vlakten van het stroomgebied der

kronkelende Maas, de weermoedigé stem van de nachtwind, het viel dokter Tjerk van Taeke bijzonder zwaar om hiervandaan te gaan. Er kwam nu een andere dokter, een vreemde, die ging in de ambtswoning wonen aan het pleintje, in het midden van het dorp binnen de dijk, er hing een wit bord naast de deur, een naam, die en die, *medicinae doctorandus, arts, spreekuren dan en dan*. Op een dag kwamen er verhuishagens over de dijk, ze kwamen in de vroege morgen, ze stonden voor het hoog, groot huis van dokter Van Taeke. De verhuizers waren de hele dag bezig. Achter hen, daar was een andere drukte, het werkvolk aan de Wiel, en het water dat werd opgepompt, en ginds tussen de kribben, bruin, schuimend de Maas in viel met een ononderbroken geruis. Heel in de verte in het Maasdal reed een zandtreintje met een klein nietig en nijdig locomotiefje ervoor, er helmden geluiden van ver ijzer, van ratelend metaal aan de verborgen horizon. De verhuishagens met de inboedel van dokter Van Taeke zijn in de avond vertrokken, dicht bij het voorwiel bengelde een brandende lantaarn, het was donker geworden, nu rustte het werk bij de Wiel tot morgen.

Avond en morgen. En de winter, waarin de herfst gestorven is en waaruit de lente weer opbloeit. Er is een dag gekomen, dat de Wiel gedempt was, er is een andere dag gekomen, dat er opnieuw vreemd werkvolk kwam, dat begon de dakpannen van het huis van dokter Van Taeke te halen.

Die pannen, er was zo'n planken gleuf, daar gleden die pannen langs omlaag. Ze gleden snel. Ze schoven. Ze achtervolgden elkander, beneden waren handen, die vingen hen op. Het dakgebint, de balken en de panlatten kwamen bloot, daar sloegen de luide hamers in, en beneden ploften die balken en planken neer. Nadien stortte het puin van de muren. Beneden zaten arbeiders, die hadden van die leren beschermers aan de handen, ze zaten de klinkende stenen af te bikken op hun gespannen dijen, ze zaten dik onder het witte stuiven van de kalk. De ruiten werden uit de ramen gehaald, het huis kwam in zijn in-

wendigheid bloot. Ge zaagt het oud behang aan flarden en de gipsen decoraties aan de plafonds gebroken en gescheurd, het huis werd afgebroken. Dokter Van Taeke had de arbeiders daarvoor gestuurd. Er bleef geen steen op de andere, niemand zou in dit huis nog wonen en beminnen, het werd met de grond gelijkgemaakt, zo had dokter Van Taeke het gewild.

Waar is dokter Van Taeke gebleven? Hij is zo geheimzinnig vertrokken. Misschien woont hij ergens anders langs de Maas, naar boven, of stroomafwaarts. Misschien is hij in een ander land, of is hij dokter geworden op een schip, dat door de zeeën zwerft onder de zon der tropen, onder het zuiderkruis, onder de sterren van de noordpool, onder stormen en hoge golven, die naar de regen van zware wolken stijgen. We weten het niet. Cis de Dove weet het misschien wel, dat zal dan de enigste zijn, die het weet. Cis de Dove praat er niet over. Neen, die praat niet, die treurt in zijn eenzaamheid, hij staat toe te zien bij een plaats waar een huis gestaan heeft, er is daar ook een heilig plekje grond, daar groeit een kleine treurwilg, er zijn mensen, die zeggen dat ze daar in de nacht dokter Van Taeke nog wel eens hebben zien staan. De tuin daar rondom is verwaarloosd en gaat verwilderen. Cis de Dove gaat naar zijn arkje, er is zoveel bitters, er bloeien geen bloemen meer voor de ramen, ze worden zo slecht verzorgd.

Maar de broederschap van de snoek had haar maatregelen getroffen, dat de snoek niet ontsnappen zou. Ze hadden om de Wiel heen een geweldige, hoge prikkeldraadversperring gemaakt. Dit heeft de vlucht niet voorkomen. Eens is de snoek ontsnapt, met een sprong over de dijk, naar de Maas. Het was een rotsblok in de lucht, een donderende wolk, die de dag verduisterde, het kliefde de wateren van de Maas, die als huizen, als torens rezen onder de plons, en sproeiend neerregenden ver over de dijk. Het Maaswater steeg, in het zog van de snoek lag de schuimende bellenbaan naar de einder getekend. En aan

de prikkeldraadversperring om de Wiel heen zaten de bloedsporen, daaraan konde ge zien in welke richting de snoek naar de Maas verdwenen was.

Zomer en winter. Een nieuwe lente van prille bloesems, de groene uiterwaarden, de rauwe grienden met de drogende, moerassige bodem, de wilgen staan in een vroeg wit. Daar roepen de karekieten en de rietvinken, zwaluwen vliegen boven de rietkragen, boven het blauwe lis. De kikvorsen kwetteren met hun traag geluid ingetogen boven het klankbord van het water. Nardje de Wit de veerman zet de mensen over. Nardje zegt: 'Ik zie tegenwoordig geen licht meer in Cis de Dove zijn woonarkje.'

Dat kan zijn. Cis de Dove is misschien dokter Van Taeke achterna getrokken, een morgen, warm van de goede zon, vliegen er spreeuwen voor de ruitjes van de woonark van Cis de Dove. Zij vliegen op. Zij vliegen neer. Ze schreeuwen. Zij fladderen vol onrust. Daarbinnen, gedempt onder het dak en achter de gesloten houten wanden, blaft een hondje. Nadien zijn mensen gaan kijken, ze zijn over de loopplank gegaan en keken door de raampjes eens naar binnen. Cis de Dove zat in een hoekje op de vloer, de benen een beetje opgetrokken, een hand op de knie, een andere hand los langs het been aflaggend. Zijn mond stond open, over zijn glazige gebroken ogen waren de oogleden half toegeleden. De nieuwe dokter, hoe heet die toch, die kwam, om de dood te constateren. 'Wie is die man, wat is dat voor een man,' vroeg hij aan de mensen, toen hij weer uit het woonarkje kwam.

Het woonarkje bleef nog een tijdje gemeerd liggen. Later is het weggesleept. De Maas komt naar dit dorp toegestroomd. Ze stroomt er langs. Ze buigt er zich weer van af. Maar dit zal niet lang meer duren. In haar dal wriemelen en wroeten honderden kleine mensjes, grondwerkers met de spade, zandtreintjes tuffen door de grienden zwaar tegen de hellingen op naar de einder, ze keren vrolijk en licht weer. Er zijn de vage

silhouetten van hoge hijskranen en er gaat de daverende rateling, waar ze beton aan het storten zijn, er komt een dag, dan stroomt het Maaswater in een nieuwe bedding, dan hebben handen het water der rivier in een nieuwe bedding geleid, dat is zeker noodzakelijk, want dan is de rivier rechter en korter. Mijn God, rechter en korter, een stoombootje vertrekt naar Rotterdam, een motorbootje stampt zo druk. Een schokker ligt door de dag gemeerd en keert in de nacht naar het midden van de rivier, in de nachtelijke stilte laten de bliek en de voorn en de snoek en de zalm zich verschalken met de ankerkuil. De dag gaat in pralende luister op over het koude blauw van het water, over de verten. En de molen, hoelang heeft hij in het kruis gestaan, eens kwam een kleine man op de hoge molenberg, die sloeg het opgerolde zeil van de neerwaartse wiek uiteen en spande het over de hekken. Toen kwam er een kleine trage beweging in het wiekenkruis, de komende wiek daalde omlaag naar de loodrechte stand, toen stond de molen weer stil. Een hand knoopte de touwen van het zeil los en spande ook dit zeil uit over de wiek. De gaande wiek, horizontaal vóór de borst van de molen, daarop trilde in de morgenwind het bruine zeil.

Nawoord **door Maarten 't Hart**

In de derde klas van de middelbare school vernam ik van een zuchtende vierdeklasser dat je maar liefst vijftientig boeken moest lezen voor je eindexamen. Terstond smeekte ik onze leraar Nederlands om ons alvast de namen der schrijvers te onthullen. ‘Zover zijn jullie nog niet,’ zei hij. ‘Toe meneer, een paar namen,’ zei ik. ‘Nou, vooruit,’ zei hij, ‘ik zal jullie bij elke letter van het alfabet één schrijversnaam geven.’ En hij somde op: Jo van Ammers-Küller, Ferdinand Bordewijk, Antoon Coolen...’

Aldus nam bij mij het grote lezen zijn aanvang. Van mevrouw Van Ammers kon ik geen boeken bemachtigen, en de Gereformeerde Evangelisatie-bibliotheek bevatte evenmin boeken van zo'n onchristelijk auteur als Bordewijk. Zo kwam ik vanzelf uit bij Antoon Coolen. Toen ik met *De goede moordenaar* begon, ging een nieuwe wereld voor mij open. Niets van wat ik ooit had gelezen leek op deze sappige taal, deze weliswaar wijdlopige, maar daardoor veelal uiterst effectieve, beeldende verteltrant. Al wat Coolen vertelde - en het waren vaak hoog dramatische verhalen, met veel schokkend leed en bruto geweld - zag je alsof het voor je werd uitgetekend op een groot doek.

Coolens boeken oogden bovendien anders dan de protestants-christelijke werken waaraan ik gewend was. Zowel *De schoone voleinding* als *De goede moordenaar* las ik in die eigenaardige, sobere, wat grauwe oorlogsuitgaven van Nijgh & Van Ditmar, net als later *De waterman* van Van Schendel en *Rijshout en rozen* van Herman de Man. *Peelwerkers* en verschillende an-

dere boeken van Coolen bemachtigde ik in de Nimmer Dralend-reeks, sobere, dunne boekjes met rode omslagen. Maar ik vond zowel die behangselpapieruitgaven als die vroegere Nimmer Dralend-reeks-uitgaven machtig mooi. En ze geurden zo zalig.

Nadat ik vrijwel al het werk van Coolen tot en met *De schoone voleinding* uit 1932 had gelezen, viel mij een uitgave van *Dorp aan de rivier* in handen met foto's uit de film. Het was een schok. Gewend als ik geraakt was - en niet alleen gewend, maar ook gesteld als ik geraakt was op die sappige streektaal met woorden als 'diejen' en mysterieuze zinnen als 'hij voer de klot naar het dorp', moest ik onder ogen zien dat Coolen zich tussen 1932 en 1934 blijkbaar bekeerd had tot algemeen beschaafd Nederlands. Weg was - behalve hier en daar in de dialogen - de streektaal, weg waren de eigenaardige, menigmaal zelfs onbegrijpelijke uitdrukkingen, weg daardoor ook het zangerige ritme van het proza dat *De goede moordenaar* tot zo'n luisterrijk boek had gemaakt. Coolen had zich onmiskenbaar aangepast, aldus, spijtig genoeg, zijn afkomst verloochenend. Ook zijn landschap was veranderd. Heen was de klot, de aarde, de peel. Landschap was getransformeerd tot waterschap. De Maas speelde nu de hoofdrol. Mijn aanvankelijke teleurstelling transformeerde, naarmate ik vorderde in *Dorp aan de rivier*, tot groot enthousiasme. Glinsterend water in plaats van brokkelende klot bleek ook zijn voordelen te hebben. Want dat traag vertelde verhaal - het leek alsof Coolen zich door het ritme van de traag stromende Maas had laten inspireren - over dokter Tjerk van Taeke ontpopte zich als een machtig epos over een hoogst zonderlinge, eigenzinnige, koppige, dwaze, wijze, half mesjogge plattelandsarts. Wat een geschiedenis! Wat een prachtige, en ook nooit meer vergeten verhalen, de dokter die bij wijze van wraakneming steeds weer zijn geweer aanlegt op Piet van den Oudendijk zonder ooit een kogel af te schieten, de dokter die af en toe op bezoek gaat bij Mammeke die altijd een theedoek over haar

hoofd draagt zodat men nooit haar kennelijk door syfilis getekende gezicht te zien krijgt, de dokter die onder barre omstandigheden in de duisternis over kruie ijs voor een bevalling de rivier oversteekt, de dokter die bevriend is met de verdachte stroper Cis den Dove, de dokter die, dankzij de openliggende schedel van Pale Pie, opmerkelijke experimenten kan uitvoeren.

Ik zie het nog haarscherp voor me alsof ik het gisteren las. Goed, ik heb het boek een paar maal herlezen, en ik heb er op school een spreekbeurt over gehouden, dus het is niet zo vreemd dat ik *Dorp aan de rivier* ervaar alsof ik het allemaal zelf beleefd heb. En ik heb natuurlijk ook de film van Fons Rademakers gezien, maar die film vond ik, zoals vrijwel alle films naar boeken, een potsierlijke travestie van datgene wat ik voor mij had gezien toen ik het boek zelf las.

Een van de mooiste verhalen uit het boek blijft voor mij dat over de vervanger van dokter Tjerk van Taeke, dokter De Pater, die met zijn parabellum naast zich schaakproblemen oplost. Hoort hij een ritseling achter het behang, dan schiet hij met zijn parabellum trefzeker het knaagdier dood dat zijn concentratie verstoort. Vervanger dokter De Pater wordt evenwel nog overtroffen door vervanger dokter Rits, die met zijn schilderijen van Breitner en zijn Stradivarius in het dorp arriveert. Onderweg naar een patiënt wordt hij, een klein mannetje, op de Maasdijk overvallen door drie kerels. Hoe hij dan vervolgens in zeven nooit meer door Coolen geëvenaarde pagina's met die drie mannen afrekent - dat blijft voor mij een van de grootste scènes uit de Nederlandse literatuur. De kracht van die scène schuilt voor een niet gering deel in de onderkoelde, Maastrage verteltrant. Coolen minimaliseert het schouwspel, hij blaast het niet op tot een drama, nee, hij verkleint dit sterke verhaal tot een Madurodam-gebeuren, het is alsof je het met een verrekijker op grote afstand waarneemt. Juist daardoor grift het zich in je geheugen, en het verbaasde mij dan ook niet dat Henk Hofland in een zijner ar-

tikelen aan dit grootse, maar ogenschijnlijk kleinschalige gebeuren op de dijk refereerde.

Dorp aan de rivier is een scharnier- en ijkpunt in het oeuvre van Coolen. Na *Dorp aan de rivier* bleek hij een andere schrijver. Het vervolg op *Dorp aan de rivier*; *De drie gebroeders*, stelde enigszins teleur. Daarin heeft hij een restgroep sterke verhalen over zijn dokter opgenomen waarvoor hij in *Dorp aan de rivier* geen ruimte had, maar *Herberg in 't misverstand*, *De vrouw met de zes slapers* en *De grote voltige* zijn prachtige, eigenlijk nooit op hun waarde geschatte prozawerken, met het *skurriële* A.F.Th. van der Heijden-achtige begin van *De grote voltige* als sublieme uitschieter. Van der Heijden is uit dezelfde contreien afkomstig als Coolen en praktiseert dezelfde wijdlopijge, maar daardoor ook beeldende verteltrant. Het is zeer wel denkbaar dat Van der Heijden nooit een groot Coolen-lezer is geweest, maar de verwantschap is onmiskenbaar, en dat heeft stellig te maken met het feit dat ze nu eenmaal hun wortels hebben in Oost Brabant.

Op het einde van zijn leven deed Coolen *Dorp aan de rivier* als het ware over. Toen publiceerde hij nog *Stad aan de Maas*, als een echo van *Dorp aan de rivier*. Het is een fraaie en leesbare roman, zoals al het werk van Coolen, maar juist de zoveel herfstiger grijs tinten van deze roman en de zoveel beheerster toon van het proza doen je beseffen wat teleooring, en wat juist volop aanwezig is in *Dorp aan de rivier*: die ongemeen kleurrijke, levendige, overrompelende, onstuimige verteltrant.

Streekromanschrijvers staan in de Nederlandse literatuur in een kwade reuk. Ook Coolen heeft er van toonaangevende critici flink van langs gekregen. Tot aan *Dorp aan de rivier* sabelde Ter Braak het hele oeuvre neer en Du Perron had er ook nauwelijks een goed woord voor over. Ter Braak bleek warempel tevreden over *Dorp aan de rivier*, maar in zijn ogen, en ook in die van Du Perron, bleef Coolen toch tweederangs, een streekromanschrijver net als Herman de Man.

Was Coolen echter een streekromanschrijver? Je hoeft de werken maar open te slaan van de onvervalste streekromanschrijvers met wie ik ben opgegroeid, de romans van W. Schippers, Barend de Graaf, K. Norel, H.J. Nijnatten-Doffegnies, P.J. Risseeuw, en de ultieme favoriet van mijn vader, C. Baardman, om terstond in te zien dat Coolens werk met dat type proza niets gemeen heeft. Voor mij was de overstap van Nijnatten-Doffegnies naar Coolen vergelijkbaar met de overstap die iemand maakt van een zwart-witte televisie naar een kleurentelevisie. Plotseling bleek de wereld veel luisterrijker te kunnen ogen.

Coolen heeft niets gemeen met echte streekromanschrijvers. Coolen is ons Nederlandse equivalent van al die ‘streek’romanschrijvers uit de Verenigde Staten van wie de werken in *the Deep South* spelen: William Faulkner, Eudora Welty, Carson McCullers, Sherwood Anderson. Met name *Dorp aan de rivier* staat met zijn *skurriele* inslag dicht bij de wereld van Faulkner, waarin net zulke oerhelden als dokter Van Taeke - denk aan kolonel John Sartoris - als protagonisten hun opwachting maken.

Van Coolens werken, die in de eerste helft van de vorige eeuw vanuit *the Deep South* van Nederland tot ons gekomen zijn, heeft geen enkele roman zich beter kunnen handhaven dan *Dorp aan de rivier*. Het moge zeventig jaar na verschijning ervan duidelijk zijn dat het een van de klassieken is uit de Nederlandse letterkunde, zoals het ook duidelijk moge zijn dat betutteling of geringschatting in geval van Coolen volledig misplaatst is.